אַלע ווערק פון שלום-עליכם

מאנאלאג

שלום-עליכם פאלקס-פאנד אויסגאבע — ניו יארק, 1921

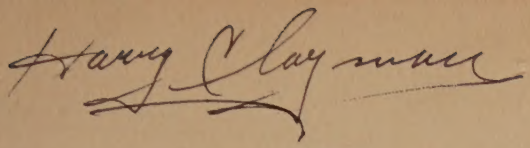

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

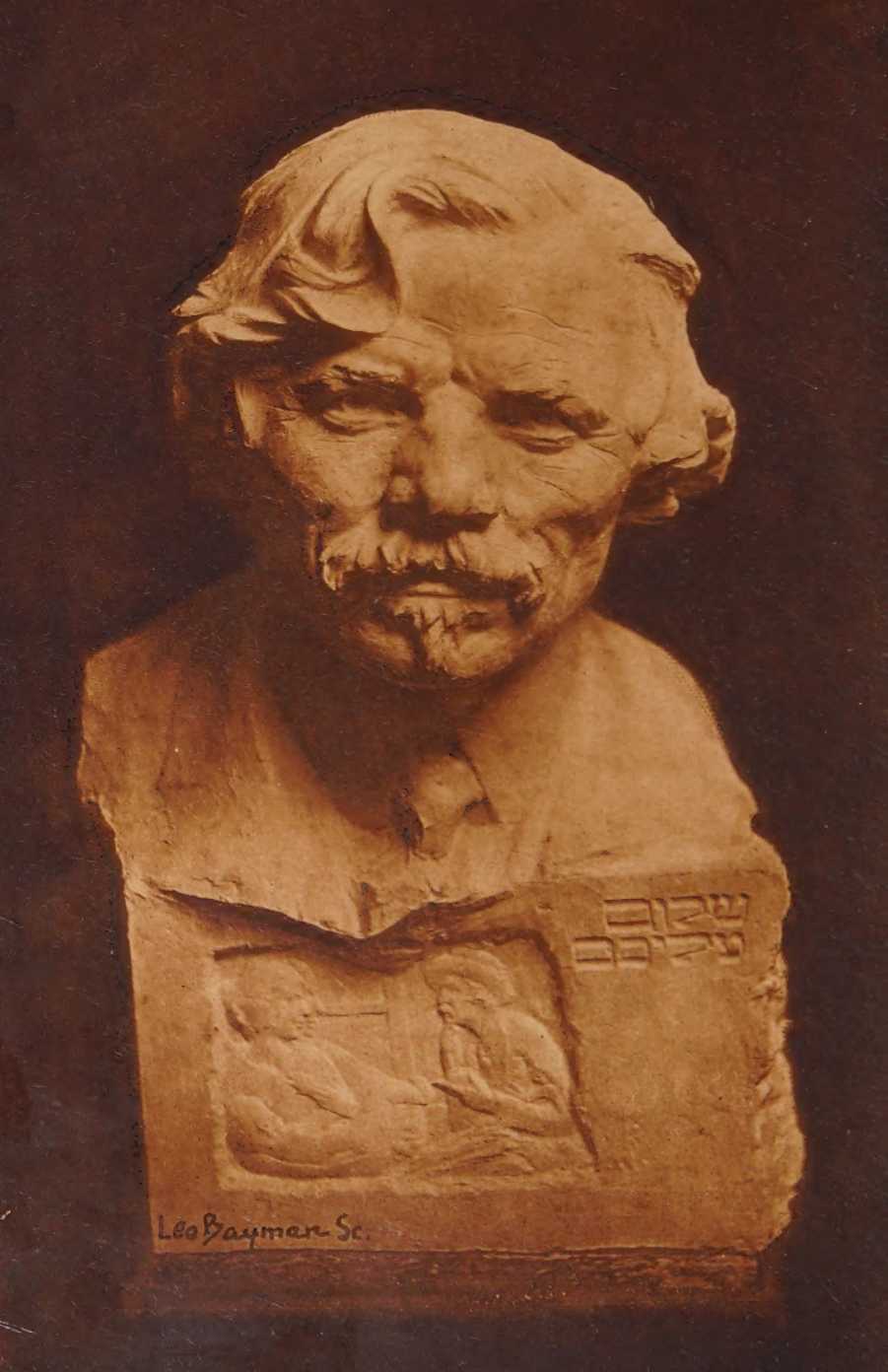
Leo Baymar Sc.

מאנאלאג

אינהאלט

דאס טעפעל 7
ענטז 27
א ווייסע כפרה 45
דער יום־טוב׳דינער ציטעם 55
א נגידישע פרעושעניצע 65
איין עצה 71
ביי׳ם דאקטאר 93
יוסף 105
חאבנע 135
ס׳א לינען! 153
דריי אלמנות 163
פון דער ריווירא 213
ניטעל פוריטקעוויטש 221
דאקטוירים 235
מיכטער גרין האט א דושאב 243
א מעשה מיט א גרינהארן 251

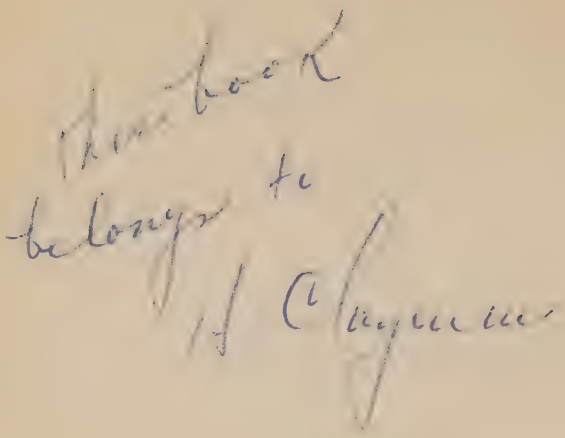

דאָס טעפּל

נעשריבען אין יאָהר 1901.

דאָס טעפּל

— רבי! איך וויל אייך פּרעגען א שאלה וויל איך אייך. איך וויים נישט, צי קענט איהר מיך, צי קענט איהר מיך נישט. איך בין יענטע בין איך, יענטע די קורעלאָפּניטשקע. איך האָנדעל מיט אייער האָנדעל איך, מיט עופות, מיט נענז און מיט קאָטשקעס. איך האָב מיר מיינע שטענדיגע קונה'טעס האָב איך מיר, א צוויי־דריי הייזער, האָלטען זיי מיך אונטער, זאָל זיי נאָט געבען געזונט און אַלהאָם גוטס; וואָרום איך זאָל נאָך דאָרפען צאָהלען פּריצענט, וואָלט נישט געקלעקט די חלה אויף דער „המוציא". חאָפּ איך א דרייערל חאָפּ איך, א מאָל דאָ, א מאָל דאָרטען, דאָ נענומען, דאָרט געגעבען, דאָרט געגעבען, דאָ נענומען — מע דרעהט זיך, משטיינס געזאָגט! אודאי, וואָס זאָלט איהר קלערען, וועז מיין מאן עליו־השלום זאָל מיר אצינד לעבען — טע־טע־טע!... חאָטש אז מע וויל שמועסען דאָס אייגענע צוריק, האָב איך קיין האָניג פּאָר איהם נישט געלעקט, וואָרום קיין פּאָרדיענער, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ער דאָך נישט געווען, נאָר געזעסען און ג־לערענט, געזעסען און געלערענט, און געהאָרעווען האָב א י ך, און האָרעווען בין איך געווהנט נאָך פון קינדווייז אויף, נאָך ביי מיין מאמע עליה־השלום, בתיה האָט זי נעהייסען, בתיה די לעבט־ציהערין, זי איז געווען א לעבטציהערין, פלענט אויפקויפען חלב ביי די קצבים און ציהען לעבט, חלב'ענע צעפּלעך, מע האָט נאָך נישט געוואוסט דעמאָלט פון קיין גאז און פון קיין לעמפּלעך מיט

גלעזלעך, וואָס טרישטשען אלע מאל, ערשט יענע וואָך געפלאצט ביי מיר א גלעזעל, און פאר צוויי וואכען א גלעזעל...

— יאָ, אקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאגט: יונג געשטאַרבען... אז מיין משה־בנציון עליו־השלום איז געשטאַרבען, איז ער אלט געווען סך־הכל זעכס און צוואַנציג יאָהר. הא? נאָך א מאל: ווי אזוי זעכס און צוואַנציג? נייענצעהן איז ער אלט געווען צו דער חתונה, א יאָהר אכט איז פארהאן אז ער איז געשטאַרבען, איז אינאיינעם נייענ־צעהן און אכט — אפנים, אזוי גרוים ווי דריי און צוואַנציג. פאר וואָס זשע איז ביי מיר אויסגעקומען זעכס און צוואַנציג? ווייל איך האָב פארגעסען די זיעבען יאָהר, וואָס ער האָט געקרענקט. דאָס הייסט, קרענקען האָט ער געקרענקט א סך מעהר, ער איז געווען פון תמיד אן א קראַנקער, דאָס הייסט, אזוי איז ער אפילו געווען א נעזונטער, נאָר דער הוסט, דער הוסט האָט איהם אוועקגעלאָזט! ער פלעגט, נישט פאר אייך געדאכט, שטענדיג הוסטען, דאָס הייסט, נישט שטענדיג, נאָר דעמאָלט, וועז דער הוסט איז אָנגעקומען, פלעגט ער זיך פארהוסטען, און אז ער האָט זיך פארהוסט, האָט ער געהוסט און געהוסט און געהוסט... די דאָקטוירים האָבען געזאגט, אז ס'איז ביי איהם א ספאזמע אזעלכע, דאָס הייסט, אזעלכעס, וואָס אז מע וויל הוסטען, הוסט מען, און אז מע וויל ניט הוסטען, הוסט מען ניט. שטראָם־גראָס, מאך מיר א הארמידער! ציענען זאָלען אזוי וויסען אין פרעמדע גערטנער שפרינגען, ווי זיי ווייסען, די דאָקטוירים הייסט דאָס, ווער ס'האָט זיי געשלייערט!... אָט האָט איהר רב אהרן דעם שוחט'ס יונגעל, יאָקעל הייסט ער, עס האָט איהם וועה געטהאן א צאָהן האָט איהם וועה געטהאן, האָט מען איהם געטהאן אלסדינג, געשפראָכען און געשטאָכען, און ג'ע־זעהען, אז עס העלפט נישט. געהט ער, יאָקעל הייסט דאָס, און לעגט־אריין א קנאָבעל אין אויהער אריין, — מע זאגט, אז ס'איז א רפואה קנאָבעל צו צייהן־וועהטיג — האָט ער זיך געריסען אויף די גלייכע וועגט, יאָקעל הייסט דאָס, און פונ'ם קנאָבעל זאגט

ער נישט אויס. קומט דער דאָקטער און טאָפּט איהם ביי׳ם דופק. וואָס טאָפּסט דו איהם ביי׳ם דופק, דו נאָרישער לעקיש?... אודאי, מע זאָל איהם, יאָקלען הייסט דאָס, נישט געווען אָפּפיהרען קיין יעהופּע׳ץ, וואָלט ער שוין איצטער אָנגעשפּאָרט, ווייסט איהר וואו? דאָרטען, וואו די שוועסטער זיינע, פערל נעבאָך, וואָס איז אַוועק־נעגאַנגען פון א גוט אויג, ניט פאר אייך געדאכט, אין קימפּעט...

— יאָ, אקענען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אקענען דעם, וואָס איהר זאָגט: איין אלמנה... איך בין געבליבען איין אלמנה, ניט דאָ געדאכט, נאָך גאָר א יוגענט הייסט דאָס, מיט א קליין קינד און מיט א האלבער שטוב אויף די „קבצניווקעס", די אנדערע פון לייזער דעם סטאָליר׳ס דירה, אויב איהר ווייסט; נישט ווייט פון דער באָד. וועט איהר דאָך פרעגען, וואָס עפּים א האלבע שטוב נאָר? מחמת די אנדערע האלבע איז נישט מיינע; זי געהערט צו מיין שוואָגער געהערט זי, עזריאל הייסט ער, איהר קענט איהם, אליין איז ער א וועסעלעקוטער, פון וועסעלעקוט, א שטעדטעל אזעלכעס, און האָנדלען האָנדעלט ער מיט פיש, און פאַרדיענט, קיין עין־הרע, זעהר שען, עס וועגדט זיך ווי דער טייך האלט: איז אין דרויסען שטיל, חאפט זיך פיש, און אז סע חאפט זיך פיש, איז וואָלווועל פיש; איז אין דרויסען א ווינט, חאפט זיך נישט קיין פיש, און ס׳איז טייער פיש. נאָר גלייכער איז, אז עס חאפט זיך און ס׳איז וואָלווועל... אזוי זאָגט ער, עזריאל הייסט דאָס. פרעג איך איהם: „וואָס איז דער שכל?" זאָגט ער: „דער שכל איז א פּראָסטער שכל: איז אין דרויסען שטיל, חאפט זיך פיש, און אז סע חאפט זיך פיש, איז וואָלווועל פיש; איז אין דרויסען א ווינט, חאפט זיך נישט קיין פיש, און ס׳איז טייער פיש. נאָר גלייכער איז, אז עס חאפט זיך און ס׳איז וואָלווועל"... זאָג איך: „יאָ, אבער וואָס איז דער שכל?" זאָגט ער: „דער שכל איז א פּראָסטער שכל: איז אין דרויסען שטיל, חאפט זיך פיש, און אז סע חאפט זיך פיש, איז וואָלווועל פיש..." „טפו זאָלסט דו ווערען! — זאָג איך צו איהם. — נעה טענה מיט א גראָבען יונג"...

— יאָ, אקענען וואָס זשע איז דאָס נעקומען צו רער? אקענען דעם, וואָס איהר זאָגט: אַיין אייגענע דירה... אודאי איז נלייכער איין ווינקעלע איין אייגענס, אייידער שלעפען זיך אין שכנות. ווי זאָגט איהר: „מיינס איז נישט יענעמס!"... האָב איך מיר, הייסט דאָס, מיין האלבע שטוב, א שטיקעל נחלה, נישט צו פאר־זינדינען. נאָר איך בעט אייך, צו וואָס באדארף איין אלמנה, משטיינס נעזאָגט, מיט איין־און־איינציג קינד א נאנצע האלבע שטוב? פארהאן וואו דעם קאָפּ אנידערלענען — נענוג! ובפרט, אז מע באדארף זי דעקען, די שטוב, זי שטעהט שוין היבש עטליכע יאָהר נישט נעדעקט שטעהט זי; דעקוטשעט ער מיר, דער זיסער שוואָגער מיינער, עזריאל הייסט דאָס, מע זאָל זי דעקען!... „צייט, זאָגט ער, מע זאָל זי דעקען!" „נו, זאָג איך, למאי זשע דעקט מען זי נישט?" זאָגט ער: „לאָמיר זי דעקען"... זאָג איך: „לאָמיר זי דעקען"... דעקען־דעקען, דעקען־דעקען — און דערביי בלייבט דאָס. וואָרום אויף דעקען באדארף מען שטרוי, פון שינדעל שמועסט מען נישט, וואו האָב איך אויף שינדעל? פאר־דינג איך צוויי חדרים פארדינג איך. אין איין חדר'ל זיצט ביי מיר חיים־חנה דער טויבער, איין אלטער מאן, שוין עובר־בטל. די קינדער צאָהלען מיר פאר איהם פינף גילדען א וואָך דירה־געלט, און עסען עסט ער ביי זיי, א טאָג איבער א טאָג, דאָס הייסט, א טאָג עסט ער און א טאָג פאסט ער, און דעם טאָג, וואָס ער עסט, עסט ער אויך מכות. אזוי זאָגט ער, חיים־חנה דער טויבער. און אפשר איז דאָס א ליגען אפשר? אלטע לייט האָבען ליעב וואר־טשען; וויפיעל מע גיט זיי, איז ווינציג, וואו מע זעצט זיי, איז שלעכט, און וואו מע לעגט זיי, איז הארט...

— יאָ, אקענען וואָס איז דאָס נעקומען צו רער? אקענען דעם, וואָס איהר זאָגט: שכנים... קיין גוטער איר זאָל זיי נישט קענען! מילא יענער, דער טויבער, איז א טויבער, חאָטש א שטי־לער שכן, ווי זאָגט איהר: מע הערט איהם נישט און מע זעהט אִיהם נישט... האָט מיך אָבער דער גומער יאָהר נעטראָגען, איך

זאָל דעם אנדערען חדר פּאַרדינגען דער מיטניטשקע, ננעמי הייסט זי. זי האָלט א קלייטל פון מעהל האָלט זי. א גוטע שטוקע !... תחילת, איהר זאָלט זעהן, איז זי נעווען ווייך, ווי א האָניגטייגעל, קוצעניו־מוצעניו, נשמה'ניו, הארצעניו, זי ווען מיר דאָס, זי ווען מיר יענעם... וואָס באדארף זי דען, משטיינס נעזאָגט ? א שטיקעל אויוועז אויף צושטעלען דאָס טעפּעל, איין עק בענקעל אויף אויס־זאָלצען דאָס שטיקעל פלייש איין מאָל אין וואָך, אוז א ברענ טישעל אויף אויסקאטשען א בלעטעל לאָקשען איין מאָל אין א יובל... „אוז די קינדער, זאָג איך, ווּאו ווען איהר אהינטהון די קינדער אייערע וואו ? איהר האָט דאָך, ננעמי, זאָלען נעזונט זיין, קלייגע קינדער האָט איהר דאָך !"... „וויים איך, זאָגט זי, וואָס איהר רעדט, יענטע־לעבען ! איהר ווייסט דען, וואָס דאָס איז פּאר קינדער ? בעריאָנטען, נישט קיין קינדער ! זומער־לעבען וואָלנערען זיי זיך אין דרויסען א נאנצען טאָג, אוז ווינטער פּאר־קלויבט מען זיך אויפ'ן אויוועז, ווי די שעפּעלעך, אוז מע הערט נישט פון זיי קיין פּיפּס. איין חסרון נאָר, וואָס זיי דארפען, קיין עין־הרע, א סך, האָבען ליעב קייען, פּיקערס, קיין עין־הרע"... נו־נו ! אודאי האָב איך טיר נעקויפט איין אומגליק אויף מיינע שונאימ'ס קעפּ ! מילא קינדערלעך — איינם אוז איינם, איבער־נעוואשענע, נאָט זאָל נישט שטראָפען פּאר די רער, א שטיקעל ברויט איז פּאר זיי נישט אויפצועסען ! טאָג ווי נאכט איז ביי זיי הו־הא ! מע שרייט אוז מע קוויטשעט, מע הרג'עט זיך אוז מע שלאָגט זיך — א ניהנם ! וואָס זאָג איך א ניהנם ? דער ניהנם, זאָג איך צייך, איז נאָלד !... נאָר מיינט נישט, אז איהר זענט פּארטיג. דאָס וואָלט נאָך נעווען א האלבע צרה, וואָרום א קינד קאָן מען איינשטילען : א זעץ, א פּאטש, א קניפ — פּאָרט א קינד ! האָט איהר נאָט נענעבען א מאָן, עזר הייסט ער ; איהר מוזט איהם קענען, ער איז אונטער־שמש אין אונטערשטען קלייזל, נעבאָך א פּשר'ער איד, אוז, דאכט זיך, נאָר נישט אזא גרויסער נאר אויך ; זאָלט איהר הערען, ווי זי באגראָבט איהם, ננעמי הייסט

דאָם: עוזר, אהין! עוזר, אהער! עוזר, דאָם! עוזר, יענעם! עוזר־עוזר! עוזר־עוזר!... און ער — אַדער ער זאָגט־אָפּ א ווערטעל (ער איז נאָך א ווערטעלזאָגער צו די צרות), אַדער ער רוקט־אָן דאָם היטעל און נעהט שוועק... ס'איז נאָר, זאָג איך אייך, א הצלחה און נענוג!...

— יאָ, אקעגען וואָם איז דאָם געקומען צו רער? אקעגען דעם, וואָם איהר זאָגט: שלעכטע שכנים... שלעכט צו שלעכט איז נישט גלייך! לאָז מיר דאָם דער רבונו־של־עולם נישט פּאָר־רעכענען פּאָר קיין לשון־הרע; איך דאַרף אויף איהר, וואָם איז שייך, קיין שלעכטס נישט רעדען. וואָם האָב איך צו איהר? זי איז א אידינע, וואָם האָט ליעב געבען איין אַרעמאַן א שטיקעל ברויט. נאָר דער גוטער יאָהר זאָל זי וויסען: אז עס קומט איהר אָן די מאַנקאָליע — זאָל נאָט שומר ומציל זיין! ס'איז א בזיון צו דערצעהלען: קיין אַנדערען וואָלט איך דאָם נעווים נישט געזאָגט, נאָר ביי אייך, וויים איך, וועט דאָם זיין א סוד... ששש... זי פּאָטשט איהם אונטער... דעם מאַן, הייסט דאָם... אז קיינער זעהט נישט... „אי, זאָג איך צו איהר, גנעסי, גנעסי! ווי האָט איהר קיין מורא נישט פּאָר נאָט? פּאָר גאָט ווי האָט איהר קיין מורא נישט?"... זאָגט זי: „ס'איז נישט אייער באָבע'ס דאגה"... זאָג איך: „א שענע ריינע כּפּרה"... זאָגט זי: „לאָז דער זיין די כּפּרה, ווער עס קוקט אריין אין יענעמ'ס טעפּעל"... זאָג איך: „לאָז דעם ארוים די אויגען, ווער עס האָט קיין בעסערס נישט גע־זעהען"... זאָגט זי: „לאָז דעם פּאַרלעגען, ווער עס הערט זיך צו"... וואָם זאָגט איהר אויף אזא פּיסקאָטע?...

— יאָ, אקעגען וואָם זשע איז דאָם געקומען צו רער? אקעגען דעם, וואָם איהר זאָגט: איך האָב ליעב ריין... למאי זאָל איך לייקענען? איך האָב טאקי ליעב, ס'זאָל זיין ריין אין איטליכס ווינקעלע. וואָם קומט מיר דערפּאָר? קאָן זי אפשר נישט ליידען, גנעסי הייסט דאָם, למאי ביי מיר איז ריין, ביי מיר איז שען, ביי מיר איז ציכטיג, ביי מיר איז ליכטיג. און ביי איהר? איהר

זאָלט זעהען — תּמיד חושך, שטענדיג פינסטער, פּאַרטיאָפּעט און פּאַרשליאָפּעט ביז'ן האַלז, די פּאָמוניצע פּול ווי איין אויג — טפו !... קומט דער פּריהמאָרגען — איז הימל עפּען זיך ! ס'איז דען קינדער ? שׂדים, נישט קיין קינדער ! פּונקט ווי מיין דוד'ע, להבדיל באלף הכדלות ! וואָרום מיין דוד'ע זאָל געזונט זיין איז דאָך א גאַנצען טאָג אין חדר איז ער, און קומט ביינאַכט, נעמט ער זיך צו דער ארבייט : אָדער ער דאָוונט, אָדער ער לערנט, אָדער ער קוקט אזוי אריין אין א ספר קוקט ער. און איהרע קינדערלעך — גאָט זאָל נישט שטראָפען פּאַר די רעד ! אָדער סע עסט, אָדער סע ווייגט, אָדער סע שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט... איהר פּאַרשטעהט ? בין איך שולדיג, אז גאָט האָט זי געבענטשט מיט אזא חאליאַסטרע פון סאַוואָלעם און פון גאַנצען, און מיר האָט ער געשענקט אזא מתּנה, א שטיק גאָלד, א בעריליאַנט, עס זאָל מיר נאָר נישט פּאַר־שטעהרט ווערען, רבונו־של־עולם, וואָרום ער קאָסט מיך געוונג טרערען קאָסט ער מיך ! קוקט נישט, וואָס איך בין א אידינע ! א מאַנספּיל אויף מיין אָרט וואָלט דאָס געווים נישט איבערגע־טראָגען ! עס זאָל אייך צו קיין חרפּה נישט זיין. פּאַרהאַן מאַנס־בילען אזעלכע, וואָס זענען טויזענט מאָל ערגער פון וויבער זענען זיי ; אז סע קוועטשט זיי צו עפּים א זאָך, ווייסען זיי נישט, ווען זיי זענען אין דער וועלט... וואָס דאַרפט איהר א סך ראיות ? אָט נעמט, למשל, יאָסי משה־אַברהמ'ס : פּל־זמן פּרומע־נעחע האָט איהם געלעבט, האָט ער זיך געהאַלטען, און אז זי איז, נישט דאָ געדאַכט, געשטאָרבען, האָט ער אָפּגעלאָזט הענט און פּיס און לייב און לעבען... „רב יאָסי, זאָג איך צו איהם, גאָט איז מיט אייך ! מילא, אז סע שטאַרבט א ווייב, וואָס זאָל מען טהון ? ס'איז א גאָט'ס זאָך !"... ה' לקח ה' נתן, ווי אזוי שטעהט דאָרטען געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספּרים ? אייך באַראַף מען נישט דערצעהלען, מסתּמא ווייסט איהר בעסער...

— יאָ, אקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד ? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט : א בן־יחיד... ער איז ביי מיר איין־און־

אייגציגער, ווי זאָגט איהר: איין אויג אין קאָפּ, דוד'ע? היסט עס. איהר קענט איהם נישט? ער היסט נאָך מיין שוועהר דוד־הערש היסט ער. איהר זאָלט איהם זעהען — איננאנצען דער פּאָטער, איהם צו ?ענגערע יאָהר, איננאנצען משה־בנציון, אפילו די וואופּס די אייגענע, און דאָס פּנים — ווי ביי איהם, עליו השלום: גע?, אויסגעדאָרט, אויסגעדיוועדט, הויט און ביינער, און שוואָך, שוואָך, אויסגעמוטשעט נעבאָך פּונ'ם חדר, פון דער גמרא... „אָבער נענוג דיר, זאָג איך צו איהם, נענוג דיר, זוהנעניו, רוה זיך אָפּ א ביסע?, זעה וואָס פּאַר א פּנים דו האָסט, נעם עפּים אין מויל? אריין, זאָג איך, עס עפּים, טרינק עפּים, נא דיר א גלעזע? ציקאָריע נא דיר!"... „ציקאָריע, זאָגט ער, טרינק בעסער אליין, מאָמע; דו האָרעווסט, זאָגט ער, איבער'ן כח. איך וואָלט דיר בעסער געהאָלפּען, זאָגט ער, טראָגען דעם קאָשעק פּונ'ם מארק"... „ס'א משל! — זאָג איך. — וואָס רעדסט דו וואָס? דו ווייסט, וואָס דו רעדסט? וואָס הייסט, דו וועסט טראָגען קאָשעקעס? ניט דער?עבען וועלען דאָס מיינע שונאים, איך האָב נענוג שונאים! דו באָדאָרפסט, זאָג איך, ?ערנען, זיצען און ?ערנען!"... און בשעת מעשה קוק איך אויף איהם, אויף מיין דוד'?ען היסט דאָס, — איננאנצען ער, עליו־השלום, אפילו מיט'ן הוסט, פּאַרפינסטערט און פּאַרוויסט בין איך געוואָרען! יעדער הוסט, וואָס ער טהוט, רייסט מיר אוים א שטיק הארץ! וואָרום איידער איך האָב איהם דער?עבט צו זעהען א שטיק?ע? מענטש, זענען מיר גוט די אויגען ארויסגע־קראָכען! אז בסך־הכל, דאַרפט איהר וויסען, האָט זיך נאָר קיינעם נישט נענ?ויבט, אז דאָס קינד זאָל בלייבען ?עבען זאָל דאָס, וואָרום וואו ערגיץ א שלאָק, א צרה, א חולאת — איז דאָס געווען ביי איהם: טאָמער ווי?ט איהר מאָזל?ען — איז מאָזל?ען, פּאָקען — איז פּאָקען, און דיפּטעריטען, און שקאַר?אטינעם, און זאָוע?קעס, און זוביטשעס, און וואָס ניט?... די נעכט, וואָס איך בין אויס־געזעסען איבער איהם, זאָל מיר גאָט ניט רעכענען; אפּנים, אז די טרערען מיינע, און א ביסע? טאָקי זכות־אָבות האָבען זיך אריינ־

געמישט, און איך האָב קוים־קוים דערלעבט די בר־מצוה זיינע! מיינט איהר דאָך, אז ס'איז אַיין עק? הערט זשע אויס אַיין אַנטיק: באַדאַרף ער ניט געהן אַיינמאָל ביינאכט, ווינטער איז דאָם געווען, פּונ'ם חדר, און באַגענענען עפּיס אַיינעם אַנגעטהאָן אין גאָלע ווייסען און פּאטשען מיט ביידע הענט?... אודאי האָט זיך נעבאַך דאָם קינד איבערגעשראָקען אויף טוידט און איז אַנידער־געפּאַלען חלשות אויפ'ן שניי, און מע האָט איהם געבראכט אהיים א טוידטען האָט מען איהם געבראכט, קוים־קוים אָפּגעמינטערט; און אז מע האָט איהם אָפּגעמינטערט, האָט ער זיך ערשט דעמאָלט אַנידערגעלענט, א וועהטיג איז דער מאַמע זיינער, און איז אָפּ־געלעגען אין א העלישׂ פּייער אזוי גרוים אזוי קליין, ווי זעפּס וואָכען!... ווי אזוי איך האָב איבערגעלעבט אָט דאָם שטיקעל צייט — איז טאַקי נאָר א נס מן השמים! וואָם האָב איך דעמאָלט נישט איבערגעטהאָן? געגעבען נדרים, פּארקויפט איהם און צוריק אויסגעקויפט, צוגעזעצט איהם נאָך א נאַמען (חיים־דוד־הערש), און טרערען — טרערען, ווער רעדט פון טרערען? „גאָטעניו, האָב איך נע'טענה'ט צום רבונו־של־עולם, ווילסט מיך שטראָפען? שטראָף מיך מיט וואָם דו ווילסט, נאָר מיין קינד זאָלסט דו ביי מיר ניט צונעמען זאָלסט דו ניט!"... און אז גאָט האָט מיר נע־שענקט די מתנה, ער איז געווינט געוואָרען, מאכט ער צו מיר: „דו ווייסט, מאַמע? איך קאָן דיר אָפּגעבען א גרוס פונ'ם טאטען. דער טאַטע איז ביי מיר געווען צו־גאַסט"... דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז מיר שיער די נשמה ארויס, און דאָם הארץ — טיאָך־טיאָך־טיאָך!... „לאָז ער זיך מיהען, זאָג איך. א סימן, אז דו וועסט, אם ירצה השם, לאַנג לעבען און זיין געזונט"... אזוי זאָג איך איהם, און דאָם הארץ — טיאָך־טיאָך־טיאָך!... ערשט אָט־שפּעט, אין א צייט ארום, ווער איך געוואָהר, אז דער, וואָם איז געווען אַנגעטהאָן אין ווייסען און נעפּאַטשט מיט די הענט, ווייסט איהר, ווער דאָם איז געווען? אַנו, טרעפּט, רבי, איהר זענט דאָך א חכם! — רב ליפּא איז דאָם געווען, ליפּא דער וואַסערפּיהרער!

ער האָט זיך יענעם טאָג, פֿארשטעהט איהר מיך, געקויפט א נייעם פּעלץ א ווייסען, און מחמת דער פראָסט האָט נעברענט, האָט ער זיך געוואָלט א ביסעל דערוואַרעמען, האָט ער געפּאַטשט א האַנט אָן א האַנט — מיינע צרות אויף זיין קאָפּ! האָט איהר געהערט א השגה, א איד זאָל זיך אָנטהון אין א ווייסען פּעלץ נאָר אין מיטען דרינען?...

— יאָ, אקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: געזונט... געזונט — דאָס איז דער עיקר. אזוי זאָגט דער דאָקטער אונזערער און הייסט מיר, איך זאָל איהם פֿילנעווען זאָל איך איהם, קאָכען יאיכלעך, אלע טאָג א יאיכעל, זאָגט ער, חאָטש פון א פערטעל עוף, אויב איך קאָן, זאָגט ער, אויספיהרען, האָדעווען איהם, זאָגט ער, מיט מילך און מיט פוטער און מיט טשעקאָלאָד, אויב איך קאָן, זאָגט ער, אויספיהרען... א שענער משל — אויב איך קאָן אויספיהרען? אפּנים, ס'איז דען פּארהאַן איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל פון דוד'ען'ס וועגען ניט קאָנען אויספיהרען? ס'איז עפּים א תירוץ? און אז מע זאָל מיר זאָגען, אשטייגער, כדומה למשל: געה, יענטע, גראָב ערד, האַ האָלץ, טראָג וואַסער, קנעט לעהם, באַגנב'ע א קלויסטער, אבי פון דוד'ען'ס וועגען — איז אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט אינ'ם גרעסטען פראָסט! אָט האָט זיך איהם פּארוואָלט היינטיגען זומער ביכלעך אזעלכע, ספּרים מסתּמא, וואָס איך האָב זיי ניט, און מחמת איך געה־אריין אין די גרעסטע הייזער געה איך, האָט ער מיך געבעטען, טאָמער קאָן איך איהם קריגען די דאָזיגע ביכלעך, צי די ספּרים, און האָט מיר פּארשריבען אויף פּאַפּיער האָט ער מיר. קום איך צו געהן און באַווייז דאָס פּאַפּיער און בעט בּיי זיי די ביכלעך, צי די ספּרים, איין מאָל און צוויי מאָל. לאַכען זיי פון מיר: „צו וואָס טויג אייך, יענטע, אזעלכע ביכער? איהר האָדעוועט מיט זיי די עופות, די גענז מיט די קאַטשקעס?"... „לאַכט, לאַכט, טראַכט איך מיר, אבי מיין דוד'ען'ס וועט האָבען אין וואָס אריינצוקוקען וועט ער האָבען"... נאַנצע נעכט, נאַנצע נעכט

קוקט ער אַריין אין די דאָזיגע ביכלעך, צי די ספּרים, און בעט מיך, איך זאָל איהם ברענגען נאָך און נאָך. וועל איך איהם זשאלעווען? טראָג איך אָפּ די און נעם נאָך... קומט צו נעהן א חכם א דאָקטער און פּרעגט מיך, צי קאָן איך אויספיהרען פון זיינטוועגען אלע טאָג א יאיכעל חאָטש פון א פערטעל עוף? און פון דריי פערטעל עוף, אז מע באַראַרף, וועל איך קוקען אויף דרך־ארץ? פון וואַנען נעמען זיך, פרעג איך אייך, אזעלכע דאָקטוירים אויף דער וועלט? וואו וואַכסען זיי אויס? אויף וועלכע הויוון ראָשטשינעט מען זיי און אויף וואָסער אויוון באַקט מען זיי?...

— יאָ, אקענען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אקענען דעם, וואָס איהר זאָגט: יאיכלעך... שטעל איך איהם צו אלע טאָג א יאיכעל פון א פערטעל עוף, און פּאַרנאַכט, אז ער קומט צו נעהן פּונ׳ם לערנען, עסט ער, און איך זעץ מיך אוועק אקענען מיט איין ארבייט אין דער האַנט און וועד גרעבער ווי לענגער וועד איך, און איך בעט גאָט, גאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל איהם מאַרגען, אם־ירצה־השם, וויעדער קאָנען צושטעלען א יאיכעל פון א פערטעל עוף... „מאַמע, זאָגט ער מיר, פּאַר וואָס עסט דו נישט מיט מיר?" „עס נעזונט, זאָג איך, איך האָב שוין אָפּגענעסען"... „וואָס האָסט דו גענעסען?" זאָגט ער. „וואָס איך האָב גענעסען, זאָג איך, האָב איך גענעסען, אבי איך האָב שוין גענעסען. עס נעזונט!" און אז ער לערנט־אָפּ די ביכלעך, צי די ספּרים, נעם איך ערשט דעמאָלט ארויס פונ׳ם אויוון א פּאָר געבאַקענע קארטאָפּעל נעם איך, אדער איך רייב אָן א שטיקעל ברויט מיט ציבעלע רייב איך, און מאַך מיר א סעודה... און איך שווער אייך בנאמנות, איך זאָל אזוי דער־לעבען אָן איהם נחת מיט אלדאָם גוטס, אז איך האָב הנאה פון דער דאָזיגער ציבעלע א סך מעהר, ווי פון דעם שענסטען געפּראָ־טענס, ווי פון דער בעסטער יויך, וואָרום איך דערמאָן מיך, אז דוד׳ע האָט, קיין עין־הרע, געגעסען א יאיכעל פון א פערטעל עוף, און, אם־ירצה־השם, אויף מאַרגען איז וויעדער פּאַרהאַן א יאיכעל פון א פערטעל עוף!... איין שטיקעל חסרון נאָר — אָט דאָס

הוסטען, וואָס ער הוסט נעבאַך אַלע מאָל: קאַחי־קאַחי! קאַחי־קאַחי!... איך בעט דעם דאָקטער בעט איך, ער זאָל איהם עפּעס געבען צום הוסט. זאָגט ער: „וויפיעל איז אַלט געווען דער מאַן מיינער, משה־בנציון עליו־השלום, בשעת ער איז געשטאָרבען, און פון וואָס איז ער געשטאָרבען?"... „פונ'ם טוידט, זאָג איך, איז ער געשטאָרבען, פונ'ם טוידט. ס'איז איהם אויסגענאַנגען, זאָג איך, יאָהרען, איז ער געשטאָרבען... וואָס איז דאָס פאַר א משל אַהערצוצו?"... „איך באַדאַרף דאָס וויסען, זאָגט ער, איך האָב באַטראַכט אייער זוהן, איהר האָט א וואויל־ען זוהן, א נעראַטענעם"... „א שענעם דאַנק אייך, זאָג איך, דאָס וויים איך אַליין. איהר גיט מיר בעסער א רפואה צום הוסט גיט מיר, ער זאָל אויפהערען הוסטען זאָל ער מיר"... „דאָס קאָן מען ניט, זאָגט ער, איהר דאַרפט נאָר, זאָגט ער, אכטונג געבען, ער זאָל ווינציגער לערנען"... „וואָס דען, זאָג איך, זאָל ער טהון?" „ער זאָל עסען א סך, זאָגט ער, און גאַנץ שפּאַציערען אַלע טאָג, און דער עיקר — נישט זיצען בייַ־נאכט איבער די ביכער. אויב עס איז איהם באַשערט, זאָגט ער, זיין אמאָל א דאָקטער, וועט ער נישט אַנוועהרען שפּעטער מיט עטליכע יאָהר"... „וואָס עס האָט זיך מיר נע'חלום'ט, טראַכט איך מיר, יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאַנץ יאָהר! עפּעס רעדט ער נישט צו דער זאַך, טאקי נאָר ווי א דוּמער רעדט ער! וואָס הייסט, מיין דוד'ע וועט זיין א דאָקטער נאָר? פאַר וואָס זאָל ער בעסער ניט זיין קיין גובערנאַטער פאַר וואָס?"... קום איך צו גאַנען אהיים און דערצאָהל דאָס מיין דוד'ען דערצעהל איך דאָס, וועדט ער רויט ווי פייער און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייסט דו וואָס, מאַמע? גאַה נישט מעהר צום דאָקטער און רעד נישט מיט איהם"... „איך וויל שוין אפילו, זאָג איך, זיין פּנים ניט אָנקוקען! איך זעה דען ניט, אז ער איז א חושים?"... א דאָקטער זאָל דיר האָבען א מאָדנע טבע, ליעב האָבען זיך אריינלאָזען אין אויעלכע דרכים, נאָר אויספרענען ביי'ם חולה: פון וואָס ער לעבט, און ווי אזוי ער לעבט, און וואו נעמט ער אויף צו לעבען?... וואָס

געהט דאָס דיך אָן? מע שענקט דיר א האלב קערבל? — נעם און פּארשרייב א רעצעפּט!...

— יאָ, אקענען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רער? אקענען דעם, וואָס איהר זאָגט: מען איז בכדר פּארטאַרראַמט... אודאי איז מען פּארטאַרראַמט און מע שלאָפּט אין שלייער, אז מע האָט א קאָשעק מיט אייער, מיט עופות, מיט געלט און מיט קאטשקעס, און עטליכע נגידית'טעס אויף זיך, וואָס איטליכע וויל פּריהער, האָט מורא, טאָמער האָט יענע אויסגעקלויבען די בעסטע אייער מיט די שענסטע עופות. וועלן האָב איך צייט, זאָגט שוין איהר אליין, קאָכען יאיכלעך, אז איך בין קיינמאל ניטאָ אין דער היים? נאָר א איד א למדן, ווי זאָגט איהר, ניט זיך איין עצה: גאַנץ פריה, אייַדער איך קלויב מיך ארויס אין מארק, הייַנ איך איין אין אוועלען הייַנ איך, נאָכדעם חאָפּ איך מיר אראָפּ אויף א מינוט און זאלץ־אויס דאָס פערטל? עוף זאלץ איך, און נעמ אויף דער ארבייט, און חאָפּ מיך ווייַדער אראָפּ און ניס־אָפּ דאָס פלייש ווי איך, און שטעל־צו דאָס טעפּל? שטל? איך, און בעט זי, די שכנה מיינע, ננעסין הייסט דאָס, זי זאל? אכטונג נעבען אויפ'ן טעפּל? זאל זי, דאָס הייסט, אז דאָס טעפּל? וועט פּארזידען, זאל? זי דאָס צודעקען מיט דער פּאקרישקע און פּארשארען מיט אש — א גרויסע ארבייט, משטיינס נעזאָגט! וויפיל? מאל? מאכט זיך, אז איך קאָך־אָפּ פון איהרעטוועגען א נאנצע וועטשערע? מען איז דאָך עפּים אידען, וועה איז מיר, מע זיצט דאָך צווישען מענטשען, ניט אין קיין וואלד זיצט מען!... און שפּעטער, אויפּדערנאכט, אז איך קום אהיים פון דער ארבייט, צעבלאָז איך ערשט א פייער צעבלאָז איך, און וואַרעם־אָן דאָס טעפּל?, און ער עסט א פּריש יאיכל? עסט ער... וואלט, דאכט זיך, געווען גוט, איאָ? איז דאָך אָבער מיין שכנה, ניט אויסגערעדט זאל? זיין, מחילה א גרויסע... איך וויל ניט זאָגען וואָס... איז זי זיך מיישב היינט אין דער פריה און שטעלט זיך אוועק קאָכען פון איהרע קינדער'ס וועגען א מילכיגען אָנבייסען — האלעשקעס אָדער באלאָבעשקעס מיט מילך. וואָס איז דאָס פאר

א מאכל באלאבעשקעם מיט מילך? און וואָס עפּעס פּלוצים אין מיטען מיטוואָך שבת־צו־נאכט? לאָז מיך אזוי ווייסען א בייזע וועטשערע! א מאָרנע אידינע אָט די מיטניטשקע! ביי איהר איז אָדער גאָר, אָדער גאָרנישט. דרויי טאָג קאָן אוועקגעהן, זאָל זי ניט צעלעגען קיין פּייער אין אויוון, און פּלוצים קומט איהר אָן — זאָל זי נעמען אָנבויטען א גאנצע פּאָמוניצע, פּלומרשט א הירשע־נעם קאולישׂ אָדער א קרופניק, וואָס מע באדארף אָנטהון א פּאָר בריליען, מע זאָל דאָרטען דערזעהען א הירשעלע, אָדער גאָר א טאָפּ מיט פּישׂ־קאָרטאָפּלים, וואָס די ציבעלעם לאָזען זיך הערען פּאָר א מייל און פונ׳ם פעפער, וואָס זי האָט אָננעפּעפערט, געהען זיי אום נאָכדעם אלע א גאנץ מעת־לעת, האלטען אָפּען די מיילער און האקען: הוא־הוא!...

— יאָ, אקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: שלים־מזל... איז זיך מיישב די שכנה מיינע און פארקאלאטשעט באלאבעשקעם פון רעטשענע מעהל און שטעלט־צו א קריגעל מיט מילך שטעלט זי אין אויוון, סע זאָל אויפזידען, און צווישען די קינדער איהרע ווערט א שמחה, א גדולה, טאטעניו! זיי האָבען קיינמאָל ניט געזעהען קיין ביסעל מילך, אפּנים. מאהלט אייך, נישט מעהר זאָלען אונזערע שונאים פּאר־מאָגען, וויפיעל דאָרט איז געווען מילך! אפּשר צוויי לעפּעל, דאָס איבעריגע וואסער. נאָר ביי אזעלכע קבצנים, משטיינס געזאָגט, איז דאָס אויך א זאך!... דערווייל טראָגט־מען דער גוטער יאָהר דעם שמש. עס וווייזט אוים, אז עוזר האָט נאָך אין קלייזעל אָנ־געשמעקט, אז אין דער היים ביי איהם קאָכט זיך א נגיד'ישער אָנבייסען קאָכט זיך, איז ער געקומען צו פּליהען מיט א וועטשל, ווי דער שטייגער זיינער: „א גוט יום־טוב!"... „א וויסטער, א פינסטערער גוט יום־טוב אויף דיר, זאָגט זי, וואָס אזוי פריה?"... „איך האָב מורא געהאט, זאָגט ער, טאָמער, חלילה, פּארשפּעטיג איך דאָ א ברכו... וואָס קאָכט זיך דאָס ביי דיר אין אויוון?"... „קרחת, זאָגט זי, פון דיינעטוועגען אין א קליין טעפּעלע"... „פּאר

וואָס ניט, זאָגט ער, אין קיין גרויסען טאָפּ, וואָלט שוין געווען פּאַר אונז ביידען?"... „אה, פּאַרשאַפּט זאָלסט דו ווערען מיט דיינע ווערטלעך!" — זאָגט זי אָנגעצונדען, און נעמט דעם ראָהעטש און טהוט א חאַפּ דאָס קריגעל. טהוט זיך דאָס קריגעל א קעהר־איבער, און די מילך — פּליוך איבער'ן גאַנצען אויוועז!... א גוואַלד, א רעש, א געפּילדער! גנעסי שעלט דעם מאַן מיט טוידטע קללות; זיין גליק, וואָס ער האָט זיך אָפּגעטראָגען באַצייטענס. און די קינדער נעבאַך זענען אַראָפּ פונ'ם אויפ'ן־אויוועז און האָבען גע־מאכט א געוויין מיט א נעשריי, גלייך ווי מע האָט זיי אָפּגעקויעלעט טאָטע־מאַמע... „א כּפּרה, זאָג איך, אייערע באַלאַבעשקעם מיט מילך — מיין דוד'ע'ס יאיכעל, האָב איך מורא, איז יאָ פּאַרפּאַלען, און דאָס טעפּעל מיינס איז חלילה טרפה געוואָרען!"... „חאַפּט דער רוח דאָס יאיכעל אייערס מיט'ן טעפּעל, זאָגט גנעסי, מיינע באַלאַבעשקעם מיט מילך זענען אפשר ביי מיר אזוי טייער, ווי אייערע אלע טעפּלעך מיט אלע אייערע יאיכלעך, וואָס איהר קאָכט פון אייער קריש וועגען!"... „ווייסט איהר וואָס, זאָג איך, זיין זאָלט איהר אלע די כּפּרה פּאַר מיין דוד'ע'ס מינדסטען נאָגעל פונ'ם קלענסטען פינגערעל!"... „ווייסט איהר וואָס, זאָגט זי, זיין זאָל דוד'ע'ל די כּפּרה פּאַר אונז אלעמען, ער איז איינער!"... וואָס זאָגט איהר אויף אזא הולטאַיקע? איז זי ניט ווערטה געווען, מע זאָל איהר צעפּאַטשען די פּיסקעם מיט א נאַסער האַנטשירקע?...

— יאָ, אקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד? אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט: פון מילכיגם מיט פּלייישיגם אין איין אויוועז קאָן קיין גוטס ניט ארויס... האָט זיך דאָס קריגעל, הייסט דאָס, געשטעלט פּאָפּערויק, און די מילך — הוין איבער'ן גאַנצען אויוועז. האָב איך מורא, טאָמער, חלילה, האָט זיך דאָס אָנגע־ריהרט אָן מיין יויך־טעפּעל, בין איך א פּאַרפּאַלענע בין איך! חאַטש אפילו, צוריק שמועסענדיג, ווי קומט די מילך צו מיין טעפּעל, אז מיין טעפּעל איז געשטאַנען פּאַררוקט אין אש העט־העט אין א ווינקעלע? נאָר אויך די אייגענע מעשה, איך קאָן ערב זיין?

א קשיה אויף א מעשה! מיין פינסטער מזל! טאָמער?... איך וועל אייך זאָגען דעם רעכטען אמת וועל איך אייך: מילא, דאָס יאיכעל ווי דאָס יאיכעל; עס טהוט מיר אוראי האַרצעדיג באַנג, וואָס וועט ער נעבאַך עסען, דוד'ע? נאָר מסתמא וועל איך שוין עפּיס צוטראַכטען פון זיינעטוועגען מסתמא; איך האָב נעכטען געבראַכט געגז פון דער שחיטה, געמאַכט אַבדירקעם אויף צו פּאר־קויפען, איז מיר פּאַרבליבען א ביסעל דרויב אויף שבת: קעפּלעך, קישקעלעך, דאָס, יענעס — מע קאָן שוין עפּיס מאַכען דערפון! איז מיר אַבער שלעכט — איך האָב נישט קיין טעפּעל האָב איך נישט. איך האָב מורא, טאָמער מאַכט איהר מיר טרפה דאָס טעפּעל, בין איך געבליבען אָהן א טעפּעל, און אָהן א טעפּעל בין איך ווי אָהן א האַנט בין איך, וואָרום איך האָב איננאַנצען איין טעפּעל. דאָס הייסט, האָבען האָב איך געהאַט דריי טעפּלעך פליישיגע, האָט ביי מיר גנעסי, אויף קיין גוט אָרט זאָל זי אייך ניט שטעהן, אייג־מאָל אַנטליהען א טעפּעל, א שפּאָגעל־ניי טעפּעל, און גענהט און גיט מיר אָפ א שטשערבאַטע טעפּעל. זאָג איך צו איהר: „וואָס איז דאָס פּאר א טעפּעל?"... זאָגט זי: „ס'איז אייער טעפּעל"... זאָג איך: „ווי קומט צו מיר א שטשערבאַטע טעפּעל, אז איהר האָט ביי מיר גענומען א גאַנץ טעפּעל?"... זאָגט זי: „שאַט, שרייט ניט אזוי, מע ווערט פון אייך ניט גליקליך! ערשטענס, האָב איך אייך אָפּגעגעבען א גאַנץ טעפּעל; צווייטענס, אז איך האָב ביי אייך גענומען דאָס טעפּעל, איז דאָס געווען איין אַנגעשטשערבעט טעפּעל; און דריטענס, האָב איך ביי אייך קיינמאָל ניט גענומען קיין טעפּעל, איך האָב מיר מיין טעפּעל, און טשעפּעט זיך אָפ פון מיין לעבען!"... א הולטאיקע קאָן!...

— יאָ, אקעגען וואָס זשע איז דאָס געקומען צו רעד? אקענען דעם, וואָס איהר זאָגט, אז טעפּלעך אין בעל־הבתישקייט איז קיינ־מאָל נישט צו פּיעל... בין איך, הייסט דאָס, ווי איהר זעהט, גע־בליבען ביי צוויי טעפּלעך גאַנצע טעפּלעך און איין טעפּעל א שטשערבאַטע טעפּעל, דאָס הייסט, צוויי טעפּלעך... נאָר ווי טאָר

איין אַרעמאַן האָבען צוויי טעפּלעך? באַדאַרף זיך מסתמא טרעפען אזוי, אז איך קום איינמאָל צו געהן פונ'ם מארק מיט די עופות קום איך, בינדט זיך אָפּ איין עוף און דערשרעקט זיך פּאַר דער קאַץ... וועט איהר פרענען: ווי קומט אהער א קאַץ? אלץ זי מיט איהרע קרישים! דערטאַפּען זיי ערגיץ א קעצעל, מוטשען זיי דאָס אזוי לאַנג, ביז זיי פּארמוטשען דאָס. „א צער בעלי־חיים! — טענה'ט מיט זיי מיין דוד'ע. — א לעבעריגע זאַך!"... נאָר געה רעד מיט אזעלכע היצלעס, לעדיגגעהערס, פּוסטעפּאַסניקעס!... בקיצור, זיי האָבען עפּים אָנגעהאַנגען דער קאַץ אויפ'ן שפּיץ ווייזעל, האָט זי אָנגעהויבען שפּרינגען, מאכען אָנשטעלען, האָט זיך דאָס עוף דערשראָקען און איז אַרויפּגעפלויגען גלייך אויף דער אויבערשטער פּאָליצע — און טראָך א טעפּעל אין דער ערד אריין! איהר מיינט אפשר — דאָס שטשערבאַטע טעפּעל? אודאי־יאָ, ס'פּארשטעהט זיך! אז ברעכען, וועט זיך ברעכען א גאנץ טעפּעל! דאָס איז שוין תמיד אזוי, פון זינט די וועלט איז א וועלט!... איך האָב געוואָלט וויסען האָב איך געוואָלט, פּאַר וואָס איז דאָס, למשל: צוויי מענטשען געהען, דער געהט און דער געהט; איינער איז א בן־יחיד, איין־און־איינציגער, א ציטערינגער ביי דער מאמען, און דער אנדערער איז..... רביניו! נאָט איז מיט אייך! וואָס איז אייך אזעלכס?... רביצין! רביצין! וואו זענט איהר ערגיץ?... אהערצו געהט! ניכערט! דער רב איז עפּעס נישט מיט אלעמען! ניט גוט געוואָרען... אפּנים, אויף צו חלש'ען!... וואסער! וואסער!...

גענז

א מאנאלאג פון א אידינע, וואס הייסט בתיה, קויפט נענז חנוכה און פרענעלט שמאלץ אויף פסח.

געשריבען אין יאהר 1902.

גענז

— פֿאראיאהרען חנופה האָב איך, נישט פֿאר אייך געדאכט, נישט פֿאר מיר געדאכט, נישט פֿאר קיין שום אידען געדאכט, געהאט איין אומגליק מיט א גליק אינאיינעם. איהר מעגט דאָס האָרכען; אזא מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענט יאָהר! איך האָנדעל מיט גענז האָנדעל איך און מיט פּסח'יגער שמאלץ שוין עטליכע און צוואנציג יאָהר — האָט זיך מיר, הערט איהר, אזא מעשה נאָך נישט געטראָפֿען.

איך האָנדעל מיט גענז... איהר מיינט, אָט אזוי נעמט מען דאָס און מע האָנדעלט? ראשית חכמה, הויבט זיך אָן אזוי: קומט אָסיען־צייט, ארום נאָך־סוכות, הויבט מען אָן איינקויפען גענז, און פֿאָרווארפען די גענז אויפ'ן ווינטער אין שטייג אריין, און האָדעוועט די גענז, און אכטונג געבען אויף די גענז; און קומט חנופה, הויבט מען אָן די גענז קויען און מאכען פון גענז געלט. נאָר איהר מיינט, אז אָט אזוי גרינג קויפט מען גענז, און מע פֿאר־ווארפט גענז, און מע קויעט גענז, און מע מאכט פון גענז געלט? ערשטענס, דאָס קויפען גענז. קויפען גענז דארף מען האָבען מיט וואָס. קיין לאנער־געלט, קיין קאפיטאָלען אייגענע, הייסט עס, איז דאָך נישטא. מוז מען לייהען, אנקומען צו רב אלטערען. און רב אלטערען קענט איהר דאָך — ס'איז א איר, וואָס האָט ליעב אויסקאכען דאָס וואסער. דאָס הייסט, אפזאגען זאגט ער נישט אפֿ, נאָר ער הייסט קומען מאָרגען, מאָרגען — איבערמאָרגען, נעמט

ארויס די נשמה. און ערשט נאָכדעם הויבט ער אָן ציהען די קליי: שלעפען פריצענט, צורעבענען טעג. ס'איז א גוטער רב אלטער! נישט אומזיסט האָט ער אזעלכע פיסקעס, און זי, אלטעריבע, מיין איך, האָט א פנים — אויף אלע מיינע לייענע, און א פאָר באקען — חאָטש א מעסער אָנצושארפען. היינט איהרע פערעל! אָט האָט זי ערשט ניט לאנג פאר'קנס'ט דאָס טעכטערעל — איך זאָל דאָס פארמאָגען מיט אייך אינאיינעם, הערט איהר, א דריט־חלק, רבונו־של־עולם, וואָס דאָס קנס־מאָל האָט אָפגעקאָסט, וואָלט איך פאר־שפּארט האנדלען מיט געלט... חאָטש א חתן האָט זי נענומען — שטראָף מיך, גאָט, אויב איך וואָלט אזעלכס פאר מיינע זינד גע־נעבען מיין טאָכטער, אז בסך־הכל האָט ער גאָר א פלוג — איהר רופט עס פלוג, איך רוף עס פארך. נאָר ס'איז נישט מיין באבע'ס דאגה, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך אויך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען. האָט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רער...

איינקויפען געלט... וואו קויפט מען געלט? אויפ'ן מארק, מיינט איהר דאָך מן הסתם? אודאי־יאָ! מיר זאָלען דארפען אלע געלט צונויפקויפען אויפ'ן מארק, וואָלטען מיר געגאנגען אין גאָלד! אז איהר ווילט קויפען געלט אויף מסחר, באדארפט איהר זיך מטריח זיין אויפשטעהן פאור, דעמאָלט וועט גאָט אליין שלאָפט נאָך, און ארויסגעהן העט־ווייט הינטער'ן שטאָדט, אויף יענער זייט מיהלען. געפינט זיך אָבער נאָך איינע אזא קלוגעטשקע, ווי איהר, און קומט־ארויס נאָך פריהער פון אייך אויף יענער זייט מיהלען. געפינט זיך נאָך א קליגערע פון יענער אויך און קומט־ארויס נאָך פריהער און נאָך פריהער — וואָס טויג אייך, סע וועט א גאנצער יריד, און דאָרטען שטעהט מען און מע וואָרט און מע לאָקערט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען, א גוי וועט ארויסברענגען א פאָר געלזלעך, באפאָלט מען איהם מיט די געלזלעך פון אלע זייטען: „שא טאָבי, טשולאָוויטשע, זא גוסקו?" — וואָס ווילסט דו, הייסט עס, פאר'ן

געגנזל? איז אויב ס'איז א גוי א סוחר און לאָזט זיך רעדען, קאָנט איהר זיך מיט איהם חאָטש דינגען! און אז גאָט העלפט, טרעפט איהר אַן אויף א מאנקאָליניק, וואָס לאָזט נישט צו, חאָטש געב איהם א קרענק! „העט־בא, שרייט ער, געה אַוועק! נעמא או מענע גוסקו" — איך האָב נישט, הייסט עס, קיין געגנזל! און געה טהו איהם עפּים! טענה'ט איהר דאָך צו איהם: „היתכן? שאָוש טי חאָטשעש, א סיפע דיר אין פּנים, אי נעחיי טובי באָזשע דאיע קרענק אין די ביינער אי דאָברע קרחת!"... און ער — אין איין קול: „העט, נע פּראָדאיו גוסקו" — איך פּארקויף נישט, הייסט עס, קיין געגנז!... און אז גאָט האָט רחמנות געהאַט, דער גוי האָט ארויסגעלאָזט דאָס געגנזל פון דער האַנט, באדארף מען דאָס געגנזל ערשט באטראכטען. און באטראכטען געגנז באדארף מען קאָנען; ס'איז א סברה, הערט איהר, אז אויף געגנז באדארף מען זיין א מבין, ווי, להבדיל, אויף בארליאָנטען. ביי אייך, למשל, קומט־אויס, אז אלע געגנז זענען גלייך. דאָס ווייסט איהר, אז ס'איז פארהאַן געגנז און ס'איז פארהאַן גאָנערס? א גאָנז איז נישט קיין גאָנער. א גאָנז איז א גאָנז, און א גאָנער איז א גאָנער. א גאָנז נעמט אויף זיך שמאלץ, און א גאָנער — מפות. אי, ווי אזוי ווייסט מען, וועלכעם איז א גאָנז און וועלכעם איז א גאָנער? מע ווייסט שוין! ערשטענס, נאָכ'ן טשופּעקל — א גאָנער טראָגט א טשר־בעקל אויפ'ן קעפּל און האָט א לאָנגען האלז. היינט דערקענט מען א גאָנער נאָכ'ן קול — ער האָט א גראָב קול, ווי ביי א מאנספּיל. און אז ער גענט, גענט ער תמיד פּריהער פּאר די געגנז, אויך ווי א מאנספּיל, ווי, להבדיל, א מענטש. ביי אונז א מאנספּיל, ער מעג זיין דער גרעסטער שלים־מזל, אבי א מאנספּיל, גענט ער אויף־צור־פּריהער, ווי אייגער רעדט: דאָס בין איך!... וואָס דארפּט איהר מעהר? אָט נעמט מיין מאן. דאָכט זיך, מע דארף שוין נישט קיין גרעסערען שלים־מזל, ווי מיין נחמן־בער, וואָס האָט נישט געפּרוּבט פּארדינענן זינט איך קען איהם פּאר א מאָן קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען! דער גאָנצער יחוס — באשר בכן וואָס איז?

ער קאָן לערנען, און וואָס ער איז יאָסקע דעם נגיד'ס א ווייטער קרוב, ווי זאָגט איהר: דעם פערד'ס בייטש־שטעקעל'ס פאָדקאָווע... פרעגט מיך, וואָס האָב איך פונ'ם נגיד דעם קרוב? די שונאים זאָלען דאָס פארמאָגען אויף איין אָנבייסען! ענמת־נפש האָב איך, צרות, מיט בזיונות נאָך, וואָס מע וואַרפט מיר אויס, אז מיין קרובה, מיין קרוב'ס שנור הייסט עס, געהט מיט די אייגענע האָר... און ס'איז דוקא נישט קיין לינגען — זי איז א רעכטע טשאטשקע! איך רעד נישט אויף איהר חלילה קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען. האָט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

איינקויפען נעגנ... איינגעקויפט די נענז, באדארף מען, הייסט עס, די נענז פארוואַרפען אויפ'ן ווינטער אין שטייג ארײן. נאָר איהר מיינט, אז פארוואַרפען נענז איז שוין נאָר א גרינגע זאַך? האָט איהר אויך א טעות! גוט איז צו פארוואַרפען נענז, אז איך האָב מיר מיין דירה מיט מיין קאָמער און איך בין מיר, ווי זאָגט איהר, איינע אויפ'ן יריד. ווי זשע איז אָבער דער דין, אז איך בין געזעסען, נישט היינט געדאַכט, נישט פאר אייך געדאַכט, נישט פאר קיין שום אידען געדאַכט אין שכנות ביי יענטען, קיין באזונדער קעמערל האָב איך נישט נעהאַט, און די בעל־הבית'טע מיינע אליין, יענטע הייסט עס, האָט אויך אונטערגעהאַנדעלט מיט נענז און מיט פסח'ינער שמאלץ, — אגו, פרובט, אשטייגער, האָבען מיט יענטען נענז אין איין קאָמער און נישט פאטשען זיך מיט איהר דריי מאל א טאג! האָט איהר אייך איין מאל צוועק. היינט פרובט זייט א חכם און דערקענט, וועלכע נענז ס'איז אייערע נענז און וועלכע נענז ס'איז איהרע נענז? אנומעלט, אז איך בין, נישט היינט געדאַכט, נישט פאר אייך געדאַכט, נישט פאר קיין שום אידען געדאַכט, געזעסען מיט איהר אין שכנות, האָט זיך ביי איהר, ביי יענטען הייסט עס, אויפגעריסען די שטייג אין קעמערל און עס זענען ארוים, זאל זיך אייך דאכטען, אלע נענז און האָבען זיך

צוגעחאפט צו מיין קאַרעטע מיט האָבער, — איז וועד האָט געהאָט היזק? וועד האָט באַראַפט שרייען? איך, צי זי? געהט זי נישט אוּן פאַלט נישט אַן אויף מיר? זי זאָל געווען, זאָגט זי, וויסען, אז איך האָנדעל מיט גענז, וואָלט זי מיר, זאָגט זי, נישט פּאַרדונגען די דירה פּאַר קיין הונדערט מיליאָן רענדלעך! זאָג איך צו איהר: „מיט וואָס רעד, האָט איהר געמיינט, האָנדעל איך? מיט באַרליאָנטען?" זאָגט זי צו מיר: „איהר זענט אַליין א גוטער באַרליאָנט, און האָט א מאַן א באַרליאָנט און קינדער באַרליאָנטען!"... זאָל איך איהר שווייגען?... א מאַרנע אידינע אָט די יענטע! אַווי וועט זי אייך אַוועקגעבען דאָס לעבען מיט דער נשמה. טאָמער זענט איהר, חלילה, קראַנק, וועט זי זיך מפקיר זיין פון אייערטוועגען. נאָר א שפּילשליווע איז זי — מע זאָל באַהיט און באַוואָהרענט ווערען! אָט האָבען מיר זיך איינמאָל, ערב־חנוכּה איז דאָס געווען, — איך זאָל אייך דערצעהלען, וואָלט איהר אויף זיך די האָר גאַריסען!... דער חסרון, וואָס איך קוק נישט אַריין אין יענעמ'ס טעפּלעך, און רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

איצטער געהט א סדרה: פּאַרוואַרפען גענז... אז איהר ווילט, די גענז זאָלען אייך גערַאטען, זאָלט איהר פּאַרוואַרפען די גענז אינ'ם א ל ט ע ן חורש. גאָט זאָל אייך היטען, איהר זאָלט זיך צוריהרען צו גענז אין אָנהויב חודש, תיכף נאָכ'ן מולד — ס'איז איין אומגליק! די גענז וועלען אייך נישט גערַאטען: די גענז וועלען זיין גראָב אויפ'ן בוין, און דין אויף דער הויט, און אויף פלאַסטערען זאָלט איהר זיך פון די גענז גאָר נישט ריכטען. פלאַסטערען פּאַרגעסט! אויך בייטאָג, וועו איטליכער דרעהט זיך ארום, זאָלט איהר קיין גענז נישט פּאַרוואַרפען. גליכער פּאַרנאַכט, ביי א ליכט, אַדער אפילו אין דער פינסטער, נאָר בשעת מעשה זאָלט איהר זיך געבען א קניפ און זאָגען שטילערהייט דריי מאָל: „אזוי

ווי איך בין אויפֿן לייב, אזוי זאָלסט דו זיין אויפֿן לייב"... מיין מאַן לאַכט אפילו פון מיר און זאָגט, אז ס'איז ווערטה א שמעק טאַבאַקע. נאָר איך זאָל וועלען צוהערען אַלסדינג, וואָס ער זאָגט, וואָלט איך געווען לייטען גלייך. למאי ער פֿארגינט זיך זאָגען, דער מאַן מיינער, — ער איז א גאַנצער למדן, זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ספֿרים, — אז כּפֿרות שלאַנען איז א נארישער מנהג? ווי געפֿעלט אייך, אשטייגער? מאַהלט אייך, ער האָט זיך פון מיר נישט גענארט פֿאר אזעלכע ווערטער! „ביזט דאָס אליין טאקי דערגאַנגען, זאָג איך, מיט דיין אייגענעם שכל?"... זאָגט ער: „סע שטעהט אזוי געשריבען אין די ספֿרים". „קומט אוים, זאָג איך, אז איך, און די מאַמע מיינע, און די מוהמע דבורה, און נחמה־ברײַנע, און סאָסי, און דוואָסי, און צביה, און צפֿורה, און אַלע — זענען בהמות?"... שווײַגט ער, דער חכם, און ס'איז זיין גליק, וואָרום איך קאָן איהם, הערט איהר, אָפּשפּיעלען א בריהמאָרגען, ער זאָל מיך נערענקען דריי טעג פּסדר! איהר מיינט, איך בין, חלילה, אזא ארורה, איין אָנחאַפֿערין? גלויבט מיר, איך וויים נאָנץ גוט, וואָס הייסט א בן־תורה, א איד וואָס זיצט און לערענט, חאָטש ער טהוט נישט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער. איהר מיינט, ער פּוילט זיך? ער וואָלט נעבאַך געטהאָן אַלסדינג, ס'זאָל נאָר זיין וואָס... זיצט ער און לערענט. לאָז ער לערנען. וואָס דאַרף איך זיין האַרעווניע, אז איך קאָן אליין באַשטעהן דאָס שטעדטעל מיינס, אז איך קאָן אליין אויסקומען ווי ס'נישט איז מיט דער הוצאה אין שטוב, חלילה נישט אָנקומען צו יענעם. אליין, אומעטום אליין. אין מארק, און אין שטוב, און אַוועקגעשטעלט זיך ביי'ם אויוועז, צוגעשטעלט דאָס טעפּעל קארטאָפֿלים, און די קינדער אָנגעטהאָן און אָפּגעשיקט אין חדר — דאָס איז ביי מיר דער עיקר! ברויט, זעהט איהר, מאַכט זיך, פּעהלט אמאָל, חלה אויף שבת טרעפּט, אז כ'איז נישטאָ, נאָר פֿאר די קינדער שכר־למוד — פּיער זכרים האָב איך, זאָלען געזונט זיין, א חוץ מיידלעך — דאָס מוז זיין, עס מעגען פֿאַלען שטיינער פּונ'ם הימעל! איך בין נישט גלייך צו די הייני־

טינג, וואָס די קינדער זייערע שטופען זיי אין די קלאָסען, ווי, למשל, אונזער חזנ׳ס יונג בערעל, א פאָלנע גוי מיט קאָלבאָס. חאפט איהם דער רוח, איך בין נישט גאָט׳ס סטראָפטשע, איך רער נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינס מיט׳ן אנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס׳איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָם רעד...

פאַרוואָרפען די נענז, באדארף מען נאָר זעהען, די נענז זאָלען האָבען האדיוולע, דאָם עסען צו דער צייט און דאָם טרינקען צו דער צייט. און ווייטער נאָרנישט. וואָרום נענז איז נישט קיין קאטש־קעס און נישט קיין עופות. קאטשקעס האָבען מורא פאר פאָקען, און עופות — פאר א טחויר, און נענז באדארפען נאָר עסען. און עסען — עסען נענז אלסדינג: נענז עסען האָבער, נענז עסען פראָסע, נענז עסען קאשע, נענז עסען, איך בעט איבער אייער פבוד, נאָך ערגערס... א גאנז קלויבט נישט איבער. א גאנז שלינגט אלסדינג. א גאנז איז תמיד הונגעריג, ווי ביי איין ארעמאן קינדער, להבדיל. ביי איין ארעמאן קינדער עסען, קיין עין־הרע, געשמאק אלסדינג, וואָס מע גיט זיי, און זענען קיינמאל נישט זאט. איך וויים עס פון זיך זעלבער. לאָזען זיי זיין געזונט, די קינדער מיינע, אז זיי קומען פונ׳ם חדר, קיין עין־הרע נישט, קיין בייז אויג זאל זיי נישט שאדטען — איידער מע קוקט זיך ארום, שטארבט א ברויט, און פון א טאָפ קארטאָפלים בלייבט נישט איבער, איהר זאָלט זאָגען, אויף א רפואה! און קומט שבת, מוז מען זיי אויסטיילען חלה, ווי לעקאך, און דאָם איבעריגע פארשלינסען, וואָרום עס וועט נישט בלייבען אויף מארגען קיין זכר אפילו! קינדער, הערט איהר, איז א וואויל זאך און א ליעבע זאך. עס וואָלט מיר נישט נמאס נע־ווארען און נישט שווער געווען קיין צעהן קינדער, פופצעהן קינדער, פינף און זיעבעציג קינדער אויסצוהאלטען. איין חסרון נאָר — אָט דער פיסק! נגידים באדארפען זיך פיהלען איך וויים אליין נישט ווי גליקליך, אז זיי וויסען וואויל, אז זייערע קינדער לענען

זיך שלאָפען זאָט און עס חלומ'ט זיך זיי נישט קיין בעטלערס, זיי חאָפען זיך נישט אויף ביינאכט מיט א געוויין: „מאמע, ע־ע־ע־סען!"... הערט איהר, דאָס הארץ טהוט וועה, ווערט אָקערשט ניט צעשפרונגען, און מע מוז נאָך, מאָהלט אייך, אָנ־שרייען אויף זיי: „שלאָפען, ממזרים! וואָס פאר עסען אין מיטען ביינאכט? שלאָפען, שלאָפען!"... פון דעסטוועגען, זאָלט איהר זעהן די נגידים, ווי סע חאפט זיי אַוועק דער רוח, טאָמער ווערט ביי זיי געבוירען, חלילה, איין איבעריג קינד! אי־אי־אי! אָט איז ביי אונז נישט לאַנג אַוועקגענאַנגען איינע א נגידית'טע, א ווייבל בלוט־און־מילך, און א גוטע זעל, א צדיקית, בייליצע האָט מען זי גערופען, א שענע, א געזונטע, א שטארקע. מיינט איהר, איבער וואָס? ס'איז נישט פראי צו דערצעהלען, זי איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט, לאָז זי האָבען א ליכטיגען גן־עדן. איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר אייך מיש אייך איינס מיט'ן אנדערען. האָט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָם רעד...

אוי, א פרנסה געבן!... דאָס הייסט, געבן איז א פרנסה אפילו נישט קיין שלעכטע, און אז גאָט גיט־אריין אין די געבן די ברכה, קאָן מען אָן די געבן פארדיענען א שען קערבעל. נאָר וואָס דען? דאָס טרעפט זיך איין מאָל אין צעהן יאָהר. גיכער קאָן זיך מאכען, מע זאָל ביי די געבן נישט פארדיענען נאָרנישט — מע זאָל נאָך דערלעבן! היינט די הארעוואניע, וואָס ארום די געבן, איז אזא גריסע הארעוואניע, אז ס'איז, כלעבען, נישט כדאי דער גאנצער טאראראם. אי, איז דאָך די קשיא: וויבאלד אז ביי די געבן איז קיין פארדיענסט נישטא, היינט צו וואָס באדארף מען האנדלען מיט געבן? איז דער תירוץ: וואָס דען וועט מען טהון, אז איך האנדל שוין אזוי פיעל יאָהרען מיט געבן?!... באראכענט נאָר: אויסבינדען עטליכע און דרייסיג פאָר געבן; אַוועקטראָגען צום שוחט עטליכע און דרייסיג פאָר געבן; ברענגען עטליכע און

דרייסיג פּאָר געגנז; אָפּפּלאָקען עטלעכע און דרייסיג פּאָר געגנז; מאכען, זאלצען, אויסווייקען, אָפּגיסען עטלעכע און דרייסיג פּאָר געגנז, די הויטען באזונדער, די פּלאָסטערען באזונדער, די דרויבּלעך באזונדער, די אָבדירקעם באזונדער, פון אלסרינג מאכען געלט, נישט לאָזען געהן לאבוד קיין פּיצעל נישט — און אלסרינג אליין! קודם־כל, אויספּרענגלען די הויטען מיט די פּלאָסטערען, מאכען פון זיי שמאלץ. איך מאך תמיד אלע יאָהר פּסח'יגע שמאלץ, ווארום מיין פּסח'יגע שמאלץ האָט א שם אין שטאָדט פּאָר דער בעסטער, כּשר'סטער שמאלץ. איך, אז איך פּרענגל פּסח'יגע שמאלץ, ווערט בּיי מיר אין מיטען חנוכּה פּסח'יג אין שטוב. דעם אויוועז כּשר איך אויס. דעם מאן שיק איך אָפּ אין בית־המדרש אריין — לאָזען ער לערנען. די קינדער טרייב איך ארויס — לאָזען זיי געהן ערגיץ שפּיעלען אין דרויסעל. און אליין נעם איך זיך צו דער ארבּייט — פּרענגלען שמאלץ. און שמאלץ האָט פּיינט איין איבּערינג אויג, ובפּרט פּסח'יגע שמאלץ. איך האָב אמאָל געהאט א פּסק, אז איך בין, נישט היינט געדאכט, נישט פּאר אייך געדאכט, נישט פּאר קיין שום אידען געדאכט, געזעסען בּיי יענטען אין שכנות. עס זענען געזעסען דאָרטען נאָך שכנים. האָט זיך איינער א שכנה, גנעבי האָט זי געהייסען, פּארגלוסט באקען לאטקעס פון רעטשענע מעהל, און דוקא דעם טאָג, וואָס איך קוילע געגנז. בּעט איך זי: „גנעסיניו, האַרצעניו, ליובעניו! האלט־איין דעם יצר־הרע אויף א טאָג. איהר וועט מארגען, אם ירצה השם, באקען לאטקעס!" זאגט זי: „בּיי מיר האָט איהר גע'פּועל'ט; נאָר די קינדער, זאגט זי, וועלען געווּאָהר ווערען. איך האָב, זאגט זי, קינדער, טרפה'נע העלזער, וואָס האלטען שטארק פון דער אכילה. זיי וועלען דערהערען, זאגט זי, אז ס'איז אוים לאטקעס, וועלען זיי מיך, זאגט זי, אויפּעסען לעבּעדיגערהייט!"... כּך הוה. די קינדער האָבען דערהערט, ליגענדיג אויפ'ן אויוועז, אז מע רעדט פון אָפּלענען די לאטקעס באקען אויף מארגען, האָט זיך איינער פון זיי, א זעלינגל, א יונגעלע מיט קאסאקע אויגלעך, צעשריגען אויף

א קול: „מאמע! טאָמער באקסט דו נישט קיין לאטקעס, פאל איך אָטאָ אראָפּ פונ'ם אויוועז"... מיר טהוען א קוק — א וועהטיג איז מיר! — זעליגעל העננט מיט'ן קעפעל אראָפּ, אָטאָ, נאָך א מינוט, פאלט דאָס אראָפּ און סע ווערט צעשאָטען אויף שטיקלעך! דערזעהען אזא חתונה, האָב איך אָנגעהויבען צו שרייען: „גנעסיניו, נשמה'ניו, האַרצעניו, ליובעניו! באקט לאטקעס, באקט!"... מע זאָגט, הערט איהר, אז איין אָרעמאן האָט א קישקע אָהן א דנאָ, — איז דאָס תורת משה! איהר זאָלט אָנקוקען ביי דער גנעסין קינ־דערלעך — גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען! איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש צייך איינס מיט'ן אנדערען. האָט קיין פאראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רעד...

שמאלץ פון די געגנז... פון געגז קאָן מען אויף שמאלץ אליין נישט ארויסקוקען. די שמאלץ, אז עס געראָט שוין גוט אָפּ, קעהרט אום צוריק נאָר דאָס, וואָס די געגז קאָסטען. דאָס פארדיענסט דאַרף מען זוכען פון די שאַרירקות. ראשית חכמה, אָבדירקעס. אז עס מאכט זיך, די אָבדירקעס געבען זיך אוים שען, און פלייש איז אין שטאָדט טייער — פארצוקערט מען זיי! ווי זשע איז אָבער דער דין, אז קצבים ביי אונז שמייסען זיך, און פלייש איז בזיל־הזול, און די שטאָדט האָט, דעם נגיד אויף צו־להכעים, אראָפּ־געבראכט נאָך א שוחט, און יענער שוחט, דער אלטער הייסט עס, האָט איינגעגעבען אויף דעם שוחט, אויף דעם נייעם שוחט הייסט עס, אכצעהן מסירות, און חוץ לזה האָט ער ארויסגעלאָזט א קלאנג אויף איהם, אויף דעם נייעם שוחט הייסט עס, אז ער, דער נייער שוחט הייסט עס, איז א חברה־מאן פון די היינטיגע חברה־לייט, פון די צענסטען, וואָס האָבען צו טהון מיט די חדרים און קלויבען „שקלים־געלט", און דער גביר אונזערער האלט דאָך נישט פון די דאָזיגע צענסטען, ער קאָן זיי נישט אָנקוקען, זיי זענען, זאָגט ער, גרויסע הולטאיעס, און וויבאלד אזוי, איז דאָך די שחיטה זיינע

קיין שחיטה נישט, און נישט איטליכער איז א בעלן אויף פּאַרטינע אָבדירקעס. טענה איך מיט מיינע קונה'טעס: „ביי מיר מענט איהר, נישקשה, קויפען אָבדירקעס, מיין שוחט איז דער אלטער שוחט". זאָגען זיי: „יאָ, איהר זענט אודאי זעהר גערעכט, נאָר וואָס דען? אויפ'ן בייגעק שטעהט ביי זיי נישט אויפגעשריבען, פון וועמענ'ס שחיטה זיי זענען — פונ'ם אלטען שוחט, צי פונ'ם נייעם שוחט"... זאָג איך: „וואָס הייסט, סע שטעהט נישט אויפ־געשריבען? אז איך זאָג אייך: פונ'ם אלטען שוחט, איז פונ'ם אלטען שוחט; סיידען, זאָג איך, איך בין שוין ביי אייך נישט באגלויבט, איז שוין, זאָג איך, עק וועלט!"... זאָגען זיי: „א מאָדנע אידיע איהר זענט! איהר זענט ביי אונז אויף אלסדינג באַ־גלויבט; נאָר אז מיר קאָנען אויספיהרען אליין שיקען צום שוחט קוילען געגנט, וואָס זשע דארפען מיר אָבדירקעס, וואָס מיר קאָנען נישט וויסען, וועמענ'ס שחיטה דאָס איז?"... „טפו! וויעדער א מאל, זאָג איך, דאָס אייגענע? אז איך שווער אייך ביי מיין מאן און קינדער! איהר וויסט, זאָג איך, ס'איז בי מיר א גוטע שבועה!"... זאָגען זיי: „צו וואָס דארפט איהר זיך שווערען, אז מיר גלויבען אייך סאי ווי סאי?"... זאָג איך: „נו, נעמט זשע צו ביי מיר א פּאָר אָבדירקעס, לאָם איך מאכען גרינגער דעם קאָשעק!" זאָגען זיי: „מיר קאָנען נישט נעמען ביי אייך קיין אָבדירקעס, איבער דער שחיטה"... נו? געה טעסע פלעקער! אריינגעהן אין יענעמ'ס לאָגע — דאָס איז נישטא! רחמנות האָבען: א אידינע מארדעוועט זיך אן מיט נענז, מע מיינט — טאָמער, איך וויים, מע וועט עפּים פּארדיענען; עס האָט זיך געשטעלט אזא ווינטער, האלץ איז נישטא, שטרוי איז טייער, א רענדעל א וואָגען שטרוי, און די קינדער נעבאך לויפען באַרוועם אין חדר ארויין, קומען צו געהן אהיים ברוין און בלוי, חאפען זיך ארויף אויפ'ן אויוועז, נאָרען זיך איין, ווי די קראליקלער, און קוקען־ארוים אויף הייסע קאַרטאָפּלים, און קאַרטאָפּלים איז מיט גאָלד גלייך, א סך איז נישט געראָטען און א סך איז פּארבליבען אין דער ערד... א שטאָדט! עמיצער

זאָל זיך דאָס ארומקוקען, אָרעמעלייט נעהען־אוים פון קעלט, אָרעמעלייט שטאַרבען, שוואָלען פון הונגער, קינדער פאַלען ווי שטרוי, ווי פליגען. נאָך מיט חסד, ווי זאָגט איהר, וואָס נאָר אָרעמעלייט שטאַרבען... גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש זיך איינס מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָס רער...

די אָבדירקעס פון די נענז... מע זאָל וועלען, הערט איהר, ארויסקוקען אויף די אָבדירקעס אליין, וואָלט מען שען אויסגעזעהן מיט די נענז! א חוץ אָבדירקעס, איז פארהאן ביי נענז די דרויב־לעך: גריוועז, לעפערלעך, פופיקלעך, קעפלעך און פיסלעך, געדגעלעך, פליגעלעך, צינגעלעך, הערצלעך און נירלעך. היינט העלזלעך! פארהאן ביי מיר איינע א בעל־הבית'טע, פעטשעריציכע הייסט זי, נעמט זי צו ביי מיר אלע העלזלעך, ווייגיעל איך האָב; עס מעג זיין א האלבע מאה העלזלעך, לאָזט זי מיך נישט ארוים. דער מאן איהרער, זאָגט זי, פעטשעריצי הייסט עס, איז א ליעב־האָבער פון ברוסט און פון העלזלעך. ברוסט האָט ער ליעב, זאָגט זי, קאַלטערהייט, מיט פעפער באָפעפערט, און העלזלעך — געפילטע מיט מעהל, אָדער מיט קאשע, אָדער מיט פארפלעך, אָדער מיט לעבער און מיט גריוועז, געבראָטען באזונדער, אָדער געקאָכט אין מעהרען. וואָס זשע מיינט איהר? ווי די מתים עסען, אזא פנים האָבען זיי. ער זעהט, קיין עין־הרע, אוים קענען מיין מאן, ווי א איד פון א יאָהר עטליכע און דרייסיג, חאָטש ער איז עלטער פון מיין מאן מיט גוטע צעהן יאָהר. און חאָטש מיין מאן טהוט אויך קיין שום ארבייט נישט, זיצט ער חאָטש און לערענט, און אז ער קומט אהיים, וועט ער נישט זאָגען, ווי אנדערע מאנען: „הער נאָר, רו, גיב עפּיס עסען!" ער, אז ער קומט אהיים פון בית־המדרש, איז דאָס ערשטע — נעמט ער זיך צו א ספר, קוקט אין ספר אריין און זיפצט, זיפצט שטילערהייט — א סימן, אז ער וויל

עסען. נאָר זאָגען: „נעב עסען" — דאָס איז נישטאָ. וואָס דען? א קרעכץ און א נעם מיט דער האַנט ביי׳ם האַרצען און א זאָג: „אָך־אָך־אָך!" — א סימן, אז ער איז גוט הונגעריג. „וועסט עפּיס אפּישר נעמען אין מויל אַריין?" — פּרעגט מען איהם. מאַכט ער צו מיר: „מהיכא־תּיתי"... וויפּיעל מאָל איך זאָג איהם: „איך פּאַרשטעה נישט — האַסט דאָך א מויל, קאַנסט דו דאָך זאָגען, אז דו ביזט הונגעריג; וואָס דאַרפסט דו זיצען און קרעכצען?"... ענטפערט די וואַנט?... איך וואָלט וועלען אומים־טען זעהן, וואָס וואָלט געווען, איך זאָל איהם דריי טאָג פּסדר נישט געבען קיין עסען? איהר מיינט, ער איז חלילה אזא איין אָפּ־נעריסענער נאר? ווי קאָן א איד א למדן א מופלג זיין א נאר? ער זאָל, צו זיין קאָנען, הערט איהר, וואָס ער קאָן לערנען, נאָך זיין א ביסעלע מעהר קריכער, וואָלט ער דען נישט געקאָנט זיין ביי אונז א רב? אי, וואָס וועלען מיר טהון מיט'ן אַלטען רב? למאי, וואָס וועלען מיר טהון מיט'ן אַלטען חזן? מע האָט נויטיג באַ־דאַרפט צונעמען א נייעם חזן אין שוהל, פּדי דער אַלטער זאָל שטאַרבען פון הונגער, טאָמער איז ער געווען פּריהער, הייסט עס, א קליינער אביון? באשר, דעם גביר האָט זיך פּאַרגלוסט זינגען! ווילסט זינגען? געה אין טרעיאָטער, לחבריל, וועט מען דיר דאַרטען זינגען צעזעצטערהייט!... איך זאָל זיין, הערט איהר, א מאַנסביל, וואָלט איך זיך מיט די גבירים גערעכענט. אוי, וואָלט איך מיך מיט זיי גערעכענט! איהר מיינט, איך האָב עפּיס צו זיי? איך האָב צו זיי גאָרנישט, נאָר איך האָב זיי פיינט. איך האָב פיינט א נגיד! א נגיד און א שפּין, גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען! איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר איך מיש אייך איינם מיט'ן אַנדערען. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, ס'איז ביי מיר אזא טבע, ווי זאָגט איהר: א אידינע האָט אין זיך נייען מאָם רעד...

מע האָט פון די נענז... מיינט נישט, אז מע פּארקויפּט שוין אויס די גאַנצע שמאַלץ מיט אַלע אָבריקעם מיט אַלע דרויבלעך

פון די געגנ, ווערט מען שוין גליקליך. געגנ זאָלען נישט האָבען קיין פּוך און קיין פּערערען אויף זיך, וואָלט נישט כּדאי געווען דער גאַנצער עסק. פריהער, אז איך האָלט נאָך בּיי פּאַרווערפען די געגנ, סקופּע איך זיי שוין אונטער, די געגנ, אונטער די פּאַבוועלעך, און קלויב־צונויף דאָס בּיסעל פּוך. נאָכדעם, נאָכ'ן קויפען, שמועסט מען נישט — דאָס בּיסעל פּוך באַוונדער, און די פּערערען באַוונדער, און איך גרייט מיר צו אַרבּייט אויף א גאַנצען ווינטער. די נעכט זענען דאָך געגנג גרויס, מע קאָן זיך געגנג אָנפּליקען. פּליק איך. אַצינד האָב איך א שטיקעל הילף: מיידלעך. מיידלעך זענען נישט קיין יונגלעך. יונגלעך געהען אין חדר אַריין, און מיידלעך וואָס? מיידלעך זענען געגנ, זיצען און האָדעוועט זיך אוו וואַכּטען. זעט איך זיי אַנידער נעבּען זיך איבּער א זיפּ: „העלפּט, קינדערלעך, פּליקען פּערערען; איך וועל אייך דערפּאַר, אם ירצה השם, מאַרגען שענקען א גרויו, באַשמירען א שטיקעל ברויט מיט שמאַלץ, אָדער גאָר צושטעלען א זופּ פון קישקעלעך!" אהא, זאָלט איהר זעהן, ווי סע ווערט א גדולה און מע נעמט זיך צו דער אַרבּייט — א קלייניגקייט, א זופּ פון קישקעלעך! וואָס, משטייכם געואָגט? אז קיין פּליש קוקט מען נישט אָן א גאַנצע וואָך, חוץ שבת. איך זאָל נישט האָנדלען מיט קיין געגנ, וויים איך נישט, וואָס איך וואָלט געטהאָן א גאַנצע וואָך מיט די קינדער! אזוי וואַרפט זיך פּאַרט דורך א פּלאָסטערעל, א גערגעלע, א קעפּעל, א בּיסעל, א קישקעלע, א בּיסעל שמאַלץ — דער ריח אַליין איז שוין געגנג! אז איך בּין געזעסען, נישט היינט געדאַכט, נישט פּאַר אייך געדאַכט, נישט פּאַר קיין שום אידען געדאַכט, אין שכנות, בּיי יענטען היימ עס, האָב איך אַליין געהערט פון גנעסי'ס מויל: „אז עס קומט, זאָגט זי, די צייט פון חנוכּה און איהר הויבּט זיך אָן, זאָגט זי, פּאַרען מיט די געגנ, בּיי דער פּסח'יגער שמאַלץ, — קומט, זאָגט זי, אויף מיין חאַליאַסטרע א נייע הויט; פּונ'ם ריח אַליין, זאָגט זי, פּאַרדרעהט זיך זיי שוין דאָס קעפּעל, און סע מאַהלט זיך זיי אויס, אז זיי עסען געגזעגם"... איהר מיינט, ס'איז מיר געוועו אָנגענעהם

אָנצוקוקען גנעסי׳ס חאליאסטרע, קיין עין־הרע, ווי זיי קוקען־אראָפּ פונ׳ם אויפ׳ן־אויוועז, זעהען פאר זיך אזא טאָפּ שמאלץ מיט אזוי פיעל גריוועז — אָן נישט אויסציהען קיין הענטעל אפילו, נאָר לינגען אָן קוקען נעבאָך, ווי הונגעריגע וועלף, אָן באלעקען זיך, אָן די אויגלעך בשעת מעשה גלאנצען — א גאָט׳ס רחמנות צו זעהען דעם צער! שטופט מען זיי אריין דאָרטען א גריוו אין הענטעל, מע טהוט זיי א שמיר א ביסעל שמאלץ איבער די ליפּען. וואָס נאָך, איך בעט אייך? ווי קאָן איך אָנהאָדעווען אזוי פיעל מיילער, אז איך בין אליין אָפּגעשאָטען, קיין עין־הרע, מיט קינדער, אָן דער מאן פּארדיענט נישט קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען, אָן שולדיג איז מען אויף די נענז — איך זאָל עס פּארמאָגען א דריט־חלק מיט אייך אינאיינעם, אָן פּריצענט וואָפּסט ווי מיט רוחות, אָן צאָהלען מוז מען, איך וועל נישט געהן פּארבאָדעז זיך, בלייבען איין אַנ־זעצערין, חלילה, אזוי ווי יענטע, אשטייגער, וואָס האָט נישט אָפּ־געצאָהלט דעם שוואָגער פּאר דער אנדערער האלבע דירה, צוליעב׳ן זוהנדעל, וואָס שטודיערט, זאָגט מען, אין די קלאָסען אָן שרייבט אום שבת... אזוי זאָגט די וועלט. איך בין דערפיי נישט נע־שטאנען. איך האָפּ פיינט זאָגען דאָס, וואָס איך וויים נישט, אָן פון בארעדען יענעם אנטלויף איך. איך פּרעג נאָר איין זאך: צו וואָס באראף עס יענטע׳ס זוהנדעל זיין א געשטודיערטער? אז בסך־הכל איז ער גאָר א קראנקער, משטיינס נעזאָגט, א טשע־כאָטניק; זיי זענען אלע, נישט דא נעראָכט, נישט פּאר אייך נעראָכט, נישט פּאר קיין שום אידישער שטוב נעראָכט, טשעכאָט־ניקעס. לאָז ער איהר לעבען הונדערט צוואָנציג יאָהר, איך בין איהר א גוטער פּריינט, וואָס האָפּ איך צו איהר? חאָטש, אז מע וויל צוריק, האָט זי קענען מיר נישט אזוי יוצא נעווען! מע נעמט נישט אָן מע רויכערט נישט ארויס קיין שכנים אין מיטען פּאר־פסח! וואָס איז? באשר מנשה דער וואסערפיהרער קאָן צאָהלען א קערבעל א וואָך, אָן איך נישט! לאָז זי זיך באריהמען דעמאָלט, אז ער וועט איהר באצאָהלען! ס׳איז גאָר א סברה, אז אָט דער

מנשה איז א בעל־חוב, די האָר זענען נישט זיינע. פּארנומען ביי אַלע בעלי־בתּים פּאָר וואָסער אויף א גאנצען ווינטער, און א קבצן איז ער אויך א גוטער, און א ווייב האָט ער, פּעסי רופט מען זי, אויך א גוטע שטוקע! נאָט זאָל מיך נישט שטראָפן, איך רעד נישט, חלילה, קיין שלעכטס, און פון לשון־הרע בין איך ווייט... נאָר שאָט... מיר דאכט זיך, איך האָב אייך נעוואָלט עפּעס דערצעהלען א שענס? פּרעגט מיך בחרם, איך האָב שוין אַליין אויך פּאָר־געסען וואָס!... אָט די ווייבער, הערט איהר, איז אייך קיין קאטאָ־וועס נישט! דאָס איז עפּעס א מין פּאָלק!... אָט האָב איך אייך דאָ אויסגעמישט פון פּל מאמינים שהוא, קאשע מיט באָרשט און מיט לעבערלעך און מיט נעכטיגע טעג — טאָמער ווייסט איהר וואָס? א אידינע, הערט איהר, האָט טאקי אין זיך ניעון מאָס רעד!... איך וועל אייך שוין מוזען אָפּלענען די מעשה נאָך אויף א מאָל.

א ווייסע כפרה

א מאנאלאג פון א „מאראם".

געשריבען אין יאהר 1904.

אַ ווייסע כּפּרה

— איך וויים ניט, ווי אזוי איהר; ביי מיר, עם מענען פּאַלען שטייגער פּונ׳ם הימעל, אַ ווייסע כּפּרה אויף ערב יום־כּיפּור — דאָס מוז זיין! איך וועל אייך זאָגען דעם ריינעם אמת: איך פּארשטעה גאָרניט, ווי אזוי וואָלט איך געקאָנט שלאָגען כּפּרות ניט מיט קיין ווייסער כּפּרה? עס מאָהלט זיך מיר אוים, איך וואָלט אַ גאַנץ יאָהר מורא געהאַט פּאַר שטאַרבען. איך בין שוין אזוי געוואוינט געוואָרען פּון קינדווייז אָן. ס׳איז אַלסדינג אַ געוואוינהייט. מיין מאַמע, מוזט איהר ווייסען, איז אויך נישט קיין גרויסע צדיקית, נאָר פּון די דאָזיגע זאַכען האַלט זי גראָר. צום ביישפּיעל: אויף פּסח — פּסח׳ינען באָרשט, אויף שבועות — ליובּיסטיק, אַ כּפּרה — אַ ווייסע, חנוכּה — לאַטקעס, פּורים — שלאָח־מנות, וכדומה אזעלכע מצוות היט זי אָפּ, ווי איין אמת׳ע רביצין. „הזכרת־נשמות" איז ביי איהר דאָס שוואַרצאפּעל פּונ׳ם אויג, און חלילה ניט הערען שופּר בלאָזען איז פּאַר איהר אַ סך אַ גרעסערער אומגליק, ווי ביי מיר, למשל, נישט הערען, להבדיל, שאַליאָפּינען... פּון דעסטוועגען, איהר זאָלט זי קענען, וואָלט איהר זיכער מיינען, אַז דאָס איז אַ גרויסאַרטיגע געביילדעטע דאַמע. גענט און שילער לאָזט זי עד היום ניט אַרויס פּון מויל, און מיט טשאָקען שלאָפּט זי נאָך ביז היינטיגען טאָג. און קומט ראש־חודש אלול, זאָלט איהר זעהן, דעקט זי זיך איבער דעם קאָפּ מיט א ווייס טיכעל און האָט צו טהון מיט די „יענטעם";

איך האָב מורא, אויב זי שמועסט ניט מיט זיי מפּח קנייטלעך לעגען... און נאָכדעם, אַוועק די ווייַנענדיגע טעג — אַראָפּגעוואָרפען דאָס טיכל פון קאָפּ, און וויעדער געטע, וויעדער שילער, וויעדער טשאָקע. אָט אזא מין אידינע איז די מאַמע מיינע, און אָט אויף דעם אייגענעם אידישען שניט האָט זי געפיהרט אונז אויך, די טעכטער איהרע. פינף זענען מיר געווען, און אלע האָבען מיר חתונה געהאַט „פּאָליובווי", דאָס הייסט: שענע מיידלעך זענען מיר געווען, און געבידלעט אודאי, און נד; האָבען מיר געהאַט אויף זיך צו פּופּצעהנטוויזעכט אין באַנק אויף א טאָכטער, — היינט פּאַר וואָס זשע זאָל מען אונז פיינט האָבען? מיר האָבען גע'שמ'ט, דאַרפט איהר וויסען, אויף דער וועלט ניט אזוי מיט אונזער שענקייט און מיט אונזער בילדונג, ווי מיט אונזער גוט־אויפגעצויגען־וועזען. דערציהונג, הערט איהר, איז א גרויסע, א גרויסע זאַך! למשל, אזוי, אין אַנדערע באָכען, זענען מיר דערצויגען געווָארען ביי אונזער מוטער דוקא פראַנק און פריי: געקאָכט רעדען מיט וועמען מיר האָבען געוואָלט, געקאָכט גענהן וואָס מיר האָבען געוואָלט; נאָר דאַרט, וואו עס האָט זיך אָנגעקאַהרט מיט לשון אידישקייט, איז געווען חיות ניט זיכער! צום ביישפּיעל, נעמט מיר אַראָפּ דעם קאָפּ, איך זאָל אייך אויסטהון דעם לינקען שוך פריהער פאַר'ן רעכטען. וואָלאָדי לאָכט פון מיר און מאַכט חוזק; נאָר איך זאָל וועלען קוקען אויף וואָלאָדין, וואָס וואָלאָדי לאָכט, וואָלט ביי מיר פּסח געווען גאָלע פּאַסקע מיט געפּאַרבטע אייער, אָהן א בּרעקעל מצה. מיין וואָלאָדי איז אין אידישקייט א ביסעל... נו־נו... דאָס הייסט: אזוי, פּאַרקאַהרט; א אידען האָט ער, אַדרבה, מיט'ן גרעסטען כּבוד. דערהערט ער ערגיץ אויף אידען א צרה, א פּאָגראָם, געהט ער ארום אָהן א קאָפּ: סטייטש א איד, אידיש בלוט!... פיינט האָט ער נאָר די אידישע תנועות מיט די אידישע גענג. א איד, זאָגט ער, איז אַיין עזות־פּנים, א איד איז א „נאחאל"... לאָז

אָבער א פּרעמדער פּרובען זאָגען אויף אידען א שלעכט וואָרט, וועט ער איהם די אויגען ארויסרייסען. א מאָדנע בריאה אָט דער וואלאָדי! איך האָב וויפיעל מאל איהם געהערט באריהמען זיך פאר די פּריצים, וואָס קומען זיך אמאל צונויף ביי אונז שפּיעלען אין פּרעפּעראַנס, אז מיר האָבען אונזער אייגענעם אידישען דיפּלאָמאט הערצל, וואָס איז א גאנצער בן־בית ביי׳ם טערקישען סולטאן; און אז די ציוניסטען זענען געקומען אנר־מעלטען צו איהם נאָך געלט, האָט ער מיט זיי געהאט א לאנגען ויכוח, זיי באוויזען, אז זיי טראָגען זיך ארום מיט חלומות, זיך אויפגערעדט א לונג־און־לעבער אויף דער נאָז... נו, און געלט? איהר מיינט, ער האָט זיי נישט געגעבען? געגעבען! אָט אזא מין נפש איז מיין וואלאָדי. וויפיעל האָב איך צו טהון מיט איהם פאר די קינדער! מיינע קינדער זענען, קיין עין־הרע, גערָאטענע קינדער, שענע, געזונטע, פרישע, לויטערע. וואָס נאָך דאָרף מען? וויל ער, וואלאָדי הייסט דאָס, זיי זאָלען אלסדינג קענען. קענען? מהכתיתי, איך וויל אויך, זיי זאָלען אלסדינג קענען. וואר וויל דאָס ניט, אז קינדער זאָלען קענען? דאָס געזונט זייערם איז אָבער ביי מיר טייערער. איך בין א מוטער ניט אזא הייסע, נאָר דאָך א מוטער, וויים איך, וואָס הייסט געזונט. מיין סאשקע מיט מיין סאָנקע, איידער זיי זענען אויסגעוואַכסען — ע־הע־הע! קומט ער צו געהן און מוטשעט זיי — ער וויל, זיי זאָלען אלסדינג קענען, אלסדינג וויסען, אפילו אידיש, זאָגט ער, דערפען זיי אויך קענען. קארג, וואָס זיי האָבען אויף זיך די גימנאזיע, מיט מוזיק, מיט טאנצען, מיט שלעק, באדערפען זיי נאָך האָבען אויף זיך נאָך איין אומגליק: אידיש לערנען! מע זאל חאטש לערנען אידיש, ווי מע לערענט, למשל, דייטש, אדער פראנצויז, אדער אייגנעלש. צי דער אידישער לעהרער זאל חאטש זיין א לעהרער, ווי אלע לעהרערם. איז ער אבער, גאָט זאל מיך ניט שטראָפען פאר די רער, איך וויים אליין ניט וואָס. וואלאָדי אליין קאָן ניט ליידען דעם ריח פון׳ם אידישען לעהרער. אלע מאל נאָך

זיין אַוועקגעהן עפּענט ער אויף דאָס פּענסטער. „צו וואָס טויג ער דיר?" — טענה איך מיט איהם. „ס'איז היינט, זאָגט ער, א מאָדע אידיש, דאַרפען ווי לערנען אידיש". איהר פּאַרשטעהט? ס'איז א מאָדע! אַלסדינג איז א מאָדע. קאָרטען איז אויך א מאָדע. מיין וואַלאָדי האָט אמאָל געוואוסט א פּרעפּעראַנס, א דערדע, א זעפּס־אוֹן־זעכציג; היינט קאָן ער זיך שוין אַוועקצעצן אויף א נאַנצע נאַכט און שפּיעלען ביז דעם אַנדערען אויפֿדער־נאַכט. ער קאָן זיך שוין כּמעט אָהן קיין קאָרטען נישט באַגעהן. נאָר כּל זמן ער האָט געשפּיעלט אין דער היים — האָט מיך ניט געאַהרט. איך אַליין האַלט אויך פּוֹן א פּרעפּעראַנס, און איין אָקעלע האָב איך אַליין אויך ניט פּיינט. ביי מיין מאַמען בּלעגען מיר אַלע שפּיעלען נאָנץ אָפּט אין אָקע. אַהרען אַהרט מיך נאָר, למאי ער שפּיעלט אין קלוב. אוי, דער קלוב! דער קלוב! פּאַר־ברענט זאָלען ווערען אַלע קלובען אויף דער וועלט! ערשטענס, איין עבירה טאַקי דאָס געלט. שפּיעלען שפּיעלט ער אויף צו נעווינען, נאָר ער פּאַרשפּיעלט, ער פּאַרשפּיעלט א סך געלט! איך וויים, וועז ער פּאַרשפּיעלט און וועז ער נעווינט. קומט ער נערוועז, דאָס הייסט, ריין משוגע, לאָזט־אויס צו מיר זיין ביטער הארץ, זוכט חסרונות אויף יעדען טריט — איז א סימן, אז ער האָט פּאַרשפּיעלט. היינט די צייט, וואָס נעהט אַוועק! די נעכט! די נעכט! די ערשטע צייט, איידער איך בין געוואָהר געוואָרען, וואו ער ווערט פּאַרשוואונדען אַלע נאַכט, בין איך געווען אוים מענטש, שיער ניט משוגע געוואָרען. אַלע מאָל האָט ער מיר צוגעטראַכט א נייעם תּירוץ. דאָס — א בוררות דריי נעכט כּסדר, א זאַסעראַניע, אַדער גלאַט א גוטער ברודער האָט איהם פּאַרשלעפּט צו זיך אויף א פּרעפּעראַנס. נאָר וואָס דען? איך קען וואַלאָדין. איך וויים, וועז ער לייגט און וועז ער זאָגט אַיין אמת. שוועדט ער זיך און איז בשעת מעשה רעכט אין כּעס, איז א סימן, אז ער זאָגט א ליגען. האָב איך אָנגעהויבען מסתּמא נאַכצושמעקען און אויסצוטאַפּען, און בין געוואָהר גע־

וואָרען, אז ער נעהט אין קלוב. א שטיין פונ׳ם הארצען! דאנקען גאָט, וואָס חאָטש ניט ערגיץ אנדערש... „וואלאָדי, טענה איך מיט איהם, קאָרטען קאָנסט דו דען ניט אויספיהרען אין דער היים?" ענטפערט ער מיר: „אין קלוב זעהט מען זיך מיט דעם, מיט יענעם. מע הערט וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך"... בלאָטע! דאָס איז, ווי זאָגט מען, א תירוץ פאר די בענטשליכט. „וואלאָדי, טענה איך מיט איהם ווייטער, בארעכען דיך, דו לאָזט מיך זיצען איינע אליין גאנצע נעכט, קוקסט ניט אָן, זאָג איך, קיין קינד אין די אויגען, גזלן, האָסט קיין מורא ניט פאר גאָט, וואלאָדי?" זאָגט ער, אז ער האָט פיינט סצענעם, קאָן ניט הערען, אז איך רער מיט גאָט. הויפ איך אָן וויינען. טהוט ער א זעץ מיט דער טיר, נעהט אוועק און קומט אויף מארגען אין דער פריה רעכט ברוגז. איהר פארשטעהט? א י ה ם קומט נאָך ארוים! איך באטראכט איהם דעמאָלט, מיין וואלאָדין הייסט דאָס, און דערמאָן מיך אין אמאָל, אוי, בשעת ער האָט זיך ארומגערעהט ארום מיר, זיך נע׳שרכנ׳ט, געפארקעוועט, געצעהלט די טריט, געהיט דעם שאָטען. ס׳איז איהם ניט אנגענקומען גרינג. קודם כל, האָט ער געוואהען, ער זאָל געפעלען ווערען דער מאמע מיינער, אויסהערען פון איהר אויף אויסוועניג גאנצע שטיקער פון געטע מיט שילער מיט טשאָקע. נאכדעם האָט ער איהר געלייענט ביכער, און דוקא ראָמאנען, און דוקא אזעלכע, וואָס א שטיין קאָן צע־גאָסען ווערען, געהאלטען איהר בשעת מעשה די ביידעלער, זומער איהר געהאלפען פרעגלען איינגעמאכטס, ווינטער געשפיעלט מיט איהר אין „קאָנטשעניע". גוט פארשווארצט געווארען, און אלץ צולייב מיר. נאָך מיר איז ער געשטארבען, אויסגענאנגען נאָך מיינע טריט! א קניהע ערד האָט ער אויסגעשלאָגען, ביז ער האָט דערלעבט צו הערען פון מיר דאָס גוטע וואָרט, וואָרום איך האָב געהאט דעמאָלט דריי אזעלכע חתנים פיינע בריה׳ס, ווי ער. איינער פון זיי, ער איז היינט דאקטאָר, איז אין מיר געווען פאר־ליעבט טאקי צום שטארבען. דאָס הייסט, זיי זענען אלע געווען

נאָך מיר די פּפּרה. און היינט? לאָם איך וועלען היינט עמיצען פּאַרדרעהען דעם קאָפּ, איז ביי מיר א מלאכה? אָט, אשטייגער, ברענהאָלץ דער אפּטייקער, וואָם טאָנצט אזוי ארום מיר, — דער־צעהלט ער מיר מעשיות, ווי׳ל מיך איינרעדען, אז איך בין יונגער מיט צעהן יאָהר, ווי איך בין. און וואָם קומט ער אקוראט דעמאָלט, וען וואָלאָדי איז ניטאָ?... אמת, איך אליין ווייז איהם א דרך; איך ווי׳ל, אז וואָלאָדי זאָל דאָם טאָקי וויסען, און לאָז דאָם איהם פּאַרדריסען... איך אליין דערצעהל נאָכדעם וואָלאָדין: „דו וויסט, זאָג איך, ווער ס׳איז דאָ נעווען?" „„ברענהאָלץ?" — זאָגט ער, און ער זאָל זיך דאָם אפילו פּארקרימען! „מאָרגען, זאָג איך, נעהען מיר מיט איהם אויף שאָליאפּינען אינצווייען"... „מיט וועמען, מאכט ער, מיט ברענהאָלצען?" איך קוק אויף איהם בשעת מעשה און טראכט מיר: „וואַרט־אויס, איך וועל דיר דערגעהן די יאָהר!" און דוף מיך אָן צו איהם: „ווי מיינסט דו, וואָלאָדי, נישקשה מיר זאָלען דינגען מיט ברענהאָלץ דעם אפּטייקער איין דאטשע?" „וואָם זאָל דאָ זיין, זאָגט ער, קשה?" „ברענהאָלץ, זאָג איך, ווי׳ל מיט מיר פּאָהרען היינטיגם יאָהר קיין מאריענבאד אינאיינעם". „גענוגטערהייט", זאָגט ער. גענוגטערהייט? אָבער גאָר לא! דוקא ווייל דו ווילסט, ווי׳ל איך ניט... איך בעט אייך, וואָם איז דאָם געוואָרען מיט מיין וואָלאָדין? חברה האָבען איהם גוט אריינגענומען אין קאָהן אריין... אָה, חברה קאָן! פון קלוב קאָן קיין גוטס נישט ארוים. פון קלוב געהט מען אלע נאכט... איך וויים וואוהין מע געהט. איך האָב מיך שוין צעפרעגט. פון קלוב געהט מען אלע נאכט אין „פּארנאס", אין „אלימפּ", אין „ארקאדי", וכדומה אזעלכע פרייליכע ערטלעך, און מע פּאר־ברענגט די צייט גאנץ פרייליך... ברענגן זאָל דער קלוב! ברענגן זאָלען די קאָרטען! ברענגן זאָל די קאָמפּאניע! אמאָל פלעגען מיר מיט וואָלאָדין אויסזיצען גאנצע נעכט און רעדען און רעדען, קיינמאָל ניט אויסגעלאָזט זיך קיין שטאָף; און היינט קאָנען מיר קיין האלבע שעה ניט זיצען אינאיינעם. אויסגעגאנגען ביי אונז

מאטעריאל. דערפאר געפינט זיך ביי אונז רעד מיט דעם דאזיגען אפטייקער, מיט ברענהאלצען — פון דער וועלט רער. פוסטע דבורים, חכמות, ליעדלעך, אנעקדאטען. אוי, האט ער אנעקדאטען, ברענהאלץ, ברענען זאל ער אויפ'ן פייער! און דוקא אידישע אנעקדאטען, חי־חי, פון דער וועלט אנעקדאטען! איך האב ליעב א שענעם אנעקדאט; הערען אנעקדאטען וועלט מיר קיינ־מאל נישט נמאס. זיצט ער, ברענהאלץ הייסט דאס, גאנצע נעכט און דערצעהלט מיר אנעקדאטען... איך ווייס, אז די גאנצע שטאדט האלט מיך אין די מיילער. איך ווייס גאנץ גוט, וואס מע זאגט אויף מיר, נאר עס זאל מיך אנהויבען צו אהרען! מיך אהרט נאר, למאי עם אהרט ניט וואלאדין אהרט דאס ניט!... וועה־וועה! אמאליגע יאהרען, למשל, וועו מע קומט און מע דערצעהלט וואלאדין, אז סע זיצט ביי מיר גאנצע נעכט איין אפטייקער און דערצעהלט מיר אנעקדאטען — הא־הא־הא! און היינט? גארניט. ער קומט אמאל צו גענן שפעט ביינאכט, טרעפט ער איהם ביי מיר זיצען אויפ'ן באלקאן — און גארניט. „וואס הערט זיך עפיס נייעס, פאני ברענהאלץ?" און פאני ברענהאלץ דערצעהלט איהם נייעס. וואלאדי רויכערט, מאכט זיך, ווי ער הערט מיט קאפ, און האט אין זינען בשעת מעשה — ווייס איך וואס, וואורום דער קאפ איז איהם גאר דארטען. איהר ווילט ווייסען, וואו דארטען? עה! איך זאל ווייסען, וואו איז דער „דארטען", וואלט דאך גוט געווען! איך ווייל שוין לאנג ווייסען. איך האב שוין אפילו אנגעשמעקט א שטיקעל „סליד" אויך. דא ניט לאנג האב איך אויסגעטרייסעלט א ברייוועלע ביי איהם, ניט אויסגערעדט זאל זיין, פון די הויזען־קעשענעס, זהר א שען בריוועלע, אויף רויזענפאפיער, דורכגעשפיגעוועט מיט פארפומען און גע'חתמ'עט „מאשא"... מאשא? מאשא? ווער קאן זיין די דאזיגע מאשא?... שוין צוויי וואכען, אז איך ברעך מיר דעם קאפ, איך קאן גאר אזוי קלוג ניט זיין... אה! לאם איך נאר נעווארן וועלן אקוראט, וועט ער זיך ביי מיר נישט נארן!

ער וועט ביי מיר האָבען א מאשע! סע וועט איהם שוין זיין מאשעריג אין די אויגען!... שא, וואוהין בין איך דאָס פאר־פאָהרען? פון וואָס האָב איך אייך אַננעהויבען? יאָ, כּפרות. איך וויים ניט, ווי אזוי איהר; ביי מיר, עס מענען פאלען שטיינער פונ׳ם הימעל, א וויסע כּפרה אויף ערב יום־כּפור — דאָס מוז זיין! „ווי די כּפרה איז וויים, בין איך וויים פון זינד". אזוי האָט מיך די מאמע געלעהרענט. איך נעה נאָך דער מאמע׳ס שניט. דערפאר מוז איך האָבען א כּפרה א וויסע. און נישט נאָר פאר מיר — פאר וואלאָדין, פאר די קינדער, און אפילו פאר מיין קליין ליאלישקע קויף איך א קליין וויים היהנדעלע, א קליין וויים כּפרה׳לע, מיר פאר איהרע שענע אוינעלעך, און שלאָג מיט איהר כּפרות. איך שלאָג פאר זיי אלעמען כּפרות. אָך און וועה, אז איך בין די איינציגע אידישקע אין שטוב, וואָס פּארשטעהט א אידישען דין און וואָס האלט פון אידישקייט... נעם איך דעם סידור, זאָג איך דעם „בני־אָדם", און דרעה, און דרעה די כּפרה: „זאת חליפתי, זאת תמורתי, זאת כּפרתי", און איך פיהל, אז עס קומט מיר צו א שטיק געזונט, וואָרום ס׳איז א וויסע, א וויסע כּפרה, אזוי ווי נאָט האָט געבאָטען!...

דער יום־טוב׳דיגער ציטעם

א מאנאלאג פון א ווילנער אידענע.

נעשריבען אין יאהר 1904.

דער יום־טוב׳דיגער ציטעם

— זיי זאָגען, די היינטיגע הייסט דאָס, די עזות־פּנים׳ער, א קלאָג צו זיי, אז דעמאָלט וועלען מענטשען זיין גליקליך, וועט מע וועט מאכען א מישמאש, שלי שלך, שלך שלי... און איך זאָג אייך, אז אויב עס וועט אמאָל זיין אזוי, וועט דאָס הייסען תּוהו־ובוהו — הימעל און ערד און סטרוטשע־באָבּ. הערט א מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען פּאַראיאָהרען אין דער צייט, דעם ערשטען טאָג סוכּות. איך זיץ, וווייסט איהר דאָך מן הסתּם, אויף „ניטקע טויבע׳ס זאוואלעק", ביי גוטקע נעחע׳ס אין הויף. דאָס הייסט, ס׳איז אזוי גוטקע נעחע׳ס הויף, ווי איהר זייט מיר א פּעטער. דער הויף איז איין „עקסווידאַרסקע הויף"; עס האָבען אין דעם א חלק, מיט גאַט׳ס הילף, פּינף ברידער מיט צוויי שוועסטער. זענען די ברידער געשטאַרבען, און די שוועסטער זענען אויך געשטאַרבען, און אלע האָבען געלאָזען קינדער, און דוקא היבשליך, קאָן מען זיך ניט איינטיילען; ניט פּארקויפען, ניט צעווארפען, סיידען חלילה אונטערצינדען, איז איין עבירה די גאַס, עס קאָן אוועקגעהן א האלבע שטאָדט. האלט מען זיך מיט דער דירה, ווי איך מיט מיינע צרות: ניט קיין דאָך, ניט קיין טרעפּ, ניט קיין אויוועז — א קאטוך, צו אלדי שווארצע יאָהר, און נעה האלט דאָרט א „הימעל־בעט" און צאָהל אוא ראטע, דריטהאלבען רובעל א חודש נאָך מיט קאָפיקעס. בייסער וואָס? ס׳איז שוין מיט הייצונג. ניט מעהר זאָלען אייערע שונאים

זשיפען, ווי מע הייצט זיך אָן, א חוץ שבת און יום־טוב; ס'איז פון די מענטשען אליין, זאגען זיי, נענוג ווארעם... טאקי ווארעם! שוין צופיעל ווארעם! בארעבענט, קיין עין־הרע, וויפיעל שבנים אויף איין דירה: שמערעל דער גלעזער — האָט איהר ניט איינס; פיני־מאיר דער קצב איז ניט צוויי; נפתלי־בער דער שמאַרנאַנער מלמד איז ניט דריי; משה'קע דער אלמן איז ניט פיער. וואָלט ער זיין איין אלמן, וואָלט זיין נישקשה; איז ער אָבער אזוי איין אלמן, ווי איהר זייט א גובערנאַטער. מע רופט איהם אלמן, ווייל ער איז אמאל געווען, ניט איצט געדאַכט, איין אלמן. היינט איז ער, ברוך השם, אוים אלמן. גאָט האָט איהם געבענטשט מיט איין ארורה, זאל זי זיך איהם נאָר האלטען, רבונו־של־עולם...

היינט האָב איך פארגעסען רעכענען רב יאשע דעם סופר מיט דער שנור. פאַר וואָס זאג איך די שנור, ניט דער זוהן? ווייל דער זוהן איז אוועק אין מלחמה, האָט ער אפגעטראַטען זיין אָרט דעם גליקליכען פאָר, וואָס מע רופט זיי „די בונימאַוויטשעס". ווייסט איהר, פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס ער איז א קאַליקער און זי איז א בלינדע, זענען זיי מאסף ממון. א סברה נאָר, אז זיי האָבען א שענעם קאפיטאל, נאָר א שענעם קאפיטאל — צוויי מענטשען און ביידע פארדיענערס! רב לייבע דעם בעל־מגיה פון דרוק רעכען איך שוין ניט, ווארום ער איז ניטא א גאנצע וואָך אין דער היים, א חוץ שבת; ער איז א מענטש א באשעפטיגטער, האָט אפשר צעהן פרנסות: א חוץ וואָס ער דיענט אין דער דרוק, איז ער א מעקלער פון ספרים, א געהער אויף מניינים, א שיקער פון חברות, א זאגער פון תהלים, א שלאָגער פון מלקות, א בלאָזער פון שופר, און אז עס מאכט זיך, חס ושלום, איין אומ־גליק, א נוטה־למות, שטעלט ער צונויף א „יענך" — און נאָך דרומה אזעלכע פרנסות לרוב. נאָר האָט קיין מורא ניט — זיין אידינע זיצט אויך ניט לעדיג: פלעכט הברלות און פארקויפט באָבעס, און — שדים ווייסען איהם — בפֿאַרט א קבצן! אוואו

האלט איך אין חשבון? אריבער א מנין געווינס, און אפשר נאך מיט א צולעג. וואלט אלץ זיין גוט, וועז אלע וואלטען דאוונען אין איין שוהל. איז אבער די צרה, וואס דער איז אין ווילייקע און יענער אין חאנדריקעווע. מילא, אז דער גלעזער דאוועט אין דער גלעזערשער שוהל, דער קצב אין דער יאטקעווער שוהל, דער מלמד אין דער ליבאוויטשער שוהל — דאס פארשטעהט מען נאך: כל ערב למינהו — איטלעכער צו זיין צעך. אבער דו, אלמן, וואס קריכסט דו אין דער אלטער שוהל דוקא צו סיראטע דעם חזן? ביזט דאס טאקי אזא מבין אויף נגינה? איהר וואלט איהם הערען, אז עס קומט שבת זינגען זמירות — א קלאג צו איהם! א שטים פון א נעקוילעטען האהן, און גענזעלט זיך נאך. ער פארהאקט אזוי דעם קאפ מיט זיין „ברוך שאכלנו", אז דעם גאנצען טאג זונטאג שאכלנו'ט מיר אין די אויהערען; טאמער ווייסט איהר, וואס ער האט נע'אכלנו'ט ביי דער ארורה זיינער, א חוץ קללות מיט חרמות? און פון דעסטוועגען, רעדט מיט איהר, איז זי נערעכט: א מאן, זאגט זי, איז ווי דער גלות — אט מע טראגט איהם, נאר מע איז שוין נעווענהנט. וואס זאגט איהר צו איהר קאפ?...

דאכט מיר, איך וואלט מעהר באדארפט האבען טענות צו דעם, וואס איך בין ניט ווערטה דעם נאמען דערמאנען, וואדרום מיינער איז דאך טאקי יע, ווי זאגט מען דאס, א פשר'ער שעפס, טהוט ניט קיין האנט אין קאלט וואסער, זיצט יומם ולילה אין שוהל על התורה ועל העבודה, און איך לייג אין דער ערה, ווי איהר ווייסט, און באק בייגעל. בייסער וואס? איך וועל האבען א שטוהל אין גן־עדן. ארבייט איך טאקי געטרוי, ווי איין אייזעל, און איהם זעה, עס זאל זיין דער שבת מיט'ן יום־טוב, כיד המלך! פאר וואס שבת און יום־טוב? ווייל א נאנצע וואך עסט ער אויפ'ן חשבון פון רבורה־אסתר. וואס ער עסט און ווי אזוי ער עסט — ווייל איך נאר אזוי ווייט די האנט ניט ארויינלעגען. איך

וויים נאָר, אז עס קומט שבת און יום־טוב, איז פֿאר איהם גרייט די חלות, מיט די דגים, מיט'ן שטיקעל פֿלייש, מיט אַלעם מיט איינאנדער. און קומט יום־טוב — מוז זיין צימעס: פּסח פֿלוימען־צימעס, און סופות מעהרען־צימעס.

האָט זיך געטראָפֿען א מעשה: פֿאראיאהרען סופות געווען א יקרות אויף מעהרען. שדים וויסען זיי, נישט אריינגעפיהרט, אפּנים. א רעגדעל א מעהרעלע. נאָר ס'איז עפּים א תירוץ? ביי מיין מאן איז דער צימעס טייערער פון אַלץ. ער וועט אייך מוחל זיין די דגים מיט'ן פֿלייש מיט אַלעם מיט איינאנדער, אבי צימעס זאָל איהם זיין. לאָז זיך אייך דאכטען, איך וויים, אז ס'איז נאָר געזאָגט, וויל דער צימעס איז דאָך שוין נאָך אַלעמען, מעג ער זיין א ותרן... האָב איך געבראכט א קאָשעק מעהרען, צורעכט געמאכט, צוגעשטעלט און אָפּגעקאָכט. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? טעם גן־עדן! ניט אומזיסט איז דאָס ביי די נגידים א וואָכעדיגער מאכל; די נגידים זענען ניט קיין נאראָנים. זיי האָבען ליעב אַלסדינג אין דער וואָכען דאָס, וואָס מיר האָבען ליעב אום שבת... אָפּגעקאָכט, צוועקגעשטעלט און פֿארשארט אין מיין ווינקעלע, — איטליכע שכנה האָט זיך איהר ווינקעלע, — בין איך צווועק אויף א וויילע צו דער שוועסטער געוואָהר ווערען. איך האָב א שוועסטער בייליקע, איז זי, ניט פֿאר אייך געדאכט, געלעהמט אויף די פּיס שוין צעהן יאָהר, און דאָך לעבט זי פון איהרע אייגענע הענט: זי פֿליקט פעדערען. ווינטער, הייסט דאָס, פֿליקט זי פעדערען, און זומער ארבייט זי קינדערשע זעקעלעך מיט נאראסענע היטעלעך. זיצען זיצט זי אויף דער אידישער גאס, אויף לייבע ליייזער'ס הויף, אויך איין עקסווידאָרסקע הויף, מיט נאָך עטליכע הונדערט געזינדלעך. נו, וואָס קומט מיר דער־פֿאר, איך בעט אייך, אז איך האָב מיך אַרויסגעהאפט אויף א האַלבע שעה צו דער שוועסטער איין מאָל אין א יום־טוב? און אגב האָב איך איהר טאקי געבראכט א חלה מיט א שטיקעל פּיש,

לאָז זי אויך וויסען פון א יום־טוב צו זאָגען. פרעמדע, חלילה, טראָג איך איהר ניט, אייגענע האָרעוואניע, דין־וחשבון פאַר'ן מאן דארף איך אויך ניט אָפּגעבען, היינט וועמען הער איך?

בייסער מע זעהט זיך ניט א נאַנצענע וואָך, א חוץ שבת און יום־טוב, האָבען מיר זיך א ביסעל פּאַרדעדט. איז מען געקומען רובען מיך אהיים, איך זאָל גיכער געהן, וואָרום ער איז שוין געקומען פון שוהל, דער מאן מיינער, א קלאָג צו מיר ניט, ער קאָן שוין זיין גוט בייז, ווי נעבאָך עסען. בין איך דאָך געלאָפען ניט טוידט, ניט לעבעדיג, און געטראָפען אין סוכּה שוין דאָם זעכסטע פּאַרעל זיצען ביי דער סעודה, וואָרום מיר אלע האָבען איין שטיקעל סוכּה, און ניט אלע קאָנען עסען אין איין צייט. דאַנקען גאָט, זאָגען האָט ער מיר ניט געזאָגט גאָרניט, דער מאן מיינער. ער איז ניט פון די מאַנען, וואָם זאָגען. ער איז א שטילער מענטש. נאָר ברוגז'ליך, זעה איך, איז ער. איך קען איהם שוין נאָכ'ן קוק: קוקט ער אריין אין א ספר אריין, איז א סימן, אז ער איז ברוגז. דאָם הייסט, אין ספר אריין קוקט ער תּמיד, נאָר קוקען צו קוקען איז ניט גלייך: יענם איז אַנדערש געקוקט, און דאָם איז וויערער אַנדערש געקוקט. און א ביסעל איז ער טאקי סגי־נהור'דיג אויף איין אויג, קוקט דאָם אוים גאָר ניט יום־טוב'דיג. הויב איך מיך אָן מסתּמא פּאַרענטפערען: דאָם, יענם, א שוועס־טער, ניט געוואהען זיך א גאַנצע וואָך — בלאָטע! מיינער איז ברוגז, קוקט אין ספר אריין. איהם אונטערגעטראָגען די קוואַרט, זיך געוואשען, דערלאַנגט די פיש. שמעקט א מחיה. דאָם ביסעל פּאַרפעל, דאָם שטיקעל פלייש — גוט און פיין ארום און ארום. געקומען צום צימעס, רוף איך מיך אָן צו איהם, פּאָרט א מאָל, וואָם זיצט און לערענט: „איז פּאַרהאָן, זאָג איך, ביי מיר א צימעס, הערסט דו, דער קייסער מעג איהם פּאַרזוכען, כלעבען! איין אמת'ער א יום־טוב'דינער צימעס, און דוקא, זאָג איך, פון מעה־רען!"... דערהערט צימעס, האָט מיינער אַוועקגעלעגט דעם חפר,

געוואָרען נאָר א פּרישער מענטש. און איך לאָז מיך צום אויוועז. ערשט איך טהו א קוק — א קלאָג צו מיר ניט, דער טעפּעל ריין ווי גאָלד, און צימעס ניט א לעק, ניטאָ קיין צימעס! צימעס־צימעס, וואו איז מיין צימעס? איך לויף צו דעם, איך לויף צו יענעם: „האָט איהר ניט געזעהען מיין צימעס?" וואָסער צימעס? קיינער ווייסט ניט פון קיין צימעס! א גליק, איינע א שכנה האָט רחמנות געהאַט, האָט זיך אַנגערופען, אז זי ווייסט, וואו איז מיין צימעס. ס'איז שוין, זאָגט זי, עליו־השלום, אוים צימעס. מע האָט איהם שוין לאַנג, זאָגט זי, אויפגענעסען. נאָר ווער האָט איהם אויפגענעסען — קאָן זי ניט זאָגען. זי האָט מורא, ווי׳ל ניט האָבען צו טהון מיט א סניר־נהור׳טע, דאָס הייסט מיט א בלינדע... און דאָ, איך טהו א קוק אויף מיינעם — גזלן! אַריינגעשטעקט די נאָז אין ספר — און שא!...

לויף איך דאָך צו דעם גליקליכען פּאָר, וואָס מע רופט זיי „בונימאָוויטש": „סטייטש, א קלאָג צו אייך, וואָס האָט איהר, זאָג איך, געהאַט צו מיין צימעס?" זאָגט זי: „וואָסער צימעס?" זאָג איך: „דער יום־טוב׳דיגער מעהרען־צימעס!" זאָגט זי: „א געזונט אין אייך, וואָס רעדט איהר? איך האָב געהאַט א קעקערע!"... האָט דאָס מיך מסתּמא גוט פּארבאַקען ביי׳ם האַרצען: א הולטאַיקע קאָן! סטייטש, איך וויים, זי האָט ניט געהאַט קיין מעהרעלע אפילו אויף א רפואה, זאָגט זי מיר, אז זי האָט געהאַט א קעקערע, א בעסערען צימעס נאָך פון מיינעם, הייסט דאָס! „האָט איהר, זאָג איך, געהאַט א קעקערע?" זאָגט זי: „א קעקערע!" זאָג איך איהר נאָך א מאָל: „א קעקערע?" זאָגט זי מיר נאָך א מאָל: „א קעקערע!" זאָג איך איהר וויעדער א מאָל: „א קעקערע?" זאָגט זי מיר וויעדער א מאָל: „א קעקערע!"... נו, אָט דאָ האָט מיר שוין דערלאַנגט אין דער ביין אריין! מילא, זי זאָל מיר אָפּלייקענען, אז ניט זי האָט צוערשט געמאַכט דעם צימעס, וואָלט איך אפשר קלערען: א קשיא, טאָמער

ניט זי, טאָמער עמיצער אַנדערש? נאָר זאָגען, אז זי האָט געהאט א קעקערע!...

וואָס זאָל איך דערצעהלען ווייטער? ס'איז געווען ניט שען, זעהר ניט שען... און ווער איז שולדיג, אז מע האָט געגומען מענטשען און מע האָט זיי צונויפגעפאקט אלע אינאיינעם, ווי, להבדיל, די היהנער אין א קאטוך, און געה טהו! און רעדט מיט זיי, מיט די היינטיגע, הייסט דאָס, אָט די עזות־פנים'ער, וואָס וויל־ען מאכען נייע פאראדקעס אין שוהל־הויף, איינפיהרען, ס'זאָל זיין א מישמאש, פולם אהולאָם, — דרינגען זיי, אז קלוגע מענטשען זאָגען, אז אזוי איז גוט... און איך זאָג אייך נאָך א מאָל: ס'איז תוהו ובוהו — הימעל און ערד און סטרוטשע־באָבּ, און האָט מיר א גוטינקען יום־טוב!

א נגיד'ישע פרעזשעניצע

א ליטווישער דיאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1904.

אַ נגיד'ישע פּרעזשעניצע

— וואָס זאָל איך דיר זאָגען, הינדע? דעם קאָפּטען פּאר־
זעצען, א נגיד זאָל מען זיין!
— אַסעגען וואָס איז נעקומען צו רעד?
— געווען בייַ ם נגיד. דערלאַנגט צום טיש א פּרעזשעניצע.
ניט שייך צו זאָגען — א גאָלד!
— פּטור! וואָס איז דאָרטען? מיט פּליטערלאָך?
— ניט שייך צו זאָגען — טעם גן־ערן!
— נענעסען?
— פּטור! וואָס פּאר א מחותן?
— פון וואַן זשע ווייסטע?
— מזהט ניט?... א חיות צו קוקען פון דער ווייטען!
צענעהט אין מויל, ווי א פּוטער!...
— נגידים — וואָס פּעהלט זיי?
— קאָפּוועהטיג! כוואָלט וועלען זעהען, הינדע... נמ... נמ...
זאָלסט אמאָל מאכען א פּרעזשעניצע...
— טאקי? א קלייגע השגה!
— פּאר וואָס ניט? איין מאָל אין לעבען!...
— משוגע — וואָס?
— נמ... נמ... חלש'ט מיר די האַרץ, הינדע!... מאך מיר
א פּרעזשעניצע, זעה!...
— א קלאָג! פון וואָס מאכט נעם — ווייסטע?

— פּטור! פון וואן זאָל איך וויסען?
— טאָ וואָס זשע רעדסטע?... ערשטענס, לעגען זיי אריין, די נגידים, וער וויים וויפיעל פּוטער!...
— מילא, איז אָהן פּוטער, אבי א פּרעזשענציע!
— א צורה! הויבט מילך?
— מילא, איז אָהן מילך, אבי א פּרעזשענציע!
— גוט! אָבער אייער? אָהן אייער קאָן מען דאָך ניט מאכען א פּרעזשענציע!
— אייער? אַוואו שטעהט דאָס „אייער"? מע צעשלאָגט איין אי און מע מאכט א פּרעזשענציע.
— גע'פּועל'ט! אַוואו נעמט נעם? געווען איין אי, איז אַוועק א האלבער געלבעל אויף געפילאכץ און א ביסעל פון דעם וויסעל אויף די חלות.
— נא־נא! אז דו ווילסט, געפינסטע נאָך פון וואָס צו מאכען א פּרעזשענציע!
— פון וואָס? פון דער לושפייקע? א האלבע אי!
— איך וויים? ביזט דאָך עפּים א בעל־הבית'טע!
— א בעל־הבית'טע! סיידען מיט מעהל א ביסעל?
— זאָל זיין מיט מעהל, אבי א פּרעזשענציע.
— חכם! אַוואו נעמט נעם?
— עט, א ביסעל מעהל אייך א זאָך?
— אייך א זאָך... סיידען רעטשענע?
— זאָל זיין רעטשענע, אבי א פּרעזשענציע.
— א צורה! סיידען מיט א ציבעלע?
— זאָל זיין מיט א ציבעלע, אבי א פּרעזשענציע.
— גאָר פּאַרגעסען! ניטאָ קיין ציבעלעס. פּראָן א קנאָבעלע.
— זאָל זיין א קנאָבעלע, אבי א פּרעזשענציע.
— א שענע פּרעזשענציע! מיט וואָס באשמירט נעם די סקאָווערדע?
— שמיר מיט וואָס דו ווילסט, אבי א פּרעזשענציע.

— נא דיר א פרעזשעניצע !... אַנגעשפּאַרט דער יצר־הרע !... געזעהען ביי׳ם נגיד... דער נגיד זאָל זיך אָפּשניידען דעם נאָז, דאַרף נעם אייך שניידען דעם נאָז... אַבוזשאַנע !... ננא ! נא דיר א פרעזשעניצע פּלוצים !... גערה וואָש דוזך, שיים פּאַרטיג די פּרעזשעניצע !

— שיים פּאַרטיג די פּרעזשעניצע ? אָט אזוי, הינדע, האָב איך דיר ליעב... די נגידים מיינען — נאָר ביי זיי פּראָן פּרעזשעניצעם... איין איידעלער מאכל !... עס שמעקט דער קנאָבעל — א חיות !... גוט, הינדע ! כוואָלט אלע טאָג עסען פּרעזשעניצעם... הערסטע, הינדע, וואָס כוועל דיר זאָגען ?... נמ... נמ... דיין פּרעזשעניצע איז נאָר ניט דאָס... עפּים זויערלאָך, ווינציג זאלץ און קלעפּיג... נמ... נמ... זאָלסט מיר מוחל זיין... נמ... נמ... נאָט זאָל ניט שטראָפען פּאַר די רעד... חלשות, טפו ! דער שווארץ־יאָהר וויים זיי, די נגידים, אין וואָס זיי קאָכענען זאך !...

טיין עצה

נעשריבען אין יאָהר 1904.

אַייז עֶצָה

— שוין פון אַ טאָג דרויי, אז עס געהט צו דיר אַ יונגערמאן אַלע אינדערפריה און בייטאָג און אויפדערנאַכט, און טרעפט דיך ניט אין דער היים. ער דאַרף דיך, זאָגט ער, זעהר נויטיג זעהען!

אזוי האָט מען מיר אָנגעזאָגט אַ בשורה, בשעת איך בין געקומען איינמאָל צו פאָהרען פון וועג אהיים.

— מסתּמא אַ מחבר מיט אַ „ווערק"! — אזוי האָב איך מיר געטראַכט און האָב מיך אַוועקגעזעצט צום טיש, און נאָר געמוען זיך צו דער ארבייט — אהא, מע קלינגט שוין! עס עפענט זיך די טיר און עמיצער דאָרטען פאַרקעט זיך, טהוט אויס די קאַלאָשען, הוסט, שנייצט די נאָז — אַלע סימנים פון אַ מחבר. איך וואַלט שוין וועלען זעהען דעם פארשוין! גאָט האָט געהאָלפען, ער איז אַריין. אָפּגעמאַכט צו מיר אַ גאַנץ פיינעם „בואי־בשלום", דאָס הייסט, אָפּגעטראָטען אויף אַ פּאָר טריט צוריק, געמאַכט אַ מין רעווערענס, געריבען בישעת מעשה אַ האַנט אָן אַ האַנט, האָט ער זיך מיר פאַרגעשטעלט און אָנגערופען אַ נאָמען פון דער הגדה, איינעם פון די נעמען, וואָס אָט האָט איהר דאָס געהערט, און אָט האָט איהר דאָס פאַרגעסען — אַוועקגעפלויגען.

— זיצט! מיט וואָס קאָן איך אייך דיענען?

— איך בין געקומען צו אייך מפּח זעהר אַ נויטיגער זאַך. דאָס הייסט, פאַר מיר איז די זאַך נויטיג, זעהר נויטיג, ממש, קאָן מען זאָגען, נוגע אין לעבען אַריין, און נאָר איהר, אזוי מיין איך, וועט

דאָס פּאַרשטעהן. איהר שרייבט אזוי פּיעל, אז איך מיין, אז איהר באַדאַרפט וויסען אלסדינג און איהר באַדאַרפט זיין א מבין אויף אלסדינג. אזוי מיין איך. דאָס הייסט, ניט איך מיין, נאָר איך בין איבערצייגט, אז ס׳איז אזוי.

איך באַטראַכט מיין פּאַרשוין: א טיפּ פון א קליינשטעדטעל־דינען משפּיל, א מחבר. א יונגערמאַן מיט א בלאַס פּנים, מיט גרויסע שוואַרצע רחמנות־אויגען, דאָס הייסט, אזעלכע אויגען, וואָס בעטען זיך: „האָט רחמנות אויף איין עלענדע, א פּאַרבלאָנזעטע נשמה". איך האָב נישט ליעב אזעלכע אויגען. פּאַר אזעלכע אויגען האָב איך מורא: קיינמאָל לאַכען זיי נישט, טהוען נישט קיין שמייכעל, שטענדיג פּאַרטיעפּט אין זיך — איך האָב פּיינט אזעלכע אויגען.

— אנו, ווייזט, וואָס האָט איהר דאָרטען? — מאַך איך צו איהם, לעג־צוועק די פּען, שפּאַר מיך אָן אויפ׳ן בענקעל און ווארט, אז אָט באַלד נעמט ער זיך צום בוזעם און שלעפּט ארויס א היבש פּעקעל פּתבים, געווים א ראַמאַן אין דריי טיילען, לאַנג ווי דער אידישער גלות, אָדער א דראַמע אין פּיער אקטען, וואָס די פּאַר־שוינען הייסען: מערדערזאָהן, עהרליכמאַן, פּרומהאַרץ, ביטערצווייג, וכדומה אזעלכע נעמען, וואָס פון זיי אַליין זעהט איהר שוין ארויס, מיט וועמען איהר האָט צו טהון... און אפשר איז דאָס נאָר נייע ליעדער פון ציון?

„אהין אויף די בערג טהוט איהם ציהען,
דאָרט וואו דער אָדלער טהוט פליהען,
דאָרט וואו דער אייבערט טהוט בליהען,
דאָרט וואו די נביאים האָבען נעטהאָן ריהען,
און פּאַר גאָט געטהאָן קניהען..."

מיר זענען קענטליך די דאָזיגע ליעדלעך, די דאָזיגע גראַמען, וואָס קריכען פּונ׳ם האַלז, שעמעריען אין די אויגען, זשומען אין

די אויהערען אוּן לאָזען־איבער אין האַרצען נאָך זיך א ווילדע פּוסטקייט, א מאָדנע וויסטעניש אויף דער נשמה.

שטעלט אייך אָבער פאָר — איצטיגס מאָל האָב איך דוקא נישט געטראָפען: דער יונגערמאַן האָט זיך ניט גענומען צו דער בוזעם־קעשענע, ניט ארויסגעשלעפּט קיין פּעקעל כּתבים, ניט זינען געהאט אפילו לייענען מיר א ראָמאַן, א דראָמע, אָדער נייע לידער פון ציון. ער האָט נאָר צורעכט געמאכט דעם קאָלנער פון העמד, אויסגעהוסט זיך פריהער און א זאָג געטהאָן צו מיר:

— איך בין געקומען צו אייך אהער, הייסט דאָס, נישט מעהר ווי אויסדערצעהלען אייך מיין ביטער האַרץ און זיך איין עצה האלטען מיט אייך. אזא מענטש, ווי איהר, באדארף מיך פאָר־שטעהן. איהר שרייבט אזוי פיעל, אז איהר מוזט וויסען אלסדינג, און נאָר איהר קאָנט מיר געבען די רעכטע עצה. און גלויבט מיר, וואָס איהר וועט מיר זאָגען, דאָס וועל איך טהון. איך גיב אייך מיין עהרענוואָרט! האָט קיין פּראיבעל נישט, אפשר נעם איך צו ביי אייך צייט?

— נישקשה, עס מאכט נישט אוים. דערצעהלט, דער־צעהלט! — מאַך איך צו איהם און פיהל, ווי א שטיין איז מיר אראָפ פונ׳ם האַרצען. און דער יונגערמאַן רוקט זיך צו צום טיש און הויבט־אָן צו דערצעהלען זיין ביטער האַרץ פריהער פּאוואָלינקע, געלאָסען, און וואָס ווייטער מיט אלץ מעהר היץ.

— אלזיין בין איך, דערפט איהר וויסען, א יונגערמאַן, ווי איהר זעהט מיך, פון א קליין שטעדטעל. דאָס הייסט, דאָס שטעד־טעל איז גאָרניט אזא קליין שטעדטעל, און דוקא א היבש שטעד־טעל, א שטאָדט קאָן מען זאָגען, נאָר קענען אייער שטאָדט הייסט דאָס א שטעדטעל. דאָס דאָזיגע שטעדטעל, אזוי מיין איך, קענט

איהר דוקא זעהר גוט, נאָר איך ווילּ דאָס אייך נישט פּורש בשמו זיין, מחמת א קשיא אויף אייך, איהר קאָנט דאָס נאָך באַשרייבּען, פּאַסט דאָס מיר ניט איבּער א סך טעמים... מיט וואָס איך פּאַר־ נעם זיך, ווילּט איהר וויסען? המ... איך פּאַרנעם זיך... הייסט דאָס, טהון טהו איך לעת־עתּה גאָרנישט ניט, זיץ נאָך, הייסט דאָס, אויף קעסט ביי שוועהר און שוויעגער, דאָס הייסט, נישט אויף קעסט, נאָר אינאיינעם זיצען מיר, אויף אלעם גרייטען, מחמת זי איז, דאַרפט איהר וויסען, א בת־יחידה, איין איין־און־איינציגע הייסט דאָס, מעהר נישטאָ ביי זיי קיין קינדער, א חוץ די איינע טאָכטער, און זיי קאָנען, נישקשה, באַשטעהן אונז אויסהאלטען נאָך צעהן יאָהר, מחמת זיי זענען, דאַרפט איהר וויסען, פּאַרמעגליכע לייט, מע קאָן אויף זיי זאָגען נגידים, און וועדליג ביי אונז — הייסען זיי גרויסע נגידים, גבירים אַרירים, וואָרום רייכער פון זיי איז שוין ביי אונז נישטאָ. מיין שוועהר באַדאַרפט איהר געווים קענען. אזוי מיין איך. איך ווילּ אייך נישט פּורש בשמו זיין, סע פּאַסט נישט. ער איז א איד, דאַרפט איהר וויסען, וואָס האָט ליעב זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט, מע זאָל איהם קענען. למשל, אויף באָברויסקער נשרפים האָט ער געגעבּען די שענסטע נדבה, אויף קעשענעוו האָט ער געשענקט מעהר פון אלעמען. אין שטאָדט גופא ביי אונז גיט ער אפילו ווינציג־וואָס, נאָר אין דער פּרעמד האָט ער ליעב זיך אויסשטעלען פיין, אלע זאָלען וויסען. ער איז, פּאַרשטעהט איהר מיך, נאָר קיין נאָר נישט. ער ווייסט גאָנץ גוט, אז דאָ, אין שטאָדט, האָט מען סאי ווי סאי פּאַר איהם דרך־ ארץ — פּאַר וועמען באַדאַרף ער זיך דאָ אויספיינען? איז ער זיך מיישב און שטעלט זיי גאָר א פייג. ער איז א מענטש, וואָס קאָטאָרי ער קאָן נישט געבּען. ער זאָגט אליין, אז ער קאָן נישט געבּען. אז מע קומט צו איהם נאָך א נדבה, וועלט ער טוידט און זאָגט: „שוין? איהר זענט שוין געקומען נעמען? נאָט אייך די שליסעלעך און געהט אייך אליין צו דער שאָפע און נעמט אייך וויפיעל איהר דאַרפט"... מיינט איהר דאָך מסתמא, אז אָט נעמט

ער אַרויס די שלעסלעך? האָט איהר במחילה א טעות! די שלעסלעך פון דער שאפע ליגען ביי איהם סך־הכל פאַרשלאָסען אין א טישקעסטל, און א חוץ דעם ליגט דאָס שלעסלע פון טיש־קעסטל אויך ערגיץ באַגראָבען. אָט אזא מענטש איז ער, דער שוועהר מיינער. און וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי, ווי דער מענטש פארדיענט, אזא נאָמען האָט ער. צוויישען אונז רעדענדיג, הייסט ער טאקי ביי אונז אין שטעדטל „דער דבר־אַחר"... געווינטלעך, הינטער די אויגען; אין די אויגען חנפה'ט מען איהם אזוי, אז סע שלאָגט צום הארצען. און ער איז זיך מיישב און נעמט דאָס אָן דוקא פאַר גוט געלט, גלעט זיך דאָס בייכעל און לעבט זיך אָפּ א גוטען טאָג. סטייטש געלעבט! לעבען צו לעבען איז נישט גלייך! באַרעכענט אייך נאָר אַליין: א מענטש טהוט נישט קיין האַנט אין קאַלט וואַסער, שען געזעסען, פיין געגעסען, גוט געשלאָפען — וואָס וויל איהר נאָך? נאָכ'ן שלאָפען הייסט מען אײַנשפּאַנען דאָס פּאַיעטאַנדעל און מע פאָהרט־ארוים א ביסעל אויפ'ן שפּאַציער איבער דער בלאָטע. און קומט פארנאכט, געהט מען זיך צוגרייטען פון שטאָדט, דער מיט אזא פּזמון, דער מיט אזא מין רכילות, א נעכטיגען טאָג, און מע בארעדט די גאַנצע שטאָדט, און מע לצ'עוועט־אָפּ פון דער גאַנצער וועלט. נאָכדעם דערלאַנגט מען דעם גרויסען סאַמאָוואר און מע זעצט זיך אַוועק מיט שמואל־אַבא דעם שוחט שפּיעלען אין דאָמינעס. שמואל־אַבא דער שוחט, דאַרפט איהר וויסען, איז א יונגערמאַן טאקי מיט פאה'לעך, נאָר א היינטוועלטיגער שוין, מיט א וווייסען קאַלנער, מיט אויסנעפּוצטע שטיוועלעך, און אַנטלויפט נישט פאַר קיין יונגע וויבלעך, און האָט א פיין העלזעל, קאָן שען זינגען, און שרייבט אוים א בלאָט, און שפּיעלט זעהר גוט אין שאָך און דאָמינעס. און אז זיי זעצען זיך שפּיעלען אין דאָמינעס, קאָנען זיי אַוועק־שפּיעלען אָט אזוי א גאַנצע נאכט, און דו זיץ און קוק און געהניץ. דאָס מויל וועלט שיער נישט צעריסען! נעם זשע, דו שוטה, שטעה אויף און געה דיר אַוועק צו זיך אין חדר'ל און זעץ זיך איבער

א בוך, צי איבער א בלאט־צייטונג? איז ניין! פאר וואס? סע פאסט נישט. סע זיצט א פרעמדער מענטש — ווי אזוי הויבט מען זיך אויף און מע נעמט און מע גיהט־אוועק אין מיטען דרינען? פאר אזא מעשה, דארפט איהר וויסען, ווערט דער שוועהר ברוגז. דאס הייסט, זאגען זאגט ער גארנישט, נאר ער בלאזט זיך אן, ווי איין אינדיק, און ענטפערט נישט, חאטש רעד צו איהם צעזעצ־טערהייט! און אויף איהם קוקענדיג — אויך די שוויעגער! און וויבאלד שוועהר און שוויעגער זענען נישט שוה־בשוה מיט'ן איידעם, קוקט שוין ז'י אויך צו אלדי שווארצע יאהר — פארט א בת־יחידה, איין־און־איינציגע בייי טאטע־מאמע, וואס זיי זענען, זאגט זי, ביי איהר דאס חיות מיט דער נשמה, און זי ביי זיי — דאס אויג אין קאפ, מיט ספנת־נפשות, אזוי אז טאמער מאכט זיך, זי ווערט עפים נישט מיט אלעמען, איז באלד דער דאקטער, באלד קעהרט זיך איבער די וועלט! נו, איז שוין עפים א חידוש, וואס אזא נפש, ווי זי, נעמט זיך איבער און מיינט, אז די גאנצע וועלט איז באשאפען געווארען נאר פון איהרעטווענען? און דערצו, דארפט איהר וויסען, איז זי נאך נישט איבעריג קלוג אויך. דאס הייסט, אזוי אפילו, אז איהר וועט מיט איהר רעדען, איז זי, דאכט זיך, נישט קיין נאר, נאר קיין נאר נישט, מע קאן זאגען א קלוגע, א גאנץ קלוגע, א חרוצה, א מאנספילשער קאפ אויף איהר! נאר וואס דען? אט דאס, וואס זי איז צעבאלעוועט, צעפעסטעט, א ווילדע ציגע. טאג ווי נאכט אדער חא־חא־חא, אדער נאר א ווארף געטהאן זיך אין בעט ארויין און צעווייגט זיך, ווי א קליין קינד. „וואס איז דיר? וואס פעהלט דיר? וואס ווייגסט דו? וואס ווילסט דו?" — ענטפערט די וואנט?... מילא. וואלט דאס נאך אויך געווען א האלבע צרה. א וויב אז זי ווייגט, ווייגט זי אזוי לאנג, ביז זי ווייגט זיך איבער! איז אבער דער חסרון — די שוויעגער. וועהרט געווארטהר די שוויעגער, קומט זי צו לויפען אין איין אימפעט מיט'ן טערקישען שאל אויף די פליייצעס, ברעכט די הענט און לייענט מיט א נוסח פון תחינות, און א קול האט זי,

דאַרפט איהר וויסען, פון א מאַנספיל: „וואָס איז דיר, טאָכטער־לעב? וויעדער ער? אָט דער רוצח, דער גזלן, דער מערדער? ווינד איז מיר! וואָס אהרט דאָס איהם, אשטייגער, וואָס איך האָב נאָר איין אויג אין שטערן? דער בויך האָט איהם וועה געטהאָן? צי ער האָט בלוט פארגאָסען?"... שיט, שיט מיט רער, ווי פון א זאק! עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי וועט אייביג אזוי שיטען, קיינמאל נישט אויפהערען, און עס זינגט מיך ביי'ם הארצען, עס נאָגט די נשמה, און עס נעמט מיך אָן א חשק נעמען איהר טער־קישען שאל, צעקנייטשען מיט די הענט, צעטרעטען מיט די פים און צעריסען אויף שטיק־שטיקלעך! חאַטש, אייגענטליך, אז מע וויל שמועסען צוריק, וואָס האָב איך צו איהר שאל? א שאל ווי אלע טערקישע שאלען, וואָס מע ברענגט זיי צו פיהרען פון בראָד. אייך באדארף זיין באקאנט די דאָזיגע טערקישע שאלען: גע־מאהלטע, מיט רויטע, גלעלע, גרינע, ווייסע, שווארצע קעסטעלעך, מיט שפריינקעלעך באשפריינקעלט און מיט פרענזעלעך באַ־פרענזעלט...

— זייט זשע מוחל, יונגערמאן! — האָק איך איהם איבער סאמע אין מיטען. — דאכט זיך, איהר האָט נעזאָגט, איהר ווילט זיך עפים איין עצה האלטען מיט מיר מכח איין ענין?...

— האָט קיין פאראיבעל ניט, — מאכט ער און חאפט איבער דעם אָטהעם, — אפשר נעם איך צו ביי אייך צייט? נאָר דאָס איז נויטיג געווען, פארשטעהט איהר מיך, טאקי צום ענין, איהר זאלט ווערען א בייסל באקאנט מיט דער שטוב און מיט די מענטשען, און אז איהר וועט ווערען באקאנט מיט דער שטוב און מיט די מענטשען, וועט איהר ערשט דעמאלט פארשטעהן די לאנג מיינע... איז וויבאלד זי ווערט, חלילה, נישט מיט אלעמען, מיינע הייסט דאָס, הויבט אָן די שוויעגער וואַרטשען, און דער שוועהר הייסט איינשפאנען דאָס פאיטאנדל און שיקט אווק נאכ'ן דאקטער, דעם נייעם דאקטער, — אזוי טאקי רופט מען איהם

ביי אונז: „דער נייער דאקטער", — איך ווי׳ל אייך ניט פורש בשמו זיין, חאפט איהם דער וואטענמאכער !... און אט ארא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע חתונה, וואם וועגען דעם טאקי האב איך אייך געוואלט דערצעהלען און זיך מיט אייך איין עצה האלטען.

מיין פארשוין שטעלט זיך אף אויף א מינוט, ווישט זיך אוים דאם פארשוויצטע פנים, רוקט זיך צו צו מיר מיט׳ן בענקל א ביסעל נעהענטער און גרייט זיך צו דערצעהלען ווייטער, נעמט בשעת מעשה אין האנט אריין א זאך אויף צו האלטען, מחמת ס׳איז פארהאן מענטשען, וואם אז זיי רעדען, מוזען זיי עפים האלטען אין דער האנט, אנדערש קאנען זיי ניט דערצעהלען קיין מעשה. ביי מיר אויפ׳ן שרייב־טיש שטעהען אויסגעשטעלט פארשיידענע זאכלעך, ראריטעטען, צאצקעם, און צווישען זיי אויך א קליין וועלאסיפעדעל, א ציגארענשנייידער. דאם דאזיגע וועלאסיפעדעל האט אזוי נושא־חן געווען ביי׳ם עולם, אז איטלעכער, ווער עם קומט אריין צו מיר, איז קודם־כל נעמט ער זיך צום וועלאסיפעדעל. אויך דעם דאזיגען פארשוין מיינעם איז דאם וועלאסיפעדעל, אפנים, שטארק געפעלען. פריהער האט ער דאם בשעת דערצעהלען באטראכט, נאכדעם געגומען אין האנט, נאכדעם געפרובט דרעהען די רעדלעך — הכלל, ער האט דאם וועלאסיפעדעל שוין מעהר פון די הענט ניט ארויסגעלאזט, און אזוי האט ער אנגעהויבען צו דערצעהלען ווייטער:

— אלזא, „דער נייער דאקטער". דאקטוירים, דארפט איהר וויסען, איז פארהאן ביי אונז אין שטעדטעל, אזוי ווי די הינט: פארהאן דאקטוירים קריסטען, און פארהאן אידישע דאקטוירים, און דאקטוירימלעך; פארהאן אויך דאקטוירים ציוניסטען, דאם הייסט אזעלכע, וואם פארגעמען זיך מיט ציוניזם. נאר דער דאקטער, וואם איך דערצעה׳ל אייך, איז נאך גאר א יונגער דאקטער, טאקי א היימישער, א שניידער׳ס א זוהן, דאם הייסט, דער פאטער זיינער איז געווען אמאל א שניידער — היינט איז ער שוין אוים

שניידער, וואָרום ווי שטעהט איהם אָן זײַן א שניידער, אז ער האָט א זוהן א דאָקטער? מײַן איך פּאַרקעהרט: ווי שטעהט אָן דעם זוהן דעם דאָקטער צו האָבען א טאַטען א שניידער, און נאָך אזא מין שניידער, וואָס איז צווישען שניידערס א שניידער? דהיינו: אַלײַן איז דאָס א אידעל, דאַרפט איהר וויסען, א קלײַנס, מיט א וואַטאָווער קאַפּאָטע און מיט א קאַסאָקע אויגעל און מיט אײַן איינגעבויגענעם פּינגער, און א קול האָט דאָס, ווי א גרייגער, און סע געהט־אַרום טאָג ווי נאַכט און סע גרייגערט: „מײַן דאָקטער האָט דאָס נעכטען געהאַט א פּראַקטיקע, אי א פּראַקטיקע! מײַן דאָקטער, אז ער וויל, קאָן ער! מײַן דאָקטער!"... ער פּאַרהאַקט איטלעכען באַזונדער דעם קאָפּ מיט זײַן דאָקטער! און דערצו איז נאָך דער דאָקטער, צו די צרות, דאַרפט איהר וויסען, א ווייבערשער דאָקטער, דאָס הייסט, אײַן אַקושאָר, — איז וואו ערגיץ א סוד, פּויקט ער אויס, דער קאַסאָקע שניידער, איבער דער גאַנצער שטאָדט. אז אָך און וועה איז שוין יענעם ווייבעל אָדער יענעם מיידעל, וואָס פּאַלט־אַריין צום דאָזיגען דאָקטער אין די הענט און צו זײַן פּאָטער דעם שניידער אין מויל אַריין... עס האָט זיך אַנומעלטען געטראָפען ביי אונז א מעשה, א מיידעל איז געווען ביי אונז...

— זייט זשע מוחל, יונגערמאַן! האַק איך איהם איבער נאָך א מאָל אין מיטען די רעד. — דאַכט זיך, איהר האָט געוואָלט מיט מיר זיך עפּעס איין עצה האַלטען?

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, אפשר נעם איך צו ביי אײַך צייט? נאָר איך האָב אײַך אָנגעהויבען מיט'ן דאָקטער, ווייל ער איז אינגאַנצען דער מלאך־המות טאַקי! ווען ניט ער, וואָלט דאָך מיר געווען גוט ווי די וועלט. וואָרום וואָס פּעהלט מיר, איך בעט אייך? אז א ווייבעל האָב איך, דאַרפט איהר וויסען, א פּאַרשוין, א יפּת־תואר קאָן מען זאָגען, און קיין קינדער, דאַרפט איהר וויסען, האָבען מיר נאָך ניט, און א בת־יחידה איז זי, איין־און־איינציגע, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינ־

גאנצען איהרס, מיינס הייסט דאָס, און כּבוד האָב איך אויך, ניט צו פֿארזינדיגען, וועלט־לויג א נגיד׳ס איין איידעם, ניט זשעדנע, דאנקען גאָט, נישט קיין אויבען־אָן, נישט קיין מפּטיר שבת און יום־טוב, נישט קיין כּיבוד, אז סע מאכט זיך ערגיין א ברית; אויך מיט׳ן אתרוג, צו די הושענות, בין איך דער ערשטער נאָכ׳ן שוועהר: פֿריהער דער חזן, געווויינטלעך, נאָכדעם דער רב, נאָכדעם דער שוועהר, נאָכדעם איך, נאָכדעם ערשט דער איבערינגער עולם. און אפילו אין מרחיץ, להבדיל, אז איך טהו מיך אויס און קום־אריין, מאכט דער בעדער א טאַראַם: „לאָזט נאָר, אידען, מאכט א וואַרע, דעם נגיד׳ס איידעם געהט!" איך שווער אייך בנאמנות, אז סע איז מיר פֿריקרע, איך האָב עס פֿייכט. שייך זאָגען פֿיינט? חנופה האָט איטלעכער ליעב, און פון כּבוד זאָגט זיך קיינער נישט אָפּעט, נאָר וואָס דען? ס׳איז שוין צופיעל, ובפרט, אז איך וויים, אז איך האָב עס פּלל נישט פֿאַרדיענט. וואָס איז? באשר דער שוועהר איז א נגיד? לאָזען זיי איהם חנפה׳נען, לאָזען זיי איהם לעקען, זייט מיר מוחל, צעזעצטערהייט, וואָס קעהר זיך דאָס אָן מיט מיר? וויילד מענטשען, זאָג איך אייך, נאָך גאָר וויילד מענטשען, און איך באַראַף זיצען מיט זיי, ווי אין געפּענקעניש, וואָרום צונויפּגעהן זיך מיט אבי וועמען לאָזט מען מיך נישט; ווי פּאסט דאָס פּאר׳ן נגיד׳ס איידעם? רעדען מיט׳ן שוועהר — איז נישטאָ מיט וועמען. ער איז, דאַרפט איהר וויסען, א פּראָס־טער נפש, זעהר א פּראָסטער נפש, א גרויסער עם־הארץ, זאָל ער מיר מוחל זיין, — ווי ער הערט נישט, אזוי זאָל איהם נישט שאד־טען. און זי — א וויילד ציעג, א בת־יחידה, ווי איך האָב אייך געזאָגט; אָט לאָכט זי, און אָט ווייגט זי, אָט איז חא־חא־חא, און אָט טהוט זיך זיך א וואַרף אין בעט אריין, און מע שיקט נאָכ׳ן נייעם דאָקטער. און דער נייער דאָקטער — פֿארחאפּט זאָל ער וועהרען! דערמאָן איך זיך אָן איהם, וועהרט מיר מיאוס ומאוס דאָס לעבען מיינס! איהר מענט מיר זיכער גלויבען, סע מאכט זיך אמאָל א צייט, אז סע וויילט זיך מיר אָדער חאפּען א מעסער און

שטעכען זיך, אָדער אַוועקלויפען צום טייך און טרינקען זיך — אַזוי ווייט איז מיר נמאס דער דאָזיגער דאָקטער!

און דער יונגערמאַן פּאַרטראַכט זיך, ווערט טרויעריג.

— וואָס זשע, איהר זענט זי, הייסט דאָס, חושד? — זאָג איך צום יונגענמאַן, און היט זיך מיט אַיין איבעריג ווארט.

— חס ושלום! — מאַכט ער צו מיר און חאַפּט זיך אויף, ווי אַיין אָפּגעבּרענטער, און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — וואָס איז שייך זאָגען, איך בין זי חושד? א אידיש טאָכטער! א כּשר קינד!... איך רעד פון איהם רעד איך, פון שענעם דאָקטער, ברענען זאָל ער. און נישט אַזוי נאָך דער דאָקטער, ווי דאָס שענע פּאָטערע זיינס, דאָס קאַסאָקע שניידערע מיט דער וואַטאָווער קאַפּאָטע, פּאַר'שרפה'ט זאָל ער ווערען! ער געהט אַרום טאָג ווי נאַכט און גרייגערט און פּויקט איבער דער נאַנצער שטאָדט. איהר מיינט, דאָס גרייגערען האָט עפּעס א ממשות? בלאָטע, גאָלע גאָר־נישט! עס האָט א צונג, און סע רעדט! עס וואָלט מיך געאָהרט, מאָהלט אייך, ווי דער פּאַראַיאָהריגער שניי. איז אָבער דער חסרון, וואָס א מענטש האָט אויהערען, און אויהערען האָבען לויט האַרצען, און אז מע האַרכט זיך גוט צו, דערהערט מען אַזעלכעס, וואָס מע וואָלט דאָס נישט געוואָלט האַרצען. ובפרט נאָך ביי אונז אין שטאָדט — א שטאָדט, דאַרפט איהר וויסען, פון גאָלע רכילות'ניקעס מיט לשון־הרע'ניקעס מיט לאַנגע צינגער, וואָס האָבען א שם אויף דער וועלט! נעמט מען אריין ביי אונז א מענטשען אין מויל אַריין, מעג ער זיך שוין אָפּגעזעגענען! פּאַר מיר אין די אויגען, מאָהלט אייך, היט מען זיך, נאָר הינטער די אויגען האָב איך עטליכע מאָל געהערט אַזעלכע ווערטער, אז איך האָב מיך אָנגעהויבען צו־קוקען, שטארק צוקוקען, חאַפּען ווערטער, טאָפּען רעד, און — למאי זאָל איך זאָגען? — איך האָב נישט ארויסגעזעהען גארנישט, לחלוטין גאָרנישט, בלתי איין זאַך האָב איך ארויסגעזעהען, וואָס אז ער קומט צו געהן, ווערט זי גאָר אַיין אַנדער מענטש, מיט אַיין אַנדער פּנים,

מיט אַנדערע אויגען. דאָס הייסט, דער מענטש איז דער זעלבער מענטש, מיט'ן זעלבּיגען פּנים, מיט די זעלבּינע אויגען; נאָר דער קוק איז אַיין אַנדערער. איהר פֿארשטעהט? ס'איז נאָר אַיין אַנדער קוק מיט אַיין אַנדער גלאָנץ! איהר מיינט, איך בין נישט קיין בעל־נעווען אפשר א פּרעג טהון זיך: „זאָג מיר נאָר, וואָס איז די מעשה, נשמה מיינע, וואָס אַז ער קומט צו גענהן, ווערסט דו גאָר אַיין אַנדער מענטש?" טרעפֿט, וואָס זיך האָט מיר דערוויִל געענטפֿערט? זיך האָט זיך צעלאַכט מיט אַזא מין חאַ־חאַ־חאַ, אַז איך האָב געמיינט, איך וועל מיך באַגראָבען א לעבעדיגער! און טאַקי באַלד נאָכ'ן גרויסען געלעכטער האָט זיך אַריינגע־ווארפען אין בעט אַריין מיט אַזא מין יללה, אַז ס'איז געקומען צו לויפען די שוויעגער מיט'ן טערקישען שאָל און האָט זיך געזומען מינטערען, און בשעת מעשה האָט זיך אויסגעלייענט איהר בּיסעל תּחינות, און דער שוועהר האָט געחאַפּט דאָס פּאַיעטאַנדעל און געשיקט נאָכ'ן דאָקטער, טאַקי מיך אַליין; און אַז דער דאָקטער איז געקומען, איז איהר די רגע געוואָרען גרינגער, ס'איז איהר אַריין די פּאַרב אין פּנים, און די אויגען האָבען איהר אָנגעהויבען גלאָנצען, ווי בּרילאַנטען אָפּגעזעהן דער זון... און שטעלט אייך פּאָר די שענע לאָגע מיינע: אַז איך באַדאַרף צו איהם אַריינקומען אין שטוב אַריין, איז, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, גלייך ווי אויף יענער וועלט. אין גיהנם אַריינצוגעהן באַדאַרף זיין א סך מעהר ניחא! היינט אָנקוקען דאָס פּנים זיינס, אַיין אַיידעל פּנימ'על! רויט ווי א צוויק, אוש בלוילך, און יעדער פֿרישטש, יעדער פֿרישטש, באַזעצט מיט פֿרישטשעס! און האָט א טבע שמייכלען — שמיי־כעלט, ווי א פּגר אומגעוואַשען. צי מע דאַרף, צי מע דאַרף נישט — ער שמייכעלט! שטענדיג געשמייכעלט, און צו איטליכען באַזונדער איז ער צוגעלאָזט. און וועט שמועסט, צו מיר? צו מיר איז ער תּמיד צוקער־זים און ווייך, חאָטש לעג איהם צו צו א מפּה. זיין גוטסקייט צו מיר האָט נישט קיין שיעור און קיין ערך! אַנומעלטען בין איך געווען נישט אין בעסטען געזונט, געהאַט די היינטמאַדישע

קרענק, די אינפלוענצע, וואלט איהר באדארפט זעהען, ווי דער מענטש האָט זיך דאָס אוועקגעלעגט פאר מיר, עס איז מיר אזש געווען איבער דער טבע! און מערקווירדיג! וואָס מעהר ער איז צו מיר גוט, אזוי מעהר (גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען) האָב איך איהם פיינט, אָנקוקען קאָן איך איהם נישט, ובפרט דעמאָלט, ווען ער זיצט ביי אונז און זיי קוקען זיך דורך מיט איהר!... מיר דאכט זיך, אז ווען איך קאָן איהם אָננעמען פאר'ן קארק און ארויסווארפען אין דרויסען ארוים, וואלט מיר צוגעקומען א שטיק געזונט! איך קאָן נישט אריבערטראָגען זיין קוקען, וואָס ער קוקט אויף איהר, מיט זיין שמייכלען, וואָס ער שמייכעלט צו איהר. און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט: איין מאָל פאר אלע מאָל — איין עק לאָז דאָס האָבען! ביז וואנען איז דער שיעור צו ליידען בזיונות? די גאנצע שטאָדט, דארפט איהר וויסען, האָט שוין מיט מיר צו טהון! קיין אנדער עצה איז פאר מיר נישט פארהאן — נאָר א גט! קיין אנדער מבוא זעה איך נאָר נישט! אי, וואָס? א תכלית? א שוועהר א גביר? א בת־יחידה? איבער הונדערט יאָהר אינ־גאנצען איהרם, מיינם הייסט דאָס? א שענע ריינע כפרה! עלעהיי, וואָס האָב איך געטהאָן פריהער? וואָס טהוען א סך אנדערע יונגעלייט? נישטא קיין אנדער פלאָן! ווי זאגט איהר? איא, נישטא קיין אנדער פלאָן, א חוין גט'ען זיך?...

דא האָט מיין פארשוין וויעדער א מאָל איבערגעהאפט דעם אָטהעם, אויסגעווישט דאָס פנים און געוואָרט אויף מיר, וואָס וועל איך זאגען.

— איך וויים? איך מיין אויך אזוי, אז ס'איז נישטא פאר אייך קיין אנדער פלאָן, א חוין גט'ען זיך. ובפרט, אז איך זעה נישט ארוים, אז די ליעבע ביי אייך זאָל זיין אזוי פלאקערדיג, און קיין קינדער, הער איך, האָט איהר במילא נישט, און די שטאָדט רעדט, — היינט צו וואָס נוצט אייך דער גאנצער מסחר?

די גאַנצע צייט, וואָס איך האָב נערעדט, האָט מיין פּאַרשוין געדרעהט די רעדעלעך פון׳ם וועלאָסיפּעדעל און געקוקט אויף מיר מיט זיינע שוואַרצע טיעפּע רחמנות־אויגען, און אז איך האָב אויס־געלאָזט, האָט ער זיך צוגערוקט צו מיר נאָך נעהענטער און אָנ־געהויבען מיט א זיפּץ:

— איהר זאָגט: ליעב האָבען... וואָס איז שייך צו זאָגען? פיינט האָב איך זי נישט. פּאַר וואָס זאָל איך זי פיינט האָבען? איך האָב זי בפירוש ליעב — ניין, טאַקי שטאַרק ליעב!... און וואָס איהר זאָגט, די שטאָדט רעדט? לאָז זי רעדען פון פייער און פון וואַסער! מיך ברענט נאָר אויף איהם, א פייער ברענט אין מיר! אויף איהם און אויף איהר! וואָס איז אויף איהר אזא גדולה, אז זי דערזעהט איהם? פּאַר וואָס, זאָגט מיר, איך בעט אייך, וועלט זי נישט רויט און פרייליך, אז זי דערזעהט מיך? מיט וואָס בין איך ערגער פון איהם? דערמיט, וואָס ער איז א דאָקטער ניין איך נישט? מע זאָל מיך געווען לערנען, אזוי ווי איהם, וואָלט איך אפשר אויך געווען א דאָקטער, און אפשר נאָך א גרעסערער דאָקטער ווי ער! איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז אין די קלייַנע אותיות, ווי איהר זעהט מיך, וועלען מיר זיך נאָך אויס־גלייַכען מיט איהם, און אויף לשון־קודש וועל איך איהם נאָך אפשר פּאַרשטעקען אין גאַרטל אויך! בין איך מיך אָבער מיישב וויעדער צוריק: וואָס האָב איך, אייגענטלעך, אויף איהר אזעלכעם דערזעהען, וואָס איך זאָל איהר געבען א גט? אי, דער נייער דאָקטער? וואָס וואָלט איך געטהאָן, ס׳וואָל זיין אויפ׳ן אָרט פון דעם נייעם דאָקטער איין אנדער שוואַרץ יאָהר? און וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז א ווייבל טאָר נישט זיין באַקאַנט מיט א דאָקטער? האָט איהר אייך אין מאָל אַוועק. והשנית, וואָס וועט זיין פון מיר דער תּכלית, וועז, למשל, איך גט זיך מיט איהר אָפּ? אז אליין, דאַרפט איהר וויסען, בין איך א יונגעל א יתום, איין עלענדער, אָהן א קרוב, אָהן א גוטען פרייַנט — גענה ווער צוריק איין אָרעם־בחור און האָב חתונה, הויב אָן נאָך א מאָל, הייסט דאָס,

אלף־בית! און פון וואַנען וויים איך, אַז איך וועל מאַכען בעסער? טאָמער בפֿל איך אַריין נאָך אין איין ערגערען גיהנם? ווי די מעשה איז, דאָ וויים איך שוין מיין צרה, און בין פּאָרט, ווי זאָגט ער, קראָנפּרינץ, דעם נגיד'ס איידעם, איבער הונדערט יאָהר איז דאָס פּאָרט איהרס, מיינס הייסט דאָס... איהר פּארשטעהט? וואָס וועל איך געהן מאַכען קאָמבינאַציעס, שפּענעלירען? ס'איז דאָך נישט מעהר ווי א שפּיעל, א לאָטעריייע. וואָס? נישט אַזוי? וואָס זאָגט איהר? ס'איז נישט קיין שפּיעל? נישט קיין לאָטעריייע?

— איך מיין, זאָג איך, אויך אַזוי: ס'איז א שפּיעל, א לאָטעריייע. אודאי איז בעסער שלום, איידער גט'ען זיך.

איך בין זיך מחיה, וואָס עס האָט זיך אַזוי געמאַכט, אַז מיין עצה קומט אוים מעהר אויף שלום, איידער אויף גט. און איך מיין, אַז איך בין שוין מיט איהם פּארטיג. צום סוף חאָפּט ער דאָס וועלאָסיפּעדעל און רוקט זיך צו צו מיר נאָענט נאָהענט און רעדט מיר גלייך אין פּנים אַריין:

— שלום? איהר זענט אפּישר נערעכט. איך דערמאָן מיך אָבער אָן א י ה ם, פּארחאָפּט זאָל ער ווערען, אָן דעם דאָקטער, הייסט דאָס, מיט'ן פּרישטשעוואָטען פּנים! דער טאָטע זיינער, דער קאָסאָקע שניידער, דארפט איהר וויסען, געהט ארום סאי ווי סאי און פּויקט איבער'ן שטאָדט, אז דעם נגיד'ס טעכטערעל האָלט ביי גט'ען זיך. איהר פּארשטעהט א נידעריגקייט פון א פּאָלגע? נעחיי־בי וואָלט ער חאָטש ניט געפּויקט! איז וויבאָלד מע רעדט שוין דערפון אין שטאָדט, היינט וואָס האָב איך דאָ אָנצוווועהרען? ווי זאָגט מען: דאָס שארבען וועט שוין שארבענדיגער ניט ווערען. כּל־זמן עס איז נאָך געווען בסור, איז גאָרניט, א קנפּ אין באָק — די פּאָרב זאָל שטעהן. אָבער איצט, אז אלע רעדען שוין וועגען גט, איז שוין פון מיר אליין, דאָכט מיר, א גראָבקייט, וואָס איך האָלט זיך. עס איז שוין קיין אַנדער ברירה נישט פּארהאָן, א חוץ גט. הא? וואָס איהר? נישט אזוי?

— איך מיין, זאָג איך, אויך אזוי. וויבאלד אלע וויסען שוין און אלע רעדען שוין וועגען גט, איז דאָס פון אייך שוין גראָבלירך, און איהר האָט שוין טאקי קיין אנדער ברירה ניט, א חוץ גט.

— האלט איהר, הייסט דאָס — מאכט ער צו מיר און רוקט זיך צו מיט'ן בענקעל כמעט אויף מיר — האלט איהר, הייסט דאָס, אז איך באַראַף איהר דורכאויס געבען גט? באקלערט נאָר די זאך אקוראט. למשל, איהר זענט דער רב, און איך קום צו אייך מיט מיין ווייב זיך גט'ען, און איהר טהוט מיך א פרעג: „זאָג מיר, יונגערמאן, פאר וואָס גט'סט דו זיך מיט דיין ווייב?" וואָס קאָן איך אייך דערויף ענטפערען פאר א תשובה? באשר, וועל איך אייך ענטפערען, זי קוקט אויפ'ן דאָקטער, און דער דאָקטער קוקט אויף איהר. נו? האָט דאָס א טעם? פרעג איך אייך! זאָל איך זיי געהן פארשטעלען די אויגען? און וואָס פאר א פנים וועל איך דעמאָלט האָבען פאר דער וועלט? ארבה, זאָגט שוין איהר אליין! געגומען און אָפגע'גט א וויבעל א יפת־תואר, א בת־יחידה, א נגיד'ס א קינד, איבער הונדערט יאָהר אינגאַנצען איהרם, מיינם הייסט דאָס... וואָס? וואָס? וועט זאָגען די וועלט? משוגע! הא? וואָס? אפשר ניט אזוי? אַיאָ, פריש און געזונט און משוגע?

— איך זאָג אויך אזוי: פריש און געזונט און משוגע.

דאָ האָט מיין פארשוין זיך צוגערוקט צו מיר שוין אזוי נאָהענט, אז אונזערע ביידענ'ס פיס זענען אויסגעקומען אינאיינעם, ווי צוגויפגעפלאכטען, און אויפ'ן ארט פונ'ס וועלאָסיפעדעל, וואָס ער האָט דאָס גע'פטר'ט, האָט ער צוגערוקט צו זיך דאָס טינטערעל מיינם. ער האָט א זיפץ געטהאָן און וויעדער גע'דרשה'ט:

— אייך איז גרינג צו זאָגען אויף יענעם: פריש און געזונט און משוגע! איך וואָלט א בעלן געווען וויסען, וואָס וואָלט א י ה ר געטהאָן, למשל, וועז עס טרעפט זיך מיט א י י ך אזא מעשה?

דאָס הייסט, וועז אי הר האָט א שוועהר א גראָבען יונג, א שוויעגער מיט א טערקישען שאָל, וואָס זי האָלט אין איין וואָר־טשען, און א ווייב, וואָס זאָל זיין געוונט און שטאַרק און זאָל זיך כּסדר דאָקטערען, און די שטאָדט זאָל אויף אי ר זיך טייטען מיט די פינגער: „אָט נעהט ער, דער יונגערמאַן פון דער ציעג!" מיר דאַכט, אז איהר וואָלט אין מיטען האָלבע נאַכט זיך אויפגעהאָפּט, אָפּגע'גט און אַנטלאָפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואָכסט. וואָס, אפשר נישט אזוי?

— איך מיין, זאָג איך, אויך אזוי, אז איך וואָלט אין מיטען האָלבע נאַכט זיך אויפגעהאָפּט, אָפּגע'גט און אַנטלאָפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואָכסט.

— אודאי איז אייך גרינג צו זאָגען — מאַכט ער — אויפ־געהאָפּט, אָפּגע'גט און אַנטלאָפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואָכסט! גלאַט גערעדט „אַנטלאָפען"! וואָס אַנטלאָפען? וואר אַנטלאָפען? וואוהין אַנטלאָפען? אין דער ערד אַריין?... און דאָס, וואָס זי איז א בת־יחידה... איין־און־איינציגע... איבער הונדערט יאָהר אינגאַנצען איהרם, מיינם הייסט דאָס?... דאָס איז גאָרניט?... און גלאַט, וואָס האָב איך צו איהר? וואָס האָב איך צו איהר?... ניין, זאָגט מיר: וואָס האָב איך צו איהר?...

— איך מיין, זאָג איך, אויך אזוי: וואָס האָט איהר צו איהר?

— סטייטש, זאָגט ער, נו, און דער דאָקטער? דעם דאָקטער האָט איהר פאַרגעסען?! פל־זמן איך זעה דעם דאָזיגען מלאך־המות פאַר די אויגען, קאָן איך זי נישט זעהען, קאָן איך אויף איהר פנים נישט קוקען!

— וויבאַלד אזוי, זאָג איך, מוזט איהר זיך גט'ען.

— וואָס זשע, זאָגט ער, וועט זיין דער תּכלית? וואָס קאָן אזא יונגערמאַן, ווי איך, טהון בּיי היינטיגע ביטערע צייטען? אַדרבה, זאָגט איהר! זייט א איד א חכם!

— דאַרף מען זיך, זאָג איך, ניט גט'ען!
— ניט גט'ען? נו, און דער דאָקטער? כּל־זמן...
— דאַרף מען זיך גט'ען! — זאָג איך און ווי מאכען איין עק.
— גט'ען? וואָס זשע איז פּאר א תּכלית? סטייטש...
— איז ניט גט'ען!
— נו, און דער דאָקטער?...

איך ווייס ניט, וואָס מיט מיר איז אזעלכעם געשעהן. עס האָט מיר א זעץ געטהאָן דאָס גאנצע בלוט אין קאָפּ אריין, ס'איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען. איך האָב אָנגעהאַפּט מיין פּארשוין פּאר'ן גאַרגעל, איהם צוגעקוועטשט צו דער וואַנט און נישט מיט מיין קול נעשריגען:

— גט'ען זי זאָלסט דו, ממזר! גט'ען זי! גט'ען זי! גט'ען זי!!!

. . . . . .
. . . . . .

אויף אונזער ביידען'ס געשריי האָט זיך צונויפגעלאָפען מיין גאנץ הויזגעזינד. וואָס איז? וואָס איז דאָ געשעהען? — גאָרניט! גאַרניט! דערזעהען מיין טוידט פּנים אין שפּיגעל, האָב איך זיך אליין ניט דערקענט. און ביי מיין פּארשוין האָב איך נאָכדעם עטליכע מאל געמוזט בעטען מחילה, איהם געקוועטשט די האנט, אָנגעזאָגט טויזענט מאל, ער זאל פּארגעסען וואָס צווישען אונז איז פּאַרגעקומען... „עס מאכט זיך אמאל, האָב איך איהם געזאָגט, אז א מענטש געהט־ארוים פון די כּלים". מיין יונגערמאן איז געווען א בּיסעל מבולבל, ווי צעמישט, מודה געווען, אז א מענטש איז ניט ביי זיך אין די הענט, עס מאכט זיך, אז א מענטש געהט־ארוים פון די כּלים... און מיט דעם זעלבּען „בּואי־בשלום",

וואָס ער איז אַריינגעקומען צו מיר, איז ער אַרויסגעגאַנגען פון מיר: דאָס זעלבע בויגען זיך, די זעלבע עטלעכע טריט צוריק, די זעלבע רעווֶראַנסען, דאָס זעלבע רייבען מיט די הענט.

— האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, טאָמער האָב איך בײ אײַך צוגענומען צייט, און א דאַנק פֿאַר דער עצה... א גרויסען דאַנק אײַך... און זייט געזונט!

— ניטאָ פֿאַר וואָס... פֿאַהרט געזונט.

ניו׳ם דאקטאר

נעשריבען אין יאהר 1904.

ביו״ם דאָקטאָר

— איך וויל אייך בעטען, הערר דאָקטער, איין זאַך: איהר זאָלט מיך אויסהערען. דאָס הייסט, נישט דאָס שלאָפקייט מיינס זאָלט איהר אויסהערען — פונ׳ם שלאָפקייט וועלען מיר שמועסען שפעטער. איך וועל אייך שוין אליין אויפקלערען, אין וואָס עס באשטעהט מיין שלאָפקייט. וויל׳ען וויל איך, איהר זאָלט אויסהערען מיך אליין, וואָרום ניט א יעדער דאָקטער האָט ליעב אויסהערען דעם חולה. ניט א יעדער דאָקטער לאָזט זיך רעדען. דאָקטוירים האָבען א טבע: זיי לאָזען זיך נישט רעדען. זיי וויסען נאָר טאָפען דעם דופק, קוקען אויפ׳ן זייגער, פארשרייבען א רעצעפט און נעמען פאר׳ן וויזיט. אויף אייך האָב איך געהערט זאָגען, אז איהר זענט ניט פון די דאָקטוירים. איהר זענט נאָך, זאָגט מען, א יונגער דאָקטער, און זענט נאָך ניט אזוי להוט, פארברענט נאָכ׳ן קערבעל, ווי אנדערע דאָקטוירים. בין איך דערפאר, הייסט דאָס, טאקי געקומען צו אייך, זיך מיט אייך איין עצה האַלטען מכח מיין מאָגען. איך בין, ווי איהר זעהט מיך, א מענטש מיט א מאָגען. על־פי חכמת הדאָקטאָריע קומט אפילו אויס, אז יעדער מענטש מוז האָבען א מאָגען. נאָר וועו איז דאָס נערעדט געוואָרען? אז דער מאָגען איז א מאָגען; אָבער אז דער מאָגען איז קיין מאָגען ניט, היינט צו וואָס טויג דאָס לעבען? וועט איהר דאָך מיר ענטפערען מסתמא מיט׳ן פסוק: בעל־כרחך אתה חי? וויים איך עס אָהן אייך.

פאר דעם „בעל־בּרחך" האָב איך נאָך אין חדר געחאפט שמיץ. איך שמועס פון דעם, וואָס א מענטש פל־זמן ער לעבט, ווילט זיך איהם ניט שטאַרבען. חאָטש דעם אמת דאַרף איך אייך זאָגען, אז איך אליין האָב פאַר'ן טוידט פלל קיין מורא נישט. וואָרום, ערשטענס, האָב איך שוין אריבערגעשפאַנט ששים, והשנית, בין איך אזא מענטש, וואָס קאָטאַרי לעבען און שטאַרבען איז ביי מיר גלאַט אלץ איין יום־טוב. דאָס הייסט, לעבען איז אודאי גלייכער ווי שטאַרבען, וואָרום ווער ווילּ דאָס שטאַרבען? ובפרט א איד? ובפרט א מאַטע פון עלף קינדער, זאָלען נעזונט זיין, מיט א ווייב, חאָטש דאָס דריטע ווייב, נאָר דאָך א ווייב. בקיצור, אליין בין איך א קאַמעניצער, דאָס הייסט, ניט פון קאַמעניץ גופא, נאָר פון א שטעדטעלּ ניט ווייט פון קאַמעניץ. און בין, אז אָך און וועה איז מיר, א איד א מיהלנער, איך האַלט א מיהל האַלט איך, דאָס הייסט, די מיהל האַלט מיך, וואָרום, ווי זאָגט איהר, אז מע קריכט־אַריין, ליגט מען. א בּרירה האָט מען? ס'איז א ראָד, פאַרשטעהט איהר מיך, און סע דרעהט זיך! באַרעכענט זיך אליין, אז פאַר ווייץ באַדאַרף מען צאָהלען מיט מזומנים, און מעהל מוז מען צעטיילען אויף קרעדיט, א וועכסעל אהין, א וועכסעל אהער, און צו טהון האָט מען מיט גראָבע נפשות, און מיט וויבער. איהר האָט עפּים ליעב ווייבער? געה געב זיי אָפּ דין וחשבון: למאי דאָס, למאי יענעם? למאי עס איז ניט געראָטען ביי זיי די חלה? וואָס בין איך שולדיג? אפשר, זאָג איך, איז ביי אייך וועניג היץ? אָדער אפשר איז ביי אייך נעווען שלעכטע הייווען? אפשר איז ביי אייך נעווען, זאָג איך, נאָם האָלץ? פאַלט מען נאָך אָן אויף אייך און מע מאַכט אייך מיט דער בלאָטע און מען איז אייך מבטיח, אז דאָס אנדערע מאָל וועט אייך פליהען די חלה אין קאָפּ אריין... איהר האָט עפּים ליעב, אז סע פליהט אייך א חלה אין קאָפּ אריין? דאָס זענען די קונה'טעס די לאחדים'ניצעס. נאָר איהר מיינט אודאי, די קונים די הורטאָוניקעס זענען בעסער? אויך ניט בעסער! לכתחילה, אז דער קונה קומט אין מיהל אריין און ווילּ

זיך מאכען א קרעדיט, איז ער ווייך ווי א פוטער, מיט טויזענט הניפה׳לעך און קאָמפּלימענטען, חאָטש נעם לעג איהם צו צו א מפה; און נאָכדעם, אז עס קומט צו צאָהלען, הויבט זיך אָן א צעטעל פון טענות: דער טראַנספּאָרט איז איהם שפּעט אָנגעקומען, די זעק האָבען זיך צעריסען, די מעהל איז געווען בּיטער, טובֿלע, צוגעלענגערט הייסט עס. צרות מיט שלעק — אכצעהן חסרונות מיט זיבעהן און צוואַנציג תּירוצים! „און געלט?" „געלט, זאָגט ער, שיקט־אַריין א חשבון!" א האַלבער סילוק, הייסט דאָס. שיקט מען איהם מאָהנען, זאָגט ער: „מאָרגען". מאָרגען — „איבער־מאָרגען". א נעכטיגער טאָג! הויבט מען איהם אָן סטראַשען מיט א פּראָטעסט און מע גיט אויף איהם איין. נו, און אז מע גיט שוין איין, מיינט איהר, איז וואָס? האָט מען א „ליסט", און אז מע קומט מיט׳ן „ליסט" איבערשרייבען, איז במילא אַלסדינג אויף דעם ווייב׳ס נאָמען, און געה רוף איהם קנאַקניסעל! נו, פרעג איך אייך: ביי אזעלכע געשעפטען, ווי זאָל מען ניט האָבען קיין מאָגען? ניט אומזיסט זאָגט מיר מיינע, חאָטש זי איז ביי מיר ניט דאָס ערשטע, זי איז דאָס דריטע, און דאָס דריטע ווייב איז דאָך, ווי זאָגט איהר, די זון אין שבט, נאָר דאָך אוועקמאַכען קאָן מען זי ניט, פּאָרט א ווייב: „וואַרף־אוועק, זאָגט זי צו מיר, נח, וואַרף־אוועק דאָס מעהל־געשעפט. לאָז זיך עס אָנצינדען מיט דער מיהל אינאיינעם, וועל איך וויסען, אז דו לעבסט אויף דער וועלט!" „ע־הע־הע, זאָג איך, די מיהל זאָל וועלען ברענען! זי איז גוט געסטרעכירט"... „ניט דאָס, זאָגט זי, מיין איך, נח. איך מיין, זאָגט זי, וואָס דו לויבסט ארום, ניט קיין שבת, ניט קיין יום־טוב, ניט קיין ווייב, ניט קיין קינד. וואָס? וואָס פליהסט דו?"... פרעגט מיך בחרם, איך וויים אליין ניט, וואָס איך פליה. וואָס זאָל איך טהון, אז ס׳איז ביי מיר אזא טבע, צו אלדי רוחות?... איך האָב ליעב דרעהען!... טאָמער מיינט איהר, מע האָט עפּים פונ׳ם דרעהען? צרות האָט מען! וואָס פאר א געשעפט איהר זאָלט מיר ניט געבען, נעם איך דאָס אָן; ניטא פאר מיר

קיין שלעכטער בראָנפען: זעק — איז זעק, האָלץ — איז האָלץ, „טאָרגעם" — איז „טאָרגעם". איהר קעהרט זוּדאי מיינען, אז א חוץ דער מיהל האָב איך שוין מעהר קיין געשעפטען נישט? האָט איהר מחילה א גרויסען טעות. ווי איהר קוקט מיך אָן, האַנדעלע איך מיט וואלה, מיט איינעם א שותף, וואָס מיר האָקען איהם, און שטעלע־צו פּראָוויאַנט אין דער טורמע, און האָב א חלק אין דער טאקסע, און דערלעג דוקא אלע יאָהר צו איהר געלט, איהר וואָלט זיך עס ווינטשען פאַרדיענען אלע חודש, איך בין אייך קיין שונא ניט. אי, צו וואָס דאַרף איך זי? קהל אויף צו־להכעים! איך בין, ווי איהר זעהט מיך, א גרויסער בעל־נצחון: ביי מיר, צוליעב נצחון, איז כּראי די גאַנצע שטאָדט זאָל געהן צו גרונט און אליין באַגראָבען ווערען — אבי אויספיהרען מיינם! איך בין, ווי איהר זעהט מיך, א מענטש דוקא אזוי זיך ניט קיין שלעכטער בטבע, נאָר א גרויסער „קאַפריז", א שפּילשליווער, הייסט עס. מיך, אז מע ריהרט טיך אָן אין כּבוד, איז חיות ניט זיכער! און דערצו בין איך נאָך א שטיקעל עקשן אויך. איך בין א בעלן נעוועז אמאָל, אין די גוטע יאָהרען, פּאר איין „אתה־הראית'לע" ביי אונז אין בית־המדרש געהן ביז'ן בלוט אריין; דאָס בית־המדרש האָט מען פּאר'משפּט — און איך האָב טאקי אויסגעפיהרט מיינם. וואָס זאָל איך טהון? ס'איז ביי מיר אזא בלוט! ס'איז ביי מיר נערוועז, זאָגען זיי, די דאָקטוירים, און ס'האָט, זאָגען זיי, א שייכות צום מאָגען. חאָטש אפילו על־פּי שכל קומט דאָס אויס ווילד. וואָרום וואָס געהער זיך אָן נערוועז מיט א מאָגען? א ביסעל א סמיכות הפּרשה! וואו זענען די נערוועז און וואו איז דער מאָגען? נערוועז זענען דאָך, צום מיינסטען, על־פּי חכמת הדאָקטאָריע, דאָכט זיך, דאָרט, וואו די גהירען? און דער מאָגען איז דאָך גאָר ווייט איך וואו — פּאָלג מיך א גאנג!... שאט, אָט באלד ענדיג איך, וואָס חאָפּט איהר זיך אזוי? זיצט נאָך א מינוט. איך וויל דאָך אייך אויסדערצעהלען אקוראט, איהר זאָלט מיך אויסהערען און זאָגען מיר, פון וואַנען האָט זיך געגומען צו מיר אָט דער דאָזיגער אומ־

גלויק, איך מיין דעם מאָגען מיין איך. ׳אפשר איז דאָס פון דעם, וואָס איך בין נע־ונד, בין קיינמאָל נישטאָ אין דער היים, און אפילו דעמאָלט, וועו איך בין אין דער היים, בין איך אויך ניט אין דער היים. איך שוועד אייך בהן שלי — ס׳איז א געלעכטער צו הערען און א חרפה צו זאָגען — איך וויים נישט, וויפיעל קינדער איך האָב און וויי אזוי מע רופט זיי. ס׳איז ניט גוט, הערט איהר, אָהן א בעל־הבית און אָהן א טאטען! איהר זאָלט אָנקוקען ביי מיר א שטוב, קיין עין־הרע, מיט א פּעראָנדעק! א שיף אָהן א רודער! טאָג ווי נאכט א טאַרעראַם, א האַרמידער, זאָל נאָט שומר ומציל זיין! א וועדטעלע אויסצוּרעדען, קיין עין־הרע, עלף קינדער פון דריי וויבער! בשעת דער טרינקט טיי, עסט יענער אָנפייסען, און בשעת איך דאוונען, גלוסט זיך יענעם שלאָפען. דער קנייפט א בולקע, און דער וויל הערינג, דעם גלוסט זיך מילכיגס, און דער שרייט אין איין קול: פלייש! און אז מע וואשט זיך עסען, איז ערשט דעמאָלט ניטאָ קיין מעסער, מיט וואָס א שטיקעל ברויט אָפצושניידען, און צווישען קלייניוואַרג איז א טומעל, א גיהנם, מיט הריגות, חאָטש נעם לויף אין דער וועלט אַריין! און איבער וואָס? אלץ איבער דעם, הערט איהר, וואָס איך האָב קיינמאָל קיין צייט ניט, און זי, מיינע הייסט דאָס, איז, קיין עין־הרע, זעהר א גוטע, דאָס הייסט, ניט אזא גוטע, ווי א ווייבע, קאָן זיך ניט באַגעהן מיט קיין קינדער. מיט קינדער דארף מען קאָנען זיך באַגעהן. קריכען זיי איהר אויפ׳ן קאָפּ, דאָס הייסט, זי שעלט זיי אפילו, קנייפט זיי, רייסט זיי אויס שטיקער פלייש, נאָר וואָס קומט ארויס? פּאָרט א מאָמע. א מאָמע איז ניט קיין טאָטע. א טאָטע לעגט־אַנידער און שמייסט־אָפּ א קינד. איך וויים, אז מיין טאָטע האָט מיך נעשמיסען. און אפשר האָט אייך אייער טאָטע אויך נעשמיסען? וואָס זשע מיינט איהר? איז אז וואויל צו אייך! איך וויים ניט, צי ס׳וואָלט פאר אייך געווען בעסער, מע זאָל אייך ניט געווען שמייסען... וואָס חאפט איהר זיך? איך ענדיג באלד. איך דערצעהל עם אייך ניט אומזיסט; דאָס איז

צוליעב דעם, איהר זאלט פארשטעהן מיין ארט לעבען, וואם איך לעב. אפשר מיינט איהר, אז איך וויים, וויפיעל איך פארמאג? מעגליך, אז איך בין א איד א נגיד, און א גרויסער נגיד, און מעגליך אז — צווישען אונז וועט עס דאך מסתמא בלייבען? — אז איך בין אפשר דערונטער... איך וויים? אז טאג ווי נאכט איז נאר געלאטט; ווי זאגט איהר, די טאפלי ארויסגענומען, יענע טאפלי אריינגעשטעלט — ס'איז עפים א תירוץ? צי מע קאן, צי מע קאן ניט — נדן א קינד דארף מען געבען? ובפרט נאך, אז גאט העלפט טעכטער, און דערוואכסענע דערצו! אנו, פרובט האבען דריי טעכטער דערוואכסענע, קיין עין־הרע, אלע אין איין טאג צו דער חופה פיהרען, וועלען מיר זעהען, צי וועט איהר קאנען אייני־זיצען אין דער היים אפילו א טאג! היינט פארשטעהט איהר שוין, וואם איז דאם דרעהען, וואם מע דרעהט, מיט'ן פליהען, וואם מע פליהט? און אז מע פליהט, חאפט מען א פארקיהלונג אין וואגאן, א בייזע וועטשערע אויף דער אכסניא, וואם מע קרענקט זי נאכדעם אוים. היינט די ריחות, וואם מע שמעקט זיך אן, מיט דער שענער לופט — מע מען שוין האבען א מאגען? א שטיקעל גליק איז נאר, וואם איך בין בטבע נישט קיין קראנקער מענטש, גוט פאר־פונדעוועט פון דער יוגענט. קוקט נישט אויף מיין סנאסט, וואם איך בין אזוי דאר און טרוקען. דאם האבען מיך די געשעפטען אזוי אויסגעטריקענט. און אנב איז ביי אונז טאקי אזא גדל"ע, אזא וואופס; מיר האלטען זיך אלע הויך און דין. איך האב געהאט עטליכע ברידער, זענען זיי אלע געווען אזוי ווי איך, מיר צו לענגערע יאהר. פון דעסטוועגען בין איך, הערט איהר, תמיד געווען א געזונטער מענטש, נישט געוואוסט פון קיין מאגען און פון קיין דאקטער און פון קיין שווארץ־יאהר, הלואי ווייטער. נאר פון א צייט, אז מע האט מיך אנגעהויבען שטאפען מיט רפואות, פילען, פראשקעס און קרייטער, און איטליכער באזונדער קומט מיט זיין המצאה: דער הייסט, איך זאל האלטען דעיעט, דאם הייסט „נעדאיעד", איך זאל עסען וואם ווינציגער; און דער הייסט,

איך זאָל נאָר ניט עסען, איך זאָל פאַסטען הייסט דאָס. זענט איהר שוין פארטיג? קומט צו געהן א נייער חכם א דאָקטער און זאָגט מיר אָן, איך זאָל דוקא עסען, און א סך! אפנים, ער אליין האלט פון דער אכילה. אלע דאָקטוירים האָבען אזא טבע, אז דאָס, וואָס זיי האָבען ניט פיינט, דאָס הייסען זיי אויך דעם חולה. א חידוש איז מיר נאָר, וואָס זיי הייסען ניט שלינגען קיין קערבלעך... משוגע צו ווערען פון זיי! איינער א דאָקטער האָט מיר געהייסען געהן א סך, גלאָט געהן אין דער וועלט אריין, שפאַנען הייסט דאָס; איז געקומען דער אנדערער דאָקטער און הייסט מיר ליגען — און גאָה טרעפ, ווער פון זיי איז מעהר בהמה... וואָס דארפט איהר א סך? איינער האָט מיך געהאָדעוועט מיט ליאָפעם, כּמעט א יאָהר פּסדר מיט גאָלע ליאָפעם! איך קום צום אנדערען, זאָגט ער: „ליאָפעם? חס־ושלום! ליאָפעם איז פאר אייך א סם־המות!״ און ער גיבט און פארשרייבט מיר א פּראָשעק, א גלעזל פּראָשעק. מסתמא ווייסט איהר, וואָס דאָס איז פאר א מין פּראָשעק? איך קום צו געהן מיט׳ן גלעזל פּראָשעק צו א דריטען דאָקטער, חאפט ער ניט דעם גלעזל פּראָשעק און צעריסט ניט דעם רעצעפט און פארשרייבט מיר ניט קיין קרייטער? אבער וואָס פאר א קרייטער, מיינט איהר? איידער איך האָב מיך איינגעוועהנט, הערט איהר, צו די דאָזיגע קרייטער, מעגט איהר מיר גלויבען, אז די גרינע גאָל האָט זיך מיר איבערגעקעהרט! ס׳זאָל איהם אָנגעהן, דעם דאָקטער, חאטש האָלב, וואָס איך פלעג איהם אָנווינטשעווען, בשעת איך פלעג זיי דארפען איינעמען אלע פאר׳ן עסען. איך פלעג מיך זעהן בישעת מעשה מיט׳ן מלאך־המות! נאָר וואָס טרינקט נישט א מענטש צוליעב געזונט?... צום סוף לאָזט זיך אוים, איך קום צו יענעם דאָקטער, צום ערשטען הייסט דאָס, וואָס האָט מיך געהאָדעוועט מיט ליאָפעם, און דערצעהל איהם די געשיכטע מיט די ביטערע קרייטער, וואָס פאראומערען מיר דאָס לעבען, — ווערט ער מלא רציחה און רופט זיך אָן צו מיר מיט א מין פּעם, גלייך ווי איך האָב איהם דאָ געקוילעט די קאפאטע: „איך האָב דאָך

אייך פֿארשריבען, זאָגט ער, לייאפֿעס, היינט וואָס לויפֿט איהר אַרום, ווי א דולער, פון איין דאָקטער צום אַנדערן?" זאָג איך: „שאָט, שאָט! איהר זענט דאָך נישט אייגער אויפֿ'ן יריד! קיין קאָנטראָקט האָט מען אייך נישט אונטערגעשריבען, און לעבען דאַרף יענער אויך, יענער האָט אויך א ווייב און קינדער!"... האָט זיך אין איהם אָנגעצונדען א פֿייער, זאָלט איהר זעהען, גלייך ווי איך האָב איהם דאָ געזאָגט מי יודע וואָס! בקיצור, ער האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צו יענעם דאָקטער. זאָג איך: „קיין עצות באַדאַרף איך ניט; אז איך וועל וועלען, קאָן איך אַליין גענהן". און נעם און לעג איהם אוועק א קאַרב. מיינט איהר אפשר, אז ער האָט דאָס מיר א שמיץ געטהאָן אין פּנים? אָבער גאָר לא! קערבלעך האָבען זיי ליעב. אי, האָבען זיי ליעב קערבלעך, הערט איהר! א סך מעהר ווי מיר, פֿראָסטע מענטשלעך. זיי זאָלען זיך אוועקזעצען, אשטייגער, אויסהערען דעם חולה, ווי סע גענהער צו זיין — דאָס איז ביי זיי נישטאָ. זיי לאָזען זיך ניט רעדען א וואָרט אין איבערינס. אָט בין איך אַנומעלטען גענוגן ביי איינעם א דאָקטער, טאקי אייערער א באַקאַנטער, איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי'ם נאָמען. איך בין נאָר אַריינגעקומען, נישט אויסגערעדט נאָך קיין צוויי וועהטער — אהא, ער הייסט מיר שוין אויסטהון זיך, איך בעט איבער אייער כּבוד, און איך זאָל מיך אַנידערלעגען אויף דער קושעטקע. וואָס איז? באשר ער וויל מיך אויסהערען. וויל‌סט מיך אויסהערען? זעהר גוט! הער מיך אוים! וואָס זשע לאָזט דו זיך ניט רעדען? וואָס טויג מיר דאָס טאָפּגן, וואָס דו טאָפּסט מיך, מיט'ן קלאָפּגן, וואָס דו קלאָפּסט מיך? ניין, האָט ער אָבער קיין צייט ניט! עס וואַרטען, זאָגט ער, דאָרט הינטער דער טיר נאָך מענטשען, איטליכער מיט זיין „אָטשערעד". ס'איז היינט געוואָרען ביי אייך א מאָדע — „אָטשערעד", ווי, להבדיל, אויפ'ן באהן, אָדער אויף דער פּאָטשט ביי די מארקעס... וואָס? איהר האָט אויך קיין צייט ניט? ביי אייך איז שוין אפשר אויך איין „אָטשערעד"? איהר זענט

דאָך נאָך א יונגער דאָקטער! ווי קומט איהר צו „אָטשערעדען"? אז איהר וועט זיך אָט אזוי פיהרען, הערט איהר, וועט איהר האָבען ענמת־נפש, ניט קיין פראקטיקע!... און אין כעס באדארפט איהר אויך נישט זיין. איך האָב נישט געמיינט, חלילה, אומזיסט. איך בין נישט אזא איר, וואָס איך זאָל, חס ושלום, פארלאנגען אומזיסט. און חאָטש איהר האָט מיך נישט געוואָלט אויסהערען ביז׳ן סוף, פון דעסטוועגען, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אָן, פאר׳ן וויזיט באדארף מען אייך באצאָהלען... וואָס? איהר ווילט נישט נעמען?... ווי איך אייך מיט גוואָלד נישט נויטען... געווים האָט איהר פון וואנען צו לעבען... מסתמא לעבט איהר פון קופאָנעם... עס וואכסט ביי אייך... נו, מהכתיתי, לאז אייך גאָט העלפען, ס׳זאָל ביי אייך וואכסען און וואכסען... אדיע! האָט קיין פאר־איבעל נישט, טאָכטער האָב איך ביי אייך צוגענומען צייט... דערוויל זענט איהר דאָך א דאָקטער...

יוסף

דערצעהלונג פון א „רושענטעלמען".

נעשריבען אין יאהר 1905.

י ו ס ף

— איהר מעגט אייך לאכען פון מיר, איהר קאָנט אייך מאכען פון מיר א פעליעטאָן, אפילו א בוך, אויב איהר ווילט, — איך האָב פאר אייך קיין מורא ניט, זאָג איך אייך פריהער, וואָרום איך בין, ווי איהר קוקט מיך אָן, ניט פון די שרעקעדיגע. איך שרעק מיך נישט איבער פאר קיין שרייבער, איך ווער נישט בטל פאר קיין דאָקטער, פאל נישט אראָפּ ביי זיך פאר קיין אדוואָקאט און הויב נישט אָן נתפעל צו ווערען, אז מע זאָגט מיר, יענער שטודיערט אויף אינזשינער. איך האָב אויך אמאל געשטודיערט, איך בין אליין אויך געווען אמאל א גימנאזיסט. אמת, איך האָב די גימנאזיע ניט געענדיגט, איבער א מעשה מיט א מיידל. עס האָט זיך אין מיר פארליעבט א מיידל (א שענער יונג בין איך געווען פון תמיד!). זי האָט געזאָגט, דאָס מיידל היסט עס, אז טאָמער נעם איך זי ניט, נעמט זי איין סם. און איך האָב זי אזוי געוואָלט נעמען, ווי א י ה ר האָט זי געוואָלט נעמען. זי איז ביי מיר געווען נישט קיין בת־יחידה, פארשטעהט איהר מיך... ס'איז אָבער פארגאנגען ביי אונז צו ווייט, האָט זיך אריינגעמישט א ברודער איהרער, א פראָווייזאָר פון איין אפטייק, און האָט געזאָגט, אז טאָמער סמ'ט זיך אווענק די שוועסטער זיינע, גיסט ער מיך אָפּ — ער ווייסט שוין מיט וואָס... און איך האָב זי געמוזט נעמען, זיך אפגעמוטשעט מיט איהר א יאָהר דריי. זי האָט פארלאָנגט פון מיר נאָר אויי זאָבען: איך זאל זיין אין דער היים, און נישט קוקען

אויף פרעמדע... איהר האָט עפּעס ליעב אויא נעשעפּט? וואָס זאָל איך טהון, אז גאָט האָט מיך פּאָרט באשאפּען מיט אזא פּנים, אז אַלע מיידלעך מיט אַלע ווייבלעך זענען נאָך מיר די כּפּרה? איהר מיינט וואָס?... חלילה!... גאָרנישט, מע האָט מיך ליעב — און א סוף. וואו איך קום, וואו איך פּאָהר, באַפּאַלט מען מיך, ווי די ביענען, שדכנים עסען מיר אָפּ דעם קאָפּ. באשר וואָס? אזוי ווי איך בין א יונגערמאן א היינטיגער, און א שענער יונג, א געזונטער, מיט א שטיקעל נאָמען, און א היבשער פּארדיענער, און א קערבעל איז ביי מיר בלאָטע, אי טאָמאו פּאַראָבנע, לכן ווילען זיי מיך אָפּגיליטען! לאָז איך זיך מסתּמא נישט: „טשעפּעט זיך אָפּ, זאָג איך, איך האָב מיך שוין איינמאָל אָפּגעבריהט!"... טענה'ן זיי מיט מיר: „וואָס וועט אייך אהרען, אז איהר וועט אָנקוקען נאָך א מיידעל?"... נו, ווער זאָגט זיך אָפּ פון אזא זאך? קוק איך דערווייל אָן מיידלעך, און מיידלעך קוקען אָן מיך, שלאָגען זיך איינס פּאר דאָם אנדערע, העגגען זיך, ווי איהר זעהט מיך לעבען, העגגען זיך אויף מיר! אַלע ווילען מיך, אָבער אַלע! וואָס זשע קומט מיר ארוים, וואָס זיי ווילען מיך, אז איך ווייל זיי ניט? אז די, וואָס איך ווייל — ווייסט קיינער ניט, נאָר איך אַליין!... און דאָס איז מיין קרענק, און דאָס ווייל איך אייך טאקי דערצעהלען, און אין איינוועגס טאקי בעטען אייך, אז צווישען אונז זאָל דאָס בליבען. נישט מחמת מיר — איך האָב דאָך אייך גענוג, אז פּאר „באשרייבען" האָב איך קיין מורא ניט. נאָר גלאָט, צו וואָס דארף מען עס?... אָט דאָס האָט איהר אייך, הייסט עס, א הקדמה. אציגן וועל איך אייך דערצעהלען די מעשה אליין.

דאָס פּארשטעהט איהר שוין אליין מסתּמא, אז איך וועל אייך ניט זאָגען, וער זיא, און וואָס זיא, און פון וואַנען זי איז. א נקבה איז זי, א מיידעל, און דוקא א שען מיידעל, און דוקא איין אָרעמס, א יתומה נעבאָך; זיצט מיט דער מוטער, א יונגע אַלמנה, אויך א שענע; האַלט א אידישע רעסטאָראַציע, כשר. און איך, דאַרפט איהר וויסען, חאָטש איך בין, ווי איהר

זעהט מיך, א יונגערמאן א היינטיגער, און א שענער פארדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאדאָבנע, — פון דעסטוועגען עס איך דוקא כשר. נישט מחמת איך בין אזא צדיק און האָב חלילה מורא פאר דעם וואָס קוויטשעט, נאָר, פשוט, איך היט מיר אָפּ דעם מאָגען, — איז איינס; און צווייטענס, זענען די אידישע עסענס טאקי מעהר באַ׳טעמ׳ט אויך... אלוּא, האלט זי א רעס־טאָראַציע, די אלמנה הייסט עס, און קאָכט אליין און באקט אליין; און זי, די טאָכטער הייסט עס, דערלאַנגט אליין צום טיש. נאָר ווי אזוי קאָכט מען דאָרטען! ווי אזוי דערלאַנגט מען דאָרטען! עס זינגט, זאָג איך אייך, סע פינקעלט און סע שעמע־רירט! דאָרט צו עסען איז א פּאַרגעניגען. נישט אזוי דאָס עסען אליין, ווי דאָס אָנקוקען די מוטער מיט דער טאָכטער — איינע שענער פאר דער אנדערער. איהר זאלט אָנקוקען א ווייבעל! שטעהט ביי׳ם אויוועז, קאָכט און באקט, און זעהט אוים אזוי פּריש, אזוי זויבער! א פּנים — נעבאלענער שניי! הענט — גאָלד און זילבער! אויגען — פייער־פלאַם! איך בין אייך מבטיח, אז מע קאָן זיך נאָך אין איהר אויך פּארליעבען!... היינט שטעלט אייך פאָר איהר׳ס א טעכטערעל... איך וויים ניט, צי זענט איהר קלאָר אין די ענינים; איך שמועס פון „הלכות מיידעל", שמועס איך... א פּנימ׳על — בלוט און מילך, בעקלעך צוויי — נאָר פאמפּעש־קעלעך, אויגען — קאַרשען צוויי, האָר — זייד, צייהן — פּערעל, א האלז — אלבאסטער, א הענטעל — אויף אויסצוקושען יעדעם גליעד, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט־ארויף, ווי ביי א קליין קינד — האָט איהר געזעהען אמאל? איך זאָג אייך: אלעס, אלעס איז געטאָקט, געשניצט, טאקי עפּים נאָר א מין מאָדעל אויף אויסצו־שטעלען, ווי איינער רעדט: „נאט, קוקט און ווערט צעפּיקעט!"... דערצו פּארמאָגט זי איהר איינענס א געלעכטערעל מיט חן־גריבעלעך אין די בעקלעך, וואָס דאָס אליין איז שוין ווערטה דאָס גאנצע געלט, ווארום אז זי לאכט, לאכט אלסדינג: איהר לאכט, און דער טיש לאכט, און די בענקלעך לאכען, און די וועגן לאכען — דאָס

נאנצע לעבען לאכט! אָט אזא מין נעלעכטערעל איז דאָס. נו, אדרבה, נעהט קוקט אזעלכעס אָן און האָט דאָס פיינט!...

הכלל, וואָס זאָל איך אייך לאנג ציהען, איך האָב כמעט פונ'ם ערשטען מיטאָג אָן געפיהלט, אז איך בין א נעקאָכטער; פשוט אָפגעקאָכט — און שוין! חאָטש ביי מיר א מיידעל, באַראַמט איהר שוין אליין פארשטעהן, איז עפּים ניט אזא אי־אי־אי... און יענע מעשיות: „ליעבע", „ראָמאן" — פון דעם האָב איך קיינ־מאָל ניט געהאלטען. נאָרנישט, אזוי — מהכתּיתי, פאר וואָס ניט?... נאָר נעהן שיסען זיך צוליעב דעם — פע! דאָס פאסט פאר א נימנאזיסטעל פון זעכסטען קלאַס, נישט, ווי זאָגט איהר, פאר קיין מאנספּארשוין...

דערפיהלט, אז איך בין א נעקאָכטער, האָב איך נעגעבען א נעם די מוטער אויף א זייט, נישט, ווי עס רופט זיך אָן, „נעבעטען א האנט"... ניין! איך בין נישט פון די חאָפענדיגע... נאָר נאָר־ניט, ווי זאָגט איהר, א טאָפּ אין וואָגען שאדט ניט... און האָב נעגעבען מיט איהר א רעד־אריין: „וואָס און וועג, אהין־אהער, וואו האלט איהר מיט דער טאכטער?"... זאָגט זי: „וואו זאָל איך מיט איהר האלטען?" זאָג איך: „איך שמועס פון תכלית, שמועס איך"... „אודאי, זאָגט זי, דארף מען זיך זאָרגען פאר איהר תכלית? זי איז שוין, זאָגט זי, א פארזאָרגטע"... ווי זי האָט אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, האָט דאָס מיך נעגעבען עפּים ווי א שטאָך אין הארצען אריין: „וואָס הייסט, זאָג איך, זי איז א פארזאָרגטע?" „איהר זעהט דאָך, מאכט זי צו מיר, וואָס פאר א זאָרגעריגע נשמה דאָס איז!"... און אקוראט צו די דאָזיגע ווערטער קומט־אָן מספּמא זי אליין, די טאכטער הייסט עס, און אז זי קומט־אָן, ווערט ליכטיג אין אלע ווינקעלער.

— מאמע, נישט געווען נאָך יוסף? — זאָגט זי צו דער מוטער. און דעם נאָמען „יוסף" טהוט זי א רער־אויס עפּים מיט א מאָדנעם מין געזאָנג. מיט אזא מין געזאנג רעדט־אויס נאָר א כלה דעם נאָמען פון איהר חתן... אזוי מיין איך, דאָס הייסט, איך

בין איבערצייגט, אז ס׳איז אזוי. און נישט נאר יענם מאל, וואם איך דערצאהל אייך; אלע מאל, ווען זי האט געגעבען א רעד־ארוים דעם נאמען „יוסף", איז דאם אויסגעקומען ביי איהר עפים ווי מיט א מין געזאנג: „יו־סף". איהר פארשטעהט? דאם איז ניט גלאט „יוסף", דאם איז „יו־סף"!...

קורץ, אומעטום און אלע מאל האב איך נאר געהערט „יוסף" און „יוסף". האט מען זיך געזעצט עסען, איז דאם ערשטע ווארט געווען: „וואו איז יוסף?"... „יוסף וועט היינט ניט זיין"... „יוסף האט געזאגט"... „יוסף האט געשריבען"... „יוסף איז געקומען"... „יוסף האט געזומען"... „יוסף האט געגעבען"... יוסף־יוסף, יוסף־יוסף! איך וואלט שוין וועלען אנקוקען אט דעם „יוספ׳ען", זעהען וואם פאר א פנים ער האט!...

פארשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז איך האב אט דעם „יוספ׳ען" פיינט געקראגען, ווי א שפין, חאטש וואם קעהר ער זיך אן מיט מיר? ווייס איך! עפים א יונגעל דארטען, אודאי א „חברה־מאן" פון די „חברה־לייט", אדער פון די „יענקעלעך", ווי זי פלעגט זיי אנרופען מיט איהר געלעבטערעל. „די יענקעלעך" — דער נאמען איז פאר זיי, זאג איך אייך, ווי אנגעמאסטען. דאם זענען טאקי נישט מעהר ווי יענקעלעך, עפים מאדנע קלייגע מענטשעלעך, צום מיינסטען פון דעם סארט מענטשעלעך, וואם טראגען לאנגע האר און שווארצע העמדלעך — אקוראט דאם, וואם איך האב פיינט... האט קיין פאראיבעל ניט. איהר אליין, דאכט מיר, טראגט אויך לאנגע האר מיט א שווארץ העמדל, און אויב איהר מיינט, אז ס׳איז שען, האט איהר מחילה א טעות. איך זאל האבען די ברכות, וואם א „סמאקינג" מיט א וויסען זשילעט איז שענער... איך, אז איך דערזעה א שווארץ העמדל, שטעלט זיך מיר פאר, איך בעט איבער אייער כבוד, אויסגעריבענע הויזען... איהר מיינט אפשר, איך האב זיי עם ניט געזאגט? געזאגט! איך בין א מענטש איין אפענטליכער, ביי מיר איז נישטא קיין חנפה׳נען און קיין אונטערלעקען זיך. האט איהר עפים אויף מיר צו זאגען —

קאָנט איהר מיר זאָגען גלייך אין די אויגען. איך האָב נאָר פיינט, אז מע זאָגט מיר, אז איך בין א „בורזשוי". איך, פאר'ן וואָרט „בורזשוי", קאָן געבען א פאָהר־אריין אין באָק אריין!... וואָס פאר א בורזשוי בין איך? איך בין א מענטש גלייך מיט אלע. איך פארשטעה אלסדינג און וויים אלסדינג, וואָרום איך לייען אלע ביכלעך, מיט אלע היינטיגע נייע גאזעטען לייען איך גלייך מיט אלעמען, — היינט וואָס בין איך פאר א בורזשוי? דערפאר, וואָס איך טראָג א „סמאָקינג" מיט א וויסען זשילעט, און איהר — א שווארץ העמדעל? איך מיין ניט אייך, איך מיין אָט א יענע „יענקעלעך", מיט א יענעם יוספ'ען, וואָס איך דערצעהל אייך... איך האָב מיט זיי געהאט עטליכע מאל בי"ם טיש אזעלכע מיני געשפרעכען, וואָס פון זיי האָב איך נאָענ גוט ארויסגעזעהען, אז זיי האָבען מיך אזוי ליעב, פונקט ווי איך זיי. א הארץ, ווי זאָגט איהר, פיהלט א הארץ. נאָר גאָרנישט, געהן ארויסזאָגען זיי, וואָס איך טראָג ביי זיך אינוועניג — בין איך אויך ניט מחויב; און אגב האָב איך מיך טאקי צו זיי א ביסעל צוגעלאָנטשעט, געוואָלט איינ־קויפען זיך אין חברה, נישט אזוי צוליעב זיי, ווי צוליעב דעם „יוספ'ען", און נישט אזוי צוליעב דעם „יוספ'ען", ווי צוליעב איהר! מיך האָט פארדראָסען, פארשטעהט איהר מיך, וואָס זי לאָזט איהם נישט ארויס פונ'ם מויל, און איך האָב מיר נענעבען דאָס וואָרט: איין מאל פאר אלע מאל, שטיינער פונ'ם הימעל זאלען פאלען, די וועלט זאל זיך קעהרען — איך מוז מיך באקענען מיט דעם דאָזיגען פארשוין! און איך האָב אויסגעפיהרט מיינס. ביי מיר, אז איך וויל עפעס דערגעהן א זאך, איז נאָר נישטא קיין תירוץ. פון גאלט שמועסט מען ניט. איך בין דאָך א יונגערמאן, ווי איך האָב אייך שוין נעזאָגט, א סוחר, און א שענער פארדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פאדאָבנע...

פארשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז אויסקויפען זיך אין הברה איז מיר נעווען נישט אזוי גרינג, ווי איהר מיינט. איך בין מיר נעגאנגען פאוואלינקע, טריט ביי טריט. תחילת האָב איך אָנ־

געהויבען טהון א וואָרף־אריין א וואָרט אזוי מן הצד, מיט א זיפץ, א קרעכץ אויף צרות הפלל, געבען אָנצוהערעניש, אז אויף א זעלכע זאכען שפיעלט ביי מיר נעלט קיין ראָלע, אז מע באַדאַרף אַרויסוואַרפען א קערבעל, מוז מען אַרויסוואַרפען. איהר פּאַרשטעהט, וואָס הייסט „אַרויסוואַרפען" א קערבעל? איינער „נעמט־ארויס" א קערבעל, דער אַנדערער „וואַרפט־אַרויס" א קערבעל. ס'איז א חילוק! „אַרויסוואַרפען" ווערט אָנגערופען: געגעבען א חאַפּ־אַרויס דאָס בייטעלע און א נעם־אַרויס די מטבע: איז־וואָלטיג, — נאָט אייך, הייסט עס — נישט געצאָהלט! אָט אזוי האָב איך ליעב; נישט אלע מאל, פּארשטעהט זיך, נאָר דעמאָלט, וועז מע דארף. דעמאָלט, וועז מע דארף געבען א וואָרף־אַרויס א פינפאונצוואַנציגער, צי א פופציגער, צי אפילו א הונדערטער, טאָר די האַנט ניט ציטערען. למשל, איהר זיצט מיט א קאָמפּאַניע און צאָהלט פּאַר א מיטאָג אָדער פּאַר א וועטשערע, און מע דערלאַנגט אייך א חשבון, באַדאַרפט איהר נאָר געבען א חאַפּ א קוק אויף דער אונטערשטער שורה און רעדען בעת מעשה פון עפּיס אַנדערש; און אז מע ברענגט אייך אויסגאָב, באַדאַרפט איהר נישט צאָהלען, ווי א מארק־אידינע פּאַר ציבעלעס, נאָר נעבען א נעם און א לענ־אריין אין קעשענע — און שוין! דאָס לעבען איז, פּארשטעהט איהר מיך, א חדר, וואָס מע דארף איהם דורכנעהן, דורכמאַכען; לעבען דארף מען קאָנען! איך מעג זאָגען אויף זיך, אז איך קאָן לעבען, וואָרום איך וויים וואו איין און וואו אוים, וואו מע דארף און וואו מע דארף נישט. איהר קאָנט זיין זיכער, אז איך וועל נישט איבערזאַלצען קיינמאָל, און אויף מיר וועט איהר נישט דערקענען קיינמאָל, צי בין איך מילכיג, צי בין איך פלייישיג? איהר זאָלט מיך נעווען זעהען דעמאָלט צווישען די „יענקעלעך", וואָלט איהר נעווים מיינען, אז איך בין א „יענקעלע" גלייך מיט אלע „יענקעלעך". דאָס הייסט, קיין לאַנגע האָר האָב איך מיר נישט פּארלאָזט, און קיין העמדעל האָב איך נישט אָנגעטהאָן; איך בין געגאַנגען דעם זעלבען סמאָקינג מיט'ן זעלבען ווייסען זשילעט,

וואָס איצט. נאָר וואָס דען? איך האָב מיך אינטערעסירט מיט אַלץ, וואָס זיי אינטערעסירט, און האָב נערעדט פון דעם, וואָס זיי רעדען: „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רעאַנירען"... וכדומה אזעלכע וועדטער האָבען זיך נענעבען אַלע מאָל א שאָט ביי מיר פונ'ם ארבעל — און מערקווירדיג! וואָס מעהר איך האָב מיך צו זיי געלאָנטשעט, אזוי מעהר האָבען זיי זיך פון מיר דערווייטערט. בעת איך פלעג אָנהויבען שיטען מיט יענע וועדטער: „פּראָלעטאַריאַט"... „בעבעל"... „מאַרקס"... „רעאַנירען"..., האָב איך באַמערקט, אז די „יענקעלעך" וועדען שטיל, קוקען עפּים משונה איינס אויף דאָס אנדערע, רייניגען זיך בעת מעשה די צייהן... און נאָך מעהר! געלט האָבען זיי ביי מיר דוקא נענומען אַלע מאָל. אַלע מאַנטאָג און דאָנערשטאָג, דאַרפט איהר וויסען, איז ביי זיי נעווען קאָנצערטען, און אַלע מאָל בין איך געווען דער ערשטער אויפ'ן פּייער: — „דער דזשענטעלמען" וועט מסתמא היינט אויך נעמען א בילעט ערשטע רייהע פּאַר א דרייערל?

„דער דזשענטעלמען" — קיין אַנדער נאָמען האָב איך ביי זיי ניט געהאַט — האָט נעמוזט נעמען אַלע מאַנטאָג און דאָנערשטאָג א בילעט פּאַר א דרייערל. א ברירה האָט ער נעהאַט? דערפאַר אָבער, אז דער „דזשענטעלמען" פלעגט אריינקומען בעת די „יענקעלעך" האָבען געהאַלטען אין מיטען א שמועס, פלעגט וועדען שטיל, שא, גלייך ווי מע האָט נאָרניט נערעדט קיינמאָל! שטומע מענטשען!... פּאַרשטעהט זיך פון זיך זעלבער, אז דעם „דזשענטעלמען" האָט דאָס געברענט און געבראָטען. נאָר וואָס האָט ער געקאָנט מאכען? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז וויבאַלד איך וויל עפּים דערגעהן, איז ביי מיר נישט פּאַרהאַן קיין טייער. אזוי לאַנג, אזוי ברייט, איך האָב מיך אריינגעלאָנטשעט צו חברה, חאָטש אויף אזוי פיעל, אז מע האָט מיר דערלויבט צו זיין ביי זיי אויף א „דיסקוסיע" — דאָרט, האָט מען מיר געזאָגט, וועט „יוסף" האַלטען א רעדע... קאָנט איהר פּאַרשטעהן מיין שמחה, אז איך האָב דער־

לעבט אזא זאך? איך וועל זוכה זיין זעהען אט דעם „יוספ'ען" און וועל איהם הערען רעדען!...

וואו וועט זיין די דיסקוסיע און וען וועט זי זיין — דאס האט מען מפות געקאנט ביי זיי וויסען. איך האב זיי נאר ניט געוואלט פרענען אפילו: איך האב נעוואוסט, אז מע וועט מסתמא קומען און מע וועט מיר זאגען. ביי די „יענקעלעך", דארפט איהר וויסען, געהט אלסדינג צו בסוד. אויף זייער לשון ווערט עס אנגערופען „קאנספיריישען" — איך געדענק דאס דאזיגע וואָרט אויף אויסוועניג. איך האב עס פארשריבען ביי זיך אין ביכעל. איך, אז איך דערהער א שען וואָרט, טהו איך עס באלד א נעם און א שרייב־ארויין צו זיך אין ביכעל. אויב עס וועט צוניץ קומען, אדער ניין — וויים איך ניט; נאר שאדען אודאי ניט.

הכלל, איינמאל אין א שענעם זומערטאג, שבת איז דאס געווען, טהוען א קום־ארויין צו מיר צווויי „יענקעלעך", מיט שווארצע העמדלעך, געווויינטליך, און טהוען מיך א רוף־ארויס: „קומט!" „וואוהין?" „וואס געהט'ס אייך אן? קומט מיט אונז!"... העלפט נישט, מוז מען געהן... און מיר האבען זיך געטהאן א לאז העט־וויייט הינטער דער שטאדט ארויס, און טאקי אין וואלד ארויין, און בשעת געהן באגעגענען מיר אלע מאל איין אנדער „יענקעלע" זיצען אונטער א בוים, קוקט פלומרשט קיין פצון־זייט און טהוט א מורקע־ארויס: „רעכטס!" אדער: „לינקס!"... זאגען, אז איך האב מורא געהאט — איז א נארישקייט; וואס האט מען מורא צו האבען פאר א אידען? נאר גלאט, ס'איז מיר עפעס ניט אנגעשטאנען די מעשה, וואס איך, א יונגערמאן א סוחר, מיט א שטיקעל נאמען, און א שענער פארדינענער, און א קערבעל איז בלאטע, אי טאמאו פאדאבנע, זאל מיך לאזען פיהרען פון יונגלעך, „יענקעלעך"! איהר פארשטעהט?...

וואס טויג אייך, מיר זענען געגאנגען און געגאנגען, גענאנגען און גענאנגען, ווי זאגט איהר, וואלד־איין, וואלד־אוים, אזוי לאנג, אזוי בריט, ביז מיר האבען זיך דערשלאגען צו א גרויסען **פויכען**

בארג. און ערשט זאָ מיר האָבען ארויפגעקלעטערט אויף דעם דאָזיגען בארג, געגעבען זיך א לאָז בארג־אראָפּ, האָב איך דערזעהען פּאר זיך א שווארצע מחנה קעפ. דאָס זענען געזעסען אויף דער ערד חברה „יענקעלעך", בחורים'לעך אין שווארצע העמדלעך, מיידלעך אין בלוזקעס, און גלאָט יונגעלייט. אָבער א גוזמא! איך האָב מורא, אויב ניט א דריי טויזענט שטיק, און אפשר נאָך מעהר, און שטיל — חאָטש א פליעג פליה דורך! שטיל, אויף די שפּיץ־פינגער, זענען מיר צוגעגאַנגען צו דער מחנה קעפ, זיך געגעבען א זעץ־אַנידער אויף דער ערד, און איך האָב געגומען איינקוקען זיך, וואו איז דאָ ערגיץ דער „יוסף"? און איך האָב דערזעהען... שטעלט אייך פּאר וועמען? איך האָב דערזעהען א באַקאַנטען פּארשוין, טאַקי איינעם פון די „יענקעלעך", וואָס האָבען איינ־איינעם מיט מיר געגעסען בייַ דער אלמנה אין דער רעסטאָראַציע!... אָט האָסט דו דיר!

דער ערשטער געדאַנק מיינער איז געווען: „סך־הכל?... אָט דאָס איז גאָר?... אָט דאָס איז ער, אָט דער „יוסף"?... און איך האָב געמיינט, אז ער איז מי יודע וואָס! מיט הערנער!"... איך וועל אייך זאָגען דעם רעכטען אמת, עס האָט מיר במעט הנאה געטהאָן — ניין, טאַקי שטארק הנאה געטהאָן, וואָס ס'האָט זיך אזוי אויסגעלאָזט... איך האָב געמאַכט א פארגלייכונג צווישען איהם מיט מיר — נישט מחמת איך האַלט מיך פּאר אזא גרויסען פּארשוין, וואָס ס'זאָל ניט זיין שוין קיין שענערם פּאר מיר. איך בין ניט געגאַרט; איך וויים, אז ס'איז פארהאַן שענערע פון מיר אויך. נאָר וועדליג ער... איהר פּארשטעהט? איך וועל אייך איהם אויסמאַהלען אקוראַט, ווי אזוי איך האָב איהם דערזעהען די ערשטע מינוט: צוגעשפּארט צו א בוים איז געשטאַנען א קלייגס, א בלייכס, איין אויסגעדארטס, איין אויסגעטריקענטס, מיט א שמאָל האַרץ, מיט ווייסע בלאַסע אייגעפאַלענע בעקלעך, עט־וואָס רויטליך און פארברעמט, מיט נאָך גאָר קלייגע בלאָנדע הערלעך; נאָר א שטערן א הויכער, א ווייסער, א ברייטער, און

אויגען א פּאָר גרויע, ווי ביי א קאַץ, נאָר ברענענדיגע, און א מויל — און סע רעדט! שטראָף מיך גאָט, אויב איך הויב עס אָן צו פּאַרשטעהן נאָך עד היום, פון וואַנען האָט זיך עס גענומען אזא פּח ביי דעם דאָזיגען נפש אויף צו רעדען אזוי הויך און אזוי גיך און אזוי פיעל און אזוי לאַנג און מיט אזא היץ און מיט אזא ברען און מיט אזא פייער! איך קאָן אייך זאָגען, אז דאָס איז געווען ניט גלאַט נערעדט, ווי מענטשען רעדען. דאָס איז געווען אָדער א שווארץ־יאָהר, אָדער א מאשינע אזעלכע, וואָס מע האָט זי אָנ־געדרעהט, אָדער פון אויבען איז געווען עפּעס אזעלכעס, וואָס האָט געשאָטען מיט ווערטער, געגאָסען מיט פייער, אָדער דאָס האָט גאָר דער בוים נערעדט... עס האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אלע מאָל, אז אָט־אָט הויבט זיך אויף אָט דער קליינער נפש מיט די אייג־נעפּאַלענע רויטליכע בעקלעך און מיט די גרויע אויגען און טהוט א פּליה־אַוועק אינאיינעם מיט די ווערטער אהינצו, ערגיץ ארויף... ניין! זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, איך האָב שוין נעהערט אויף מיין לעבען די גרעסטע און די שענסטע אדוואָקאַטען — אזא מין רעדען האָב איך קיינמאָל נישט נעהערט און וועל שוין, דאַכט זיך, קיינמאָל ניט הערען אויך...

וויפיעל דאָס רעדען זיינם האָט נעדויערט — וויים איך ניט; איך האָב נישט נעקוקט אויפ'ן זיינער. איך האָב נעקוקט אויף איהם און האָב נעקוקט אויף דער מחנה קעפּ, וואָס זענען נעזעסען אויף דער ערד און האָבען נעשלונגען איטליכס וואָרט, ווי די הונ־געריגע און ווי די דאָרשטיגע... נאָר ווער עס האָט ניט געזעהען בעת מעשה ז י, דער האָט נישט געזעהען קיין שענס אויף זיין לעבען! צוויישען דער מחנה קעפּ האָב איך דערזעהען זי זיצען אויף דער ערד, די פּיס אונטער זיך, די הענט צונויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, דאָס פּנים לייכט, די בעקלעך פּלאַמען, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט ארויף, און די שענע קאָרשען־אויגען שמייכלען, און גלייך צו איהם, גלייך צו איהם!... למאי זאל איך לייקענען? איך האָב אין דער מינוט מקנא געווען איהם, נישט אזוי אויף דעם

פח פון זיין רעדעו, נישט אזוי אויף דעם כבוד מיט'ן פאטשען בראווא, וואם מע האט איהם געפאטשט נאכדעם, אז ער האט אויפ־געהערט צו רעדען, — נישט אויף די זאכען האב איך איהם אזוי מקנא געווען, ווי אויף דעם קוקען, וואם זי האט אויף איהם געקוקט! פאר איין קוק אזעלכען, פאר איהרען, וואלט איך אוועק־געגעבען — איך וויים אליין ניט וואם! דער דאזיגער קוק האט גערעדט וועדטער. עס האט זיך מיר אויסגעדאכט, אז איך הער איהר קול, ווי זי זאגט, מיט יענעם באקאנטען געזאנג: „יו־סף!" איך האב אייך דאך געזאגט שוין, אז ביי מיר איז א מיידעל נישט קיין אי־אי־אי! איך האב שוין געזעהען מיידלעך, וואדום איך בין א יונגערמאן, קאן מען זאגען, נישט קיין מיאוסער, א היינטיגער, און א שענער פארדיענער, און א קערפעל איז בלאטע, אי טאמאו פאדאבנע... נאר אזוי קוקען האט אויף מיר נישט געקוקט מיין ווייב אפילו אין די גוטע יאהרען, בעת זי איז אויסגעאנגען נאך מיינע טריט... איך בין א בעלן געווען מיט א פיון צוגעהן צו איהר נאהענט, זיך אוועקזעצען כמעט נעבען איהר, זיך דרעהען איהר פאר די אויגען, ווי א פליעג, זשומען אין אויהער ארײן, ווי א קאמאר, — ווער? וואם? א נעכטיגער טאג! איהרע אויגען האבען זיך, ווי צוויי פיאווקעס, איינגעזויגען אין זיינע אויגען, און זיינע אויגען — אין איהרע אויגען, און עס האט זיך מיר אויס־גערעכט, אז די צוויי, ער און זי, זעהען קיינעם ניט פאר זיך, נאר איינס דאס אנדערע: ער זי און זי אי הם, און וויטער דערפען זיי קיינעם ניט! חבוט־הקבר, זאג איך אייך, איז א נארניט אקעגען דעם, וואס איך האב בעת מעשה געפיהלט. א גיהנם האט נעקאכט ביי מיר אין הארצען, איך וויים ניט אויף וועמען: אויף „איהר", צי אויף „איהם", צי אויף זיי ביידען, צי נאר אויף זיך אליין?... איך בין יענעם אויפדערנאכט געקומען אהיים מיט א מורא'דיגען קאפווועהטיג און האב מיך געלעגט שלאפען מיט דער דעה, אז ווייל איך וועל לעבען זאל מיין פוס דארט ניט זיין, ביי דער אלמנה הייסט עס. איך דארף זיי אלע אויף זיעבענהונדערט

בפֿרות! וואָס דאַרף איך זיי? וואָס, ניט אַזוי?... און אַז איך בין אויפגעשטאַנען אין דער פֿריה, האָב איך קוים דערלעבט די מינוט, די רגע, ס'וואָלְ שוין ווערען זייגער צוויי, די צייט פון מיטאָג, און בין מסתמא גלייך אַוועק אהין, און האָב דוקא געטראָפען ביי'ם טיש די גאַנצע חברה „יענקעלעך" וואָס תמיד, און ער איז אויך געווען בתוכם... איך וויים נישט, ווי אַזוי איהר; איך, אַז איך זעה אַיין אַרטיסט, אַדער אַ מיניסטער, אַדער אַזוי אַ באַריהמטען מענטשען, וואָס אפילו מיר אַלע וויסען גאַנץ גוט, אַז ער איז אַ מענטש גלייך מיט אַלע מענטשען, עסט גלייך מיט אַלעמען און טרינקט גלייך מיט אַלעמען, נאָר קוים זאָגט מען מיר, אַז דאָס איז אַיין אַרטיסט, אַדער אַ מיניסטער, אַדער אַזוי אַ באַריהמטער מענטש, דאַכט זיך מיר שוין אוים, אַז ער איז נישט גלייך מיט אַלעמען, אַז עפּעס ליגט אין איהם אַזעלכעס, וואָס מע קאָן עס, ווי זאָגט איהר, נישט אָנטאָפען... אַזוי איז געווען מיט מיר, אַז איך האָב דערזעהען איהם נאָך דער דרשה; דאַכט זיך, דער אייגענער „יענקעלע", וואָס תמיד, נאָר פּאָרט נישט דער. עפּעס ליגט אין איהם אַזעלכעס. עפּעס שטעהט אָנגעצייכענט ביי איהם אויפ'ן פּנים; וואָס — וויים איך אַליין נישט, נאָר איך וואָלט פּאָר דעם „עפּעס" אַוועקגענעבען מי יודע וויפּיעל! נישט מחמת איך באַדאַרף עס האָבען; אויף וואָס באַדאַרף איך עס? אויף נייען־און־נייענציג כּפֿרות! איך האָב עס נאָר געוואָלט צולייעב איהר, וואָרום זי איז נישט אָפּגעטראָטען פון איהם אויף קיין מינוט, און אפילו דעמאָלט, ווען זי איז צוגענאַנגען צו מיר און גערעדט מיט מיר, האָט זי אויך אין זינען געהאַט איהם, ניט מיך. איך בין, דאַרפט איהר וויסען, אַ מבין אויף די זאַכען. מיך קאָסט עס נענוג רבי־געלט... עס האָט זיך אָנגעהויבען פּאָר מיר אַ נייער גיהנם: פּריהער, איידער איך האָב געוואוסט וואָר דער יוסף איז, האָט זיך מיר געמאַהלט אין מיין כּח־הדמיון אַ הויכער, אַ שענער, אַ געזונטער, אַ מאַנספּאַרשוין, און איך האָב איהם נישט געקאָנט לייַדען, מקנא געווען און פּיינט געהאַט, ווי איהר קאָנט

זיך נאָר פֿאַרשטעלען. איצט, אז איך בין שוין געוואָהר נעוואָרען, ווער דער מאַנספֿאַרשוין איז, אז דאָס איז נאָר א „יענקעלע" גלייך מיט אַלע „יענקעלעך", האָט מיך פֿאַרדראָסען... איך וויים ניט אויף וועמען: צי אויף איהר, וואָס זי פֿארגעטערט איהם אזוי (און אז זי פֿארגעטערט איהם — דאָס זעהט דאָך א בלינדער אויך!), צי אויף איהם, וואָס נאָט האָט איהם געגעבען אזא כּח־הדבור, צי אויף זיך האָט מיך פֿאַרדראָסען, למאי האָב איך ניט אזא כּח?... נישט מחמת איך דאַרף עס אזוי נויטיג האָבען. צו וואָס דאַרף איך עס? און נישט מחמת איך בין חלילה אַהן א צונג. מיינט ניט! איך, אז איך וויל רעדען — קאָן איך! איך האָב שוין אמאל געהערט אויף א „זאָסעדאניע", און דוקא אין „קופּעטשעפקע קלוב", זאָגט דער עולם, אז איך רעד ניט שלעכט, גאָר ניט שלעכט!... דער פֿאַרדראָס, וואָס מיך האָט פֿאַרדראָסען, קאָן איך אייך מיט וועהרטער ניט אַרויסגעבען; דאָס דאַרף מען פֿארשטעהן — ניין, דאָס דאַרף מען פיהלען, מע באַדאַרף זיין אויף מיין אָרט, קומען אַלע טאָג אין דער רעסטאָראַציע, אָנקוקען זיך מיט'ן וויסען פֿאַרטוכעל, וואָס סע שעמעירט, איהר שען ליכטיג פּנים, וואָס סע שוינט און וואָס סע זינגט, הערען איהר זים קול, וואָס קוויקט, איהר געלעכטערעל, וואָס צענעהט זיך אין יעדען אבר, און בשעת מעשה זעהען איהם און פיהלען, אז דאָס איז אינגאַנצען צוליעב איהם, און נאָר צוליעב איהם אַליין, און וויטער קיינעם ניט! ניין, מע דאַרף איהם צונעמען פונ'ם וועג, מע דאַרף, ער זאָל אַוועק, מע דאַרף זיינער פּטור וועהרען. נאָר וויי אזוי? איך וועל דאָך נישט געהן סמ'ען איהם, אָדער שיסען; איך בין דאָך נישט קיין רוצח, איך בין דאָך א איד... אַרויסרופען איהם אויף א דועל? — פע! אין א „ראַמאַן" רופט מען אַרויס אויף א דועל, אי דאָס — גלויב איך ניט, ס'זאָל זיין אמת; ס'איז נאָר גלאַט אזוי, אויף צו באַשרייבען, קומט אוים שענער... אזוי האַלט איך... איך בין געפאַלען אויף א שענער המצאה: איך וועל מיך דורכ־שמועסען מיט איהם אַליין, ווי זאָגט איהר: „אָפּגעבען דעם

שלעסע דעם גנב אין האנט אריין"... איא, א פלאן? און נישט לאנג געטראכט, — איך האב פיינט לאנג טראכטען — טהו איך מיך א רוף־אן צו איהם איינמאל נאכ'ן עסען:

— איהר ווייסט? איך האב צו אייך א נויטיגען עסק. איך האב מיט אייך וואס צו רעדען.

און ער? ער זאל דאס אפילו א ריהר טהון מיט איין אבר. גאַרניט! נאר אנידערגעשטעלט אויף מיר זיינע פראסטע גרויע אויגען, ווי איינער רעדט:

— הנני, איך בין אנגעפריט.

— ניין, — מאך איך צו איהם — ניין, ניט דא. איך וויל, ס'זאל זיין, ווי מע זאגט, אונטער פיער אויגען.

— קומט! — מאכט ער צו מיר און פיהרט מיך ארוים אין דרויסען ארוים און שטעלט זיך אוועק אקעגען מיר און וואַרט, ווי איינער רעדט:

— נו? פאר וואס דבר'ט מען ניט?

— נישט אט דא. — מאך איך צו איהם. — וועז טרעפט מען אייך אין דער היים?

— איך קאן זיין ביי אייך... — מאכט ער צו מיר און פאר־האפט זיך אבער באלד. — און אויב איהר ווילט... זייט איהר ביי מיר מארגען פון... (און ער טהוט א נעם־ארוים דעם זייגער). פון האלב צעהן ביז האלב עלף אין דער פריה... נאט צייך מיין אדרעס.

אזוי מאכט ער צו מיר און קוועטשט מיר, און קוועטשט מיר די האנט, און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „קאנספיריישען?"...

— קאנספיריישען, האט קיין יסורים ניט! — מאך איך צו איהם, און מיר צעגעהען זיך, ווי זאגט איהר, איטליכער אין זיין רוה ארויז.

אודאי בין איך יענע נאכט ניט געשלאפען. איך בין, פאר־שטעהט איהר מיך, געלעגען אין איינע אנגסטען און נאר געטראכט:

וואָס וועל איך איהם זאָגען, אשטייגער? פון וואַנען זאָל איך אָנהויבען? און וואָס וועל איך טהון, טאָמער טהוט ער מיר א זאַך:

— הערר דזשענטעלמען, וואָס האָט איהר אייך צו מישען אין פרעמדע עסקים? וואָס פאר א מחותן זענט איהר, הערר דזשענטעלמען, מיט א מיידעל, וואָס איינער פון די „יענקעלעך" רעכענט זי פאר א כּלה שוין פון וויים איך וועז?...

וואָס ענטפערט מען איהם דערויף? אָדער וואָס טהו איך, אז ער נעמט מיך, אשטייגער, פאר'ן קארק און טהוט מיך א שמייס־אראָפּ פון אלע טרעפּ? דאָס הייסט, קיין מורא האָב איך ניט. וואָס האָב איך פאר איהם מורא? איך בין דאָך נעקומען צו איהם מכּח איין עסק. ממה־נפשך: יאָ — יאָ, ניין — ניין. וואַרפען זיך איז ניטאָ פאר וואָס!...

אָט אזוי בין איך געלעגען אין מחשבות די גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען האָלב צעהן דעם זייגער האָב איך שוין געקלעטערט צו איהם ערגיץ אין אלדי שווארצע יאָהר אויף א בוידעם, אפשר דריטהאלבען הונדערט טרעפּ, און האָב איהם אקוראט געטראָפען אין דער הייס מיט נאָך א פּאָר „יענקעלעך", וואָס אז זיי האָבען מיך דערזעהען, האָבען זיי זיך עפּים מאָדנע איבערגעקוקט איינס מיט'ן אנדערען, ווי איינער רעדט: „וואָס האָט דאָ צו טהון דער דזשענטעלמען?"... נאָר מיין פויגעל האָט זיי געגעבען א וואונק, זיי זאָלען נעמען דעם וועג, און מיינע „יענקעלעך" האָבען זיך דוקא געשטויסען וואָס מע מיינט, געטהאָן זיך א נעם צו די היטלעך — און נעלם געוואָרען.

געבליבען מיט איהם אליין, ווי זאָגט איהר, אונטער פיער אויגען, נעם איך און טהו איהם א לעג־אוועק א דרשה: אזוי און אזוי, אז איך בין אליין, חאטש איך בין א געשעפטסמאן, א מענטש מיט א שטיקעל נאָמען, און א שענער פארריענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאראָבנע, פון דעסטוועגען וויים איך אלס־דינג וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, וואָרום איך בין, דאַרפט איהר

ווּיסען, א היינטיגער, איך לייגן אלסדינג, אלע נייע גאזעטען און זשורנאלען, — און איך נעם און טהו א שיט־אויס אלע מאדנע ווערטער: „פראלעטאריאט"... „בעבעל"... „מארקס"... „רעאגירען"... „קאנספיריישען"... וכדומה. אויסגעהערט, מאכט ער צו מיר דוקא פראסט און ווייך און אהן שום הויכע ווערטער:

— מיט וואס זשע קאן איך דיר דיענען?

— מיט א קליינינגקייט — זאג איך: — מיט אייז עצה.

— איך?... אייך?... איין עצה?...

אזוי מאכט ער צו מיר און טהוט א שטעל־אוועק אויף מיר די פראסטע גרויע אויגען, ווי אייגער רעדט: „ווי קום איך, אזא שנעק ווי איך בין, געבען עצות אזא דזשענטעלמען?"... איהר פארשטעהט? ס'איז איהם אליין געווען פריקרע, ווי זאגט איהר, איבער דער טבע. און מיר איז דאך אודאי געווען פריקרע. נאר וואס זאל איך טהון? איך האב דאך שוין אנגעהויבען, באדארף מען דערפיהרען, ווי זאגט איהר, צו א ברעג. און איך נעם און טהו איהם א זאג־אויס, וואס מיך קוועטשט, מיט א דערצעהל־אויס, וואס ביי מיר אויפ'ן הארצען טהוט זיך פון דער ערשטער מינוט, וואס איך האב זי דערזעהען, ביז צו היינטיגען טאג, ממש איך לעב נישט, דאס הייסט, זי לאזט מיך נישט לעבען!... „איך בין דאס נאר נישט געווען געווארען, זאג איך, זו איבער א מיידעל — זי מעג זיך זיין אפילו די בת־מלכה אליין — זאל איך אזוי „רעאגירען", וואהרום סך־הכל בין איך דאך נאר א יונגערמאן, חאטש א היינטיגער, דאך א סוחר מיט א שטיקעל נאמען, און א שענער פארדיענער, און א קערבעל איז בלאטע, אי טאמאו פארבענע"...

אויסגעהערט, מאכט ער צו מיר וויעדער א מאל פראסט און ווייך און אהן שום הויכע ווערטער:

— אויב איהר פרעגט ביי מיר איין עצה, וואלט איך אייך זאגען, איהר זאלט רעדען מיט איהר אליין...

— נו, און איהר? — זאג איך.

— איך וויל ניט — מאכט ער צו מיר און פארחאפט זיך באלד — איך קאן ניט, איך האב קיין צייט ניט פארנעמען זיך מיט אזעלכע זאכען.

— ניין! — מאך איך צו איהם. — ניט דאס מיין איך. איך פארלאנג נישט פון אייך, אז איהר זאלט מיט איהר רעדען. ווי קאן איך דאס פארלאנגען? איך פרעג אייך נאר, וואס וועט א י ה ר זאגען דערויף?...

— וואס קאן איך, זאגט ער, דערויף זאגען? אויב איהר געפיהל צו אייך איז אזוי, ווי אייער געפיהל צו איהר...

אזוי מאכט ער צו מיר פראסט און וויך און אהן שום חויבע ווערטער, און געהט און טהוט א נעם־ארוים דעם זייגער, ווי אייגער רעדט: „אונזער שמועס איז שוין באלד ווי געענדיגט"... די קונץ פון קוקען אויפ'ן זייגער, דארפט איהר וויסען, פארשטעה איך נאנץ גוט. איך, אז איך וויל יענעם פטור ווערען, בין איך מיך אויך אזוי נוהג. דער חסרון איז, וואס ניט יעדער שטויסט זיך, וואס מע מיינט. איך, זעהט איהר, האב מיך דוקא יא אנגעשטויסען, און האב מיר געגעבען א הויב־אויף, געבעטען איהם, אז די מעשה זאל בלייבען צווישען אונז, „קאנספיריישען" הייסט עס, און בין אוועק אהיים. וואס זאל איך אייך זאגען? דאס וואלט „פרייליך" איז א הונט! „גליקליך"? — נאך אלץ נישט דאס! אויפ'ן זיבעציגסטען הימל!!! וועמען איך האב ניט באגעגנט, האט זיך מיר, הערט איהר, געגלוסט נאר ארומחאפען קושען. אלע און אלעם האבען באקומען אין מיינע אויגען נאר א באזונדער חן. פון יוספ'ען אליין שמועסט מען ניט: איך האב איהם יענעם טאג ליעב געקריגען, ממש ווי איין אייגענעם ברודער. איך זאל מיך ניט שעמען, וואלט איך מיך אומגעקערט איהם א קוש טהון, און איך זאל ניט מורא האבען, אז ער וועט זיך געפינען באלעדיגט, וואלט איך איהם אונטערגעטראגען א מתנה: א גאלדענעם זייגער מיט א שען קייטעל מיט א היבשען ברעלאק.

פֿאר גרויס שמחה בין איך נאָר אַוועק אין קלוב. איך, דאַרפט איהר וויסען, טהו מיך א חאַפּ־אַריין אמאָל אין קלוב אַריין, ווי זאָגט איהר, „צווישען טאָג און נאַכט", נישט מחמת איך האָב ליעב דאָס שפּיעל. איך אליין שפּיעל ניט; נאָר איך האָב ליעב זעהען, ווי יענער שפּילט, און אמאָל, זעלטען־זעלטען, געבען א „שמיר" אונטער אויף יענעמ'ס קאָרט, — איז איינס פון די צוויי: אַדער מע נעמט־אויס, אַדער מע ווערט באַגראָבען. דאָס מאָל איז מיר דוקא גערָאטען; ס'איז מיר אַוועקגעגאַנגען דאָס קערטל, זאָג איך אייך, ווי קיינמאָל נישט! איך האָב אָנגעשלאָגען א שען קערבל און האָב געגעבען א רוף־צונויף די חברה „באָסיאָקעם" (אזוי הייסען ביי אונז אין קלוב די דאָזיגע, וואָס בלייבען אָהן קלייגעלט) און האָב געגעבען א שטעל־אַוועק א וועטשערע, און דוקא מיט שאַמפּאַניער־ווין, „רעדערער", און אז איך בין געקומען אהיים — געווען שוין גרויסער טאָג, — האָב איך געטראָפען ביי זיך אויפ'ן טיש א דעפּעש, אז מע רופט מיך ארויס עקסטרע צו־ליעב זעהר א נויטיגען געשעפט. און דאָס ווייסט איהר דאָך מסתמא, אז „נאש־בראט", וויבאַלד ער באַקומט א דעפּעש מפּוח נעשעפט, איז א סוף, פּאַרפּאַלען, ווי זאָגט איהר, די קוה מיט'ן שטריקעל, א כּפּרה אַלסדינג. מע הויבט זיך אויף און מע פּאָהרט.

אַוועקגעפּאָהרען בין איך, אייגענטליך, אויף צוויי טאָג, אין געזוימט האָב איך מיך, געוויינטליך, דריי וואָכען, און אז איך בין געקומען צוריק, האָב איך דאָך באַלד געגעבען א לויף־אַוועק אין דער רעסטאָראַציע עסען, און האָב געטראָפען דאָרטען איין איבערקעה־רעניש: פון די „יענקעלער" איז ניט געבליבען קיין האָר אפילו, און די, וואָס זענען געבליבען, זענען אויך געווען נישט דאָס, וואָס תּמיד: עפּים זענען זיי מיר געווען ווי צערדרהט, משונה צערודערט און צעפּלאָכטען. זיי האָבען אָפּגעחאַפּט דאָס עסען, ווי זאָגט איהר, על רגל אחת, און צעקראָכען זיך מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, ווי די הינט נאָך א רענען, רער אהער און רער אהין...

נאָר מעהר פון אַלץ האָט מיך געוואונדערט: וואו איז יוסף? פאר וואָס זעהט מען ניט יוספ'ען? איך קוק מיך צו צו די „יענ־קעלעך" — עפּים איז מען מיר מאָדנע האָפּערדיג, עפּים שטיקט מען זיך: שו־שו! שו־שו!... ס'איז ביי זיי ניט נאָר קאָנ־ספּיריישען — ס'איז שוין, ווי זאָגט איהר, „קאָנספּיריישען שבקאָנ־ספּיריישען"!... איך טהו מיך א קוק־איין אין איהר — זי איז מיר אויך משונה שווייגענדיג, פּאַרטראַכט און שטאַרק „קאָנספּיריי־שענדיג"... די שענע בעקלעך פלאַמען נישט, די קאַרשען־אויגען שמייכלען ניט. וואו זענען אהינגעקומען די חן־גריבלעך, וואָס בעטען זיך: נא, קוש מיך!? עפּים הערט מען נישט מעהר איהר געלעכטערעל, יענעם געלעכטערעל, וואָס אז זי הויבט אָן צו לאַכען, לאַכט מיט איהר אלסדינג — איהר, און דער טיש, און די בענקלעך, און די וועגט, און דאָס נאנצע לעבען!...

דאָס פּאַרשטעהט איהר דאָך מסתּמא אליין, אז שטאַרק בענקען האָב איך נאָך דעם יוספ'ען נ י ש ט נעבענקט... איך האָב מיר נאָר געבראַכען דעם קאָפּ: וואו האָט ער געקאָגט נעלם וועלען? צי אויף א קורצע צייט, צי אויף שטענדיג? צי שרייבט ער בריוולעך, צי ניין? פּרעגען ביי די „יענקלעך" — ענטפערען זיי קען? זיי קוקען אייך אין די אויגען אריין, קאַלופּען בשעת־מעשה די צייהן און שווייגען, ווי אייגער רעדט: „יונגערמאן, אז איהר וועט וועלען אלסדינג וויסען, וועט איהר גיך אלט וועלען"...

ערשט מיט א מאל, אין א שענעם פריהמאָרגען, איך קום צו נעהן איינמאל אין דער רעסטאָראַציע עסען, טרעף איך די „יענ־קעלעך" זיצען אלע ארום טיש, איינער לייענט פון א בלאַט, און דער גאנצער איבעריגער עולם האָרכט. אפּנים, אז דאָס מוז זיין פון יוספ'ען. פון וואנען וויים איך עס? פון איהר. זי, מיט'ן וויסען פּאַרטוכעל און מיט די קאַרשען־אויגען, שטעהט ביי דער זייט, צונויפּגעלעגט די הענט אויפ'ן הארצען, דאָס פּנים לייכט, די בעקלעך פלאַמען, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט ארויף — פונקט ווי דעמאָלט אין וואלה... דער חילוק איז נאָר געווען, וואָס דעמאָלט

האָבען די שענע קאַרשען־אויגען געקוקט אויף יוסף'ען, און איצט האָבען זיי געבלאָנזעט ערגיץ אין דער לופטען, געזוכט, אפנים, אלץ איהם, אלץ יוסף'ען !... וואָס טויג אייך, איך האָב קוים דערלעבט, זיי זאָלען אוועקלעגען דאָס בלאָט, האָב איך עס געגעבען איין עפען־אויף און א קוק־אַריין אינוועניג — און עס איז מיר מיט א מאָל פאַרענטפערט געוואָרען אלע קשיות: מיין יוסף האָט געהאַלטען אין דער ארבייט!... איך האָב אָבער געוואוסט, אז ער וועט ניט גוט אָפשנייידען; אז ניט היינט, מאָרגען — אַריין אין קרויט מוז ער... דעם שפּיץ האָט מען, נעווויינטליך, נאָך נישט געקאָנט וויסען, נאָר פאַרשטאַנען האָט מען, אז א קניפּ אין בעקלע, ווי זאָגט איהר, וועט מען איהם נישט געבען, קיין האָניג וועט ער נישט לעקען און קיין בשמים וועט ער נישט שמעקען...

וואָס ביי מיר איז געווען דעמאָלט אויפ'ן הארצען — קאָן איך אייך נישט איבערגעבען; זאָגען, אז ס'זאָל מיך שטארק אהרען, קאָן איך נישט, וואָרום ער איז מיר דאָך פאָרט געשטאַנען פאָפּערעק, ווי זאָגט איהר, א ביין אין האַלז... און וויעדער, איך זאָל זאָגען, אז עס האָט מיך געפּרעהט, איז דאָס אויך ניט אינגאַנצען אמת. ווי זאָגט איהר, מע טאָר דאָך אזעלכעס נישט ווינטשען דעם ערגסטען שונא אפילו. אדרבה, איך האָב איהם געוואונטשען מיט'ן גאַנצען הארצען, מעגט איהר מיר זיכער גלויבען, אז נאָט זאָל איהם א נס טהון און כע זאָל איהם ... אינגאַנצען, היימט עס, אָפּריניגען? — דאָס קאָן דאָך ניט זיין; נאָר אזוי עפּעס א גרינג שטראָף... איהר פאַרשטעהט?...

ווי אין א טשאד, זאָג איך אייך, בין איך ארומגענאַנגען די עטליכע טעג, זיך נאָר קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען. און אז איך בין געוואָהר געוואָרען, אז דער עסק האָט זיך שוין, ברוך השם, נעריגט און אז מאָרגען ווערט ארויסגעטראָגען דער פּסק, שווער איך אייך ביי מיין לעבען, — ס'איז ביי מיר טייער — אז איך בין יענע נאכט ניט געשלאָפען, ניט אָנגעהויבען שלאָפען, זיך געקאטשעט פון

איין זייט אויף דער אנדערער, און נעמוזט סוף־כל־סוף אויפשטעהן, און האָב מיך געפרובט נעבען א קוק־אריין אין קלוב אריין, נישט אזוי צולִיעב דעם שפּיעל, ווי איך האָב גערעכענט, טאָמער וועל איך קאָנען פּארגעסען חאָטש אויף א מינוט... דאָס הארץ איז מיר עפּים געווען צו שווער, איך האָב געפיהלט, כּמעט געוואוסט, אז ער האלט שמאל.

און כּך הוה. איך קום אין דער געווײנטליכער צייט אין דער רעסטאָראַציע, באגעגען איך פון דאָרט ארויסשפּרינגען צוויי „יענקעלעך", שטארק צעפּלאָכטען, פּארטארעמט — ספּנת־נפשות! אריינגעקומען אינווענדיג, האָב איך געטראָפּען א פּאָר פּרעמדע מענטשען עסען. צום טיש דערלאַנגט שוין ניט זי, נאָר די מוטער, און די מוטער אליין איז עפּים אויך, ווי זאָגט איהר, לא־עליכמ'דיג, איך וואָלט געמעגט שווערען, אז פּארווײנט... בין איך נישט פּוי אויף דער פּען און נעם און טהו זי א רוף־אָפּ אויף א זייט:

— וואו איז ערגיץ אייער טאָכטער?

— בּיי זיך, — מאָכט זי צו מיר און טהוט מיר א ווייז מיט די אויגען אהין, אויף א קליין אלקירעל, וואָס זעהט־אויס ווי א שטייגעל מיט א טירעל.

דאָס שפּיעל, וואָס איך האָב געשפּיעלט מיט דער מוטער, איז געווען, דאַרפט איהר וויסען, א מאָדנע שפּיעל. רעדען עפּענטליך מכח אכטצעהן און דרייצעהן האָב איך מיט איהר קיינ־מאל ניט נערעדט; נאָר פּארשטאַנען האָב איך, אז זי ווי‌ל דעם שידוך: א יונגערמאן א היינטיגער, מיט א שטיקעל נאָמען, און א שענער פּארדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאדאָבנע — פּאר וואָס זאל זי ניט וועלען? אדרבה, איך האָב איהר א פּאָר מאל געגעבען אָנצוהערעניש, אז איך אינטערעסיר מיך מיט איהר טאָכטער זעהר געשמאק! א סימן — איך קאָן ניט ליידען, וואָס זי דערלאַנגט אליין צום טיש... טרעפּט זשע, וואָס ענטפערט זי מיר דערויף?

— איהר קאָנט ניט לייִדען, וואָס זי דערלאַנגט? דערלאַנגט מען אַליין!...

אַזוי טהוט זי צו מיר א זאָג, די מוטער הייסט עם, און דער־לאַנגט זיך א שמיר־ארויף מיט'ן נאַקעטען עלענבויגען איבער'ן פּנים, און נעה טהו איהר עפּעס!

וואו זשע האַלט איך? — ביי'ם קלייניעם אַלקירעל. ווי אַזוי און מיט וואָס פּאַר איין אופן איך האָב געטהאָן א נעה־אַריין אין דעם קלייניעם אַלקירעל אַריין? וואָס זענען נעווען די ערשטע ווערטער, וואָס איך האָב איהר געגעבען א זאָג? — פּרעגט מיך בחרם, אויב איך הויב אָן נערעניקען אפילו! איך נערענק נאָר, אז איך האָב זי געטראָפען אינ'ם זעלביגען וויינען פּאַרטוכעל, וואָס תּמיר, זיצען ביי'ם פּענסטער, צונויפגעלעגט די הענט אויפ'ן האַרצען, דאָס פּנים בלאַס, די בעקלעך וויים, קיין טראָפּען בלוט ניטאָ, דאָס אויבערשטע ליפּעל קוקט ארויף, און די שענע קאַרשען־אויגען, איבערגעצוינען ווי מיט א רויכעל, קוקען ערגיץ וויט־וויט, פּאַר־טראַכט, און נישט קיין אויצייגע טרער, נישט קיין סימן פון קיין טרער, נאָר א שטילער, שטומער טרויער, זעהט מען, ליגט אויס־געגאַסען אויפ'ן קוים־קוים אָנגעקנייטשטען וויסען שטערן. איך שווער אייך ביי מיין לעבען, הערט איהר, — ס'איז ביי מיר טייער — זי איז אין דער דאָזיגער מינוט געווען אזוי שען, אזוי געטלעך, אז איך בין גרייט געווען זיך נעבען א טהו א וואַלגער פּאַר איהרע פּיס און אויסקושען איהר די טריט!... דערזעהען מיך, האָט זי זיך דוקא נישט איבערגעשראָקען, דוקא נישט געגעבען זיך קיין חאַפּ־אויף און דוקא נישט געפּרעגט מיך, וואָס איך דאַרף. איך האָב אַליין געזומען און געשטעלט־אַוועק א בענקעל און אַוועק־געזעצט זיך אקעגען איהר און געזומען רעדען, רעדען, אָהן איין אויפהער, אָהן א ברעג. א קוואַל פון וועלטער האָט זיך ביי מיר געגעבען איין עפען־אויף, און איך האָב נערעדט און נערעדט און נערעדט. וואָס איך האָב נערעדט — זאָג איך דאָך אייך, אז איך וויים ניט. דער פּשט, אפּנים, איז נעווען אזוי: איך האָב איהר

געווא֫לט אויסרעדען דאָס האַרץ, טרייסטען זי, איהר געבען צו פאַר־שטעהן, אז זי טאָר ניט „רעאַגירען" אזוי שטאַרק... אויף אונזער לשון הייסט עס: זי זא֫ל זיך נישט נעמען אזוי צום הארצען. וואָרום זי איז נאָך צו יונג, און צו פריש, און צו שען... איך האָב איהר געררוננגען, אז איהר גלײַק קאָן מען נאָך נאָר ניט וויסען... אָט, למשל, בין איך א יונגערמאַן א סוחר, א היינטיגער, מיט א שטיקע֫ל נאָמען, און א שענער פאַרדיענער, און א קערבע֫ל איז בלאָטע, אי טאָמאו פאַראָבנע... א סימן: לאָז זי מיר נאָר זאָגען איין וואָרט, אז זי איז גרייט צו פארגעסען אלסדינג, וואָס ס'איז געווען בײַ אהער, גלײַך ווי עס וואָלט נאָרניט געווען, נאָרניט, קיין שום יוסף, מיט קיין שום „יענקע֫לעך", מיט קיין שום „קאָנספי־רישען" אויף דער וועלט!...

הערט איהר? איך וויים אַליין ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען אזא פּח־הרבור! און טאָמער מיינט איהר, אז זי האָט מיר עפּים געענטפערט דערויף? אָסור! געזעסען און גע־קוקט און געקוקט און געקוקט... וואָס האָט געקאָנט באַרייטען דער דאָזיגער קוק? דער דאָזיגער קוק האָט געקאָנט באַרייטען: „איהר מיינט עס מיט איין אמת? עס גלויבט זיך מיר עפּים ניט!"... אָדער: „איך וועל מיך איבערלעגען"... אָדער: „לאָזט מיך צו־רוה"... אָדער גאָר: „יוסף"... איהר פארשטעהט? ניט „יוסף", נאָר: „יו־סף"!...

וואָס פאַר א פּנים איך האָב נאָכדעם געהאַט ביי זיך אַליין אין די אויגען — מעגען שוין מיינע שונאים האָבען אזא יאָהר!... איך האָב עטלי֫כע טעג דורכאַנאַנד מיך געשעמט וווייזען זיך פאַר די אויגען... און אגב איז מיר אויפ'ן הארצען געווען אזוי וויסט, גלײַך ווי איך אַליין וואָלט מיך פיהלען דאָ פאַר א שטיקע֫ל חייב אינ'ם אומגלי֫ק, וואָס זיי איז געשעהן... וויפיע֫ל איך האָב מיך ניט געמוטשעט, איך זא֫ל איהם ארויסשלאָגען פון די געדאַנקען, פאַרגעסען איהם, אָט דעם יוספ'ען — אוממעגלי֫ך!... איהר דאַרפט וויסען, אז איך פון חלומות האַלט ניט, פאַר מתים האָב

איך קיין מורא ניט, און אין כשוף גלויב אויך ניט, נאָר איך שוועך אייך בנאמנות, ס'איז נישט אוועקגענגען די נאכט, ער זאָל ניט קומען מיר צו חלום, יוסף הייסט עס, מיך ניט אויפוועקען און באווייזען מיט דער האנט אויפ'ן האלז, אז ס'איז ביי איהם, ניט אין מיין מאָם, ארום און ארום האלז א בלויער צייכען... ווי מיינט איהר, א חלום האָט עפּים א ממשות? איך וויים א פּאקט, וואָם האָט זיך געטראָפען אמאָל מיט מיינעם א פעטער... נאָר נארישקייטען! איך האָלט נישט פון חלומות!... איך בין גלאָט אזוי נעוועז צעדרעהט, פּאַרלאָרען דעם אפּעטיט צום עסען, אויפגעהערט שלאָפען... פּאַר פּחד מיינט איהר? ניין! נאָר א באקאנטער מענטש, נעזעסען מיט איהם וויפיעל מאָל ביי איין טיש — איהר פּארשטעהט? האָב איך מיך מיישב געווען, ווי זאָגט איהר, וואָם ס'וועט זיין וועט זיין — כ'האָב מיך אָנגענומען מיט הארץ און האָב נעטהאָן א נעה־עווק אהין, גלייך צו זיי אין דער רעסטאָראַציע אריין.

איך קום צו נעהן אין דער רעסטאָראַציע — ווער מיר רעסטאָראַציע? וואָם מיר רעסטאָראַציע? עס הויבט זיך נאָר ניט אָן — אויסנעטריקענט דאָם אָרט אפילו! ווואו איז אהינגעקומען די רעסטאָראַציע? „ארויסגעפאָהרען שוין פון עטליכע טעג!" „וואָם הייסט ארויסגעפאָהרען?" „ארויסגעפאָהרען הייסט ארויסגעפאָהרען"... איך טהו א קלונקאָן אין הויף אריין, א לויף־אריין צום בעל־הבית: „ווואו איז אהינגעקומען די רעסטאָראַציע? ווואו־הין איז זי אריבערגעפאָהרען?" א נעכטינער טאָג — קיינער ווייסט ניט, קיינער קאָן מיר ניט זאָגען, ווואוהין! הויב איך דאָך אָן מסתמא צו פייערען, ווי זאָגט איהר, אריין אין דער אמביציע. און איך, אז איך טהו א קום־אריין אין דער אמביציע, איז ספּנת־נפשות! איך בין ארומגעלאָפען, שוועך איך אייך, ווי א משוגענער, אויסגעווען ווואו די וועלט האָט איין עק!... און די „יענקעלעך"? ווי אויף צו־להכעיס, איהר זאָלט זאָגען, חאטש איין „יענקעלע" אויף א רפואה!... בין איך צווענ אין פאַליציע חוקר ודורש זיין,

מאכען א „ספראווקע" הייסט עס... געקומען אין פּאָליציע, טהוט מען מיך א נעם־אויף: „טשטאָ נאדא?" זאָג איך: „דאָס און דאָס, אזוי און אזוי, ווּאו איז אהינגעקומען די רעסטאָראַציע?"... פרעגט מען מיך: „ווּאסער רעסטאָראַציע?" זאָג איך: „די און די". פרעגט מען מיך: „אויף וואָס דארף איך זי?"... איהר פּארשטעהט — זאָל איך זיי געהן דערצעהלען, אויף וואָס איך דארף זי?... שווייג איך דאָך. פרעגען זיי מיך נאָך א מאָל, איך זאָל זיי זאָגען, אויף וואָס איך דארף זי?... וואָס טויג אייך, איך האָב מיר געקויפט, ווי זאָגט איהר, מפטיר... נו־נו, איך האָב עס געהאַט א לויפענייש! דער רוח האָט מיך געטראָגען!... חאָטש, אז מע וויל צוריק, וואָס, איינענטליך, האָב איך געהאַט מורא צו האָבען, אז סך־הכל בין איך דאָך נאָר א יונגערמאַן א סוהר, מיט א שטיקעל נאָמען, און א שענער פּארדיענער, און א קערבעל איז בלאָטע, אי טאָמאו פּאדאָבנע?... איך אין אזעלבע עסקים מיט מיך נישט! ווי זאָגט איהר: „ניע יעווישי טשעסנאָקו — אז מען עסט ניט קיין קנאָבעל, הייסט עס..." נאָר וואָס דען? איך האָב עס פיינט! איהר פּארשטעהט? איך האָב עס פיינט — און שוין!... איך האָב מיר פּארשאָלטען, זאָג איך אייך, דאָס געבירן. נא דיר א רעסטאָראַציע! נא דיר א מיידעל! נא דיר א יוסף!... איך וואָלט שוין אליין געוואָלט זי פּארגעסען, און א סוף. איז אָבער, ווי אויף צו־להכעיס, קריכט זי מיר ניט ארויס פון קאָפּ! נאָך עד היום שטעהט זי מיר פּאר די אויגען מיט'ן ווייסען פּארטוכעל, וואָס שעמערירט, מיט די שענע קאָרשען־אויגען, וואָס קוויקען, מיט'ן קליינעם ליפּעל, וואָס קוקט ארויף, מיט די חן־גריבלעך, וואָס בעטען זיך: נא, קוש מיך, און מיט'ן גאַלאַנ־טערעל, וואָס צעגעהט זיך אין איטליכם אבר... און אָפּטמאָל מאכט זיך ביינאכט, אז איך האַלט אין רעכטען שלאָף, הער איך איהר קול: „יו־סף! יו־סף!"... חאָפּ איך מיך אויף אין א קאַלטען שווייס. וואָרום קוים דערמאָן איך מיך אָן איהר, אזוי קומט מיר באַלד אויף די געדאַנקען ער...

זעהט איהר? איך וואַרט ניט, ביז איהר וועט זיך געבען א טהור־א נעם צום זיגער; איך וויים אליין, אז אלסדינג אויף דער וועלט מוז האָבען א סוף... האָט נאָר קיין פּאַראיבעל ניט, וואָם איך האָב ביי אייך צוגענומען א ביסעל צופיעל צייט, און ניט מיר אייער האַנט, אז אלסדינג, וואָם כ'האָב אייך דאָ דערצעהלט, וועט דאָם בלייבען צווישען אונז ביידען, ווי זאָגט איהר: קאַנספּיריישען... אדיע!

חאבנע

נעשריבען אין יאָהר 1905.

חאַבנע

נעווען איז דאָס אין אַרעם. זענען מיר געזעסען אין א מסיבה א נאָנצע חברה ליטעראַטען, שרייבערס היסט דאָס, וואָס שרייבען, און לעזער, וואָס לייענען, און גלאַט יונגעלייט, און סטודענטען א פּאָר, און א מיידעל איז נעווען, וואָס איז געקומען שטודירערן, א נאָנץ היבש מיידעל, א געזונטע, מיט רויטע באַקען, און גלאַט אידען מן הצד, דאָס היסט, אויסלכע, וואָס זענען צו אונזער חברה ניט שייך, נאָר זיי זעהען אידען רעדען, הערט מען זיך איין, רוקט מען זיך צו אַלע מאָל נעהענטער, אזוי לאַנג, ביז עס ווערט איין קאָמפּאַניע און מע פּאַרבייט זיך מיט די גלעזער אויפ'ן טיש און מיט די פּיס אונטער'ן טיש — חברים פּל ישראל... געווען איז, אייגענטלייך, ניט שבת, נאָר א וואָכעדינער טאָג, און נערעדט האָבען מיר, אייגענטלייך, ניט פון שבת, נאָר פון נאָר אנדערע זאכען; אויב איך האָב קיין טעות ניט, האָבען מיר נערעדט און געשפּאַרט זיך איבער ציוניזם, טעריטאָריאַליזם, אחד־העמיזם, קלויזנעריזם, און נאָר ניט אין זינען נעהאַט בשעת מעשה ניט קיין גלעזט, ניט קיין שבת, ניט קיין שטעדטעל, וואָס היסט חאַבנע, אפילו ניט מזכיר נעווען און אפילו אויף דער מחשבה ניט נעקומען. פּלוצים, איך וויים ניט, ווי אזוי און וואו אַרום, עס הויבט זיך אויף א יונגערמאַן א נעלער מיט וויסע ברעמען, אייגער פון די יונגעלייט וואָס „מן הצד", און טהוט א מאַך מיט דער האַנט און הויבט־אָן בזה הלשון:

— שא, וואָס טויג אייך דאָס? אלאַ־מאי, אָט וועל איך אייך דערצעהלען א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט זיך נע־טראָפען אין חאָבנע! חאָבנע איז א שטעדטל, א שטעדטל אזעלכעס פאַרהאַן, וואָס הייסט חאָבנע. האָט דאָס שטעדטל חאָבנע אלסדינג, וואָס א שטעדטל באַדאַרף צו האָבען: א פּאָסט, מיט א ראַבינער, מיט א טייך, מיט א רב, מיט א טעלעגראַף, מיט א בית־עולם, מיט א פּריסטאָוו, מיט א תלמוד־תורה, מיט חסידים, מיט בתי־מדרשים צוויי, מיט קבצנים זעהר א סך און מיט נגידים זעהר ווינציג, ווי געווינטליך אונזערע קליינע שטעדטלעך. האָט מיך דער גוטער יאָהר פּאַרטראָגען אין דעם שטעדטל איינמאָל אויף א שבת. איהר מעגט דאָס האַרכען, עס איז א שענע מעשה, נאָר א קורצע, זי קאָן אייך צונויץ קומען. דאָס ווייסט איהר דאָך מן הסתּם גאַנץ גוט, אז אין א קליינשטעדטל, אז איהר קומט צו פאָהרען אויף שבת, מוזט איהר ווערען קליינשטעדטלדיג, עס וועט אייך גאָרנישט העלפען. פון פאָהרען ווייטער — דאָס פּאַרגעסט. חאָבנע איז ניט אדעס. זינט חאָבנע איז חאָבנע, האָט דאָרט נאָך קיינמאָל קיין איד ניט מחלל שבת געווען. און אז איהר בלייבט אויף שבת א חאָבנער, מוזט איהר קודם־כל געהן אין מרחץ אריין. וואָס דען וועט איהר טהון? איהר וועט זיך אוועקזעצען שרייבען ספרים? און, להבדיל, אין שוהל אריין — שמועסט מען דאָך ניט. איך האָב געוואָלט זעהען, אַדרבה, איהר זאָלט קומען צו פאָהרען קיין חאָבנע אויף שבת און ניט געהן אין שוהל אריין. איהר מיינט, מע וועט אייך, חלילה, עפּיס טהון שלעכטס? הם מלהזפיף! מע וועט אייך גאָרניט טהון; מע וועט אייך נאָר אָנקוקען; גאַנץ חאָבנע וועט זיך קומען צונויף אָנקוקען דעם אידען, וואָס איז געקומען קיין חאָבנע אויף שבת און ווי ניט געהן אין שוהל אריין. און וואָס פאַר א פּנים וועט איהר האָבען בייַם בעל־הבית? וואָס פאַר א טעם וועט האָבען דאָס עסען, וואָס מע וועט אייך געבען באָזונדער? און וער ווייסט, צי מע וועט אייך נאָר געבען עסען באָזונדער? וואָס זענט איהר, א פּריץ, וואָס איהר

זאלט עסען באזונדער, ניט מיט'ן בעל־הבית ביי איין טיש, ניט מאכען הויך קיין קידוש, ניט זינגען מיט אלעמען קיין זמירות? זעהט איהר, וועז איהר זאלט זיין, להבדיל, א פריץ, דעמאלט איז עפּיס אנדערש. דעמאלט קריגט איהר אלסדינג צו זיך אין חדר אריין: עסען, און טרינקען, און א פּאפּיראס, און אפילו א סאמע־ווארׂ, ניט אויסגערעדט זאל זיין, אום שבת. פון וואנען נעמט זיך עס, ווילט איהר וויסען? ע, דאס זאלט איהר ניט פרעגען. ווארום אז איהר וועט אנהויבען פרעגען קשיות למאי — למאי דאס, למאי יענעס, וועט זיין א מעשה אהן איין עק. בקיצור, זענט איהר געקומען קיין חאבנע, מוזט איהר זיין א חאבנער.

האט זיך אבער געטראפען מיט מיר א מעשה: איך בין געפאהרען צו א פריץ ניט ווייט פון חאבנע און האב געפיהרט מיט זיך נעלט, שענע עטליכע טויזענטער; עס האט מיר צעשפּארט די בוזעס־קעשענעס. דער, וואס האט ניט געוואוסט, האט, דאכט מיר, אויך באדארפט זעהען, אז איך פיהר מיט זיך נעלט, ווארום א מענטש, אז ער פיהרט נעלט, האט ער גאר איין אנדער פּנים: ער נעהט גאר אנדערש, ער שטעהט אנדערש, ער רעדט אנדערש. נעלט, פּארשטעהט איהר מיך, האט אין זיך א כח — עס איז נעלט!... הפלג, וואס טהוט מען מיט'ן נעלט? ערשטענס — שבת. חאבנע איז ניט אדעס. ווי אזוי וועל איך מיך ארומטראגען שבת מיט נעלט? והשנית, מוז איך אייך דעם אמת זאגען, אז איך האב טאקי א ביסעל מורא נעהאט צו נעכטיגען אויף דער אכסניה מיט, קיין עין־הרע, אזא מטבע. ניט, חלילה, איך האב מורא נעהאט פאר'ן בעל־אכסניה. דער בעל־אכסניה איז געווען א איד א פרומער דוקא, און א כשר'ער, מיט זעהר א שענער קאפּאטע, מיט א גארטעל. אויך ניט פאר קיין גזלנים האב איך מורא נעהאט: חאבנע האט ניט, חלילה, קיין שם פון א שטאדט פון גזלנים אדער חאפערס. מע האט ניט געהערט נאך אויף דער וועלט, אז אין חאבנע זאלען פארקומען רציחות אדער גזילות. אי, טאמער איז דארט געווען אמאל א שטיקעל פּאגראם, איז דאך עס

נאָר בשעת פּאָגראָם, און וואו איז היינט ניט פּאַרהאַן קיין פּאָגראָ־
מען?... איך זאָג אייך בהן שלי, איהר קאָנט געהן אין חאַבנע אין
מיטען האַלבע נאַכט איינער אַליין — אויף מיין אַחריות, עס וועט
אייך נאָרניט געשען. אם כן, וואָס זשע האָב איך געהאַט מורא
צו האָבען? איך האָב מורא געהאַט, פּאַרשטעהט איהר מיך, נאָר
פּאַר איין זאַך: קיין עין־הרע, אזא סומע נעלט, פּרעמד נעלט,
ניט מיינס... טאָמער, חלילה, א קשיא וואָס עס מאַכט זיך?... איך
דרעה מיך אַהער, איך דרעה מיך אַהין — עס איז שלעכט. וואָס
טהוט מען? איך מאַך א שמועס מיט מיין בעל־אַכסניה: וואַר
זענען דאָ אין חאַבנע פון די פּאַרנעמסטע לייט, פון די נגידים?
ענטפערט ער דאָך מיר מסתמא: „צוליעב וועלכען צוועק? אפשר
מכּח א געשעפט?" זאָל איך איהם געהן דערצעהלען, וואָס מיך
קוועטשט! אמת, ער איז טאַקי א שענער איד מיט א שענער
קאַפּאָטע און מיט א גאַרטעל, און חאַבנע איז טאַקי ניט קיין שטאָדט
פון גזלנים אָדער חאַפּערס; עס איז דאָך אָבער נעלט, קיין עין־
הרע, אזא סומע נעלט, פּרעמד נעלט, ניט מיינס... בקיצור, איך
פּרעג איהם דאָס, פּרעגט ער מיך יעגעס, איך זאָג איהם „נגיד",
זאָגט ער מיר „געשעפט"; אהין־אַהער, איך האָב ביי איהם אַרויס־
געצויגען דאָס, וואָס איך באַדאַרף צו האָבען: אז חאַבנע איז א
שטעדטעל פון לויטער קבצנים, דאָס הייסט, עס איז פּאַרהאַן אין
חאַבנע נגידים אויך, נאָר זעהר ווינציג. פּאַרהאַן סך־הכל איינער
אזעלכער, וואָס מע קאָן אויף איהם זאָגען, אז ער איז א שטיקעל
נגיד, און אפשר טאַקי א גאַנצער נגיד, און ניט נאָר א נגיד, נאָר
א גביר קאָן מען זאָגען, א גביר עצום. זיין נעלט, הייסט עס, האָט
קיינער ניט געצעהלט, נאָר נעלט האָט ער, און אפשר טאַקי א סך
נעלט. היינט האָט ער הייזער אייגענע, מיט קלייטען א גאַנצען
מאַרק, מיט א שטיקעל וועלדעל, טאַקי א וואַלד קאָן מען זאָגען,
צוויי וועלדער. און דערצו איז ער נאָך נישקשה פון א מענטשעל
אויך, דאָס הייסט, ניט קיין שלעכטער בטבע, מע קאָן זאָגען א
גוטער, מיט א גוט הארץ און מיט א ברייטער האַנט; האָט ליעב

זיך אויסשטעלען, פארשטעהט איהר מיך, מיט א נדבה, מיט א גמילות־חסד, מיט א טובה'לע; ער זאגט ניט אפ קיינעם — וואר עם זאל ניט קומען צו איהם; געווויינטליך, צוליעב כבוד, האט ליעב כבוד, א נניד האט ליעב כבוד; חאטש אזוי ביי זיך איז ער כלומרשט אין ענין, א פראסטער ביי זיך, האט פיינט כבוד; און מע קאן זאגען אויף איהם, אז ער איז א גאנץ עהרליכער, דאס הייסט, ניט קיין גרויסער צדיק, נאר ער וועט ניט טהון וואס מע טאר ניט בפרהסיה, אזוי אז אלע זאלען זעהן; אפשר ביי זיך דאהרט, הייסט עס, אז קיינער זעהט ניט, וויסט מען ניט; וואר איז דאס מחויב ערב זיין פאר יענעם? נאר אין לשון ארענטליכקייט איז דאך ניט שייך, קיין דאנק קומט איהם ניט, וואהרום אויב אזא מענטש זאל שוין ניט זיין ארענטליך, טא וואר זשע דען?...

הפלל, איך האב פון די רעד געקאנט ארויסזעהן, אז דעם דאזיגען פארשוין מעג איך מיין פוהיקא געטרוויען. און איך האב מיך אוועקגעלאזט צו איהם באצייטענס, ערב שבת פאר'ן מרחץ, געטראפען איהם אין דער היים איבער א ספר. זעהר א פיינער מענטש, זיצט שען, נגיד'יש, גרויסארטיג, און רוהיג, ווי געווויינטליך א גביר אין א קליינשטעדטל. ארויינגעקומען, גיב איך איהם אפ שלום, דערצעהל איהם די נאנצע מעשה, אזוי און אזוי: איך פאהר דא צו אזא און אזא פריין, פיהר מיט זיך געלט, מוז דא בלייבען שבת האלטען, האב איך מורא, א קשיא אויף א מעשה, חאבנע איז טאקי א שטאדט ניט פון קיין גזלנים און ניט פון קיין חאפערס, און מיין בעל־אכסניה איז טאקי א שענער איד מיט א שענער קאפאטע און מיט א גארטל, נאר וואס דען? קיין עין־הרע, אזא סומע געלט, פרעמד געלט, ניט מיינם!... ענטפערט ער מיר מיט א שמייכל: „וואס זשע וויל איהר, יוננרמאן?" זאג איך איהם, אז איך האב איהם געוואלט בעטען, אפשר איז מעגליך, ער זאל ביי מיר דאס ביסל געלט צונעמען און באהאלטען דאס ביז איבער שבת ביי זיך אין שאפע; ער האט אין אייזערנע שאפע, וועל איך קאנען זיין רוהיג. דאס הייסט, איך בין הלילה קיינעם

ניט חושר, חאבנע איז א שטאדט, זאג איך, ניט פון קיין גזלנים און ניט פון קיין חאפערס; קיין עין־הרע, אזא סומע גע'לט, פרעמדם, ניט מיינס... הערט ער מיך אוים און מאכט צו מיר מיט א שמייכע'ל: „יונגערמאן, איהר קענט מיך ניט, און ווייסט מיך ניט, ווי אזוי פארטרויט איהר מיר דאם אזא סומע גע'לט?" זאג איך צו איהם: „א גוטער נאמען לאזט זיך הערען, און מסתמא וועט איהר מיר דאך, זאג איך, ארויסגעבען עפים א קוויטע'ל; עס איז דאך גע'לט, אזא סומע גע'לט, זאג איך, פרעמדם, ניט מיינס"... טהוט ער א שמייכע'ל און רופט זיך אן צו מיר, אז קיין קוויטע'ל האט ער אויף זיין לעבען ניט געגעבען קיינעם... זאג איך איהם: „לאז זיין אהן א קוויטע'ל". זאגט ער: ער ווי'ל ניט. זאג איך: „וואם זשע טהוט מען?" זאגט ער: „ווי איהר פארשטעהט". זאג איך: „אפשר ערות?" זאגט ער: „מהכתיתי". זאג איך: „וועמען זאל איך ברענגען?" זאגט ער: „וועמען איהר ווי'לט". זאג איך: „געפינט זיך ניט ביי אייך אין שטאדט עפים א פאר פיינע מענטשען?" זאגט ער: „ביי אונז זענען אלע פיינע מענטשען". זאג איך: „וויבאלד אזוי, טהו איך א שפרונג און ברענג מיט זיך א פאר בעלי־בתים". זאגט ער: „שפרינגט און ברענגט וועמען איהר ווי'לט"... און איך זעה, אז עס פארדריסט איהם די מעשה. פארענטפער איך מיך פאר איהם, אז איך וואלט עס געווים ניט געטהאן; לאמיך עס, זאג איך, פארמאגען, וואם איך וואלט איהם געטרויט; נאר אזוי ווי, זאג איך, דאם גע'לט איז ניט מיין גע'לט, עס איז פריהער גאט'ס און נאכדעם פרעמדם, מוז איך דאך זיין פארזיכטיג. הא? ווי זאגט איהר? דארף איך זיין פארזיכטיג?... הערט ער מיך אוים מיט א שמייכע'ל און שווייגט. פארשטעה איך, אז שטארק צופריעדען איז ער ניט. נאר איך האב דאך שוין געזאגט, אז איך לויף־אוועק ברענגען א פאר בעלי־בתים, מוז מען לויפען ברענגען א פאר בעלי־בתים. און איך לאז מיך אוועק צוריק אויף דער אכסניה און איך נעם זיך וועדער צו מיין בעל־הבית, ביי איהם אויסטאפען, ווער זענען דא אין חאבנע פון

די שענסטע בעלי־בתּים? איז אָבער אוממעגליך ביי איהם אַרויס־צוציהען א וואָרט; ער ווי׳ל נאָר וויסען איין זאַך: צוליעב וואָס באַראַף איך דאָס וויסען? אויב, זאָגט ער, צוליעב א שידוך, איז איין אַנדער זאַך, און אויב צוליעב קרעדיט, איז שוין וויעדער עפּעס אַנדערש, און אויב אפילו, זאָגט ער, גלאַט אזוי, באַראַף ער, זאָגט ער, אויך וויסען, וואָס ליגט דאָ פאַר א טעם...

אהין־אהער, ער האָט זיך מיר אויסגעקוועטשט, אז פיין זענען, אייגענטליך, אלע חאַבנער בעלי־בתּים. דאָס הייסט, אז מע ווי׳ל, זאָגט ער, צוריק, מעג זיי דאָס צוקומען, וואָס זיי געהט־אָפּ צו פיינקייט, וואָרום וואָס איז שייך פיין? פיין קאָן מען, זאָגט ער, אָנרופען איטליכען באַזונדער, און אז מע ווי׳ל, זאָגט ער, איז קיין פיין נאָר נישט פאַרהאַן אין ערגיץ. עס וועגדט זיך, זאָגט ער, אין דעם, וואָס פאַר א פיינקייט מע זוכט ביי יענעם: צי גלאַט, צי יחוס, צי תּורה, צי דרך־ארץ, צי אפשר אלע זאַכען אינאיינעם? נאָר אזוי ווי אלץ אינאיינעם, זאָגט ער, איז ניטא ביי קיינעם, לכן זענען, זאָגט ער, אין חאַבנע אלע פיין; נאָר אויב איך ווי׳ל, זאָגט ער, עס זאָל זיין פיין שבפיין, זענען פאַרהאַן, זאָגט ער, נאָר צוויי פיינע מענטשען אין חאַבנע: רב ליזער און רב יאָסי. אויף זיי קאָן מען, זאָגט ער, זאָגען: פיין, וואָס פיין הייסט!... „ווער, זאָג איך, איז, למשל, דער רב ליזער און ווער איז דער רב יאָסי?" זאָגט ער מיר: „וואָס איז די נפקא־מינה? און אז איך ווע׳ל אייך שוין זאָגען, וועט איהר דען וויסען?" זאָג איך: „וואָס איז שייך? יעדער מענטש האָט דאָך זיין כאַראַקטער". זאָגט ער: „איהר זענט א מאַדנער איד — אלסדינג דאַרפט איהר וויסען! רב ליזער איז א איד, וואָס מע רופט איהם ליזער, און רב יאָסי איז א איד, וואָס מע רופט איהם יאָסי. נו, אַצינד איז אייך שוין גרינגער?"...

בקיצור, איך בין אריבערגענגען צו דעם רב ליזערן, וואָס מע רופט איהם ליזער, און צו דעם רב יאָסין, וואָס מע רופט איהם

יאָסי, און האָב מיך באקענט מיט זיי, נאָנץ שענע אידען מיט שענע בערד, זיך צערעדט מיט זיי פון דעם און פון יענעם, גלאָט אזוי זיך אין דער וועלט אריין; אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז מען איז אַרויף אויף דעם, וואָס איך באַדאַרף, און האָב זיי נאָנץ פשוט דערצאָהלט די גאַנצע מעשה, אזוי און אזוי, אז פאָהרען פאָהר איך צו א פריץ, פיהר מיט זיך געלט, האָב איך מורא, טאָמער א קשיא, חאָבנע איז טאָקי א שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאָפערס, נאָר עס איז דאָך עפּיס געלט, קיין עין־הרע, אזא סומע, פרעמדס, ניט מיינס... לכן בעט איך זיי, אויב זיי וויללען פאַרדיענען א מצוה, זאָלען זיי זיך מטריח זיין מיט מיר אויף איין מינוט צום גביר פון חאָבנע, נישט מעהר ווי זיין דערבי, בשעת איך גיב איהם איבער דאָס געלט, ער זאָל דאָס באַהאַלטען ביי זיך איבער שבת. אויס־געהערט האָבען זיי מיך, אָט דער רב לייזער, וואָס מע רופט איהם לייזער, און דער רב יאָסי, וואָס מע רופט איהם יאָסי, מיט קאָפּ, זיך נעגלעט בשעת־מעשה די בערד, איבערגעפרעגט ביי מיר נאָך א מאָל און נאָך א מאָל: פון וואַנען און וואוהין און וואָס און ווען, און האָבען זיך נישט געלאָזט לאַנג בעטען, און מיר זענען אלע דריי זיך דורכגענאַנגען צום גביר פון חאָבנע, געבעטען, ער זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען, חאָבנע איז טאָקי א שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאָפערס... און איך האָב נאָנץ פיין אויפגעבונדען די קעשענעס, ארויסגענומען און איבערגעצאָהלט דאָס ביסעל אָרעמקייט, רעכט איינגעוויקעלט אין א פאַפּיער און איבערגענעבען דאָס דעם גביר פון חאָבנע גלייך אין די הענט אריין, ער זאָל דאָס באַהאַלטען ביי זיך אין דער אייזערנער שאָפע ביז איבער שבת, געבעטען נאָך א מאָל, ער זאָל קיין פאַראיבעל נישט האָבען, וואָס איך בין איהם מטריח, חאָבנע איז טאָקי א שטאָדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאָפערס, עס איז דאָך אָבער געלט, קיין עין־הרע, אזא סומע געלט, פרעמדס, ניט מיינס... און דער גביר פון חאָבנע האָט נאָנץ פיין איבערגענומען ביי מיר דאָס פעקעל פון האַנט צו האַנט, ווי מע נעמט איבער, למשל, א קינד אויף א ברית־מילה פון

דער קוואַטערין צום קוואַטער, און מיינע צוויי אידען בשעת־מעשה האָבען געהאָלפען קוקען, זיך געגלעט די בערד און באַלעקט זיך, ווי א קאַץ, בשעת זי קוקט אויף פוטער... און איך האָב מיך אָפּ־געזעגענט, נאָך א מאָל געבעטען, מע זאָל קיין פאַראיבעל ניט האָבען פאַר דער טרחה, חאבנע איז טאַקי א שטאַדט ניט חלילה פון גזלנים אָדער חאַפערס, און א גוטען שבת, און א סוף.

אויסגעלעדיגט די בוזעם־קעשענע, איז מיר אראָפּ צעהן פוד משא, און איך בין מיר מיט א פרייען קאָפּ נעגאַנגען אין שוהל אריין, געהערט זעהר א שענעם חזן, וואָס ציקעלט זיך אפילו א ביסעל צו־פיעל און מאכט משונה־מאַדנע קונצען מיט'ן האַלז, טערעלייקעט דעם „לכה־דודי", ווי א סאָלאָווייי, לאָזט־אויס דעם „מזמור־שיר־ליום־השבת", ווי א זינגער, להבדיל, אין טהעאַטער, און זאָגט דעם „כנונא" עכט אידיש, מיט אזוי פיעל „מאַראַל", מיט אזא מין מתיקות, אז עס גלוסט זיך הערען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל — איך האָב שוין לאַנג ניט געהערט אזא חזן, ווי אין חאבנע, איך האָב שוין לאַנג ניט געהערט אזא קידוש מיט אזעלכע זמירות, ווי אין חאבנע, איך האָב שוין לאַנג ניט געגעסען אזעלכע געפעפערטע פיש מיט אזעלכע געשמאקע לאָקשען מיט אזא צימעס־פלייש, ווי אין חאבנע, איך בין שוין לאַנג ניט אזוי געשלאָפען געשמאק, ווי איך בין געשלאָפען יענע נאכט שבת, און אויך דעם גאַנצען טאָג שבת בין איך געשלאָפען, ווי א קיסר! אויסגעשלאָפען זיך אויף אלע זייטען, בין איך מיר גאַנץ פיין אויפגעשטאַנען, ארויסגעגאַנגען א ביסעל אויפ'ן שפאַציער, אַנקוקען חאבנע, חאבנער אידען מיט חאבנער ווייבער, חאבנער בחורים מיט חאבנער מיידלעך, וואָס געהען אַנגעטהאָן און אויסגעפוצט נאָך „דער לעצטער מאָדע"; נאָכדעם האָב איך מיר גאַנץ פיין אָפּגעגעסען דעם קאַלטען שלש־סעודות און גאַנץ פיין אָפּגעזונגען די שענע זמירות, אַוועק אין שוהל אריין דאַוונען מעריב, געקומען, אָפּגעמאכט גאַנץ פיין הבדלה, זיך צערעכענט גאַנץ פיין מיט דער בעל־חבית'טע אויף דער אכסניה, אָפּגעריסען, געוויינטליך, פונ'ם חשבון א פאָר גילדען,

און זיך געלאָזט גאַנץ פיין צום גביר פון חאַבנע נאָך די עטליכע גראָשענס.

געקומען צום גביר פון חאַבנע, האָב איך איהם געטראָפען אין זעהר א שענעם זיידענעם חאַלאַט מיט זיידענע קאַטעסען, געהט ארום גאַנץ פיין איבער'ן זאַל, דרעהט מיט די קאַטעסען פון איין פינגער אויפ'ן אנדערען, באַמקעט און זינגט מיט זעהר א שענער שטימע:

אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!
במהרה, במהרה, במהרה בימינו!...

„מילא, יענער זינגט, טראַכט איך מיר, לאָז ער זינגען; ער וועט אויפהערען צו זינגען, וועל איך איהם דעמאָלט זאָגען". מיין גביר אָבער הערט ניט אויף צו זינגען, צו באַמקען און צו דרעהען מיט די קאַטעסען פון איין פינגער אויפ'ן אנדערען. איך הויב אָן צו זיצען אויף הייסע קויהלען, חאַפ זיך אויף אַלע מאָל און וויל צוגעהן צו איהם און זאָגען מפח יענער מעשה, איז אָבער אומ־מעגליך: ער זינגט און באַמקעט און דרעהט מיט די קאַטעסען פון איין פינגער אויפ'ן אנדערען, און דאָס קול געהט אַלע מאָל העכער און העכער:

אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!
אי־אי־אי־אי!
אי־אי־אי־אי!
במהרה, במהרה, במהרה בימינו!...
אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!...

„וואָם עס וועט זיין!" — טראכט איך מיר, און טהו מיר אָן א כּח און געהט־צו צו איהם און רוף מיך אָן, אז איך רעכען, אם ירצה השם, היינט, באלד טאקי, הייסט עס, פאהרען אין וועג אריין, האָב איך איהם געוואלט בעטען מכּח... המ... הויבט ער אויף דעם פינגער מיט'ן קאָטעס גאנץ הויך און מאכט צו מיר הויך, אויף א קול:

אליהו הנביא!
אליהו התשבי!
אליהו הגלעדי!
אי־אי־אי־אי!
אי־אי־אי־אי!

„וואָם ס'האָט זיך מיר געחלומט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנצע וואָך! — אזוי טראכט איך מיר. — דער מענטש האָט זיך א ביסעל פארליעבט אין אליהו'ן, ס'איז איהם גאָר ניט אפצורייסען!"... בקיצור, ער האָט געזונגען און געבאָמקעט אזוי לאנג, ביז ער האָט אויפגעהערט צו זינגען און צו באָמקען. „א גוטע וואָך — מאכט ער צו מיר — א גוטע וואָך, זיצט". און מיר זעצען זיך אוועק גאנץ פיין ביידע ביי'ם טיש, און ער איז מיך מכבד מיט א גאנץ פיינעם פאפיראָס, שאפט, מע זאל אריינטראָגען צוויי גלאָז טיי, מיר א גלאָז און איהם א גלאָז, און טהוט מיך א פרעג: „יונגערמאן, וואָם וועט איהר עפים זאָגען גוטס?" — „וואָם זאל איך, זאָג איך, זאָגען? איך פאָהר היינט אוועק, זאָג איך, טאקי באלד, הייסט עס, האָב איך אייך געוואלט, זאָג איך, בעטען די עטליכע גראָשענס". — „וואָם פאר גראָשענס?" — „די עטליכע קערבלעך", זאָג איך. — „וואָסערע קערבלעך?" — „דאָם גלט, זאָג איך, דאָם גלט מיינס". — „וואָסער גלט?" — „וואָם הייסט, זאָג איך, וואָסער גלט? איהר ווייסט ניט, וואָם איך מיין? איך מיין, זאָג איך, דאָם גלט, וואָם כ'האָב אייך געגעבען באהאלטען ביז איבער שבת". — „איהר, זאָגט ער, האָט מיר געגעבען גלט?"...

און בשעת־מעשה מאכט ער אזא פנים, גלייך ווי איך וואלט איהם געזאגט, למשל, אז זיין נאז איז ניט זיינע, נאר מיינע...

איהר קאנט פארשטעהן, ווי אזוי מיר איז געווארען בשעת־מעשה אויף דער נשמה: א קשיא אויף א מעשה? חאבנע איז טאקי א שטאדט, חלילה, ניט פון קיין גזלנים, ניט פון קיין חאפערס... נאר צוריק האב איך מיך מיישב נעווען: אפשר טרייבט ער קאטאווען? הויב איך אן צו לאכען: „חא־חא, איהר זענט א רעכטער ליץ, זאג איך, איהר קאנט נוט די מלאכה!" מאכט ער צו מיר אבער ערנסט: „וואסער מלאכה?" — „איהר טרייבט, זאג איך, מיט מיר קאטאווען". מאכט ער צו מיר שוין צו ערנסט: „יונגערמאן, איך בין ניט אייער גלייכען און טרייב ניט מיט אייך קיין קאטאווען! זאגט, וואס ווילט איהר?"...

דא האב איך שוין דערפיהלט, אז דאס פנים ציטערט מיר, די אויגען פינטלען, די קנעכלעך הויבען זיך אן צו טרייסלען, אט פאל איך אום. נאר איך געב מיך ניט ארויס. איך נעם עס אן אלץ פאר א שפאס און טהו איהם א זאג: „נו, נענוג אייך שוין צו לצ'עווען, כלעבען, גיט מיר אפ מיין געלט, לאמיך פאהרען". מיין גביר פון חאבנע זיצט אקעגען מיר, קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין, און איהר זאלט זאגען, ער זאל דאס אפילו א ריהר טהון מיט א ברעם, א פינטל טהון מיט איין אויג. גארניט, גלייך ווי איך וואלט עפים געדעדט פונ'ם וועג, חלילה, פונ'ם זינען. „יונגערמאן, מאכט ער צו מיר גאנץ געלאסען, איהר זענט זיך טועה, איהר האט געטראפען ניט אהין, וואו איהר דארפט". טהוט עס מיך שוין מסתמא א טראג־אויף און איך רוף מיך אן צו איהם: „אויב איהר טרייבט ניט קיין קאטאווען, זאג איך, פארשטעה איך אייך ניט, וואס דאס איז פאר א שפיעל? איך האב אייך געגעבען, זאג איך, באהאלטען געלט, קיין עין־הרע, אזא סומע געלט, דאס געלט איז ניט מיינס, ס'איז פרעמד געלט"... און איך פיהל, אז די צונג פלאנטעט זיך, אין האלז שטיקט, אינ'ם לינקען אויהער פייפט, עס געהט מיר אפ, ווי מע זאגט, א מינוט צום חלש'ען.

„איך ווייס ניט, מאכט ער צו מיר, ווּאס איהר ערדט". — „האָט איהר, זאָג איך, ביי מיר קיין נעלט נ י ט געגומען?" — „א י ך, זאָגט ער, ביי א י ך? ווייזט, זאָגט ער, איהר האָט עפּעס אויף פּאָפּיער?"... דאָ איז מיר געוואָרען שלעכט; אצינד פּארשטעה איך שוין, פּאר ווּאס ער האָט געזאָגט, אז ער חתמ'עט ניט קיין קוויטלעך!... „סטייטש, זאָג איך, נו, און די ערות, ווּאס זענען דערביי געווען?" מאכט ער צו מיר: „ערות? ווּאסערע עדות?" — „ניט געווען, זאָג איך, דערביי רב לייזער און רב יאָסי?" — „ווּאסער לייזער, ווּאסער יאָסי?" — „סטייטש, זאָג איך, נאָט איז מיט אייך, אָט, זאָג איך, טהו איך א שפּרונג און ברענג זיי צו פיהרען!" — „שפּרינגט, מאכט ער צו מיר, וואוהין איהר ווילט, אבי לאָזט מיך צו־רוה; איהר זענט מיר, זאָגט ער, ניט ביי אלע נעראנקען, יוננערמאן!"...

און לויפענדיג אזוי צו מיינע ערות, פּליהט מיר דורך בשעת־מעשה א מחשבה: אפשר בין איך טאקי ניט ביי אלע נעראנקען? אפשר איז דאָס נאָר א דמיון? א חלום? אפשר בין איך נאָר ניט אין חאבנע? איך לויף, און די נעראנקען לויפען, דער קאָפּ ווערט מיר שיער ניט צעשפּאלטען אויף שטיקלעך. דער רוח האָט מיך נעטראָגען קיין חאבנע אויף שבת! וועה און ווינד, ווּאס וועל איך טהון, א קלאָג, פּארפינסטערט בין איך געוואָרען?!...

אהין־אהער, איך קום צו רב לייזערן, איך קום צו רב יאָסין, דערצעהל זיי דעם אומגליק, ווּאס מיר האָט געשעהן: „קומט, זאָג איך, אידען בני רחמנים, קומט גיכער, האָט רחמנות, ס'איז א סומע נעלט, זאָג איך, פרעמדס, ניט מיינס, ראטעוועט מיך!"... און מיר קומען צו לויפען אלע דריי צום גביר פון חאבנע, נעהט ער אונז אקענען מיט א מאדנע שמייכעל און מאכט צו מיינע צוויי שענע אידען בזה הלשון: „ווּאס זאָגט איהר אויף דעם שלאָק? דער יוננערמאן האָט זיך אייננערערט א לונג־און־לעבער אויף דער נאָז; ער זאָגט, אז ער האָט מיר כמו ווי נענעבען נעלט א גרויסע סומע אויף צו באהאלטען, און ווייזט אן אויף אייך, אז איהר זענט דערביי

נעווען. וואָס זאָגט איהר אויף אזא מין אָנשויקעניש?"... מיינע ביידע עדות, די שענע אידען מיט די שענע בערד, שטעהען און קוקען אויפ'ן גביר, אויף מיר און איינס אויפ'ס אנדערע. „וואָס שווייגט איהר? — מאכט צו זיי דער גביר. — האָט איהר נעהערט אזא מין בלבול?" — „גאָט ברוך־הוא זאָל שומר ומציל זיין!" — מאכען מיינע צוויי עדות, די שענע אידען מיט די שענע בערד, און קוקען זיך איבער איינס מיט דאָס אנדערע. „ער זאָגט, מאכט ווייטער צו זיי דער גביר, אז ס'איז נעווען מי יודע וואָס פאר א סומע געלט, תרפ"ט אלפים, און אז איהר האָט אליין געזעהען, ווי ער האָט דאָס מיר איבערגענעבען, איך זאָל דאָס באהאלטען ביי זיך בין איבער שבת. ווי געפעלט דאָס אייך? איך האָב מורא, צי דער יונגערמאן איז, חלילה, ניט גערירהרט?"... — „ניט אנדערש, אז... ער איז, חלילה, גערירהרט"... רופען זיך אָפ מיינע ביידע עדות, קוקען אויפ'ן גביר און איינס אויפ'ס אנדערע און גלעטען זיך די שענע בערד. איך ווייל עפיס זאָגען, שרייען — קאָן איך ניט! עס האָט זיך מיר צוגעקלעפט די צונג צום גומען, געשטעלט זיך עפיס פאָפעריק אין האלז, ווי א ביין, פינסטער געווארען אין די אויגען... שטיל האָבען זיך מיינע צוויי עדות, רב לייזער און רב יאָסי, ארויסגערוקט פון שטוב, עפיס מאָדנע געקוקט אויפ'ן גביר און איינס אויפ'ס אנדערע. זייערע פנימ'ער זענען נעווען בלאָס, ווי די לבנה, נאָר זיי האָבען געשיינט, און די אויגען האָבען ביי זיי געלויכטען, ווי ביי מענטשען, וואָס גאָט ברוך־הוא האָט זיי צוגעשיקט אויף א פולער וואָך ניט קיין שלעכט געשעפטעל...

. . . . . .

הערט איהר? גאָט וויסט, וואָס מיט מיר וואָלט נעווען, ווען דער חאבנער גביר זאָל ניט געווען צוגעהן צו מיר, ארויפלעגען מיר די האנט אויף די פלייצעס, עפענען די שאפע און א זאָג טהון צו מיר: „יונגערמאן, עסט אייך ניט אָפ דאָס הארץ. דאָ האָט

איהר אייער נעלט. איך האָב אייך ניט מעהר נאָר געוואָלט ווייזען, וואָס איז חאַבּנע און וואָר זענען איהרע שענע אידען"...

פון דעמאָלט־אָן פּאָהר איך ניט קיין חאַבּנע, און אז איך פּאָהר קיין חאַבּנע, פיהר איך ניט מיט קיין גאָלט, און אז איך פיהר גאָלט, האָלט איך ניט שבת, און אז איך האָלט שבת... וויים איך שוין, וואָס איך האָב צו טהון...

און דער נאָלער יונגערמאַן מיט די ווייסע ברעמען, אז ער האָט געענדיגט צו דערצאָהלען די מעשה, האָט ער זיך אָפּגערוקט מיט'ן בענקעל א ביסעל אויף א זייט און האָט געגומען אריינקוקען אונז איטלעכען באזונדער אין די אויגען אריין, צו זעהען, וואָס פאר א רושם זיין מעשה האָט אויף אונז געמאַכט. מיר אלע זענען גע־בליבען, ווי פארשטומט. עס איז איבערגעריסען געוואָרען אונזער שמועס, אָפּגעהאקט געוואָרען, ווי מיט א האק־מעסער. נאָר איינער פון אונז (איך געדענק ניט ווער; דאכט מיר, אז איך) האָט זיך איינגעשטעלט און האָט א פרעג געטהאָן ביי'ם גאָלען יונגעמאַן מיט די ווייסע ברעמען:

— אקענען וואָס, הייסט דאָס, האָט איהר אונז דערצאָהלט די דאָזיגע מעשה?

— אקענען וואָס? — מאכט ער ווי פארוואונדערט. — וואָס הייסט, אקענען וואָס? אקענען גאָרניט. ס'איז גלאַט אזוי זיך א מעשה, אין דער וועלט אריין. איך האָב מיך גראָד איצט דער־מאנט, האָב איך אייך דערצאָהלט.

ס׳א ליגען!

דיאלאג אין נאליוצע.

נעשריבען אין יאהר 1906.

ס׳אַ ליגען!

— איהר פֿאהרט, דאכט מיר, קיין קאָלאָמעא?
— פון וואנען וויסט איהר, אז קיין קאָלאָמעא?
— איך האָב געהערט, איהר האָט געפֿרעגט מיט'ן קאָנדוקטאָר. איהר זענט טאקי א קאָלאָמעאר, צי איהר פֿאהרט נאָר קיין קאָלאָמעא?
— טאקי א קאָלאָמעאר. וואָס איז דען?
— גאָרנישט. גלאָט אזוי, איך פֿרעג. עפּיס א היבשע שטאָדט קאָלאָמעא?
— וואָס איז שייך א היבשע שטאָדט? א שטאָדט, ווי אלע שטעדט אין גאַליציע. א פֿיין שטעדטעל, זעהר א פֿיין שטעדטעל!...
— איך מיין, צי ס׳איז פֿארהאן ביי אייך עפּיס פֿיינע מענטשען, נגידים?
— פֿארהאן אלערליי: פֿארהאן נגידים, פֿארהאן קבצנים. נעווייניטליך, מעהר קבצנים ווי נגידים.
— דאָס אייגענע, וואָס ביי אונז. אויף איין נגיד — קיין עין־הרע, טויזענט קבצנים. ביי אייך אין קאָלאָמעא דאַרף זיין א נגיד פֿינקעלשטיין?
— פֿארהאן א נגיד פֿינקעלשטיין. וואָס איז? איהר קענט איהם?
— קענען קען איך איהם ניט, נאָר איך האָב געהערט. הייסט ער ניט רב שעיה?

— רב שעיה. וואָס איז דען?

— נאָרנישט. גלאָט אזוי, איך פרעג. ער איז טאקי אזא גביר, ווי מע זאָגט, אָט דער רב שעיה?

— איך ווייס? זיין געלט האָב איך נישט געצעהלט. וואָס פרעגט איהר זיך אזוי נאָך? איהר דאַרפט דאָס וויסען אקענען קרעדיט?

— ניין, גלאָט אזוי. ער האָט, זאָגט מען, א טאָכטער.

— ער האָט דריי טעכטער. אפשר מכח א שידוך? וויפיעל, האָט מען אייך געזאָגט, גיט ער נדן דער טאָכטער?

— דאָ האָנדעלט זיך ניט וועגען נדן, פּארשטעהט איהר מיך. מע שמועסט פון דער שטוב שמועסט מען: וואָס פאר א שטוב איז ביי דעם רב שעיה פינקעלשטיין? וואָס פאר א הויז הייסט דאָס?

— וואָס זאָל זיין פאר א הויז? א הויז, ווי אלע הייזער. א אידישע שטוב, א פיינע שטוב, א חסידישע, זהיר א פיינע שטוב! מע זאָגט אפילו, אז מכח אידישקייט איז ביי איהם די לעצטע צייט... נאָר ס'א לינען!

— וואָס איז א לינען?

— וואָס מע זאָל ניט זאָגען, איז א לינען. קאָלאָמעא איז, דאַרפט איהר וויסען, א שטאָדט פון סאָמע לינגערס.

— איז טאקי מהאי טעמא כדאי צו וויסען, וואָס זאָגט מען, למשל, אויף זיין שטוב?

— מע זאָגט, אז ס'איז שוין נישט דאָס, וואָס אמאָל. למשל, אמאָל פלעגט מען דאַרטען פסח האַלטען שמורה... ער אליין פלעגט גאָר פאָהרען צוויי מאָל אין יאָהר צום רבי'ן. און היינט... היינט איז שוין ניט דאָס...

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס דען האָט איהר געוואָלט? מע זאָל שוין ארא־ווארפען באָרד און פאות און עסען חזיר בפרהסיה?

— איהר זאָגט „מע זאָגט", האָב איך נעמיינט, מי יודע וואָס מע זאָגט! דער עיקר איז דאָך, אויב דער מענטש אליין איז א מענטש. דאָס הייסט, איך מיין, צי איז ער, אָט דער רב שעיה פינקעלשטיין, מיין איך, עפּעס א פיינער, א לייטישער מענטש? אָט דאָס מיין איך.

— וואָס איז שייך א לייטישער מענטש? א מענטש ווי אלע מענטשן. א פיינער מענטש. למאי זאָל איך זאָגען? א גאַנץ פיינער מענטש! מע שמועסט אפילו ביי אונז, אז ער איז א ביסעל... נאָר ס׳א ליגען!

— וואָס איז א ליגען?

— אלסדינג, וואָס מע זאָגט אויף איהם, איז א ליגען; קאָנקאָמעא איז אזא שטאָדט, וואָס מע האָט ליעב רעדען איינם אויף דאָס אנדערע; ווייל איך ניט נאָכזאָגען, וואָרום דאָס הייסט שוין לשון־הרע.

— וויבאַלד אז איהר ווייסט, אז ס׳א ליגען, איז דאָך שוין אוים לשון־הרע.

— מע זאָגט, אז ער איז... א ביסעל... א דרעהער.

— א דרעהער? יעדער איד איז א דרעהער. א איד דרעהט. איהר זענט דען נישט קיין דרעהער?

— א דרעהער צו א דרעהער איז נישט גלייך. אויף איהם זאָגט מען, פּארשטעהט איהר מיך... נאָר ס׳א ליגען!

— וואָס זשע, אייגענטליך, זאָגט מען אויף איהם?

— איך זאָג דאָך אייך, אז ס׳א ליגען!

— ווייל איך וויסען דעם ליגען, וואָס מע זאָגט.

— מע זאָגט, אז ער האָט שוין דריי מאָל געשטעלט זיך. נאָר ס׳א ליגען! איך וויים נאָר פון איין מאָל.

— אָט דאָס איז גאָר? וואו האָט איהר געזעהען, א סוחר זאָל זיך ניט שטעלען? א סוחר האנדעלט אזוי לאנג, ביז ער פּארהאנדעלט זיך. א סוחר, אז ער שטארבט־אוועק נישט גע־

שטעלטערהויט, איז א סימן, אז ער איז געשטאָרבען פאר דער צייט. וואָס? ניט אזוי?

— אלץ הייסט ביי אייך געשטעלט? אויף איהם זאָגט מען, אז ער האָט זיך מיאוס אוועקגעשטעלט, אראָפגעלאָזט די ממתקים און ארויסגעשטעלט דער וועלט א פייג. איהר פארשטעהט?

— נישט קיין נארישער מענטש, אפנים. נו, און אויסער דעם גאָרניט?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? ער זאָל קוילען מענטשען? באגעהן קרימינאל? מע דערצעהלט אפילו ביי אונז אויף איהם יאָ עפּים זעהר ניט קיין שענע מעשה... נאָר ס'א ליגען!

— דהיינו, וואָס פאר א מעשה?

— א מעשה מיט א פריץ... א נעכטיגער טאָג!

— וואָס פאר א מעשה מיט א פריץ?...

— עפּים א פריץ דאָרטען... קוויטלעך... וויים איך וואָס קאָלאָמעא קאָן אויסטראכטען? ס'א ליגען! איך וויים, אז ס'א ליגען!

— אז איהר וויסט, אז ס'א ליגען, וועט דאָך עם איהם ניט שאדטען.

— ער האָט, זאָגט מען, געהאנדעלט מיט א פריץ, זעהר א רייכען פריץ, געווען ביי'ם פריץ א חשוב, א גרויסער חשוב. דערווייל איז דער פריץ געשטאָרבען, האָט ער צוגעשטעלט אויף איהם א פאָר קוויטלעך; איז געוואָרען א גוואלד אין שטאָדט: פון וואנען האָט זיך געגומען צו איהם קוויטלעך, אז דער פריץ האָט זינט ער לעבט ניט אונטערגעשריבען קיין פאפיער?... קאָלאָמעא, דארפט איהר וויסען, איז א שטאָדט, וואָס גיט אכטונג...

— נו?

— נו־נו! האָט ער געהאט אויף זיך א פעקעל...

— אט דאָס איז גאָר? יעדער איד האָט א פעקעל. איהר האָט אמאָל געזעהען א אידען אָהן א פעקעל?

— דער האָט אָבער אויף זיך געהאַט, זאָגט מען, דריי פּעקלעך.

— דריי פּעקלעך? דהיינו, וואָס נאָך פּאַר פּעקלעך האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אויף זיך?

— מיט א מיהל האָט ער, זאָגט מען, געהאַט צו טהון... נאָר דאָס איז שוין געווים א ליגען!

— איז זי אָפּגעברענט געוואָרען מן הסתם, האָט מען געזאָגט אויף איהם, אז דאָס האָט ער אליין געמאַכט „בורא מאורי האש", מחמת די מיהל איז שוין געווען איין אלטע, האָט ער זי גוט סעקורירט, בכדי ער זאל קאָנען שטעלען נאָכדעם א נייע?

— פון וואַנען ווייסט איהר, אז ס'איז אזוי געווען די מעשה?

— ווייסען וויים איך ניט, נאָר איך בין מיר משער, אז אזוי האָט נעמוזט זיין די מעשה.

— אזוי, הייסט דאָס, שמועסט מען ביי אונז אין קאָלאָמעא, נאָר ס'א ליגען. איך קאָן איך געהן שווערען, אז ס'א ליגען!

— עס אהרט מיך ניט, ס'זאל זיין איין אמת. וואָס נאָך האָט ער געהאַט, זאָגט איהר, פּאַר א פּעקעל אויף זיך?

— איך זאָג? די שטאָדט זאָגט. נאָר דאָס איז שוין גלאַט א פּריטשעפּע, א בלבול, א רייזער בלבול.

— א בלבול? פּאלשע מינין?

— נאָך ערגער.

— וואָס קאָן שוין זיין ערגער?

— א בזיון צו דערצעהלען וואָס קאָלאָמעא קאָן אויסטראַכטען! פּוסטע מענטשען... לעדינגעהערס... און אפשר איז דאָס נעווען איין אָנגעשטעלטע זאָך, מע זאל קאָנען צאָפּען געלט? איהר ווייסט ניט? א קליין שטעדטעל, און א נגיד האָט שונאים...

— ער האָט געהאַט צו טהון אודאי מיט א דיענסט?...

— פון וואַנען ווייסט איהר? מע האָט אייך שוין דערצעהלט?

— דערצעהלט האָט מען מיר ניט, נאָר איך שטוים מיך שוין אָן. עם האָט איהם געקאָסט מסתמא א שענע פּאָר קרייצערס, אָט דער דאָזיגער בלבול?

— לאָמיר זיך ווינטשען דאָס ביידע פּאַרדיענען אלע וואָך, איך בין אייך נישט קיין שונא, וואָס איהם האָט דאָס געקאָסט, חאָטש ער איז דרינען גאָט די נשמה שולדיג. א קליין שטערטעל... א איד א נגיד... עס געהט איהם גוט... מע פּאַרגינט איהם ניט... פּשוט, מע פּאַרגינט איהם ניט!...

— מעגליך. האָט ער עפּים פּיינע קינדער, לייטישע? דרויי טעכטער, האָט איהר, דאָכט זיך, געזאָגט?

— דריי. צוויי אויסגענעבענע און איינע א מיידעל. פּיינע קינדער, זעהר פּיינע קינדער... אויף די עלטערע זאָגט מען אפילו, אז... נאָר ס'א ליגען!

— דהיינו, וואָס זאָגט מען אויף זיי?

— איך זאָג דאָך אייך, אז ס'א ליגען.

— איך וויים, אז ס'איז א ליגען. איך וויל אָבער וויסען דעם ליגען.

— אז איהר וועט וועלען אויסהערען אלע ליגענס, וואָס נעהען ביי אונז אין קאָלאָמעא, וועט אייך ניט קלעקען קיין דריי טעג מיט דריי נעכט... אויף דער עלטערער זאָגט מען, אז זי גענהט מיט די אייגענע האָר. קאָן איך אייך ערות זאָגען, אז ס'איז ליגען, וואָרום זי איז נאָר ניט אזוי געבילדעט, אז זי זאָל טראָגען אייגענע האָר. און אויף דער צווייטער טאָכטער האָט מען גלאָט אויסגעטראכטן, אז נאָך מיידעלווייז... נאָר וואָס קאָלאָמעא קאָן אויסטראכטען! ס'א ליגען!

— כּדאי צו הערען, וואָס מע קאָן ביי אייך אין קאָלאָמעא אויסטראכטען?

— איך זאָג דאָך אייך, אז קאָלאָמעא איז א שטאָדט פון כאָמע ליגנערס, און פון בּאַרערס, און פון לאַנגע צינגער. איהר וויסט נישט? אין א קליין שטערטעל, אז א מיידעל שפּאַציערט

איינע אליין ביינאכט איבער דער גאס אין דער פינסטער מיט א יונגענמאן, ווערט שוין א טאַראַם: וואָס האָט א מיידעל ארום־צוגעהן אין קאַלאָמעא ביינאכט איינע אליין מיט א פראַוויזער?

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט? זי זאָל מיט איהם אנט־לויפען אין מיטען יום־כּפּור קיין טשערנאָוויץ, אזוי ווי, מע זאָגט, די קלענערע האָט אפגעטהאָן א שפּיצעל?

— וואָס פאר א שפּיצעל האָט דען אפּגעטהאָן די קלענערע?

— ניט פּראי, כלעבען, גאָר נאכדערצעהלען אלע שטות'ע־רייען, וואָס געהען ארום ביי אונז אין קאַלאָמעא. איך האָב פּיינט נאכדערצעהלען א ליגען!...

— איהר האָט שוין דערצעהלט אזוי פיעל ליגענס, דער־צעהלט שוין דעם ליגען אויך.

— איך דערצעהל נישט מיינע ליגענס, רב איד, איך דערצעהל יענעמ'ס!... און איך פּארשטעה גלאט ניט, וואָס פרענט איהר זיך אזוי שטאַרק נאָך אויף איטליכען באזונדער, ווי א פּראָ־קוראָר? איהר זענט, דאכט מיר, א איד, וואָס האָט ליעב נאָר אויסטאפּען, אויספּארשען, ארויסציהען ביי יענעם דאָס דם־התמצית פון די ביינער, און אליין האָט איהר מורא ארויסלאָזען א וואָרט... האָט קיין פּראיבעל ניט, וואָס איך זאָג אייך דעם ריינעם אמת, איהר זענט, שוינט מיר, א רוסישער איד, און די רוסישע האָבען אין זיך א מיאוסע טבע: זיי האָבען ליעב ארויסקריכען יענעם מיט די שטיוועל אין הארצען אריין... די רוסישע זענען, ווייזט אוים, נישט קיין קליינע בּארעדרס... איבעריגענס, איז שוין באלד קאַלאָמעא... צייט זיך נעמען צו די זאכען... ז־וי־וי־ט זשע מוחל!

דריי אַלמנות

א ספור־המעשה פון איין אלטען בחור א בעל־כעסן.

געשריבען אין יאָהר 1907.

דְרַיי אַלְמָנוֹת

א.

אַלמנה נומער איינס

— איהר האָט אַ טעות, פּריין מיינער. נישט אַלע אַלטע מוידען זענען אומגליקלעך, נישט אַלע אַלטע בחורים זענען ענאָאיס־טען. אייך דאכט זיך אויס, זיצענדיג אָט דאָ אין קאַבינעט מיט אַ ציגאר אין מויל און מיט אַ ביכעל אין האַנט, אַז איהר וויסט שוין אַלסדינג, אַז איהר האָט שוין אַריינגערוננגען טיף אין דער נשמה אַריין, און עס איז אייך שוין פאַרענטפערט אַלע קשיות. און ווער שמועסט, אַז גאָט האָט אייך געהאָלפען, איהר האָט נאָך גענונען דאָס ריכטיגע וואָרט „פסיכאָלאָגיע" — פּס! ווער איז צו אייך גליך? אַ קליניגקייט פּסי־כאָ־לאָ־גיע!... וויסט איהר, וואָס איז די טייטש פסיכאָלאָגיע? פסיכאָלאָגיע איז פעטרישקע. עס זעהט אויס שען, האָט אַ גוטען ריח, און אַז מע שיט דאָס ארויף אויף אַ געקעכטס, איז דאָס געשמאק. געהט זשע אָבער קיין פעטרישקע! איהר ווילט נישט? היינט וואָס דערצעהלט איהר מיר פסיכאָלאָגיע? אַז איהר ווילט וויסען די אמת'ע פסיכאָלאָגיע, זעצט מען זיך אַוועק און מע הערט אויס מיט קאָפּ, וואָס מע דער־צעהלט אייך, און ערשט נאָכדעם וועט איהר אַ ברירה האָבען ארויס־צוזאָגען אייער מיינונג, פון וואַנען עס נעמט זיך אומגליק און וואו ליגט ענאָאיזם. אָט בין איך איין אַלטער בחור, און איין אַלטער

בחור וועל איך שוין שטארבען. פאר וואס? א! זעהט איהר, וויבאלד איהר פרעגט פאר וואס און ווילט מיך אויסהערען, איז דאס די אמת'ע פסיכאלאגיע! דער עיקר איז, איהר זאלט מיך ניט איבערשלאגען מיט קיין קשיות, ווי אזוי און וואס און וועז — איך האב פיינט, אז מע שלאגט מיך איבער אין מיטען. א בייספל, ווייסט איהר דאך, בין איך א קאפריזנער פון תמיד אן, און די לעצטע צייט האט זיך מיר נאך צוגעווארפען נערוועז אויך... נישט חלילה משוגע, שרעקט אייך ניט! משוגע — דאס פאסט פאר אייך; איהר האט א ווייב. איך טאר נישט. איך דארף זיין קלאר. איך דארף זיין געזונט. דאס וועט איהר אליין אויך צור־געבען. מיט איינעם ווארט, קיין קשיות זאלט איהר מיך ניט פרעגען. אז איך וועל אייך האבען דערצעהלט די גאנצע מעשה און אייך וועט עפעס זיין קשה, נישט גלאטיג, דעמאלט וועט איהר צו מיר האבען טענות. נו? שוין? אלזא, זעצט איהר זיך נאר צוועק אט דא אויף מיין ארט, און איך וועל מיך באזעצען מחילה אין אייער וויעגשטוהל. איך האב אויך ליעב, אז ס'איז ווייך און באקוועם, און אגב איז פאר אייך בעסער אט דא, איהר וועט ניט איינשלאפען...

אלזא, איך געה גלייך צו דער מעשה. איך האב פיינט הקרמות, איבערינע רעד. געהייסען האט זי פאיע, און נערופען האט מען זי „די יונגע אלמנה". פאר וואס? הויבט זיך אן א מעשה, פאר וואס! וואס פארשטעהט איהר ניט? מסתמא, אז מע האט זי נערופען „די יונגע אלמנה", איז דערפאר, וואס זי איז נעווען א יונגע און איין אלמנה. מאהלט אייך, איך בין נעווען יונגער פון איהר. אויף וויפיעל יונגער? וואס מאכט דאס אייך אוים? איך זאג אייך יונגער, איז יונגער. מיט איינעם ווארט, עס האבען זיך געפונען מענטשען, וואס האבען א צונג, און האבען נעזאגט, באשר איך בין א בחור און זי א יונגע אלמנה, איהר פארשטעהט?... אנדערע האבען מיר זאגאר אפגענעבען מזל־טוב, נעווואונטשען, ס'זאל זיין מיט גליק. איהר מעגט מיר גלויבען, און טאמער ווילט

איהר מיר ניט גלויבען, בין איך אויך ניט בדלות. איך דארף מיך פאר אייך ניט אויסשטעלען. איך בין איהר געווען אזא פאר, אזוי ווי איהר זענט מיר א פאר. גאָרנישט, גוטע פרויען, מע האָט זיך ליעב געהאט. און וואָס איז דאָס חידוש? כ׳בין נאָך געווען באקאנט מיט איהר מאן. נישט נאָר באקאנט, נאָר באפרויענט. דאָס הייסט, איך זאָג אייך ניט, אז מיר זענען געווען פרויענט. איך זאָג, אז מיר זענען געווען באפרויענט. ס׳איז גאָר צווייי זאכען: מע קאָן זיין באפרויענט און ניט זיין קיין פרויענט, און, פארקעהרט, מע קאָן זיין די נאָהענטסטע פרויענט און ניט זיין באפרויענט. אזוי מיין איך. אייער מיינונג פרעג איך ניט! אלזא, זענען מיר מיט איהר מאן געווען גוט באפרויענט, געשפיעלט א פרעפעראנס, אמאל א שאך. מע זאָגט, אז איך בין א באריהמטער שאכמאטיסט. איך שטעל מיך ניט אויס פאר אייך! עס קאָן זיין, אז ס׳איז דאָ גרעסערע שפיעלער פון מיר. איך זאָג אייך נאָר, וואָס יענער זאָגט... איז ער געווען, דער מאן איהרער, א יונגערמאן א גראָטעגער, א מושלם, און דערצו טאקי א קענער אויך, א שענער קענער. און דוקא איין אויטאָדידאקט, פון זיך אליין הייסט עס, אָהן גימנאזיעס, אָהן אוניווערזיטעטען, אָהן דיפלאָמען. נאָט אייך א האַרטען דרייער פאר אלע דיפלאָמען. וואָס? איהר ווילט ניט? ווי איהר ווילט אייך. איך האָב פיינט איבערשפארען יענעם! און איין עושר איז ער אויך געווען, א גרויסער עושר. חאָטש איך וויים ניט, וועלכעם הייסט ביי אייך איין עושר? ביי אונז, א איד, אז ער האָט זיך זיין שטוב מיט זיין בעל־הבתישקייט, מיט זיין פאטאָגדעל אויף ארויסצופאָהרען אין שטאָדט, און נאָך גוטע געשעפטען דערצו, הייסט ער איין עושר. מיר טראסקען ניט! מיר קנאקען ניט! מיר פליהען ניט אין הימל אריין! מיר געהען פאווליי. אלזא, האָט ער געהאט געשעפטען און האָט גוט געלעבט. עס איז געווען א חיות אהין ארויינצוגעהן! וועז איהר זאָלט ניט קומען, זענט איהר א ווילקאָמענער גאסט. נישט ווי ביי אנדערע, וואָס דעם ערשטען מאָל, אז איהר קומט, וויסט מען ניט, וואו מע זאָל אייך

אוועקזעצן. דאָס אנדערע מאָל — שוין א ביסעל קעלטער. דאָס דריטע מאָל נעמט מען אייך אויף אזוי קאַלט, אז איהר חאַפּט א פּאַרקיהלונג... איהר האָט נישט וואָס צו שמייכלען: איך מיין דערמיט, חלילה, נישט קיין באַקאַנטע... זענט איהר אריינגעקומען אהין, האָט מען אייך ניט אוועקגעלאָזט אָהן עסען און מרינקען, און באַגאַנגען האָט מען זיך מיט אייך, ווי מיט אַיין אייגענעם. וואָס דאַרפט איהר א סך? איהר זאָלט מיר הונדערט מאָל מוחל זיין — א קנעפּעל, אז עס האָט זיך אָפּגעריסען ביי דער זשילעט, האָט דאָס געמוזט ווערען צוגענעהט אין דער מינוט! איהר לאַכט? ביי אייך איז דאָס א געלעכטער. א קנעפּעל? וואָס איז א קנעפּעל? א קנעפּעל, ליעבער פרויַנט, ביי א נאש־בראַט, ביי א בחור, איז א גרויסע זאַך! א נאַנצע וועלט! איבער א קנעפּעל האָט זיך אמאָל געטראָפען א מיאוס'ע מעשה: א בחור איז געקומען אַנ־קוקען א מיידעל, האָט מען איהם אַנגעוויזען מיט א געלעכטער, אז עס פעהלט איהם א קנעפּעל, איז ער אוועק אהיים און האָט זיך געהאַנגען... נאָר איך שטעל מיך ניט אָפּ דערוויף: איך האָב פיינט מישען איינם אינ'ם אנדערען... און געלעבט האָבען זיי צווישען זיך, מאַן און ווייב, טאַקי נאָר ווי די טייבעלעך. אָפּגענעבען זיך איינם דאָס אנדערע כּבוד א סך מעהר, ווי א סך היינטיגע נאָר־נאָר פון די געהויבענע. איך מיין דאָ, חלילה, נישט אָנצוגרייפען קיינעם. און טאָמער מיינט איהר אנדערש, אהרט מיך אויך נישט. איך געה מיר צו מיין דערצעהלונג.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, אז פּיני, פּאַיע'ס מאַן, אזוי האָט מען איהם גערופען, קומט צו פאָהרען אהיים, לעגט זיך אוועק אויף פּינף טעג, און אויפ'ן זעכסטען — ניטאָ פּיני! בע! מע! וואָס? ווי אזוי? פּרעגט נישט! א קאַרבונאָק האָט ער געהאַט אויפ'ן האַלז, האָט מען איהם באַדאַרפט שניידען און מע האָט איהם ניט געשניטען. פּאַר וואָס? פּאַר שבת! ס'איז דאָך פּאַרהאַן עפּעס דאָקטוירים אויף דער וועלט! צוויי דאָקטוירים האָב איך איהם געבראַכט צו פיהרען, האָבען זיי זיך געמומען

אמפּערען צוויישען זיך: דער האָט נעזאָגט שנייַדען, דער האָט נעזאָגט ניט שנייַדען! דערווייַל איז דער חולה אויסגענאַנגען. וואָס זאָלט איהר קלערען? איהר מעגט אייך איבערנעמען מיט אייערע דאָקטוירים! איך זאָל אייך אויסרעכענען א צעטל, ווי־פיעל די לייט האָבען איבערגעפּעקלט מענטשען אויף יענער וועלט, וואָלט איהר זיך נעריסען ביי די האָר! מיינע אַין אייגענע שוועס־טער האָבען זיי נע׳סמ׳ט! וואָס מיינט איהר נע׳סמ׳ט? נענומען אַון אייננעגעבען איהר סם? איך בין דאָך ניט קיין משוגענער, איך זאָל אייך דערצעהלען אַזעלכע בבא־מעשיות! נע׳סמ׳ט הייסט — נישט נעגעבען דאָס, וואָס מע דאַרף. זיי זאָלען איהר געווען נעבען חינין צו דער צייט, וואָלט זי אפשר נעלעבט... האָט קיין יסורים נישט, איך וויים וואו איך האָלט. אַלזאָ, האָבען מיר נע׳פּטר׳ט מיין פּריינט פּיני. מילא, וואָס זאָל איך אייך באַ־שרייבען דעם בראָך, וואָס דאָס איז געווען פּאַר מיר? א ברודער, א טאַטע באַראַרף אַזוי נישט באַנג טהון! א וועלט פּיני? א שטיק לעבען האָט מען ביי מיר אַוועקגענומען! היינט דאָס רחמנות! דאָס אומגליק! דער צער פון דער אלמנה! מיט א ברעקל קינד אויף די הענט, א ראָזעטשקע, א נאָלד! דאָס איינצינע שטיקל טרייסט אונזערם! וועו ניט דאָס קינד, וויים איך ניט, צי מיר וואָלטען דאָס איבערגעטראָגען, נישט זי, נישט איך! איך בין נישט קיין אידינע און נישט קיין מאמע, איך זאָל מיך אַוועק־זעצען לויבען אין טאָג אַריין א קינד. נאָר אז איך זאָג אייך, אז דאָס קינד איז געווען א זעלטען קינד, מעגט איהר מיר שוין גלויבען אויף נאמנות! דאָס איז געווען א בילד, איין אויסמיש פון צוויי בילד־שענע מענטשען. איך וויים ניט, ווער פון די צוויי איז געווען שענער: צי ער, צי זי? פּיני איז געווען שען, פּאיע איז געווען רייצענד. אויגען האָט דאָס קינד גע׳ירשנ׳ט פון׳ם פּאַטער; פּיני האָט געהאַט בלויע אויגען. לויפ געהאַט האָבען מיר דאָס קינד בייידע, נאָר איך וויים ניט, ווער האָט דאָס לויפ געהאַט מעהר: זי, צי איך? איהר וועט זאָגען, וויי איז דאָס מענליך — זי איז א

מוטער, איך בין א פרעמדער? עס קעהר זיך נאָר נישט אָן. איהר דאַרפט אַריינקוקען א ביסעל טיעפער: מיין צוגעבונדענ־זיין צו דער שטוב, דאָס רחמנות צו דער אַלמנה און דאָס האַרץ צום אומ־שולדיג יתומה'לע, די גערַאַטענקייט פונ'ס קינד און דאָס, וואָס אַליין בין איך עלענד ווי א בוים — דאָס אַלץ, אז איהר וועט נעמען צוזאַמען, וועט זיין אָט דאָס, וואָס איהר רופט אָן פסיכאַלאָגיע. נישט קיין פעטרישקע, נאָר די רייַנע, די אמת'ע פסיכאַלאָגיע. און אפשר וועט איהר זאָגען, דערפאַר, ווייל איך האָב ליעב געהאַט די מאַמע? איך ליקען נישט אָפּ, איך האָב זי זעהר ליעב געהאַט. ווייסט איהר, ווי אזוי ליעב געהאַט? טאַקי אויסגעאַנגען נאָך איהרע טריט און טאַקי א מיתה משונה אייַנגעבומען! נאָר זי זאָל ווייסען — דאָס לא! גאַנצע נעכט ניט שלאָפען, ליגען און טראַכטען, ווי אזוי זאָגט מען איהר? אויפשטעהן אין דער פריה, שוין פאַרטיג אויף צו געהן זאָגען איהר: „זייט וויסען, פאַיע, אזוי און אזוי; און ווייטער — ווי איהר פאַרשטעהט". געקומען צו געהן — נישטאָ קיין ווערטער! איהר וועט זאָגען, איך בין א טרוס? זאָגט, וואָס אהרט מיך, אז איהר וועט זאָגען? איהר זאָלט אַבער נעמען א ביסעל טיעפער באטראַכטען די לאָגע: פיני איז געווען מיינער איין אמת'ער פרייַנט, איך האָב איהם ליעב געהאַט מעהר ווי א ברודער. אי, די קשיא: פאַיע? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס געזאָגט, אז איהר געהט אוים נאָך איהר? איז דער תירוץ: אַרבּה, אָט ווייל איך האָב זי ליעב, ווייל איך געהאַט־אוים נאָך איהר, ווייל איך בין נאָך איהר די פּפרה, קאָן איך נישט! נאָר איך האָב מורא, אז איהר וועט מיך נישט פאַרשטעהן. איך זאָל אייך זאָגען פסיכאַלאָגיע, וואָלט איהר פאַרשטאַנען, און אז מע דערצעהלט אייך פונ'ס האַרצען, דאָס וואָס איז אָהן קונצען, קומט דאָס אוים ווילד. נאָר וואָס קימערט דאָס מיך? דענקט אייך, ווי איהר ווילט! איך טהו מיר מיינם, איך דערצעהל ווייטער. דאָס קינד איז געוואַכסען. עס רעדט זיך אזוי „געוואַכסען". א קינד וואַכסט, א בוים וואַכסט, און א רעשאַך וואַכסט אויך. ס'איז א חילוק פון וואַכסען ביז

וואפסען. איידער מע דערלעבט צו זעהן א קינד זיצען, שטעהן, גענהן, לויפען, רעדען! און אז עס זיצט שוין, עס שטעהט שוין, עס גענהט שוין, עס לויפט שוין, עס רעדט שוין, זענט איהר שוין פארטיג? עס וואלט געפאסט פאר מיר, איך זאל מיך אוועקזעצען אויסרעכענען אייך, ווי א אידינע: פאקעלעך, מאזעלעך, צייהנ־דעלעך און אזוי וויטער. איך בין ניט קיין אידינע און איך וועל אייך מיט נארישקייטען ניט פארנעמען, קיין חכמות פונ׳ם קינד וועל איך אייך ניט נעהן דערצעהלען. ס׳איז געוואפסען און ס׳איז אויסגעוואפסען און אויפגעבליהט — „ווי א צערטליכע רויז", וואלט איך נעזאגט, וועו איך זאל מיך וועלען אויסדריקען אינ׳ם לשון פון אייערע ראמאניסטען, וואם האבען אזא ידיעה אין דעם אויפבליהען פון א רויז, ווי א טערק אין רבנן־קדיש. גרויסע בריות אויף צו זיצען מיט די פים צום פייער און באשרייבען די נאטור, מיט׳ן גרינעם וואלד, מיט׳ן רוישענדיגען ים, מיט די זאמדיגע בערג, מיט׳ן פארא־אהריגען שניי, מיט די אפגעשלאגענע הושענות, מיט די נעכטיגע טעג — אנקוקען קאן איך זיי ניט, אט די באשרייבאכ־צען זייערע, וואם שלאגען צו דער גאל! איך לייגן זיי נאר ניט! אז איך נעם א בוך און דערזעה, אז די זון האט געשיינט, די לבנה האט געשפאציערט, די לופט איז געווען דופטיג, די פויגעלעך האבען נעפישטשעט, טהו איך א שליידער דאם בוך אין דער ערד ארייז! איהר לאכט? איהר זאגט, איך בין א משוגענער? בין איך א משוגענער! וואם קאן זיין מעהר?...

אלזא, איז זי אויסגעוואפסען, אט די ראזע, און דערצויגען געווארען מסתמא ווי עס געהער צו זיין, ווי עס פאסט אין אזא אינטעליגענט הויז. א ביסעל האט די מוטער אליין אכטונג גע־געבען אויף איהר בילדונג, א ביסעל האב איך נעגעבען השגחה, און נישט קיין ביסעל, נאר א סך, מע קאן זאגען, כמעט די גאנצע צייט האב איך מיך אוועקגענעבען צום קינד, דאם קינד זאל האבען דעם בעסטען לעהרער, דאם קינד זאל ניט פארשפעטיגען אין גימנאזיע, דאם קינד זאל שפיעלען פיאנא, דאם קינד זאל נעהן

טאנצען — אומעטום בין געווען איך, איך אליין. ווער דען? די געשעפטען אויך! אז ניט, וואלט מען איהר צעטראגען די ביינער! מע האט זי אזוי אויך גענוג צענומען, אונזערע אידעלעך!... איך וויים, איהר זענט ברוגז, אז מע זאגט „אונזערע אידעלעך". ווי קאן מען אנדערש זאגען, אז ס'איז פארט אזא פאלק? איהר מעגט מיך אנרופען „אנטיסעמיט", און ווי איהר ווילט. איך גיב מיר מיט מיין גאנג: אזוי לאנג קרענקען די אנטיסעמיטען, ווי לאנג זיי הויבען ניט אן צו וויסען, וואס א איד איז!... אויף א אידען פרעגט מיך!... איך אליין האב מיט זיי געהאנדעלט ווינציג. איהר ווייסט דאך. איך האב מיר מיינע הייזער מיט מיינע קלייטען, וואס טראגען מיר אריין א גרויסען איינקונפט, און א סוף. האב איך אויך פון דעסטוועגען צו זינגען און צו זאגען אלע יאהר, אז עס קומט צו מאכען קאנטראקטען, רעמאנטירען די הייזער, צונויפנעמען דירה־גאלט. מאהלט אייך, די גויים זענען אויך ניט בעסער. אזא יאהר אויף זיי! אבער פון א אידען האט מען געקאנט דערווארטען, ער זאל שטעהן חאטש א ביסעלע העכער; פארט, ווי זאגט איהר, אתה בחרתנו!... איהר מיינט, אז איהר מיט אייער „אתה בחרתנו", וואס איהר זינגט איהם איין, טהוט איהר איהם א גרויסע טובה? עס הויבט זיך גאר נישט אן! וואס? איהר קאנט דאס נישט ליידען? איך לאז מיך מיט אייך נישט ארין אין קיין דיסקוסיעס. איהר זאגט אזוי, לאז זיין אזוי. יעדער מעג זיך האבען זיין מיינונג. יענעמ'ס מיינונג קימערט מיך נישט. איך וויים מיר מיינס.

אלזא, וואו האלטען מיר? ביי „אונזערע אידעלעך". ווי־באלד מיין פיני איז געשטארבען און פאיע איז געבליבען איין אלמנה, האבען זיך מסתמא געגעבען א לאז צו איהר שענע מענטשען, בעלי־טובות, עצה־געבערס, און מע האט אנגעהויבען ביי איהר צע־נעמען דאס חדר, גענאלט אויסמאכען איין אויהער, ווי עס גהעהר צו זיין. האב איך זיך אונטערגעחאפט באצייטענס: „קינדערלעך — אזאס!" און איך האב גענומען אקארשט אלע געשעפטען צו זיך

אין די הענט אריין. זי האָט אפילו געוואָלט, איך זאָל צושטעהן ווי א שותף, האָב איך געזאָגט: לא! איך וועל מיינע הייזער ניט פארקויפען און דעם קאָפ זיך ניט פארדרעהען. זאָגט זי: ס'איז ניט נויטיג די הייזער צו פארקויפען; איך קאָן אזוי זיין א שותף. נו, וואָס, מיינט איהר, האָב איך דערויף געענטפערט? איך האָב נעענטפערט, אז דאָס אנדערע מאָל זאָל מען מיר אזעלכעס ניט פאָרלעגען, וואָרום איך ווער פאר אזעלכע זאכען ברוגז. ער, עליו השלום, זאָג איך, האָט ניט פארדיענט, אז איך זאָל אייך הייסען באצאָהלען פאר מיין טרחה, זאָג איך, און פאר מיין צייט, זאָג איך, דאָרף איך קיין געלט נישט נעמען. איך האָב גענוג, זאָג איך, צייט, זאָג איך, וואָס איך שלאָג מיך, זאָג איך, קאָפ אין וואַנט... אזוי זאָג איך צו איהר, צו דער אלמנה, און זי שווייגט. אראָפגעלאָזט די אויגען — און שא! אויב איהר זענט א מבין אויף א טשאד, באדארפט איהר פארשטעהן, וואָס איך האָב מיט די וועלטער גע־מיינט... אי, פאר וואָס האָב איך איהר ניט געזאָגט גלייך? איהר זאָלט קיינמאָל נישט פרענען, פאר וואָס! מסתמא איז ניט אויס־געקומען. איך קאָן אייך נאָר פארזיכערען, אז ס'איז געווען אזוי גרינג, ווי צו פארקויפערען אָט דעם פאפיראָס. איין וואָרט וועט איך זאָג איהר — איז דאָס א שידוך. נאָר אז איך האָב געגומען אויפ'ן קאָפ: „סטייטש, פיני!... אזעלכע גוטע פריינט, ווי מיר זענען געווען!"... איך וויים, וואָס איהר ווילט זאָגען. איהר ווילט זאָגען, אז מסתמא האָט דאָס צווישען אונז ניט אזוי מסופן געברענט, ס'זאָל זיין אי־אי־אי. האָט איהר א גרויסען טעות. אז איך בין געווען נאָך איהר די כפרה — האָב איך אייך שוין געזאָגט, און אז זי נאָך מיר — דארף איך אייך ניט דערצעהלען קיין מעשיות, וואָרום איהר וועט מיינען, אז... נאָר וואָס געהט מיך אָן, וואָס איהר וועט מיינען? איהר הייסט בעסער דערווייל געבען טיי, וואָרום ס'איז מיר שוין טרוקען אין האלז.

אלזא, ליעבער פריץ מיינער, ביי וואָס האָבען מיר זיך אָפ־געשטעלט, געדענקט איהר? ביי די געשעפטען. נו, געשעפטען!

איך וועל זיי האָבען צו געדענקען ווייל איך וועל לעבען. עקספלאָ־
אטירט אליין איז ווינציג; ארומגעשטעקט מיט פעדערען! פרייהט
זיך ניט! נישט מיך — זי! מיך שטעקט מען ניט ארום מיט
פעדערען. ווייסט איהר, פאר וואָם? ווייל איך לאָז מיך ניט.
נאָר וואָם העלפט דאָ יאָ לאָזען זיך, ניט לאָזען זיך, אז מע האָט צו
טהון מיט שווינדלערס, זשולִיקעס, באַנדיטען, וואָם וועלען אייך
פאַרדרעהען דעם גרעסטען? זיי האָבען זיך נעלעגט אין דער לענג
און אין דער ברייט, מע זאָל ביי אונז צונעמען דאָס ביסל מינץ.
מאַהלט אייך, נישט אזוי גיך נעמט מען צו ביי מיר נעלט. זיי
האָבען זיך, מאַהלט אייך, נענוג אָננעמוטשעט, זיי האָבען ביי מיר,
א רוח אין זייער זיידענ׳ס טאַטען, געשפּיגען מיט בלוט, ביז זיי
האָבען אויסגעמאַנטאַטשעט, אויסגעפּאַמפּעט ביי אונז — איהר
ווילט וויסען וויפיעל? וויפיעל זיי האָבען געקאָנט! א גליק,
וואָם איך האָב מיך באַצייטענס ארומגעקוקט און האָב געזאָנט צו
מיין אלמנה: גענוג! עד כאן אומרים בשבת הגדול! אָפּגע־
שניטען, וו׳ וווייט איך האָב געקאָנט, און ערשט ביי׳ם אָפּשניידען,
האָט מען איהר אָפּגעשניטען דעם קאָפּ, אָבער אזוי וויי עס געהער
צו זיין. אי, וו׳ אזוי האָב איך דערלאָזט, וועט איהר פרעגען?
איך וואָלט א בעלן זיין זעהען, וו׳ אזוי וואָלט זיך אזא חכם, וויי
איהר, אויסגעדרעהט פון אזעלכע באַנדיטען! און אפשר וואָלט
איהר עס געמאַכט בעסער. עס קאָן זיין. איך וועל מיך ניט שפּארען.
דאָם אייניגע, וואָם מע קאָן אויף מיר זאָגען — איך בין נישט
קיין סוחר. אומגליקליך בין איך! אבי ניט קיין באַנדיט! איהר
מיינט, אז דאָם האָט מיך שוין נאָרנישט געקאָסט? נאָר איך דאַרף
מיך פאַר אייך ניט אויספּיינען. איך וויל אייך נאָר דערצעהלען,
וויי אזוי עס האָט זיך ביי מיר געקייטעלט, וו׳ אזוי אלץ האָט גע־
טריבען דערצו, אז די אלמנה זאָל נישט פאַרבלייבען קיין אלמנה,
און איך זאָל נישט פאַרבלייבען קיין אלטער בחור. איין וואַרט,
נישט מעהר וו׳ איין אייניג וואַרט, וואָלט איך באַזארפט זאָגען —
און איך האָב עס ניט געזאָגט! פאַר וואָם איך האָב עס ניט

געזאָגט? הערסט דו! אָט דאָ שטעהען די אָכסען אונטער'ן בּאַרג! און אָט דאָ הויבט זיך אָן די אמת'ע פּסיכאָלאָגיע! א נייע סדרה נעהט אָנצינד פּאַר מיר. א סדרה, וואָס זי הייסט „ראָזע"!... איהר הערט נאָר צו מיט קאָפּ און פּאַרלירט ניט קיין וואָרט, וואָרום דאָס איז ניט קיין אויסגעטראַכטער ראָמאַן, פּאַרשטעהט איהר מיך. דאָס איז א געשיכטע א לעבעדיגע, א צאָפּעלדיגע, אַרויסגעריסען גלייך פּונ'ם האַרצען!...

איך וויים ניט, עם ליגט עפּעס א פּח אין יעדער מוטער, אז זי זעהט, איהר קינד איז אַרויסגעוואַכסען פון די קורצע קלייד־לעך, אזוי גלוסט זיך איהר שוין זעהען איהר טעכטערל פּאַר'קנס'ט. א שטיק געזונט קומט איהר צו, אז זי דערזעהט יונגעלייט דרעהען זיך אַרום איהר טאַכטער. יעדער בחור איז בּיי איהר א חתן. אי, טאָמער איז דער בחור א גאַרנישט מיט א נישט, מיט א שארלאטאַן, מיט א קאַרטענשפּיעלער, מיט א־דער־שוואַרצער־יאָהר־וויי־סט־וואָס? דאָס נעהט איהר נישט אָן! מאָלט אייך, קיין פּוסטע בחורים מיט קיין שארלאטאַנעס זענען צו אונז נישט געגאַנגען, וואָרום, ערשטענס, איז ראָזע געווען נישט פון די, וואָס קענען זיך מיט יעדען טענצער, וואָס קאָן זיך שעהן דרעהען, אויסבויגען די האַנט, ווי א בייגעל, שארען מיט'ן פיסעל און מאכען א בּוי־בּשלום, א רעווערענסל פון איין אמת'ען אָפּיציער. דאָס האָט איהר אייך נומער איינס. און צווייטענס, וואו בין איך? איך וועל דערלאָזען, אז א פייפער פון די פייפערס זאל זיך אָנריהרען, זאל צוגעהן דריי טריט צו ראָזען?! איך וואָלט איהם, דאכט מיר, פריהער אלע בייגער איבערגעבראכען! איש וואָלט איך פון איהם געמאכט! איך בין אמאל געווען מיט איהר אויף א באל, אויף א אידישען באל, אין קלוב, צווישען לויטער אריסטאָקראַטען, אָט די, וואָס איהר רופט אָן בורזשואזיע... איז צוגענאַנגען צו אונז איינער א „פּיינער יונג", אויסגעבויגען דעם עלענבויגען האָט דאָס ווי א „קרענדעל", אייני־געבויגען דאָס קעפּעניו א ביסעל אויף א זייט, און א שאר געטהאָן מיט'ן פיסעניו, און א שמייכעל פון סאמע האָניג האָט זיך צענאָסען

ביי איהם אויפ'ן פנים'על, און מיט א קוויטשעניו פון א מיידעלש קול'כעל האָט ער א זאָג געטהאָן... דער רוח ווייסט, וואָם ער האָט א זאָג געטהאָן. צום טאנצען האָט ער זיי איינגעלאדען. נו־נו, האָט ער געחאפט פון מיר א טאנץ! ער וועט מיך האָבען צו געדענקען! מיר האָבען זיך עס נאָכדעם אָנגעלאָכט פונ'ם שלים־מזל'דינען קאווא־ליער! פון דעמאָלט אָן האָבען שוין אלע קאווא־ליערען געוואוסט, אז מע וויל זיך באקענען מיט ראָזען, דארף מען פריהער אָנקומען צו מיר, דורכגעהן א שטיק עקזאמען, און ערשט נאָכדעם נעמען דעם וועג. זיי האָבען מיר א נאָמען געגעבען „צערבער", א הונט, הייסט עס, וואָם ליגט ביי'ם איינטריט פון גן־ערן. בין איך בדלות! ווייסט איהר, וועד ס'איז דערפאר געווען ברוגז? די מוטער! „איך טרייב, זאָגט זי, מענטשען פון שטוב". „וואָסערע מענטשען, זאָג איך, ס'איז הינט, זאָג איך, ניט קיין מענטשען!" איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, ביז ס'איז געקומען צו א קאטאסטראָפע. וואָם מיינט איהר — מיר האָבען זיך צעקריענט? א חכם זענט איהר טאקי, נאָר היינטיגם מאָל האָט איהר דוקא ניט געטראָפען! איידער טרעפען, הערט בעסער, וואָם מע דערצעלט אייך.

אלזאָ, איך קום איינמאָל צו געהן צו מיין אלמנה, טרעף איך א נאסט, עפּים א יונגערמאן פון א יאָהר צוואנציג אָדער דרייסיג. פּאָרהאן אזעלכע יונגעלייט, וואָם איהר וועט בשום אופן ניט טרעפען, וויפיעל זיי זענען אלט. דער יונגערמאן, למאי זאָל איך לייקענען, איז געווען א חנ'עוודיגער יונגערמאן, ווי עס גיט זיך אוים אמאָל א מענטש מיט סימפאטיע, מיט א גוט פנים, מיט גוטע אויגען — איהר קאָנט צו איהם נישט האָבען נאָרנישט. געפעלען איז מיר דער בחור פונ'ם ערשטען קוק — ווייסט איהר פאר וואָם? דערפאר, וויל איך האָב פיינט זיסע מענטשעלעך מיט צוקערדיגע פנימ'לעך, מיט האָניגדיגע שמייכעלעך. אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די נמאס־דיגע נפשות, וואָם קוקען אייך פריינטלעך אין די צייהן אריין און באָמקען אייך נאָך איטליכם וואָרט, וואָם איהר זאָגט, און זענען מיט אייך מספּים, אז אים תמוז שיט א שניי, און טאָמער וויל איהר

האבען, אז פיש וואכסען אויף א ווינשעלבוים, האט איהר אויך ביי זיי געפֿעלט... איך, אז איך באגעגען מיך מיט אזא מין נפש, ווילט זיך מיר זעהר אויסשמירען איהם מיט האניג, און לאזען די ביענען האבען הנאה... ווי אזוי האט געהייסען דער יונגערמאן, ווילט איהר וויסען? למאי נפקא־מינה? לאמיר זאגען, אז ער האט געהייסען שאפירא. איין עק! זענט איהר שוין צופֿריעדען? און נעווען איז דאס מענטשעל א בוכהאלטער אין א בראנפען־פאבריק, און נישט נאר א בוכהאלטער, נאר א גאנצער בעל־הבית, און אז איהר ווילט, האט ער אין נעשעפט געהאט מעהר דעה פונ׳ם בעל־הבית, און א בעל־הבית, וואס האט ניט קיין צוטרויען צו זיינע מענטשען, איז ניט ווערטה צו זיין א בעל־הבית... איהר מעגט אייך האבען וועגען דעם איין אנדער מיינונג — איך פרעג אייך ניט!

אלזא, איך בעט אייך, מע שטעלט מיר פאר א יונגעמאן, וואס הייסט שאפירא, און איז א בוכהאלטער, און א בעל־הבית, און איין עהרליך מענטשעל, און אין שאך שפיעלט ער אויסגעצייכענט, דאס הייסט, ער שפיעלט ניט ערגער פון מיר, איהר מעגט אייך קלערען, אז בעסער, איך האב דאך אייך נעזאגט, אז איך שטעל מיך פאר אייך ניט ארויס פאר קיין שאכשפיעלער — היינט נעהט זייט א נביא, אז דא פארקייטעלט זיך א ראמאן, און נאך וואס פאר א ראמאן! א נעפעהרליכער ראמאן! איך זאל זיין אזא פערד און נישט ארויסזוהען דאס באלד פונם ערשטען אפצוג? שטעלט אייך פאר, אז איך אליין מיט מיינע הענט האב אונטערגעלענט האלץ אויפ׳ן פייער, געלויבט דעם יונגענמאן אין טאג אריין, געמאכט פון איהם א נאנצען צימעס! פארברענט זאל ווערען דער שאך און אנצינדען זאלען זיך אלע שאכשפיעלער פון דער גאנצער וועלט! איך האב נעשפיעלט מיט איהם אין שאך, און ער האט נעהאט איין אנדער זאך אין דער מחשבה. איך האב ביי איהם נעגומען א „קעניגין", און ער האט ביי מיר אוועקגענומען ראזען! איך האב איהם געגעבען א „מאט" אין צעהן גענג, און ער האט מיר געגעבען

א „מאט" אין דריי נענג, וואָרום צום פערטען נאנג, דאָס הייסט, אז ער איז געקומען צום פערטען מאָל, האָט מיך מיין אלמנה אָפגערופען אויף א זייט און מיט א מאָדנע פייערל אין די אויגען האָט זי מיר אָנגעוואָגט א בשורה טובה, אז עס האָט זיך אָנגענומען, און ס'איז א שידוך, און ראָזעטשקע איז א כלה פאר אָט דעם שאָפירא, און זי איז אויפ'ן זיבעטען הימל, און מזל־טוב צייך און מיר און אונז ביידען !...

וואָס מיט מיר איז געוואָרען, אז איך האָב דערהערט די דאָזיגע שענע בשורה, ווייל איך צייך ניט דערצוהלען. איהר וועט זאָגען, אז איך בין א גזלן, א מטורף, א משוגענער. זי, די אלמנה הייסט עס, האָט אויך געוואָגט דאָס אייגענע. פריהער האָט זי געלאָכט, נאָכדעם האָט זי זיך צעשריען אויף מיר, און געענדיגט האָט זיך די געשיכטע מיט טרערען, מיט היסטעריקע, מיט אלע גוטע זאכען — איין אמת'ער קאָנפליקט ! עס האָט, פארשטעהט איהר מיך, אויסגעזעצט דער בלאָטער און ס'איז פאָרגעקומען צווישען אונז א הארטער געשפרעך, מיר האָבען זיך ניט געשאָנעווען איינס דאָס אנדערע, און מיר האָבען אין איין האלבע שעה ארויסגעזאָגט ביידע אזוי פיעל אמת, וויפיעל מיר האָבען נישט ארויסגעדרעט אין אלע צוואנציג יאָהר פון אונזער באקאנטשאפט ! איך האָב איהר נאָנץ אָפען דערקלערט, אז זי איז מיין מלאך־המות, אז זי האָט מיך געקוילעט אהן א מעסער, אז זי האָט צוגענומען ביי מיר מיין אייגיגע טרייסט, ארויסגעריסען מיין נשמה, ראָזען, און אוועקגעגעבען איין אנדערען. דערויף האָט זי מיר געענטפערט, אז אויב עמיצער פון אונז ביידען איז א מלאך־המות — בין איך דאָס, ניט קיין אנדערער, און אז אויב עמיצער פון אונז ביידען האָט ארויסגעריסען ביי יענעם די נשמה — האָב איך דאָס געטהאָן מיט איהר נשמה, און נישט מיט א מאָל, נאָר פאָוואָלינקע, אין פארלויף פון מעהר אלס אכטצעהן יאָהר !... וואָס דאָס האָט באדייט — דארף איך נישט דערקלערען ; דאָס פארשטעהט אפילו א נאָר אויך. און וואָס איך האָב איהר דערויף געזאָגט, בין איך אייך נישט מחויב

צו דערצעהלען. איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז איך האָב מיך באַנאַנגען מיט איהר נישט ווי א דושענטעלמען, דאָס הייסט, איהר קאָנט דאָס אָנרופען גראָב, זעהר גראָב! איך האָב געהאַפט דאָס היטעל און האָב געגעבען א האַק מיט דער טיר און ארויס־געלאָפען, ווי איין אמת'ער משוגענער, און האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, אז מיין פוס זאָל איהר שוועל נישט אריבערטרעטען וויי! איך וועל לעבען!... נו, ווי מיינט איהר? איהר זענט דאָך עפּים א שטיקעל חקרן. וואָס זאָגט עפּים דערויף אייער פּסיכאָלאָגיע? וואָס האָב איך באַדאַרפט ווייטער טהון? לויפען טרינקען זיך? צי קויפען א רעוואָלווער? אדער הענגען זיך ערגיץ אויף א באַרעמ־בוים? אז איך האָב זיך ניט געטרונקען, ניט געשאָסען און ניט גהאַנגען — דאָס זעהט איהר, ברוך השם, ארוים אליין. און וואָס איז געווען ווייטער — דאָס קאָן איך באַשטעהן אָפּלעגען אויף איין אַנדערש מאָל. דער גוטער יאָהר וועט אייך ניט נעמען, אז איהר וועט מיר א ביסעל אָפּווארטען. מע דארף געהן צו מיינע אַלמנות. זיי וואַרטען אויף מיר מיט'ן עסען.

עד פאן אלמנה נומער איינס.

ב.

אַלמנה נומער צוויי

— פּאר וואָס איך האָב אייך געלאָזט אזוי לאַנג וואַרטען? — דערפּאַר, וואָס איך האָב געוואָלט. איך, אז איך דערצעהל עפּיס א זאַך, דערצעהל איך דעמאָלט, וועז מיר וויל טזיך, נישט וועז איהר ווילט... און אז איהר ווילט — דאָס זעהט מען; אויף א געשיכטע, און א שענע דערצו, איז יעדער א בעלן. וואָרום וואָס אהרט דאָס מיך, למשל, אז איך זיץ מיר נאָכ'ן עסען אויף מיין שטוהל אין מיין צימער מיט א ציגאָר אין מיין מויל, און איהר רייסט זיך איין דאָס געזונט, דערצעהלענדיג? אי, דעם דער־צעהלער קאָסט עס אפשר בלוט — וואָס געהט עס אייך אָן? אבי מע דערצעהלט אייך א שענע מעשה! איך מיין נישט דוקא אייך, שרעקט אייך ניט! איהר הערט נאָר מיט קאָפּ וואָס מע דער־צעהלט אייך. און חאָטש דאָס, וואָס איך דערצעהל אייך איצט, איז א גאנץ באזונדערע זאך, וואָס קעהר זיך מיט מיין פריהעריגער מעשה נישט אָן נאָרנישט, פון דעסטוועגען וואָלט איך וועלען, איהר זאָלט געדענקען, וואָס איך האָב אייך דעמאָלט דערצעהלט, וויל א שטיקעל שייכות האָט דאָס דאָך, און ניט קיין שטיקעל, נאָר א שטיק! און טאָמער האָט איהר עפּיס פאַרגעסען, וועל איך אייך דערמאָנען. איך וועל אייך אין דריי וועהטער איבער'חזר'ען די פריהעריגע געשיכטע און וועל אייך געבען א קיצור־המעשה אויף איין פּוס:

איך האָב געהאט א חבר פּיני, האָט ער געהאט א פרוי פּאיע, האָבען זיי געהאט א קינד ראָזע. מיין חבר איז געשטאָרבען, און

פּאיע איז נעבליבען א יונגע אלמנה. איך בין געווען ביי איהר א בן־בית, א פריינט, א סעקרעטאר און א ברודער, און בין געווען נאָך איהר די כּפרה. נאָר זאָגען איהר האָב איך נישט געהאט קיין מוטה. און אזוי זענען אוועק אלע בעסטע יאָהרען. די טאָכטער איז אויסגעוואכסען, די רויז האָט אויפגעבליהט, און איך האָב מיך פארלאָרען, אינגאנצען פארלאָרען! האָט דער גוטער יאָהר אָנ־געטראָגען א בחור'ע, א בוכהאלטער שאפירא, וואָס שפיעלט ניט שלעכט אין שאָך, און די ראָזע האָט זיך אין איהם פארקאָכט. האָב איך אויסגעלאָזט מיין גאנץ ביטער הארץ צו דער מוטער, זיך צעקריעגט, געגעבען א זעץ מיט דער טיר און געשוואָרען, אז מיין פוס זאָל דאָרט ניט זיין וויל איך וועל לעבען! — נו, זענט איהר צופריעדען?

אצינד פארשטעה איך, אז איהר זענט נייגיעריג צו וויסען נאָר איין זאך: אויב איך האָב געהאלטען וואָרט, אדער ניט? נו, איהר זענט דאָך עפּים, ווי אזוי רופט איהר דאָס, א פסיכאָלאָג? אדרבה, זאָגט איהר, צי האָב איך באדארפט האלטען וואָרט, צי ניין? איא, איהר שווייגט? וווייסט איהר, פאר וואָס? וויל איהר וווייסט נישט!... אָט וואָס ס'איז געווען:

די גאנצע נאכט האָב איך ארומגעשפאנט איבער דער שטאָדט, ווי א גוטער משוגענער, אויסגעמאָסטען א מאָל דריי אלע גאסען אין דער לענג און אין דער בריים, געקומען אהיים שוין מיט'ן טאָג גלייך, איבערגעקוקט אלע מיינע פאפיערען, א סך צערישען, איך האָב פיינט אלטע פאפיערען, איינגעפאקט די זאכען, אווועקגע־שריבען בריעף צו א פאָר באקאנטע, קיין פרייגט, קיין קרובים, ברוך השם, האָב איך ניט, עלענד ווי א בוים, איבערגעלאָזט א פאר־אָרדנונג איבער מיינע הייזער און קלייטען, און אז איך האָב אָט דאָס אלץ אָפּגעטהאָן, האָב איך מיך אוועקגעזעצט אויף מיין בעטעל, דעם קאָפּ אין די הענט, און געטראכט און געטראכט, און נעטראכט און געטראכט — ביז ס'איז געווארען טאָג. האָב איך מיך :אנץ שען איינגעוואשען, אָנגעטהאָן זיך, און בין אוועק צו מיין אלמנה,

אָנגעקלונגען אין דער טיר, אַריינגעקומען, געהויסען געבען קאפּע, ביז מיין אַלמנה וועט אויפשטעהן. מיין אַלמנה איז אויפגעשטאַנען, מיך דערזעהען, איז זי אַ ווייַע געבליבען שטעהן, די אויגען זענען ביי איהר געווען ווי אונטערגעשוואָלען, דאָס פּנים בלאַס. אפּנים, זי איז אויך ניט געשלאָפען די נאַכט?... דאָס ערשטע, וואָס איך האָב איהר געזאָגט, איז געווען די דאָזיגע דריי געצעהלטע ווערטער:

— וואָס טהוט דאָזע?

אין די ווערטער קומט אָן מסתּמא דאָזע אַליין. שען ווי דער טאָג, ליכטיג ווי די זון און גוט ווי גאָט אַליין. דערזעהען מיך, איז זי געוואָרען אַ ביסעל רויטליך, נאָכדעם איז זי צוגענאַנגען צו מיר, מיך אַ גלעט געטהאָן מיט'ן הענטעל איבער'ן קאָפּ, פונ'ם שטערן אַרויף, ווי מע גלעט אַ קליין קינד, אַריינגעקוקט מיר אין די אויגען אַריין און האָט זיך צעלאַכט. ווי אזוי, מיינט איהר, צעלאַכט? חלילה נישט אויף צו באַלעדיגען אייך, נאָר צו פאַר־גיפטען אייך אזוי, אז איהר זאָלט אויך אָנהויבען לאַכען, און אַלע זאָלען לאַכען, און די וועלט זאָלען לאַכען! יאָ, מיין ליעבער פּריץ־לעבען, אָט אזא מין כּח האָט זי אין זיך, אָט די דאָזע, נאָך עד היום! איך וועל פאַר איהר געלעכטער נאָך איצט אוועקגעבען אַלץ, וואָס איך האָב. דער חסרון איז, וואָס איצט לאַכט זי שוין מעהר נישט; זי איז נעבאַך אויף צרות, אז אָך און וועה איז מיר, עס לאַכט זיך ניט! נאָר איך האָב פיינט, אז מע חאַפּט איינם פאַר דאָס אַנדערע. איך האָב ליעב, אז מע הויבט אָן אַ זאָך, זאָל מען געהן פּסדר. אַלזאָ, איך גיע פּסדר.

דעם טעם פון חתונה מאַכען אַ טאַכטער וויסט איהר? ניין? איהר וויסט ניט? זאָלט איהר טאַקי ניט וויסען! איך האָב דעם טעם פאַרזוכט, און גוט פאַרזוכט, חאַטש אפילו אַ פרעמדע טאַכטער, נאָר פאַרזוכט האָב איך דאָס. איך וועל דאָס געדענקען לאַנג־לאַנג. וואָס האָב איך געזאָלט טהון, איך בעט אייך, אז מיין אַלמנה, פּאיע הייסט עס, איז אזא מענטש, וואָס איז געוואוינט געוואָרען, מע זאָל איהר אַריינטראָגען אין שטוב אַריין פונ'ם גרייטען? און

וואר איז שולדיג אין דעם, וואן ניט איך אליין? איך אליין האָב זיי אויסגעלאַהרענט, סאי די מאמע, סאי די טאָכטער, אז טאָמער דאַרף מען עפּעס אין שטוב, זאָל געזאָגט ווערען מיר — און עס זאָל זיך איבערקאָהרען די וועלט, מוז דאָס צוגעשטעלט ווערען, און ניט שפּעטער ווי אין צוויי שעה! מע דאַרף גאַלט — איז צו מיר. דעם דאָקטער — צו מיר. א קעכין באשטעלען — צו מיר. א לאַהרער אויף טאַנצען — צו מיר. א מלבוש, א שוך, א שניידער, א קצב, א פּעדער, א הושענה, א קליאַמקע — צו מיר, צו מיר און צו מיר! איהר מיינט, איך האָב זיי ניט געזאָגט: „וואָס וועט פון אייך ווערען? א האַנטשירקע, א שמאטע וועט פון אייך ווערען!" אזוי טענה איך צו זיי, און זיי לאַכען. אלסדינג איז ביי זיי א גאַלעכטער! דאָס גאַנצע לעבען איז א גאַלעכטער. פּאַראַן אזאַלכע מענטשען אויף דער וועלט. נישט קיין סך, נאָר ס'איז פּאַראַן. און וועמען דאַרף עס טרעפען? — מיך! וואר דאַרף זיך ניאַנטשען מיט פּרעמדע קינדער? — איך! וואר דאַרף אויס־געריסען ווערען פּאר פּרעמדע צרות? — איך! וואר דאַרף טאַנצען אויף פּרעמדע חתונות? — איך! וואר דאַרף ווינען אויף פּרעמדע קברים? — איך! איהר וועט פּרעגען: וואר הייסט מיר? וועל איך אייך דערויף ענטפערען אָט וואָס: וואר הייסט אייך לויפען אין פייער אריין ראַטעווען א פּרעמד קינד? וואר הייסט אייך שפּרינגען אין וואַסער אריין, אז יענער טרינקט זיך? וואר הייסט אייך קרימען זיך, אז יענעם טהוט וועה? איהר וועט מיר זאָגען, אז איהר לויפט ניט און שפּרינגט ניט און קרימט זיך ניט? זענט איהר א חיה! איך בין נישט קיין חיה; איך בין א מענטש. איך שטעל מיך ניט ארויס פּאר אַיין אידעאַליסט; איך בין א פּשוט'ער, א געווועהנליכער מענטש, און נאָך איין אלטער בחור דערצו, חאָטש אייער פּסיכאַלאָגיע זאָגט, אז איין אלטער בחור איז איין ענאַאיסט. און אפשר איז דאָס גופא אויך א מין ענאַאיזם? וואָס? איהר האָט פּיינט, זאָגט איהר, חקירה? פּילאָזאָפּיע? איך האָב עס אויך פּיינט!

אלזא, דארף מען חתונה מאכען מיין אלמנה'ס טעכטערעל. ראָזען, און מע דארף זיך פארשטעלען פאר א מחותן. איהר האָט איין אנדער ברירה? און איהר דארפט פארשטעהן, לויט איהר קענט מיך שוין א ביסעל מיט מיין קאפריז, ווי איך האָב דאָס ליעב! דאָס ווארט „מחותן" שלאָגט מיר צו דער נאָל! רופט מיך „מענטש", רופט מיך „לאקיי", רופט מיך „משרת", רופט מיך „קנאקניסעל" — אבי ניט „מחותן"! זי אָבער, מיין אלמנה הייסט עס, איז דוקא צופריעדען פונ'ם נייעם נאָמען, ווָאס מע האָט זי געקרוינט: „מחותנת'טע". אז מע זאָגט איהר „מחותנת'טע", ווערט זי בריייטער ווי לענגער. „אָט באלד ווערט איהר א שוויעגער!" — אזוי זאָג איך צו איהר. קוועלט זי, ווי א באָקסער: „הלואי, זאָגט זי, ווי דערלעב איך דאָס שוין!"... א שענע שוויעגער! איהר זאָלט זי געווען זעהען צו דער חתונה, אונטער דער טאָכטער'ס חופה: א בילד! א פארשוין! א יונעגד! איהר וואָלט אין לעבען נישט זאָגען, אז ס'איז א טאָכטער מיט א מוטער, נאָר א שוועסטער מיט א שוועסטער! איך האָב מיך, הערט איהר, פארקוסט אויף איהר, שטעהענדיג מיט די קינדער אונטער דער חופה, און האָב צו מיר אליין געזאָגט:

— שוטה ווָאס דו ביזט! עלענדער שטיין ווָאס דו ביזט! אצינד איז פאר דיר א מאָמענט... איין ווארט ווען דו זאָגסט, איין קוס ווען דו טהוסט, ווערסט דו אוים עלענדער שטיין... בויעסט דיר דיין הויז... פלאָנצסט דיר דיין ווייגנארטען... טרעטסט אריין אין דיין גן־עדן... לעבסט דיר דיין רוהיגען לעבען, צווישען אייגענע, ליעבע און געטרייע... שלאָג דיר ארוים פון קאָפ ראָזען... ראָזע איז ניט פאר דיר... ראָזע פאסט צו דיר, ווי א קינד... זיי ניט גענארט... קוס אויף דער מוטער! זאָג איהר דאָס ווארט, דו ווילדע חיה ווָאס דו ביזט!... איהר זאָלסט דו זאָגען, ניט קיינעם! ווָאס ציהסט דו די נשמה? זעהסט דו דען ניט, ווי זי קוקט אויף דיר, מיט וועלכע אויגען?...

אָט אזוי זאָג איך צו מיר אליין און באגעגען זיך מיט פּאיע׳ס אויגען, און עס רייסט מיר אויס א שטיק הארץ — פּאר רחמנות צו איהר... איהר הערט? רחמנות! שוין נישט מעהר, ווי רחמנות... פּריהער, געדענק איך, איז געווען איין אנדער געפיהל ביי מיר... איצט איז פּארבליבען בלויז רחמנות... און וויבאלד רחמנות, איז אויף מיר אפשר אויך א רחמנות? און אפשר נאָך א גרעסערער? און ווער איז איהר שולדיג? למאי האָט זי געשוויגען ביז אהער? וואָס שווייגט זי איצט? וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז איך איהר מעג זאָגען, און זי מיר ניט?... בושה, וועט איהר זאָגען? מנהג העולם? די וועלט פיהרט זיך אזוי? איך לאָך פון אייער וועלט! ביי מיר איז ניטא קיין אונטערשייד: „ער" זאָל זאָגען פריהער, „זי" זאָל זאָגען פריהער. מענטשען זענען מענטשען! אז זי שווייגט, שווייג איך אויך! איהר ווילט דאָס אָנרופען עקשנות? אמביציע? משוגעת? רופט דאָס וואָס איהר ווילט! איך האָב דאָך אייך געזאָגט שוין, אז מיר איז דאָס אלץ איינס... נישט מעהר, איך רעד מיר אוים פּאר אייך דאָס הארץ און מיט אייך צוזאמען ווי איך אנאליזירען, אויסגעפינען, וואו איז דאָ דער וואָרעם? אפשר איז דאָס דערפאר, וואָס מיר זענען מיט פּאיען קיינמאָל נישט געווען פּאר זיך אליין קיין צוויי מינוט? שטענדיג איז געווען אין מיטען א נפש, וואָס האָט פּארנומען אינגאנצען אונזער צייט, אונזערע נעדאנקען, אונזערע געפיהלען, אונזערע צרות און פּארגעניגענס — אלץ האָט געהערט צו יענעם, ניט צו אונז. פּאר זיך אליין א מינוט א פּרייע — דאָס, פע! דער רוח זאָל דאָס ווייסען! מיר ביידע זענען ווי באשאפען געווארען ספעציעל נאָר פון יענעמ׳ס וועגען! פריהער איז געווען פיני. נאכדעם האָט גאָט געהאלפען א ראָזעטשקע. איצט האָט אונז דער אויבערשטער צוגעשיקט א נייעם נחת: איין איידעמעל אויף קעסט! מאהלט אייך, עס איז שוין געווען דאָס רעכטע איידעמעל! אזעלכע איידעמס מעגען זיך ווינטשען אלע אידען. איהר ווייסט נאנץ גוט, אז איך בין ניט פון די מענטשען, וואָס וועלען אזוי גיך

נתפּעל און וואָס האָבען א טבע יענעם אָפּלויבען אין טאָג אריין. איך וועל אייך נישט דערצעהלען קיין פּוסטע דבורים, פּזמונות, איבערטריבענע קאָמפּלימענטען וכדומה. איך וועל אייך נאָר זאָגען, אז דאָס וואָרט „ענגעל" איז א באַלעדיגונג פּאַר דעם דאָזיגען מענטשען. נענוג פּאַר אייך? אויב ס'איז דאָ א הימעל, אויב מלאָכים שוועבען דאָרט אָרום, און אויב די מלאָכים זענען ניט ערגער פון אָט דעם שאָפירקע, זאָג איך אייך, אז ס'איז כּדאי צו שטאַרבען און בעסער זיין מיט זיי, אלס מיט אלע איבעריגע צוויי־פיסיגע חיות, וואָס דרעהען זיך דאָ אָרום אונטער נאָט'ס הימעל און פּאַרפּאַסקודיגען די ערד. איהר וועט זאָגען, איך בין א מיזאַנטראָפּ, א מענטשענפייגנט? איהר זאָלט האָבען פון א מענטשען דאָס, וואָס מיר האָבען געהאַט, אייך זאָלען מענטשען טהון דאָס, וואָס מע האָט אונז געטהאָן, וואָלט איהר נעוועז ניט א מיזאַנטראָפּ, נאָר א גזלן. איהר וואָלט זיך אוועקגענעטעלט מיט א מעסער אין מיטען גאַס און איהר וואָלט געקוילעט מענטשען, אזוי ווי שאָף!... וואָס איז ביי אייך פּאַר א מאָדע לאָזען א מענטשען רעדען שטונדען־לאַנג און נישט פּרעגען, צי ווי יענער א גלאָז וואַסער? הייסט געבען טיי!

אלזאָ, וואו האלטען מיר? ביי אונזער נחת, ביי אונזער איידעמעל שאפירקע.

עס דאכט זיך מיר, אז איך האָב אייך שוין געזאָגט, אז ער איז געווען דער גאַנצער פיהרער פון א גוראַלניע, א בראַנפּען־פאבריק, און ניט נאָר דער גאַנצער פיהרער, נאָר דער גאַנצער בעל־הבית איבער'ן גאַנצען געשעפט. אלץ איז געווען ביי איהם אין די הענט, אויף זיין נאָמען. דאָס צוטרויען, וואָס זיי האָבען געהאַט צו איהם, איז אין לשער, און ליעב געהאַט האָבען זיי איהם, ווי א קינד. איהר קאָנט פּאַרשטעהן, אז אויף דער חתונה זענען זיינע בעלי־בתים, צווויי שותפים, גנבים (זיי זאָלען מיר מוחל זיין, זיי זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט אין אמעריקע), געווען

די מחותנים, געשענקט דעם חתן אַ קאסטען מיט זילבער און האָבען זיך אויסגעשטעלט ברויט און מילך, ווי די אמת'ע פילאַנטראָפען. און איך האָב טאקי ליעב אַ פילאַנטראָפ, און נאָך אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפ, אז ער קומט מיר אויף אַ שמחה און שטעלט זיך ארויס מיט זיין פילאַנטראָפיע, אז אַלע זאָלען זעהען און זאָלען וויסען, אז ער איז אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפ, וואָס ווייסט, ווי צו שעצען אַ „מענטשען" !... אי, דער „מענטש" האָט איהם אפשר געמאכט אַ פארמעגען? און ווען נישט דער „מענטש", וואָלט ער אפשר איצטער ניט געווען קיין בעל־הבית און קיין פילאַנטראָפ?... אייער שמייכלען, וואָס איהר שמייכלט, איז אומזיסט! מיין ליעבער פריינ, איך שטעל מיך ניט ארויס פאר קיין סאציאַליסט. נאָר אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפ האָב איך פיינט! וואָס קומט מיר דערפאר? והראיה? אָט וועט איהר הערען, וואָס אַ בעל־הבית אַ פילאַנטראָפ קאָן. דאכט זיך מיר, אז גאָט העלפט, מע האָט אַ געשעפט, וואָס טראָגט־אריין שענע עטליכע טויזענטער אַ יאָהר, און אַ מענטשען האָט מען אזעלכען, וואָס מע קאָן זיך אויף איהם פאַרלאָזען, קאָן מען שלאָפען רוהיג אין דער היים, און אפילו אַוועקפאָהרען קיין אויסלאנד און לעבען אַ גוטען טאָג? איז דאָך אָבער „אונזערע אידעלעך". איך ווייס, אז איהר האָט פיינט, נאָר איך זאָג נאָך אַ מאָל „אונזערע אידעלעך". ס'איז זיי קאַרג די ווערט! אַ איד האָט ליעב געשעפטען, פליהען, דרעהען, קנאקען, טראסקען — מע זאָל זעהען! מע זאָל הערען! וואָס טויג אייך, מיין שאפירא'ס בעלי־בתים האָבען זיך נישט באנוגענט מיט דעם, וואָס זיי האָבען אזא גאָלדען געשעפט אין אזעלכע זיכערע ענט. זיי זענען אריין אין וועלדער און אין פעלדער, אין „טאַרגעס" און אין טאקסעס, אין ווייץ און אין קלייען, און אין הייזער האָט זיך זיי פארגלוסט אריינקריכען, ס'איז נעווארען אַ היץ אויף הייזער, הייזער האָבען געבראַנט און זיי האָבען געבראַנט, ביז זיי זענען פאַרברענט נעווארען, אריינגעשלעפט אונזער שאפיראָן מיט וועפ־סעלעך, פארהאפט וויפיעל ס'איז געווען מזומנים און אַוועק קיין

אמעריקע, און ס׳איז א סברה, אז זיי זענען דאָרטען, ווי מע זאָגט אויף דעם אמעריקאַנער לישון, „אַלל־רייט", און איהם, שאַפּיראַן הייסט עס, האָבען זיי געלאָזט זיצען ביז׳ן האַלז אין חובות, פּאַר־באָדען און פּאַר׳חתמ׳עט מיט וועכסלען פון אויבען ביז אַראָפּ. ס׳איז געווען א גרויסער סקאַנדאַל, און ס׳איז דערגאַנגען דערצו, אז מע האָט גאָרנישט געוואָלט קוקען, צי איז ער א „מענטש", צי איז ער א בעל־הבית — ער מוז צאָהלען די וועכסלען, און אזוי ווי ער קאָן ניט האָט ניט מיט וואָס, איז ער באַנקראָט, און אזוי ווי ער קאָן ניט באַווייזען, אז דער באַנקראָט האָט זיך צו זיי געטומען פון איין אומגליק, ווערט דאָס אָנגערופען ביי אונז, ווי איהר וויסט, און אפשר וויסט איהר ניט, „זלאָסטנע באַנקראָט", דאָס הייסט: איין אָנזעצער א פּאַרך, און א פּאַרך איין אָנזעצער זעצט מען איין אין טורמע, וואָרום א פּאַרך האָט די וועלט פיינט! איהר קאָנט אייך זיין צופרידען מאל איין אָנזעצער, צעהן מאל איבער׳חזר׳ען דעם פּסוק, און אפי איהר מאכט דאָס אָפּ קיילעביג, מיט׳ן „בבקרת", ווי עס געהער צו זיין, שטעלט איהר ארויס דער וועלט מחילה א פּיינ, און קויפט א הויז מיט א „מפטיר", און איהר ווערט א שענער מענטש, און איהר טהוט די גרעסטע שידוכים, און איהר זאָגט דעות אין שטאָדט, און איהר טרעט אויף קעפּ, און איהר שטופּט אייך צו די גרויסע, צו די למד־וואו גדולים, וואָס פיהרען די גאַנצע שטאָדט ביי דער נאָז, און עס דאכט זיך אייך, אז איהר זענט א גרויסער, און איהר שפּריצט, און איהר בלאָזט זיך, ווי איין אינדיק, און איהר דערקענט ניט קיין מענטשען, און איהר רעדט זיך איין, אז דער רוח האָפּט אייך אָקאָרשט ניט צוועק!... האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איהר פּארשטעהט דאָך, אז ניט אייך מיין איך, די וואָנט מיין איך... וואָס נוצט אייך? מיין בחור, מיין שאַפּירא, האָט ניט געקאָנט אריבערטראָגען דעם בזיון, און אגב האָט איהם וועה געטהאָן דאָס הארץ אויף ארעמע אלמנות און יתומים (זיינע בעלי־בתים האָבען ניט געשאָנעוועט קיינעם, זיי האָבען געטומען וואו זיי האָבען געקאָנט) — ער האָט זיך גע׳סמ׳ט!...

איך דענק, אז עס איז אייך ניט וויכטיג, ווי אזוי און מיט וואָס ער האָט זיך געֿסמ׳ט, און וואו האָט ער געגומען סם? און וואָס עפּים סם? און וואָס האָט ער געשריבען פּאַר א בריעף צו מיר? און וואָס האָט ער מיר געזאָגט? און ווי אזוי האָט ער זיך געזעגענט מיט ראָזען? און מיט דער מוטער, און מיט מיר? — דאָס אַלץ איז ניט מעהר ווי סענטימענטן, וואָס די ראָמאַניסטען באַנוצען זיך מיט זיי, אום אויסצוקוועטשען ביי׳ם נאַרישען לעזער א טרער. איך וויל אייך נאָר זאָגען אין דריי ווערטער: נישט זיך האָט דער מענטש געֿסמ׳ט — ער האָט געגומען און האָט אַוועק־געֿסמ׳ט אונז אַלעמען! דער בראָך איז געווען אזוי גרויס, דער־שמערץ איז געווען אזוי טיעף, דער וועהטיג איז געווען אזוי גרויליך, אז ביי אונז אַלע דריי האָט זיך ניט געפונגען קיין איינציגע טרער! מיר זענען פּאַרגליווערט, פּאַרשטיינערט, פּאַרשטאָרבען געוואָרען, געפּאַלען מיט׳ן פּנים צו דער ערד, און וואָלטען געווען די גליק־ליכסטע פון די גליקליכסטע, ווען איינער קומט און האָקט אונז אראָפּ אַלעמען די קעפּ מיט איין מעסער!... הערט איהר, איהר מענט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט — אַנקוקען קאָן איך ניט אָט די אַלע, וואָס קומען אייך טרייסטען חלילה ביי איין אומגליק. זייערע צוגעגרייטע פֿלומרשט־טרויעריגע פּנימ׳ער, וואָס אויף יעדען שטאַהט אויפגעשריבען: „א דאנק גאָט, וואָס ניט איך"... זייערע הילצערנע רער, וואָס קלעפּען זיך ניט, זייערע פּאַלשע שבחים, זייער אַוועקגעהן אומגעזעגענט מיט א מורקע אונטער דער נאָז... וואָס דאַרפט איהר מעהר? אפילו אָט דער איוב, וואָס ס׳איז א מנהג, אז יעדער נראָבער יונג זאָל אין איהם אריינקוקען, ווי א האָהן אין „בני־אדם", איז מיר נמאס! וואָס? אפּיקורסות, זאָגט איהר? דאָס הייסט ביי אייך אפּיקורסות? נו, און נעמען אונטערשטעלען א פּיסעל איין אומשולדיגען מענטשען, הייסען איהם חתם׳ענען וועפּסלען און אליין אַוועק מיט געלט קיין אמעריקע, און דעם „מענטשען" לאָזען, ער זאָל נעמען און אַוועק׳סמ׳ען אי זיך אליין, אי נאָך דריי אומשולדיגע נפשות — דאָס וועט ביי אייך הייסען

ווי אזוי? וואָס פאר א נאָמען וועט איהר דעם געבען? נישט אפיקורסות? אי‍ן, ניין? און פון נאָט אליין וועט איהר זאָגען, אז ס'איז ניט קיין אומרעכט? וואָרום ווי טאָר מען רעדען אויף נאָט? טהוט אלע זשע א קוק וואָס זאָגט דערויף איוב? אט דער זעלבער הייליגער איוב, וואָס ס'איז א מנהג, איהר זאָלט אין איהם אריינקוקען, ווי א האָהן אין „בני־אָדם"? אי‍ן, איהר שווייגט? איך שווייג אויך, וואָרום איהר קאָנט רעדען צעזעצטערהייט, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען! איהר וועט איבערקייען נאָך א מאָל די שוין לאַנג איבערגעקייטע וועדטער: „ה' נתן וה' לקח" — און דערבייי וועט איהר בלייבען... וואָס זאָגט איהר? פילאָזאָפירען הייסט קיין שטרוי? איך זאָג אויך דאָס אייגענע.

אלזאָ, איך קערה מיך אום צוריק צו מיין אלמנה... וואָס זאָג איך אלמנה? צו מיינע צווויי אלמנות! ראָזע אויך אין אלמנה! חא־חא־חא! עס איז אזוי טרויעריג, עס איז אזא באלעדיגונג פון דער נאָטור, אז נאָר לאַכען דאַרף מען. ראָזע אין אלמנה! איהר זאָלט זי געווען זעהען: א קינד פון פופצעהן יאָהר קאָן ניט אויסזעהען יונגער. ראָזע אין אלמנה! אין אלמנה אליין איז נאָך גאָרניט! ראָזע — א מאמע! א מוטער פון א קינד! אין א חדשים דריי נאָך שאָפירא'ס טויט האָט זיך געלאָזט הערען א קול פון א באשעפענים, און די שטוב איז געוואָרען פול מיט דעם באשעפענישעל. פייגעלע האָבען זיי דעם א נאָמען געגעבען — און אין שטוב האָט געווען לטיגט נאָר אין פייגעלע, און אלע איז געווען נאָר צוליעב דער אייגער פייגעלע, און וואו איהר זענט געשטאַנען, און וואו איהר זענט געזעסען, און וואָס איהר האָט ניט געטהאָן, האָט איהר געקאָנט הערען נאָר פייגעלע און פייגעלע און וויעדער פייגעלע! אויב מע זאָל וועלען זיין א מאמין און גלויבען אין „השגחה פרטית", ווי איהר רופט דאָס אָן, וואָלט איך געזאָגט אויף דער פייגעלע, אז דאָס האָט נאָט באלוינט אונז פאר אונזערע גרויסע ליידען און האָט אונז געשיקט א טרייסט. איהר וווייסט אָבער, אז איך בין א קנאפער מאמין און איך בין שטארק מסופק

אין אייך אויך... וואָס? איהר ווילט מיר אײַנרעדען, אַז איהר גלויבט יאָ? — געזונטערהייט! איך האָב צו אייך גאָרנישט ניט; אַבי איהר אַליין זאָלט זיין איבערצייגט, אַז איהר זענט ניט קיין צבוע'ק, קיין היפאָקריט. הערט איהר, אידען, האָב איך פיינט היפאָקריטען, טאַקי נאָר ווי אַ איד האָט פיינט חזיר! זייט אייך פרום, ווי צהן טויזענט רוחות, אַבי מיט אַיין אמת! טאָמער זשע זענט איהר גלאַט אַ גנב, אַ פאַרמאַסקירטער „וצדקתך", זענט איהר ניט פון מיינע לייט, און איך דאַרף אייך אויף תשעה־נייענציג כּפּרות. אָט אַזאַ מענטשעל בין איך מיר!

הפלג, וואָסער אַ סדרה געהט היינט? — פייגעלע! פון דער ערשטער מינוט, וואָס די פייגעלע האָט זיך באַוויזען אויף דער וועלט, האָט אַליין ווי אויפגעלעבט, אַלע און אַלעס האָבען געשמיי־כעלט און געפרעהט זיך. אַלע פנימ'ער האָבען געשיינט. אַלעמענ'ס אויגען האָבען אָנגעהויבען צו לייכטען און גלאַנצען. אינאיינעם מיט דעם קינד זענען מיר אַלע אויפ'ס ניי געבוירען געוואָרען. איך וועל אייך זאָגען אַ שענס: ראָזע, וואָס סע האָט זיך נישט באַוויזען אויף איהר פנים קיין שמייכעל שוין אַזאַ צייט, האָט פלוצים אָנ־געהויבען וויעדער צו לאַכען מיט איהר פריהעריגען מאָדנע גע־לעכטער, וואָס פאַרגיפטעט אייך און צווינגט אייך, אַז איהר זאָלט אויך לאַכען, חאָטש עס ווילט זיך אייך גאָר ווייניגן. אָט אַזאַ מין כח האָט באַוויזען די קליינע פייגעלע, אַז זי האָט אויפגעפענט איהרע קליינע אויגעלעך און האָט געגומען דאָס ערשטע מאָל מיט אַ פונק פון פאַרשטאַנד באַטראַכטען אונז אַלע דריי. און וואר שמועסט, אַז אויף פייגעלע'ס ליפּעלעך האָט זיך באַוויזען דאָס ערשטע שמייכעלע, זענען ביידע אַלמנות שיער ניט משוגע געוואָרען פאַר ענטוזיאַזם און התפּעלות. זיי האָבען מיך באַגענענט מיט אַזאַ אימפּעט, אַז איך האָב מיך פאַר זיי דערשראָקען:

— גוואַלד, וואו זענט איהר געווען פריהער מיט אַיין מינוט? אַזוי זענען אָנגעפאַלען אויף מיר ביידע אַלמנות.

— וואָס איז דען? וואָס האָט זיך געטראָפען? — פרעגט איך א דערשראָקענער און באַקום פון זיי איין ענטפער:

— סטייטש, פייגעלע האָט אָט־ערשט מיט אַנדערהאַלבען מינוט פריהער א לאַך געטהאָן! דעם ערשטען לאַך!

— אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך גאַנץ קאַלט, און אינ־וועניג דאָס האַרץ פרעהט זיך, געוועהנליך, ניט אַזוי אויף דעם, וואָס פייגעלע האָט א לאַך געטהאָן, ווי אויף דעם, וואָס מיינע צוויי אַלמנות זענען אַזוי ששון־ושמחה'דיג. נו, היינט קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, וואָס עס האָט זיך אָפגעטהאָן ביי'ם ערשטען צייהנדעל! די ערשטע האָט דערפיהלט, נאַטירליך, די יונגערע אַלמנה, די מוטער. האָט זי צוגערופען די עלטערע אַלמנה, פאַיען הייסט עס, און ביידע אַלמנות האָבען געזומען פרובירען מיט א גלאָז, און אַז זיי האָבען דערהערט, אַז עס קלינגט א צייהנדעל, האָבען זיי געמאַכט אַזא גוואַלד, אַז איך בין אריין פון צווייטען צימער ניט טוידט, ניט לעבעדיג.

— וואָס איז דאָ?

— א צייהנדעל!

— עס וווייזט זיך אייך אוים! — זאָג איך צו זיי בפיון, עס זאָל זיי א ביסעל רייצען. און ביידע אַלמנות נעמען מיין פינגער און טאַפען־אָן ביי פייגעלען אין הייסען מיילכעל עפּים א שארף שפּיציקעל, וואָס קאָן זיין, ס'איז א צייהנדעל.

— נו? — פרעגען זיי מיך ביידע און וואַרטען, איך זאָל זיי שוין אָפּגעבען א גרוס פונ'ם צייהנדעל. איך מאַך זיך תמ'ע־וואַטע. איך האָב ליעב זיי צו רייצען. פרעג איך זיי איבער:

— וואָס נו?

— אָבער איאָ, א צייהנדעל?

— א צייהנדעל, וואָס דען זאָל דאָס זיין?

און דאָס פאַרשטעהט איהר דאָך, אַז וויבאַלד א צייהנדעל, איז דאָך פייגעלע א חכמה, וואָס מע קריגט ניט די צווייטע אין

דער גאנצער וועלט! און וויבאַלד אז פייגעלע איז אוא חכמה, קומט דאָך איהר, מע זאָל זי אזוי לאַנג קושען, ביז דאָס קינד הויבט אָן צו ווייטען, און איך רייס עס ארויס ביי זיי פון די הענט און שטעל דאָס איין, וואָרום ביי קיינעם שווייגט ניט אזוי דאָס קינד, ווי ביי מיר, און מע קאָן זאָגען, אז קיינעמ׳ס האָר האָט פייגעלע ניט אזוי ליעב, ווי מיינע האָר, און קיינעמ׳ס נאָז ווערט ניט אזוי נעריסען פון איהרע ברעקלעך פינגערלעך, ווי מיין נאָז, און פיהלען אויף זיך די דאָזיגע ברעקלעך פינגערלעך איז א גן־עדן! עס גלוסט זיך אויסקושען טויזענט מאָל איטליכס גליעד פון די דאָזיגע קליין־טשינקע, גלאַטינקע, וויסינקע און וויכינקע פינגערלעך! איהר קוקט אויף מיר און איהר טראַכט זיך: „אָט דער מענטש האָט א וויבערשע נשמה; אניט — וואָלט ער אזוי ניט ליעב געהאט קיין קינדער"... אָבער איא, איך האָב געטראָפען, וואָס איהר טראַכט? ס׳איז אזוי די מעשה: וואָס פאר א נשמה איך האָב — וויים איך ניט, נאָר אז איך האָב ליעב קינדער — דאָס איז א פאקט! וועמען דען זאָל מען ליעב האָבען, אז ניט קיין קליינע קינדער? אייערע גרויסע, ווילט איהר, זאָל איך ליעב האָבען? אָט די גלאַטע מאַרדעם מיט די געפאקטע בייכלעך, וואָס זייער גאנץ לעבען איז א געשמאקער מיטאָג מיט א גוטען ציגאר מיט א פרעפעראַנסעל? צי אָט יענע שענע מענטשען, ווילט איהר, זאָל איך ליעב האָבען, די וואָס קהל׳ען זיך און לעבען פון דער קהל׳שער שיסעל און שרייען און ליאַרמען און פויקען איבער דער גאנצער וועלט, אז זייער גאנצער מיין איז טובת הכלל?... אָדער איהר זענט א בעלן, איך זאָל ליעב האָבען אָט די יונגע צוציקעס, וואָס ווילען מתקן זיין די וועלט, רופען מיך „בורזשוק" און ווילען מיך צווינגען, איך זאָל פאַרקויפען מיינע הייזער און צעטיילען זיך מיט זיי לשם עקספּראָ־פריאציע? אָדער איהר וועט מיר אפשר היסען, איך זאָל ליעב האָבען די גראָבע וויבער, די פרות־הבשן, וואָס זייער איינציגער אידעאַל איז פרעסען, קליידער, בריליאַנטען, טהעאַטער און געפעלען פרעמדע מאַנסביליען? צי נאָר די אונטערגעשאַרענע אלטע מוידען,

וואָס אמאל, אין מיינע יונגע יאָהרען, האָבען זיי געהייסען „ניהי־ליסטקעם", היינט הייסען זיי „עס־עסאָווקעם", „עס־עראָווקעם", „קאדעטניצעם" וכדומה אזעלכע שענע נעמען?... איהר זאָגט, וויל איך בין איין אלטער בחור, בין איך א בעל־כּעסן און א מיזאנ־טראָפּ און מיר געפעלט ניט קיינער? זאָגט אייך — וואָס אהרט מיך, וואָס איהר זאָגט? איך טהו מיר מיינס: איך דערצעהל. וואו זשע האלט איך? ביי׳ם קינד, ביי פייגעלען, ווי מיר האָבען דאָס ליעב געהאט. דאָס גאנצע לעבען האָבען מיר אוועקגעשענקט דעם קינד, מיר אלע דריי, דערפאר, וויל דאָס קינד האָט אונז פארזיסט די ביטערקייט פון׳ם לעבען, צוגעגעבען אונז אלעמען פרישע ענערגיע צו טראָגען דעם שווערען יאָך פון דער נאריישער פאר־דאָרבענער וועלט. און פאר מיר עקסטרע איז אין דעם קינד געווען א גאנצער סוד. איהר וועט דעם סוד לייכט פארשטעהן, אויב איהר וועט זיך דערמאנען, וואָס איז געווען פאר מיר ראָזע. וואָס מעהר דאָס קינד האָט געוואָפסען, אלין מעהר האָט געבליהט די האָפענונג ביי מיר אין הארצען, אז מיין עלענד זאל ענדליך פאר־שווינדען און איך זאל אמאל אויך וויסען פון א לעבען אויף דער וועלט... און ניט נאָר איך אליין האָב זיך ארומגעטראָגען מיט דער מחשבה — די זעלבע האָפענונג האָט געלעבט אויך ביי פּאיען אין הארצען, און חאָטש מיר האָבען דערפון ניט גערעדט קיינמאל, נאָר פאר אונז אלע דריי איז דאָס געווען קלאָר, ווי דער טאָג, אז עס וועט מוזען אמאל אזוי זיין... איהר וועט אפשר פרעגען: ווי אזוי קאָנען זיך דאָס מענטשען פארשטעהן אומגערעדט? איז א סימן, אז איהר קענט פסיכאָלאָגיע, נאָר ניט קיין מענטשען... למשל, אט וועל איך אייך מאהלען א בילד, וועט איהר זעהן, ווי אזוי מענטשען שמועסען זיך אוים כּמעט אָהן וועהרטער, פארשטעהען זיך אויפ׳ן וואונק. אָט האָט איהר אייך א בילד:

א זומער־נאכט. דער הימעל איז פארשמיסען מיט וויסע מילך־פאכען. איך האָב געוואָלט זאָגען: די שטערען בלישטשען, פינקלען, שעמעריען. האָב איך מיך דערמאנט, אז אזוי שטעהט

ערגיץ געשריבען אין א ביכעל, וויל איך ניט איבערקייען יענעמ׳ס ווערטער. איך האָב אייך שוין געזאָגט, אז איך האָב פיינט זייערע באשרייבענישען פון דער נאטור, וואָס זענען אזוי עהנליך אויף דער נאטור, ווי איך בין עהנליך אויף א טערקישען פאשא. הפלל, ס׳איז נעווען א זומער־נאכט, איינע פון די זעלטענע וואַרעמע, לויטערע, פרעכטיגע נעכט, וואָס דער טריקענסטער מענטש אין דער וועלט ווערט פול מיט פאַעזיע און עם בענקט זיך איהם ערגיץ אהין, ווייט, ער וויסט אליין ניט ווואוהין. עם האָפט איהם ארום פון אלע זייטען א מאַרנער שטראָם פון רוח־הקודש, און ער זינקט אין א הייליגע שטילע רוהיגקייט, און ער פארקוקט זיך אין דער טיעפער בלויער יארמעלקע, וואָס מיר רופען דאָס הימעל, און ער פיהלט, אז דער הימעל סוד׳עט זיך עפים מיט דער ערד, פיהרען א שטילען שמועס צווישען זיך, א שמועס פון אייביגקייט, פון אומ־עגדליכקייט און פון דעם, וואָס מענטשען רופען גאָטהייט...

נו? וואָס וועט איהר זאָגען אויף מיין באשרייבען די נאטור? ניט געפעלען? בין איך אויסגעשטעלט! האָט צייט, איהר זענט נאָך ניט פארטיג. איך האָב אייך פארגעסען דערצעהלען פון די זשוקעס — מאַרנע, שווערע, ברוין־פארביגע זשוקעס, וואָס טראָגען זיך אין דער פינסטער, צעלאָזט די פליגעל, זשומען און הודען און טהוען זיך אלע מאל א זעץ אן וואנט אדער אן פענסטער, און טהוען א פאל אנידער אויף דער ערד מיט האלב־צעלאָזטע פאלעס און ווערען אנשוויגען. איהר זאלט נאָר נישט האָבען קיין יסורים — זיי וועלען א ביסעל ארומפויזען אויף דער ערד, זיך אויפהויבען, צעלאָזען די פאלעס און וועלען זיך וויעדער דרעהען ארום דער שיין פון דעם ליכט מיט א זשומען און מיט א הודען, און וויעדער געבען זיך א זעץ אין פענסטער אריין און א פאל אנידער אויף דער ערד... מיר זיצען אויפ׳ן גאניק, וואָס געהט אין גאָרטען אריין, אלע פיער: איך, און פאַיע, און ראָזע, און פייגעלע. פייגעלע איז שוין א גרויסע; פיער יאָהר וועלט איהר ראש־חודש אלול, און רעדען רעדט זי ווי אין אלטער. זי רעדט און פרעגט קשיות. טויזענטער

קשיות! פֿאר וואָס איז הימעל — הימעל, און ערד — ערד? וועך איז טאָג און וועך איז נאכט? פֿאר וואָס איז בייגאכט נאכט און בייטאָג טאָג? פֿאר וואָס רופט די מאמע די באבעניו „מאמע", און די באבעניו רופט די מאמע ניט „מאמע", נאָר „באָזע"? פֿאר וואָס בין איך איהר א דיאדיא — א דיאדיא און ניט קיין פּאפּא?... פֿאר וואָס קוקט דער דיאדיא אויף דער באבעניו, און די באבעניו קוקט אויף דער מאמע, און פֿאר וואָס איז די מאמע אזוי רויט געוואָרען?... איהר פֿארשטעהט דאָך שוין, אז דאָס רופט ארויס ביי אונז אלע דריי א געלעכטער. פרעגט פייגעלע, וואָס לאכט מען, ווערט דער געלעכטער נאָך גרעסער, און ענדיגען ענדיגט ער זיך מיט דעם, וואָס מיר קוקען זיך איבער אלע דריי, און אלע דריי פֿארשטעהען מיר זיך נאָך גוט, וואָס דער קוק באדייט. מע דאַרף שוין ניט קיין ווערטער. ווערטער זענען איבעריג. ווערטער זענען באשאפען געוואָרען נאָר פֿאר פלאָפלערס, וויבער און אדוואָקאטען. אָדער, ווי ביסמארק האָט זיך אמאל אויסגעדריקט: ווערטער זענען אונז געגעבען געוואָרען אום צו פֿארמאסקירען אונזערע געדאנקען. אָט באגעהען זיך דאָך חיות און עופות און אלע איבעריגע באשעפענישען אהן ווערטער! אָט וואכסט דער בוים, אָט בליהט די בלום, אָט שפּראָצט א גרעזעל, האלט זיך צו צו דער ערד, קושט זיך מיט'ן שטראהל פון דער זון — וואו איז זייער שפּראך? אויגען, מיין ליעבער פריץ, אויגען ביי מענטשען זענען א גרויסע זאך! וואָס א מענטשען'ס אויגען קאָנען אייך אמאל זאָגען אין איין מינוט, וועט אייך דאָס מויל ניט אויסרעדען אין קיין טאָג! אונזער איבערקוקען זיך אין יענער נאכט מיט מיינע צוויי אלמנות איז געווען א בלעטל, א קאפיטל פון אונזער אלעמען'ס לעבענס־געשיכטע, א גאנצע פּאָעמע, אויב איהר ווילט, א ליעד, א טרויעריג ליעד פון דריי פֿארלאָרענע לעבענס, פון דריי פֿארקריפּלטע נשמות, וואָס פֿארשיידענע פֿארפלאָנטענישען האָבען ניט דערלאָזט, זיי זאָלען טרינקען פון דעם קוואל, וואָס הייסט גליק, זיי זאָלען געניסען פון דעם פּאָנטאָן, וואָס הייסט ליעבע... איך האָב מיך ארויס־

געחאפט פאר אייך מיט דעם ווארט „ליעבע" אומגעהרען. גלויבט מיר, אז עס עקעלט מיך! וויסט איהר, פאר וואס? דערפאר, ווייל אייערע שרייבערס באנוצען שוין צו אפט דאס דאזיגע הייליגע ווארט און מאכען פון דעם שוין צו א וואכעדיגען מאכל. דאס ווארט „ליעבע", אז מע רעדט דאס ארויס אויף דער שפראך פון אייערע שרייבערס, איז א חלול־השם. דאס ווארט „ליעבע" דארף ארויסגענאסען ווערען, ווי עס גיסט זיך אויס א תפלה צו גאט, אדער עס דארף זיך אויסגיסען אין א ליעד אהן ווערטער, אין א געוואנג פון עכטער פאעזיע, עס מעג זיך זיין אהן ריימען: ליופען־קויפען, חאפען־טאפען, יאגען־שלאגען, גראזען־בלאזען, וכדומה אזעלכע גראמען פון אייערע פאעטען, וואס אז איך לייען זיי אמאל, מאהלט זיך מיר אויס, אז איך שלינג ארבעם און פארביים מיט פאפיער... דער משל מעג אייך ניט געפעלען, נאר דרעהען מיט דער נאז באדארפט איהר ניט. איך ענדיג אייך שוין די נעשיכטע מיט מיין אלמנה נומער צוויי און איך מאך דאס בקיצור, וואהרוב איך האב פיינט, אז מע נעהניצט... זאגט נאר, איהר האט אמאל פארזוכט דעם טעם, עס זאל אייך רייסען א צאהן, וואס איהר מוזט איהם ארויסציהען, נאר איהר לעגט דאס אף אויף מארגען, פון מארגען אויף איבערמארגען, ביז איהר נעמט אייך אן מיט הארץ און געהט צום דאקטאר; איהר קומט־צו צו דער טיר, איהר לייענט־איבער אויף זיין בלעטעל: „דענטיסט אזעלכער און אזעלכער, נעמט־צו פון 8 ביז 1 און פון 1 ביז 8..." האפט איהר א קוק אויפ'ן זייגער און א זאג צו זיך:

— פון 8 ביז 1 און פון 1 ביז 8? היינט וואס האב איך קיין צייט ניט?...

און איהר קעהרט זיך אום צוריק אהיים און איהר רייסט זיך אויף די צייהן... אט דאס אייגענע איז געווען מיט מיר און מיט ראזען. ארויסגענאנגען בין איך פון דער היים אלע אין דער פריה מיט א באשטימטען נעדאנק, אז היינט מוז דאס געשעהן נאר אהן א שום תירוץ! פריהער וועל איך איבערדעדען מיט מיין אלמנה

נומער איינס, מיט דער מוטער הייסט עס, אזוי און אזוי... וועט זי ווערען רויטליך, אראפלאזען די אויגען און א זאג טהון: „ביי מיר האט איהר גע'פועל'ט, רעדט איבער מיט ראזען"... וועל איך אוועקגעהן פון דער אלמנה נומער איינס צו דער אלמנה נומער צוויי און וועל איהר זאגען: „הער נאר אוים, ראזע, ס'איז אזוי און אזוי..." און איך חאפ דאס היטעל און קום צו נעהן צו מיינע צוויי אלמנות, לויפט מיר אקעגען פייגעלע, ווארפט זיך מיר אויף די הענט, חאפט מיך ארום ביי'ם האלז, קושט מיך אין די בריללען און בעט זיך ביי מיר, אז „היינטיגען טאג, נאר היינטיגען טאג, זאל איך זאגען דער מאמעניו און דער באבעניו, מיך וועט מען פאלגען, זי זאל זיין פריי, ניט לערנען, ניט שפיעלען, ניט טאנצען, נאר נעהן מיט'ן דיאדיא אין זאלאנישען גארטען, מע האט נעבראכט, זאגט מען, צו פיהרען אועלכע מאלפעס, אזעלכע מאלפעס, וואס מע קאן פלאצען פאר געלעכטער!"... נו, ארבה, זייט א בריה און נעמט ניט דאס קינד, און נעהט ניט מיט דעם אין זאלאגישען גארטען אנקוקען די נייע מאלפעס, וואס מע קאן פלאצען פאר געלעכטער?... — וואס וועט זיין פונ'ם קינד? — וואר טשעט די אלמנה נומער איינס.

— ער מאכט א תל פונ'ם קינד! — האלט זי אונטער די אלמנה נומער צוויי. און דער דיאדיא הערט זיי, די ביידע אלמנות, ווי דעם פאראזהריגען שניי, נעמט דאס קינד און נעהט מיט דעם אין גארטען זיך באקענען מיט די נייע מאלפעס, וואס מע קאן פלאצען פאר געלעכטער — און אט אזוי, ווי איך דערצעהל אייך, אלע מאל א נייער תירוץ. עס נעהט־אוועק א טאג און א טאג, א וואך און א וואך, א יאהר און א יאהר, דאס קינד וואקסט, הויבט־אן פארשטעהן אזעלכע זאכען, וואס מע קאן פון זיי ניט רעדען, און עס בלייבט ביי אונז אלע דריי דער הסכם, אלץ אהן ווערטער, אז לאז דאס קינד אונטערוואקסען שוין. אז פייגעלע זאל אויס־וואקסען, ווערען א מענטש און אויסקלויבען זיך איהר באשערטען, דעמאלט ווערען אונז אויפגעבונדען די הענט, דעמאלט רעפארמירען

מיר אונזער לעבען, פיהרען־אויף א נייע שטוב. און מע בויט פלאנען, יעדער ביי זיך אין הארצען, ווי אזוי מע וועט לעבען אלע צוזאמען: דאם יונגע פאר — פייגעלע מיט איהר באשערטען, דאם אלטע פאר — איך מיט ראזען, און די אלמנה די באבע (פאיע) וועט געווען לטיגען איבער אונז אלעמען — דאם וועט זיין א לעבען! די נאנצע זאך איז נאר: ווי דערלעבט מען שוין? ווי דערלעבט מען שוין, אז פייגעלע זאל אויסוואפנען, ווערען א מענטש און אויסקלויבען זיך איהר באשערטען? נאר אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך. אזוי, דאכט זיך, זאגט דאם שפריכוואָרט? איך האב פיינט שאבלאנע שפריכווערטער. איהר האט זיי ליעב? זעהר שען. איך פארגין אייך. אלזא, אז מע לעבט, דערלעבט מען זיך! פייגעלע איז אויסגעוואפנען, געוואָרען א מענטש און האט אויסגעקלויבען זיך איהר באשערטען — און אט דא ליגט דער הונט באגראבען! אט דא ערשט הויבט זיך אן די רעכטע פסיכאלאגיע, ווי איהר רופט דאם אן! איהר ווייסט? דאם, וואם איהר קוקט אויפ'ן זייגער, איז איבעריג. איך וועל אייך סאי ווי סאי היינט מעהר ניט דערצעהלען. איך דארף געהן; מיינע אלמנות וועלען נישט וויסען וואם איבערצוטראכטען. איך קאן באשטעהן, אז אויב איהר האט חשק אויסצוהערען די געשיכטע פון מיין „אלמנה נומער דריי", זאלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אהיים. אניט — ווי איהר ווילט אייך! פאר די פאלעם וועל איך אייך ניט שלעפען. איהר וועט אליין קומען... אדיע!

ער פאן אלמנה נומער צוויי.

ג.

אַלמנה נומער דריי

— גוט, וואָס איהר זענט געקומען צו מיר אין אזא שעה, וואָס איך בין גראָד אין דער היים. דאָס הייסט, אין דער היים בין איך שטענדיג, נאָר פאַר מיר, ניט פאַר יענעם. יעדער מענטש האָט זיך זיינע געוואוינהייטען. למשל, איך בין געוואוינט, אז איך עס, זאָל מיר זיצען אקעגען די קאַץ. אָהן דער קאַץ וועל איך ניט עסען. קיץ־קיץ־קיץ! וואָס זאָגט איהר אויף דער קאַץ? קלוג — א חכמה! זי וועט אייך אליין ניט נעמען — עס מעג ליגען גאָלד! איהר זענט א מבין אויף איהר פעל? וואָס? איהר האָט פיינט א קאַץ? איין אינבילדונג פונ׳ם חדר! מע ווייסט די מעשיות! איהר דאַרפט זיך ניט פאַרענטפערען! ווי אזוי טרינקט איהר טיי? מיט מילך? צי אזוי? איך טרינק מיט מילך... א קאָטא! טפרוס! אין דער ערד אריין!... קיין זאָך האָט זי אזוי ניט ליעב, ווי מילך. פוטער וועט שטעהן, וועט זי ניט טשעפען, און דערזעהט זי מילך, מוז זי טהון א לעק...

איהר ווייסט דאָך, אז איך האַלט ניט פון הקדמות, נאָר דא מוז איך אייך זאָגען א הקדמה: איך האָב פיינט, אז מע שמייכעלט. לאכען קאָנט איהר וויפיעל איהר ווילט, נאָר ניט שמייכלען. נעדענקט איהר זשע אלסדינג, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט? טאָמער האָט איהר פארגעסען — זאָגט, שעמט זיך ניט; גרעסערע פון אונז, מאכט זיך, פארגעסען אויך אמאל. איך וועל אייך מוזען, האָב איך מורא, איבער׳חזר׳ען אין קורצען נאָך א מאל און געבען אייך איין אויסצוג, א קיצור המעשה:

איך האָב געהאַט א חבר פּיני, האָט ער געהאַט א פּרוי פֿאַיע, האָבען זיי געהאַט א קינד ראָזע. איז מיין חבר פּיני געשטאָרבען, און פֿאַיע איז געבליבען איין אַלמנה. און איך בין ביי איהר געווען א בן־בית. און זי איז מיר געווען צום הארצען, און איך איהר אויך. נאָר רעדען האָבען מיר דערפון ניט געדעדט. געהאַלטען אין זיך. און אַזוי זענען אַוועק די בעסטע יאָהרען. דערווייל איז איהר טעכטערל, ראָזע, אויסגעוואַכסען, און איך בין געווען נאָך איהר די כּפּרה. האָט זיך אונטערגעהאַפּט א בחור'ל שאַפּירא, א גוטער בוכהאַלטער און א שענער שאָכשפּיעלער, און די ראָזע האָט זיך אין איהם פֿאַרבּרענט. האָב איך זיך צעקריעגט מיט דער מוטער און בין אַוועק מיט דעם געדאַנק, אז ווייל איך וועל לעבען זאָל מיין פּוס דאָרט ניט זיין! און איך האָב דאָס וואָרט נ י ש ט אויסגעהאַלטען און בין באַלד אויפ'ן צווייטען טאָג געקומען און בין געוואָרען דער זעלבער היימישער, וואָס פריהער, און האָב מיך פֿאַר־שטעלט פֿאַר א מחותן און האָב געפֿראָווען א חתונה צווישען דער ראָזע מיט דעם שאַפּירא, וואָס איז געווען דער גאַנצער בעל־הבית איבער זיינע פֿרינציפּאַלענ'ס געשעפטען, גע'חתמ'עט פֿאַר זיי וועכּס־לען, און זיי האָבען זיך פֿאַרדרעהט און זענען אַוועק קיין אַמעריקע און איהם האָבען זיי גלאָזט מיט די חבובות. האָט ער זיך גענומען דאָס לעבען — און ראָזע איז געבליבען איין אַלמנה. האָט איהר, אַלזאָ, צוויי אַלמנות. און פונקט אזוי ווי איהר מוטער פֿאַיע, די אַלמנה נומער איינס, איז געבליבען נאָך מיין חבר פּיני'ס טוידט מיט א קליין קינד ראָזעטשקע, אזוי איז איהר טאָכטער ראָזע, די אַלמנה נומער צוויי, געבליבען נאָך שאַפּירא'ס טוידט מיט א קליין קינד פּייגעלע, וועלכע איז געבּאָרען געוואָרען אין דריי חדשים אַרום נאָך שאַפּירא'ס טוידט, — און מיר אַלע דריי האָבען די פּייגעלע ליעב געהאַט דאָס חיות מיט'ן לעבען, און מיר אַלע דריי, איך און פֿאַיע און ראָזע, האָבען זיך איננאַנצען איבערגעגעבען צום דאָזיגען קינד, ניט צייט געהאַט צו קלערען וועגען זיך און וועגען מיין ראָמאַן מיט דער אַלמנה נומער צוויי, מיט ראָזען, וועלכער

האָט זיך דערווייל פּארצויגען ביז פייגעלע וועט אונטערוואָפסען און ווערען א מענטש. און אז פייגעלע איז אונטערגעוואָפסען און געוואָרען א מענטש... איך וועל אייך בעטען, אז איך דערצעהל אייך עפּיס, זאָלט איהר ניט קוקען אין קיין בוך אריין, ס'איז א מיאוס'ע טבע, און בעסער האָרכען וואָס מע דערצעהלט אייך, וואָרום דאָ פּאנגט זיך אָן א נייע געשיכטע.

וואָס איהר ווילט, קאָנט איהר אויף מיר זאָגען, נאָר קיין פּאנאטיקער, קיין עקשן בין איך קיינמאָל ניט נעווען. איך בין תּמיד געגאנגען גלייך מיט דער צייט. איך בין קיינמאָל ניט אָפּ־געשטאנען, צוריקגעצויגען, ווי אנדערע, וואָס באַקלאָגען זיך אויפ'ן נייעם דור מיט זייערע נייע אידעען.

אָנקוקען קאָן איך ניט אָט די אלטע חכמים מיט זייער אייביגער פּרעטענזיע: סטייטש, למאי זאָל דאָס איי וועלען לעהרנען א הוהן? וועד איז עלטער — דאָס איי, צי די הוהן?... בהמות וואָס איהר זענט! אדרבה, ווייל דאָס איי איז יונגער, איז דאָס בילכער! איז דאָס פעהיגער! איז דאָס קלוגער! אודאי דאַרפען מיר, דער עלטערער דור, זיך גוט צוהערען, וואָס זיי, די יונגערע געגנראַציאָן, האָבען אונז צו זאָגען, וואָרום זיי זענען יונג, זיי זענען פריש, זיי לערנען, זיי פאָרשען, זיי זוכען, זיי געפינען, זיי טהוען־אויף. וואָס דען? אזוי ווי איהר, פאַרשימעלטע חכמים, וואָס איהר האָט זיך אנידערגעזעצט אויף די אלטע ספּרים און ביכער און ווילט זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט?... אין כעם בין איך נאָר אויף זיי, אויף די יונגע, אויף די נייע, וואָס זיי לייקענען אונז אָפּ שוין גאָר איכ־נאַנצען, זענען אונז מבטל, מאכען אונז צו קלייניגעלט, זאָגען אויף אונז, אז מיר זענען ניט נאָר בהמות אָדער פערד — מיר זענען קיין פערד אויך ניט, מיר זענען נאָרניט! מיר עקזיסטירען ניט! מיר זענען נישטא! נישטא, און א סוף!... שטעלט אייך פאָר, עס קומען־אריין צו אונז, צו מיינע צוויי אלמנות מיין איך, און ניט צו מיינע אלמנות, נאָר צו אונזער פייגעלע, צום אייניקעל, דריי

יונגע צוציקעס; צי סטודענטלעך, צי ניט קיין סטודענטלעך — דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט דעם טאַטען זייערען! שוואַרצע העמדלעך טראָגען זיי, שערען שערען זיי זיך ניט, ווער זיי זענען — זאָגען זיי ניט, שאַרפע צינגלעך האָבען זיי, און קאַרל מאַרקס איז זייער גאָט — ניט משה רבינו, נאָר גאָט, גאָט אַליין! מילא, גאָט — לאָז זיין גאָט, דאָס לעבען וועל איך מיר דערפאַר נישט נעמען! ובפרט, אז איך אַליין בין אויך ניט ווייט פונ'ם סאָציאַליסטישען אידעאַל, איך אַליין וויים אויך, וואָס קאַפּיטאַל באַדייט, וואָס איז פּראָלעטאַריאַט, עקאָנאָמישער קאַמף, וכדומה אזעלכע זאַכען, און אויב איהר ווילט וויסען, בין איך אַליין אויך... פרעהט זיך ניט, נישט קיין בונדיסט, חלילה, נאָר קיין הינקעדיגער שניידער אודאי נישט!

אַזאָ, קומען זיי אַריין צו אונז אַלע טאָג, אָט די דריי פּאַר־שוינדלעך, וואָס איך זאָג אייך; אייגער הייסט פינקעל, דער אַנדערער — באָמשטיין, דער דריטער גרוזעוויטש. און געהן געהט מען צו אונז, ווי צו זיך אַהיים, וואַרום מיינע צוויי אַלמנות, די באָבע און די מאַמע, האָבען א טבע, אז עס קומט־אַריין צו זיי א מענטש, ווייסען זיי ניט, וואו איהם אַוועקצוזעצען, וואָלטען איהם אַוועקגענעבען די נשמה, ובפרט נאָך אזעלכע דריי אַנטיקען, וואָס אייגער פון זיי איז געווים א קאַנדידאַט פאַר פיגעלען. דאָס הייסט, קאַנדידאַטען זענען זיי אַלע דריי, נאָר קיין דריי חתנים קאָן זי דאָך ניט האָבען, עס מוז דאָך זיין אייגער — היינט געה טרעף, ווער דער אייגער איז, אז רעדען רעדט מען נישט דערפון, חיות ניט זיכער! און פרענען פרעגט מען אויך ניט — ביי וועמען וועט מען פרענען? ביי דער מוטער? וואָס איז ביי זיי די מוטער? א יונגע פרוי מיט א שען פּנים, און א סוף! ביי דער באָבע? וואָס איז פאַר זיי די באָבע? די באָבע איז פאַר זיי נישט מעהר, ווי א ווירטהין, וואָס דארף זעהן, עס זאָל זיין עסען און טרינקען, אז זיי קומען צו געהן, און נישט נאָר עסען און טרינקען, נאָר פרעסען און זויפען... נו, און פון מיר שמועסט מען נישט, וואַרום וואָס בין איך ביי זיי?

נאָך א שטוהל ביי׳ם טיש, און ווייטער נאָרניט. זיי זאָלען דאָס אויסרעדען צו מיר א ווארט! סיידען דאָס זאָלן־מעסטעל ביי׳ם טיש, די צוקער־פושקע, א שוועבעלע אמאָל, אי דאָס — אָהן א ביטע, אָהן א „פאָזשאָלויסטא", נאָר א מאָך מיט דער האַנט איבער׳ן זשילעט, ווי מע רעדט מיט א שטומען, אָדער א טראָג־אונטער צו אייך די ליפען בשעת איהר פאַררויכערט א ציגאַר — און ווייטער נישט א ווארט! אמאָל מאכט זיך, זיי קומען און טרעפען מיך אַליין, זעצט מען זיך אַוועק אַלע דריי און מע שמועסט, אָדער מע צעלעגט זיך מיט די פים אויף די סאָפעס און מע שפּייט. זיי זאָלען דאָס אויסרעדען צו מיר א ווארט, חאָטש אזוי, פון איידעלקייט וועגען. נאָרניט! גלייך ווי איך בין ניטאָ! נו, און דאָס דאַרפט איהר וויסען, אז איך צו זיי וועל אודאי נישט אָנהויבען צו רעדען פריהער, איך וועל מיך ניט אונטערלעגען, ווי אַנדערע, מיט צוואַנציג טויזענט חניפה׳לעך און זיסע רעדעלעך און צוקערדינע שמייכעלעך. עס איז נאָך נישט געבוירען געווארען יענער מענטש אויף דער וועלט, פאר וועלכען איך זאָל אָנבויגען מיין קאָפּ, נישט מחמת איך בין א גדלן... און לאָמיר זאָגען — יא א גדלן, רופט דאָס אָן, ווי אזוי איהר ווילט, אייער מיינונג קאָנט איהר האַלטען ביי זיך! נאָר איך האָב פיינט, אז מע רעדט פון זיך. איך דערצעהל אייך פון די דריי קלאָפערס, וואָס פאר מינים חיות דאָס זענען. אז איך האָב מיך איינמאָל ארויסגעחאפט און א פרעג געטהאָן ביי זיי, וואר פון זיי אַלע דריי שפּיעלט אין שאָך, — האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען פנים׳ער! האָט איהר באַדאַרפט הערען א געלעכטער! דאכט זיך מיר, וואָס קאָן דאָ זיין פאר אַיין אומגליק, אז מען איז מאקי א סאָציאָליסט, און מע שפּיעלט פון דעסטוועגען א שאָך אויך? קאָרל מארקס, נישקשה, וועט קיין פאַראיבעל ניט האָבען! שמועסט אָבער מיט זיי — ניין! זיי אַליין אהרט מיך ניט. זיי האָב איך אין דער ערד! ברענען ברענט מיך אויף איהר, אויף אונזער פייגעלען, למאי לאכט זי מיט זיי? פאר וואָס זאָל ביי איהר זיין אַלסדינג, וואָס זיי זאָגען, קודש־קדשים, הייליג, גלייך ווי גאָט אַליין

האָט דאָס געזאָגט אויפֿן בארג סיני? וואָס איז דאָס געווארען פאר א מין עבודה זרה ביי די היינטיגע יונגעלייט, א מין פאנאטיזם, א מין נייע חסידות — קארל מארקס איז דער רבי און מיר זענען זיינע חסידים? און אויסער קארל מארקס איז איין עק, א סוף, אוים וועלט? וואו איז קאנט, וואו איז שפינאָזא, וואו איז שאָפענהויער, וואו זענען שעקספיר, היינע, גיטהע, שילער, ספענסער און נאָך הונדערטער גרויסע מענטשען, וואָס האָבען אויך אמאָל, כלעבען, געזאָגט א קלוג וואָרט? נישט אזוי קלוג, ווי קארל מארקס, אָבער קיין נאָר גרויסע נארישקייטען האָבען זיי דאָך אויך ניט געזאָגט! איך בין, דאַרף איך אייך זאָגען, פון די, וואָס לאָזען זיך ניט שפייען אין דער קאשע און האָבען פיינט, אז יענער פאררייסט די נאָז, און דערפאר האָב איך ליעב צו טהון אמאָל יענעם אויף צו־להכעיס. דו זאָגסט אזוי, זאָג איך אזוי. דו זאָגסט נאָר אזוי, זאָג איך דוקא אזוי — און טהו מיר עפּים! איך האָב דערהערט איינמאָל פון זיי א שמועס, אז גראַף טאָלסטאָי איז נאָרנישט. איך בין ניט פון גראַף טאָלסטאָי'ס חסידים, איך זאָל איהם פאָרגעטערען מיט זיין פילאָזאָפיע און מיט זיין נייער תורה פון יעזוס פריסטוס, וואָס ער מאכט פון איהם דאָס, וואָס ער איז קיינמאָל ניט געווען; נאָר אַלס קינסטלער שטעהט ביי מיר טאָלסטאָי ניט נידעריגער פון שעקספּיר. אי, טאָמער זענט איהר מיט מיר ניט מסכים, עס איך מיר ניט אָפּ דאָס הארץ. איהר ווייסט דאָך שוין מיין טבע... ברענג איך דאָך צו טראָגען אויף צו־להכעיס טאָלסטאָי'ס א בוך און נעב דאָס פייגעלען, זי זאָל האָבען וואָס צו לייענען. האָט איהר באַדערפט זעהען, מיט וואָס פאר א גרימאסע מיין פייגעלע האָט געגעבען א שטויס־אַוועק דעם גראַף טאָלסטאָי! וואָס איז? ניט פינקעל, ניט באָמשטיין, ניט גרוזעוויטש האָלטען פון טאָלסטאָי.

בין איך שוין מסתמא ארויס פון די כלים (אז מע דארף, קאָן איך זיין א שייגעץ אויך!) און האָב זיי געמאכט אַלע דריי מיט דער בלאָטע גלייך! איך האָב זיי נעזאָגט, אז קארל מארקס איז א טעאָריע, און א טעאָריע בייט זיך: היינט אזא טעאָריע, מארגען

אזא מעריע; און גראָף מאָלסטאי איז א גרויסער קינסטלער — און קונסט בלייבט אייביג.

נו־נו! האָט איהר באדארפט זעהן, ווי מענטשען האָבען זיך עס א ביסעל צעפלאקערט! דעם פאדעגורער צדיק וועז איהר זאָלט זאטשעפען, וואָלטען זיינע חסידים ניט באדארפט אזוי פייערען אויף אייך!...

וואָס טויג אייך, וועז עס מישען זיך ניט אריין מיינע צוויי אלמנות, וואָלט געקאָנט ארויס צווישען אונז א מיאוס'ער סקאנדאל! איך האָב אָבער ארויסגעזעהן נאָכדעם, אז איך בין נעווען א נאר, וואָרום סוף־כל־סוף האָב איך דאָך נעמוזט זיי איבערבעטען. וווייסט איהר, פאר וואָס? ווייל פייגעלע האָט אזוי געוואָלט! און אז פייגעלע וויל אזוי, דארף זיין אזוי, און לאָז זי מיר זאָגען היינטיגען טאָג, למשל, אז זי ווייל, איך זאָל די שטוב איבערטראָגען אויף איין אנדער ארט, איז עפיס א תירוץ?

נישט נאָר באצויבערט האָט מיך אָט דאָס מיידעל, נאָר גאנץ איינפאך פארקנעכטעט, מיין אייגענעם וויילען האָט זי געטוידט און האָט נעמאכט מיך פאר א שקלאף, פאר איין אויטאָמאט... נישט נאָר מיך — אונז אלעמען האָט זי פארדרעהט דעם קאָפ מיט דעם שענעם שידוך, וואָס זי האָט געטהאָן — גרוזעוויטש איז געווען איהר באשערטער, א כעמיקער פון הריטען קורס, א בחור'על — קיין מעשה ניט, דאָס הייסט, ניט קיין אי־אי־אי — גארנישט! פארהאָן א סך ערגערע! ער איז געווען, ערשטענס, „א טאטענ'ס א קינד". דאָס איז א גרויסע זאך. איהר מענט אייך זאָגען וואָס איהר וויילט, דאָס שפיעלט א ראָלע. חאפט אייך נישט, איך זאָג נישט קיין יחום. איך זאָג נאָר, אז דער שורש האָט אויך א שטיקעל וערמה; זייט איהר פון א גראָבען שורש, מענט איהר זיין בעבילדעם, ווי נאָט אליין, בלייבט איהר אלץ א גראָבער יונג. פון די איבעריגע מעלות זיינע רעד איך נישט. די חברה, מוז מען זאָגען דעם אמת, כל זמן זיי האלטען זיך אין דער מראה, זענען זיי עהרליך און פיין און נאָבעל; קוים אָבער חאפען זיי זיך ארוים אויף דער

וועלט פאר זיך און וועלן „געוועזענע" — זאל אייך נאָט היטען. טויזענט מאל ערגער פון א געוועהנליכען בשר־ודם. וואָרום א געוועהנליכער בשר־ודם, אז ער וועט אייך אָפדרעהען דעם קאָפ, וועט ער זיך באהאלטען, און א „געוועזענער", אז ער וועט אייך באשווינדלען, וועט ער אייך אויפווייזען על־פי חקירה, אז א שווינדלער זענט איהר, ניט ער... נאָר למאי זאלען מיר פאַרלירען צייט אויף פוסטע פילאָזאָפיע? אונזער פיינעלע איז געוואָרען מאדאם גרוזעוויטש צו זיעבעצאהן יאָהר, און איך וועל אייך ניט דולען מיט קיין לאַנגע ספורים, וואָס פאר א חתונה דאָס איז געווען, וועל האָט די חתונה געפראַווען, וועמען האָט דאָס געקאָסט געלט, און וואָס פאר א נדולה עס איז געווען ביי די אלמנות אין שטוב. די מוטער ראָזא האָט דערלעבט פיהרען צו דער חופה איהר טרייסט, די באבע פאיע האָט דערלעבט א נחת — חתונה געמאכט איין אייניקעל. און איך, טפש? וואָס איז מיט מיר געווען די שמחה אזוי גרוים? די מיזינקע אויסגענעבען?... מאהלט אייך, די שמחה האָט לאַנג געדויערט — פון אסתר־תענית ביז פורים! מע האָט אונזער גרוזעוויטשען אויפ'ן דריטען טאָג נאָך דער חופה געבעטען אין חדר אריין נאָר פאר א קלייניגקייט: מע האָט נעפונען א נאנצען אוצר פון באָמבעס און פון דינאמיט, און אזוי ווי דער בחור איז געווען א כעמיקער, און א באריהמטער כעמיקער דערצו, איז געפאלען אויף איהם דער חשד, און אגב האָט מען נעפונען א פאָר בריוולעך פון איהם, און וואָס טויג אייך גרוים, מע האָט איהם צוגענומען און אוועקגעפיהרט...

און דאָ האָט זיך אָננעהויבען פאר מיר א שטיקעל ארבייט, א לויפענייש, א דרעהענייש, א שמירענייש, א דולענייש — נעכטיגע טעג! חאפט מען זיך אריין, אח נאָך פאר אזא מיאוס'ער מעשה — איז זייט געזונט און שרייבט בריוולעך! היינט צוזעהן דעם צער פון דעם יונגען צווייגעלע, משטיינס געזאָגט, פון זיעבעצעהן יאָהר! און די יסורים פון דער מוטער ראָזע! און פון דער באבע פאיע! א נאָט'ס שטראָף, איין אויסנאָם האָט זיך גענומען אויף דער שטוב!

היינט דארפט איהר וויסען, אז די געשעפטען זענען אויך נישט פויגעלדיג, אין קעשענע האָט אָננעהויבען טאָגען, איך האָב אָנ־ געהויבען פּלוטעווען, מאכען שווינדעל, פארזעצט מיינע הייזער, אונטערגעשמאלצען די קאסע; אויסגענאנגען דאָס געלט אויך, האָב איך פארקויפט א פּאָר קליטלעך פון מיינע מאיאנטקעס... איך דערצעהל אייך ניט קיין חריפות פון זיך און שטעל מיך פאר אייך ניט אוים! איך וויל אייך נאָר איבערגעבען א כאראקטע־ ריסטיק פון מיינע אלמנות, זיי זאָלען זיך דאָס אינטערעסירען אויף אָט אזוי פיעל, פון וואנען מע לעבט, פון וואָס מע לעבט און מיט וואָס וועט מען לעבען וויטער? נאָרנישט, ס'איז ניט זייער עסק! איך דארף זאָרגען פאר אלץ. איך דארף טראָגען אלץ אויפ'ן קאָפּ. איך דארף קריכען אין דער ערד אריין! ווער הייסט מיר? איך וויים, ווער עס הייסט מיר? עס הייסט זיך אליין! איך וואָלט וועלען זעהען אייך אויף מיין אָרט אין אזא מין לאנג צווישען מענטשען, וואָס איהר וויסט ניט, ווער פון זיי איז מעהר בריליאנט! איהר קאָנט אויף זיי קיינמאל ניט האָבען קיין פּאראיבעל, קיינמאל ניט טראָגען קיין שנאה, קיין פּארדראָס; און טאָמער מאכט זיך אמאל יא עפּים, עס פּארקלויבט זיך א רוח אין הארצען און איהר געהט צווישן אהיים איין אָנגעשטויסענער, — איז נענוג, איהר זאָלט קומען צו געהן און באָגעגענען זיך מיט זייער בליק, הערען פון זיי דאָס ערשטע וואָרט, — געהט אלץ צווישן מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך, און איהר פארגעסט אין איין אויגענבליק, צי איהר האָט וועז עפּים געהאט קעגען זיי, און איהר זענט גרייט פאר זיי צו קריכען אין דער ערד אריין. אָט אזעלכע מינים באשעפענישען זענען דאָס. נו, געהט טהוט עפּים! און ווער שמועסט, אָט די פויגעלע? דאָס איז נאָר איין אָנשיקענעש פון זיין ליעבען נאָמען! עס איז נענוג, זי זאָל געבען איין קוק אויף אייך מיט איהרע שענע, טיעפּע קורצזיכטיגע אויגען — זאָלט איהר שוין איינגענעמען א מיתה משונה! האָט קיין פּאראיבעל ניט, איך זאָג עס ניט אייך, איך זאָג עס מיר אליין, וואָרום זי האָט מיך גאָך משוגע געמאכט

מיט איהר חתונה האָבען פֿאר אָט דעם גרוזעוויטשען, מישא האָט ער נעהייסען, — און ס'איז נעווארען פּוֹל די שטוב מיט מישא! קיינער דארף ניט עסען, קיינער דארף ניט שלאָפֿען, קיינער דארף ניט לעבען. וואָס איז? מישא! מע האָט צוגענומען מישאן! מע האָט איינגעוועצט מישאן! מע וועט משפּט'ען מישאן! מע דארף ראטעווען מישאן! קאָלטע פּריפּאַרקעס — מע לאָזט ניט צו! נישט מיך, נישט זי, נישט קיינעם! איך האָב נעזעהען, אז דאָ שמעקט מיט „המצא מנוחה", אז די גרינגסטע שטראָף, אויב ער וועט זיין א מוצלח, קאָן איהם אריינפֿליהען אין די אייביגע קאטאָרגע, אז ניט, איז העננען!... איך זעה, אייך איז ניט גוט דאָ צו ויצען, זעצט זיך אַוועק אָט דאָ, צום פענסטער; און אפשר האָב איך מיך אייך א ביסעל צוגענעסען, איז אָהן איין אומגליק. איך טראָג איבער מעהר פון אייך. אייך איז נאָרניט; איהר וועט זיך אויסהערען די מעשה (איך ענדיג זי אייך שוין) און וועט זיך נעהיים, און ביי מיר איז דאָס א באָמבע אויף אייביג!

וואו זשע האָלטען מיר? ביי העננען... וואהרשיינליך, האָט איהר ניט איין מאָל נעלעזען אויף די בלעטער, אז היינט האָט מען נעהאָנגען דאָרט און דאָרט צוויי מענטשען, נעכטען האָט מען נעהאָנגען דאָרט און דאָרט דריי מענטשען (העננען מענטשען און קוילען היהנער איז היינט נעווארען אלץ איין נייעם). און איהר בשעת־מעשה וואָס טהוט? אָדער איהר זיצט און וויינט זיך און רויכערט זיך א נעשמאקען האוואנער ציגאר, אָדער איהר טרינקט גאָר בעת־מעשה א גוטע גלאָז קאוווע מיט פרישע זעמעלעך מיט פּוטער. אי, דאָרטען העננט א מענטש, עס וואַרפט זיך און עס צאפּעלט זיך אין די לעצטע סעקונדען פון זיין אָנאָניע אייערער א באקאנטער, איין אייגענער, א היימישער, וואָס איהר האָט איהם ניט לאָנג נעזעהען פּוֹל מיט לעבען, אזוי ווי איהר אצינד? אי, דאָרטען ליגט נאָך א וואַרעמער גוף, וואָס תלינים האָבען מיט נוואָלד אַרויסנעריסען פון איהם די נשמה? אי, דאָרטען מוטשעט זיך א מענטש, ער וואָלט וועלען וואָס גיכער שטאַרבען, נאָר עס

שטארבט זיך ניט, ווארום דער תלין האָט ניט גוט אויפגעצויגען דעם שטריק, אדער ער האָט זיך נאָר אפגעריסען און אראפגעפאלען צווישען טוידט און לעבען, און ער בעט זיך נעבאך ביי די היכ־ריכטער מיט א קוק פון זיינע האלב־אפגעשטארבענע אויגען, מע זאל איהם טהון זיין רעכט וואָם ניכער?... וואָם? איהר קאָנט ניט לוידען, אז מע רעדט דערפון? איהר זענט א מפונק? איך בין אזא מפונק, ווי איהר. און שטעלט אייך פאָר, אז איך בין אליין געקראָכען אומעטום, געוואוסט די מינוט, די רגע, וואָם מע וועט איהם הינריכטען, און געלייענט נאָכדעם אין די צייטונגען די באשרייבונג, ווי אזוי איינער פון די דריי (געהאנגען האָט מען זיי אלע דריי) האָט זיך לאנג גערַאנגעלט מיט'ן טוידט, מחמת ער איז געווען א שווערער (דאָם איז געווען באמשטיין), האָט מען איהם צוויי מאל געמוזט העכגען... אזוי האָט מען געשריבען נאָכדעם אין די צייטונגען, און מיר האָבען עס געלייענט, דאָם הייסט, ניט מיר אלע, געלייענט האָבען דאָם נאָר איך און ראָזע: פון דער באבע מיט'ן איניקעל האָבען מיר די בלעטער באהאלטען — און אזוי האָט זיך די שטוב באריכט מיט נאָך א יונגער אלמנה, אלמנה נומער דריי!... און א טרויער האָט זיך געלענט אויף דער שטוב, א שטילער, א טוידטער טרויער, אזא טרויער, וואָם עס עקזיסטירט ניט פאר איהם ניט קיין פארב, ניט קיין ווערטער; אזא טרויער, וואָם באשרייבען איהם טאָר מען ניט, ווארום באשרייבען איהם הייסט פראָפאניירען; אזא טרויער, וואָם וועט א שרייבער פון אייערע שרייבערם ריהרט זיך צו צו דעם, וואלט איך איהם איבער־געבראָכען די פינגער!... אזא טרויער, וואָם מע דארף ניט, מע קאָן ניט און מע טאָר ניט פון איהם רעדען... אלץ לעבט נאר אין דער פארגאנגענהייט, אין די עראינערונגען. דריי אלמנות — דריי לעבענס. נישט קיין גאנצע לעבענס, נאָר האלבע לעבענס, און נישט קיין האלבע אויך, נאָר שטיקלעך לעבענס, אנפאנגען פון לעבען. איטליכם פון די דריי לעבענס האָט זיך אנגעהויבען אזוי גוט, אזוי פאעטיש, א שיין געטהאָן אויף א מינוט — און פאר־

שוואונדען !... פון מיר רער איך נישט. איך בין נישטא. דאס הייסט, נעהן נעה איך אהין אלע טאג, זיץ־אויס מיט זיי נאנצע נעכט, רעדען פון אמאלינע גליקליכע טעג, דערמאנען זאכען מיט מעשיות מיט נעשיכטען פון מיין טיערען פרויינט פיני, פון דעם גוטען עהרליכען שאפירא, פונ׳ם העלד מישא גרוזעוויטש, וואס די צייטונגען האבען נאכדעם אויף איהם געשריבען, אז אין זיין פאך, כעמיע, איז ער נעווען א זשעני... און אווענהען נעה איך אווענ פון דארט אלע מאל מיט א צעווועהטיגט הארץ, מיט א פארדראס, און איך פרעג מיך אליין: פאר וואס האב איך פארשפיעלט מיין לעבען אזוי נאריש? וואו הויבט זיך אן מיין ערשטער פעהלער און וואן וועט זיין דער לעצטער? אז ליעב האב איך זיי אלע דריי, און טייער זענען זיי מיר אלע דריי, און יעדע פון די דריי האט נעקאנט זיין מיינע, און אפשר נאך איצט אויך... און איטליכער פון די דריי בין איך אי ליעב, אי איבערינ, אי נויטיג, אי אננעווארפען. און לאס איך איין טאג ניט קומען, טהוט זיך חושך, און לאס איך זיצען איין איבערינע האלבע שעה, זענען זיי מיך משלח, פשוט הייסען מיר נעמען דעם וועג. טהוען נישט פון דאנען אהין, זיי זאלען מיך ניט פרענען. לאס איך זיי עפיס פירהאלטען, זאנען זיי, אז איך האב ליעב אומעטום זיך אריינמישען, — וואר איך אין עם און לויף־אוועק און פארשלים מיך מיט דער קאץ און זאג אן דער דיענסט, אז טאמער וועט מען צו מיר קלינגען, זאל זי זאנען, אז איך בין ניטא, אז איך בין אוועקנעפאהרען, און נעם מיך צו מיין טאגעבוך. איך פיהר א טאנעבוך שוין זעכס־און־דרייסיג יאהר, איין אינטערעסאנטעם בוך; איהר קאנט שוין זיכער זיין! פאר מיר אליין פיהר איך דאס בוך, נישט פאר קיינעם. אזוי לאנג קרענקט די ליטעראטור אייערע, ווי לאנג זי איז וואהרטה צו האבען אזא בוך, ווי מיין טאגעבוך! אייך, קאן זיין, וועל איך דאס אמאל ווייזען, קיין אנדערען — פאר קיין נעלט נישט... און וואס טויג אייך, עס נעהט ניט אוועק קיין האלבע שעה, קלאפט מען מיר אן אין טיר. „וער איז עס?" — „דאס מיידעל פון די אלמנות איז

געקומען אייך רופען צום מיטאָג. וואָס זאָל מען איהר זאָגען?" — „זאָגט, אז אִיך קום באַלד צו געהן".

נו? וואָס וועט איהר עפּים איצטער זאָגען, מיין ליעבער פּריץ? וואָס הערט זיך עפּים מיט אייער פּסיכאָלאָגיע?... איהר חאַפּט זיך געהן? קומט, איך נעה אויך מיט אייך. איך דאַרף זיין ביי מיינע דריי אַלמנות. איין מאָמענט נאָר, איך וועל אָנ־זאָגען, מע זאָל דאָ געבען דער קאַץ עסען, וואָרום איך קאָן מיך דאָרט פּארזיצען ביז טאָג אויך אמאָל. מיר שפּיעלען אין „יעראַלאַש", אמאָל אין פּרעפּעראַנס. אין געלט שפּיעלען מיר. און איהר זאָלט זעהן, ווי יעדער וויל געווינען! און אז מע מאַכט א שלעכטען גאַנג, לעגט מען נישט קיין כּבוד, ניט זיי אויף מיר, נישט איך אויף זיי. ביי מיר, אז עמיצער מאַכט א שלעכטען גאַנג אין קאָרטען, בין איך קאַפּאַבעל יענעם דורס זיין, צערייסען! וואָס באַדייט, למשל, אייער שמייכעל? איך ווייס, גלויבט מיר, וואָס איהר טראַכט אצינד. איך קען אייך דורך און דורך, און לאָך פון אייער באַבע! איהר טראַכט אצינד אויף מיר: „איין אַלטער בחור, א בעל־כּעסן"...

עד כּאן אַלע דריי אַלמנות.

פון דער ריוויערא

נעשריבֿען אין יאָהר 1909.

פון דער ריוויערא

— וואָס איז אזעלכעס „ריוויערא" — זאָלט איהר מיך ניט פרעגען. אזוי ווי איך האָב פון דעם קיינמאָל ניט געוואוסט, אזוי זאָלט א י ה ר דערפון ניט ווייסען. און הלואי וואָלט איך אויך דערפון ניט געוואוסט. קורץ, איהר ווילט וויסען, וואָס הייסט „ריוויערא"? וועל איך אייך זאָגען אין דריי ווערטער: „זשיד, דאוואי הראָשי!" ריוויערא — דאָס איז אזא מין ערטעל אין איטאַליע, וואָס דאָקטוירים האָבען אויסגעטראַכט צו פּרעסען געלט ביי׳ם עולם. דער הימעל איז דאָרטען שטענדיג לויטער. דער אייגענער הימעל, וואָס ביי אונז. די זון אויך די אייגענע. נאָר דער ים דעקוטשעט — ספנות! ער וואַרפט זיך, ער רוישט, דולט א ספּאָדיק — און איהר האָלט אין איין צאָהלען געלט. פּאָר וואָס געלט? פּאָר גאָרנישט. נאָלע גאָרנישט. אָט דערפּאָר אָ, וואָס דו ביזט א בהמה און האָסט זיך געלאָזט אײנרעדען „ריוויערא" — צאָהל געלט. און איהר צאָהלט. וואָרום, אַרבּה, זייט א בּריה און צאָהלט ניט! איהר מיינט, מע קריגט זיך מיט אייך? זידלערי? בזיונות? חלילה! דוקא מיט גוטען. קושענדיג נעמט מען צו ביי אייך די נשמה. איין מעלה האָט זי יאָ, די דאָזיגע „ריוויערא" — דעם אמת קאָן מען ניט אָפּלייקענען — ס׳איז דאָרט וואַרעם. און אז ס׳איז וואַרעם, זאָגט מען, הוסט זיך ווינציגער. און וואַרעם איז דאָרט שטענדיג, א גאַנץ קיילעכיג יאָהר. סאי זומער, סאי ווינטער. איהר מיינט, וואָס איז דער שכל? א

פּראָסטער שכל: די זון ווארעמט, איז ווארעם. בכן, איז וואָס? אז מע הייצט גוט אויס, איז ביי אונז אויך ניט קאַלט. זאָגען זיי אָבער — „לופט". אמת, די לופט איז ניט קיין שלעכטע לופט. סע שמעקט ניט שלעכט. ווי מיט בשמים. ניט די לופט שמעקט, די מאַראַנצען שמעקען. עס וואַכסען דאָרט מאַראַנצען. וויים איך ניט, צי מע דארף פאָהרען צוליעב דעם אַזש אַהין. לופט איז, דאָכט זיך, פאַרהאַן אומעטום. און מאַראַנצען קאָן מען קויפען ביי אונז אויך. זאָגען אָבער די דאָקטוירים, אז לופט צו לופט איז ניט גלייך. די לופט, זאָגען זיי, וואָס שמעקט מיט בשמים, הייסט. אַזוי זאָגען זיי, די דאָקטוירים הייסט עס. נאָר מאַלע וואָס דאָק־טוירים זאָגען! למאי זיי זאָגען, אז דער ים, וואָס אויף דער „ריוויערא", ציהט ארויס אַלע שלאַפקייטען? איך וועל אייך ניט זאָגען, אפשר ציהט ער ביי עמיצען ארויס שלאַפקייטען. ביי מיר וויים איך, אז ער האָט ארויסגעצויגען וואו איך האָב געהאט ערגיץ א גראָשען, אָט דער דאָזיגער ים! און ניט אזוי דער ים, ווי די דאָקטוירים. מיר האָט גאָט צוגעשיקט אויף דער „ריוויערא" א דאָקטער, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — נו־נו! דאָס הייסט, אזוי איז ער אפילו א גאַנץ ליעבליכער מענטש, דוקא א איד, און נאָך וואָסער א איד! רעדט אידיש, ווי איך מיט אייך, און אזוי זים, אזוי קוגעלדיג, שטרודעלדיג, צימעסדיג — נאָר א מחיה. נאָר געלט קאָן עס צאפען, אוי צאפט דאָס! מאַלט אייך, וואָס ביי מיר וועט מען שוין אָנצאפען! געטראָפען דעם אָרט! איך האָב מיך מיישב געווען, הערט איהר, און האָב מיך געלאָזט פיהרען ביז דער לעצטער מינוט. איך האָב באַלד ארויסגעזוהען, מיט וועמען איך האָב צו טהון. נאָר איך האָב מיך געמאכט ניט־וויסענדיג. וויל־סט צאפען — צאפ. תחילת הערט ער מיך אויס, פרעגט מיך אויס, טאפט מיך אויס מיט העמערלעך און מיט קלעפערלעך, מיט טרייבלעך און מיט רעהרלעך, און הייסט מיר קומען מאָרגען. פרעג איך איהם: „האָט קיין פאראיבעל ניט, הערר דאָקטער, איך וויים ניט די היגע מנהגים; וואָס קומט אייך פאר'ן וויזיט?"

קוקט ער אויף מיר דורך די ברילען, האלט די הענט אין די קעשענעס און מאכט צו מיר: „דאס וועט זיין שפעטער". טראכט איך מיר: „גע'פועל'ט. ווילסט שפעטער, איז שפעטער"... איך קום צו גענהן מארגען — וויעדער א מאל דאס אייגענע: אויסגעהערט, אויסגעפרעגט, אויסגעטאפט און אויסגעקאפט — הייסט ער מיר קומען איבערמארגען, וועט ער מיר אריינשפריצען. פרעג איך איהם: „האט קיין פאראיבעל ניט, הערר דאקטער, וואס קומט אייך?" זאגט ער: „שפעטער". שפעטער, איז שפעטער. קום איך צו גענהן איבערמארגען, שפריצט ער מיר ארין און הייסט מיר קומען מארגען, וועט ער מיר מאכען מאסאוש. קום איך צו גענהן מארגען, ער זאל מיר מאכען מאסאוש, מאכט ער מיר מאסאוש, דאס הייסט, ער רייבט מיר איין דאס נעכטיגע אריינשפריצעכטס, צווי דארף מען פארשטעהן, און הייסט מיר קומען מארגען, וועט ער מיר וויעדער א מאל אריינשפריצען. פרעג איך איהם: „וואס קומט אייך?" זאגט ער: „שפעטער". שפעטער, איז שפעטער. אלע מאל די אייגענע חכמה, א טאג איבער א טאג: איין טאג ארויס־געשפריצט, דעם אנדערען טאג איינגעריבען דאס אריינשפריצעכטס. איז מיר באלד ניט געפעלען דער שווינדל. ממה־נפשך, ווילסט דו מיך שמייסען מיט צווי ריטער — שמיים. צו וואס דארפסט דו נאך ציהען? וואו שטעהט דאס, אז אויף אריינשפריצען דארף מען א באזונדערען טאג און אויף אייגריבען דאס אריינשפריצעכטס וויעדער א באזונדערען טאג? דאכט זיך מיר, אז ס'איז גלייכער בוידע זאכען אינאיינעם. דער שכל איז דאך מתחייב: אט האב איך דיר אריינגעשפריצט, אט האב איך דיר עס אייגעריבען. אלא וואס דען? צערעמאניע? דארפען מיר לערנען דעם פשט, אז דו ווילסט צאפען? צאפ! אי, אפשר צאפט זיך גאר נישט? טאמער איז נישטא פון וואנען? דו קענסט מיך? דו ווייסט מיך? ביזט געווען ביי מיר אין קעשענע? האסט געצעהלט מיין געלט?...

כך הוה. ס'איז אוועקגענאנגען א חודש, שיקט ער מיר ארין דורך דער פאסט א רעבענונג. איז מיר פינסטער געווארען אין די

אויגען. פֿאר יעדען אריינשפּריצעכטס הייסט ער זיך באצאָהלען צעהן פֿראנקען — דאָרט צאָפּט מען גאָלט אויף די פֿראנקען — און פֿאר יעדען אייגרייבען דאָס אריינשפּריצעכטס — פֿינף פֿראנקען. נישקשה פון א רעכענונג! פון אזא מין קוראציע קאָן מען טאקי נעהן אין גאָלד! האָב איך מיך מיישב געווען — וואָס טהוט מען? זיך דינגען מיט איהם? דאָס וועל איך צייט האָבען שפּעטער. אז מאָנען מאָנט ער ניט, דער חכם, היינט צו וואָס זאָל איך מיך חאָפּען? נעה איך צו איהם, ווי איך בין געגאנגען, א טאָג איבער א טאָג, און ער שפּריצט. איך נעה, און ער שפּריצט. און אָט אזוי איז אוועק דער ווינטער. אקאָרשט ווי מע זעהט ניט, איז פֿורים. צייט קלערען מכח פּאָהרען אהיים. ובפּרט, אז אין נעזונט, דאנק גאָט, פּיהל איך מיך אויך נישקשה'דינ, גאנץ נישקשה'דינ. מע קאָן זאָגען — למאי זאָל איך לייקענען? — הלואי ווייטער ניט ערגער; בעסער האָט קיין שיעור ניט. דאָרף מען, הייסט עס, אפּנים, זיך אפּגעזעגענען מיט'ן קלוגען דאקטער און פּאָהרען אהיים! קום איך צו נעהן צום דאקטער: „אזוי און אזוי, הערר דאקטער, איך פּאָהר אהיים". זאָגט ער: „געזונטערהייט". זאָג איך: „נו? און מכּח דער רעכענונג?" מע דארף דאָך צעצאָהלען זיך מיט צייך אויך, צי ניין?"... קוקט ער אויף מיר דורך די בריללען, האָלט די הענט אין די קעשענעס און מאכט צו מיר: „נו?" ווי אייגער רעדט: אין וועמען איז דען די מניעה? רופֿ איך מיך אָן צו איהם: „האָט קיין פּראיבעל ניט, הערר דאקטער. איידער מיר וועלען זיך מיט צייך צערעכענען, וואָלט איך צייך דערצעהלען פּריהער א מעשה, אויב איהר האָט צייט"... מאכט ער צו מיר: „קיין צייט האָב איך ניט, נאָר אויב נישט קיין לאנגע, דערצעהלט". זעץ איך מיך אוועק און דערצעהל איהם די מעשה:

„ווי איהר זעהט מיך, זאָג איך, בין איך א איד, דאנק גאָט, אזוי זיך. און קינדער, דאנק גאָט, האָב איך אויך, פֿינף זאָלען געזונט זיין. פֿינף זיהן. זענען פֿיער פון זיי דוקא וואויל קינדער, נעראָטענע, נאָר איינער, ניט פּאר צייך נעדאכט, — א דער רוח

וויסט וואָס. נישט געוואָלט לערנען — א נישט א לעק. א שלעכט קינד. געהרג'עט, געממית'ט, געוואָלט ארויסשלאָגען דעם עקשן — איז ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען. א שלעכט קינד. וואָס טהוט מען? זאָגט צו מיר מיינע: „מאַך איהם פּאַר א בעל־מלאכה". „א בעל־מלאכה? משוגע מיינע שונאים!" „וואָס זשע! אז דו וועסט איהם דערהרג'ענען, וועט זיין בעסער?" אהין־אהער, איך זעה — זי איז נערעכט. נעה איך און געב איהם אָפּ צו א בעל־מלאכה, צום בעסטען שניידער, און באדינג מיך מיט איהם אויף דריי יאָהר פּאַר דריי הונדערטער: „נאָט אייך איהם, דעם תּכשיט, און מאכט מיר איהם פּאַר א בעל־מלאכה"... און כ'האָב מיך צעשריבען, מיט'ן דאָזיגען שניידער, בפירוש, אז אין א משך פון דריי יאָהר דאַרף ער איהם מאכען פּאַר א פּאַרטיגען בעל־מלאכה, און איך דאַרף איהם אייננצאהלען דערפּאַר דריי הונדערטער. אַוועק־געגאַנגען דאָס ערשטע יאָהר — מיין שניידער איז געקומען, אָפּ־געמומען דעם ערשטען הונדערטער, זיך צעשריבען. פיין. אַוועק־געגאַנגען דאָס אנדערע יאָהר — מיין שניידער איז געקומען, אָפּ־געמומען דעם אַנדערען הונדערטער, זיך צעשריבען. פיין. אַוועק־געגאַנגען דאָס דריטע יאָהר — מיין שניידער איז ניטאָ. איך ווארט א וואָך. איך ווארט צווויי — ניטאָ. וואָס איז די מעשה? געה איך אַוועק צו מיין שניידער: „רב חייט, פּאַר וואָס זענט איהר נישט געקומען, זאָג איך, נאָכ'ן דריטען הונדערטער?" מאכט ער צו מיר: „עס קומט מיר ניט". „וואָס איז דער שכל?" „דער שכל, זאָגט ער, איז א פּראָסטער שכל. אונזער שניידערייַ, זאָגט ער, באשטעהט פון דריי פונקטען: א שניידער, זאָגט ער, דאַרף קאָנען, ערשטענס, די מלאכה. צוויי טענס, דאַרף ער, זאָגט ער, קאָנען ארונטערנעמען אמאָל א שטיקעל יתּור, אז עס בלייבט איבער. ווילט איהר דאָס, זאָגט ער, אָנרופען ננבה, רופט דאָס אָן, ווי איהר ווילט. און, דריטענס, זאָגט ער, דאַרף א שניידער קאָנען אויסטרינקען, נעמען, הייסט עס, אמאָל אונטער א יום־טוב, א ביסעל בראָנפען. איז אויף צוויי פונקטען

אייער זוהן, זאגט ער, א פארטיגער בעל־מלאכה. דאס היסט, ער איז נישקשה פון א גנב, און מיט א ביסעל בראנפען וועט ער זיך, זאגט ער, אויסגלייכען מיט אלע שפורים. נאר א בעל־מלאכה — דאס, זאגט ער, וועט ער ניט זיין וויל ער וועט לעבען. היינט פאר וואס קומט מיר א הונדערטער?"...

אויסגעהערט די מעשה, מאכט צו מיר דער דאקטער: „אקעגען וואס זשע, היסט עס, איז דאס געקומען צו רעד?" „אקעגען דעם, זאג איך, וואס אייער מלאכה, זאג איך, דאקטאריע היסט עס, באשטעהט, ווי יערע מלאכה, פון דרעי פונקטען: מע דארף זיין, ערשטענס, א גוטער דאקטער. צווייטענס, דארף מען זיין א מענטש מיט יושר. און, דריטענס, זאג איך, דארף א דאקטער קאנען מאכען געלט. וועלכער פונקט פון די ערשטע צווויי פונקטען עס וועגט ביי אייך אריבער — דאס, זאג איך, וויים איך ניט. נאר וואס פאר א דאקטער איהר זעגט, זאג איך, אויף חשבונות מאכען — אויף מיר אזא יאהר. און איצטער, זאג איך, אייער סחורה, מיין געלט — לאמיר זיך דינגען"...

פארשטעהט זיך, אזוי פיעל מכות אונזערע שונאים, וויפיעל איך האב אפגעריסען ביי איהם מעהר פון צוויי דריטעל. נאר, גלויבט מיר, ס'איז דאס אויך ניט ווערטה, וואס ס'זאל גלאט זיצען אין דער היים און גארנישט טהון, און ס'זאל מיר זיין באשערט, וואלט איך סאי ווי סאי געזונט געוואלען — היינט וואס איז מיר די „ריווויערא"?

גיטעל פּורישקעוויטש

א מעשה, ווי אזוי א אידינע איין אלמנה, וואס הייסט גיטעל? און האנדעלט מיט וויכאצקי'ס טיי, האט נאך דרויי יאהר שוועדע ארבייט אין דער דריטער דומע סוף־כל־סוף ארויסגעראטעוועט איהר בן־יחיד פון דיענסט, אוועקגענעבען א גאנצע פּריסוטסטוויץ פּאד־סוד, און דעריבער באקומען אין שטאדט דעם נאמען פּורישקעוויטש.

דערצעהלט אין איין אטעם מאקי פון איהר אליין.

נעשריבען אין יאָהר 1911.

גיטעל פּורישקעוויטש

— זעהט נאָר, ווי מע האָט זיך עס צונויפגעקלויבן, ווי אויף א בייז וואונדער! צענעהט אייך, אידען, ווי זאָלז אין וואסער. מע וועט נישט באווייזן קיין קאָמעדיעס און מע וועט נישט דערצעהלען קיין בבא־מעשיות, אויפ'ן הימעל א יאריד. מע האָט מיר נעוואָגט, אז דאָ איז פּארהאן עפּעס איינער א שלום־לייכעם, וואָס שרייבט. אָט דאָס זענט איהר אלײן טאקי אָט דער שלום־לייכעם, וואָס שרייבט? שרייבט זשע טאקי, די האַנט זאָל אייך גאָר נישט וועה טהון שרייבענדיג. די נאַנצע שטאָדט זאָלט איהר באשרייבען, פון אויבען ביז אראָפּ. נישקשה, זיי האָבען עס בישר פּארדיענט. און דערהויפּט — די ננידים, די מיוחסים פון גאָט, וואָס האָבען זיך איינגערעדט, אז די נאַנצע וועלט איז באשאפען געוואָרען פון זייערטוועגען. מיר דאַרפען האַרעווען און פּארשוואַרצט ווערען, און זיי וועלען זיך אויסקויפען פּאר געלט פון אלע צרות און פון אלע גזירות, און נאָך מאַכען חוזק פון א אידינע איין אלמנה, וואָס לעבט פון וויסאָצקי'ס טיי. איך שטעל־צו וויסאָצקי'ס טיי שטעל איך צו אין אלע בעל־הבתישע הייזער אויף אויסצאָהלען, און דערפון ציה איך מיר מיין שטיקעל ברויט מיט מיין קינד, איין שטיקעל בן־יחיד, וואָס מע האָט דאָס געוואָלט ביי מיר אוועקנעמען פּאר פרעמדע זינד. איהר מענט דאָס האַרכען, וואָס עס קאָן זיך פּאר־לויבען אויף דער וועלט. מיר דאַכט, אז זינט די וועלט איז א וועלט, האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אז מע זאָל צונעמען איין־

און־אײנציגען בן־יחיד, א קאַרמאַק אויף די עלטערע יאָהרען, ביי א מאַמע איין אַלמנה, וואָס פריהער גאָט און דערנאָך וויסאָצקי קאָן זי זיך באריהמען, אז זי לעבט אויף דער וועלט. אַלץ הייסט געלעבט. גוט געשטאָרבען הייסט אויך געלעבט. וואָרום וואָס האָט מען פונ׳ם פונט טיי, משטיינס געזאָגט, ביי היינטיגע קאָנ־קורענציעס, אז וואו ערגיץ א איד איין אַרעמאַן, טראָגט ער אַרום איבער די הייזער טיי צו פּאַרקויפען. דאַרף מען זיך שמייסען. אז יענער וואַרפט־אַראָפּ צעהן, וואַרף איך אַראָפּ פופצעהן, און אז יענער וואַרפט פופצעהן, וואַרף איך צוואַנציג. ביז וואַנעט איז דער שיעור צו וואַרפען? איך בין דאָך נישט וויסאָצקי! ביטער ווי דער טוידט, וואָס זאָלט איהר קלערען? דער גאַנצער אַרויס־קוק מיינער איז מיין קאַרמאַק אויף דער עלטער, מיין משה. איך פּאַרמאָג איין שטיקעל בן־יחיד, פון מיין מאַן א ירושה, משטיינס געזאָגט. אפילו זעהר א וואויל קינד, איך קאָן מיך נישט באַקלאָגען. א געזונטער, א שענער, א גלאַטער, מיט אַלע מעלות, נאָר לערנען האָט ער נישט געוואָלט. ווי אזוי, מיינט איהר, נישט געוואָלט? חאָטש האָק איהם, חאָטש בראָק איהם. וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תּכלית, משה, אז לערנען נישט, שרייבען נישט, דאַוונען אויך נישט, — קומט דיר אוים צו זיין נאָר א הינטשלעגער! ענטפערט די וואַנט? בין איך געגאַנגען און האָב איהם אַוועק־געגעבען פאָר א בעל־מלאכה, צו א שניידער, און אָפּגערעדט מיט׳ן שניידער בפירוש, אז ער זאָל איהם לעהרנען שניידערי. איז אזוי ווי איהר קוקט־אָן א נאַדעל־פאָדעם, אזוי האָט ער אָנגעקוקט ביי איהם א נאַדעל־פאָדעם. טאָג ווי נאַכט ארומגעטראָגען זיך מיט׳ן קינד, אָדער געהאָלפען דער שניידערין שיילען קאַרטאָפלים, אָדער אַרויסגעטראָגען די פאָמוניצע. אָנווארעמען דאָם פרעסעל — דאָס איז שוין געווען א זכיה. בין איך געגאַנגען און האָב איהם אָפּ־געמומען פונ׳ם שניידער און אַוועקגעגעבען צו א שוסטער. האָב איך אָנגעטראָפען אויף א רוצח, א גזלן, וואָס טאָמער עפּים נישט אזוי, קאָן ער אייך וואַרפען א האָמער אין קאָפּ און צעשלאָגען דעם

מוח. בין איך געגאנגען און האָב איהם צוגענומען פונ׳ם שוסטער און אָפּגענעבען איהם צו איין איינבינדער א שלים־מזל, וואָם זיצט אָהן פּרנסה, קוקט נישט אָן קיין שטיקעל ארבייט אין די אויגען. האָב איך איהם אָפּגענומען פונ׳ם איינבינדער דעם שלים־מזל און אָפּגענעבען איהם צו א זייגערמאכער, נאָך א גרעסערען שלים־מזל, וואָם נישט ער פּאררוכט זייגערס, נאָר ער מאכט זיי קאַלי. אזוי זאָגען אַלע אין שטאָדט. וואָם זשע דאַרף איך, אז ער זאָל מיר מאכען מיין זוהן פּאר א קאַליקע? האָב איך איהם אָפּגענומען פונ׳ם זייגערמאכער און האָב איהם אָפּגענעבען צו א שמוקלער, ער זאָל איהם לעהרנען דרעהען, שמוקלעריי הייסט עס, און איך האָב מיך מיט איהם צעשריבען, מיט׳ן שמוקלער הייסט עס, אויף צוויי יאָהר, דאָם הייסט, צוויי יאָהר דאַרף ער איהם דרעהען אומזיסט, און אויפ׳ן דריטען יאָהר, אז ער וועט שוין קאָנען גוט דרעהען, וועט ער שוין עפּים פּארדיענען אויך. און גאָט האָט מיר געהאָלפען, איך האָב אָנגעטראָפען אויף א רעכטען בעל־מלאכה, וואָם האָט אפילו ליעב דעם טרונק, דערפּאר האָט ער אָבער אויסגעלעהרעט מיין זוהן דרעהען אין א סך ווינציגער, ווי איך רעד מיט אייך. די ארבייט האָט איהם פּאַליובעט, און מיין משה איז אין איין האַלב יאָהר געוואָרען א פּאַלנע שמוקלער. נאָר וואָם קומט מיר ארוים, אז ער דאַרף איהם דרעהען אומזיסט צוויי יאָהר דורכ־אנאנד? צעשריבען זיך — איז פּארפּאַלען. גאָט האָט מיר געהאָלפען, די צוויי יאָהר זענען אויך איבערגעאָפען. מאַהלט אייך, עם רעדט זיך אזוי: איבערגעאָפען! אז איך האָב איבערגעלעבט די צייט, בין איך גלאָט אין אייזערנע; און אז איך בין שוין איבערגעקומען, זענט איהר שוין פּארטיג? דאַרף מען ערשט געהן קריגען איהם ערגיץ א שטעלע, אָדער זוכען ארבייט, שמוקלעריי — וואו זשע האָט איהר ארבייט? א שכור האָט פּארלוירען, א ניכ־טערער האָט געפּונען? און דאָ בין איך אין מענטש אליין, מיט׳ן פונט טיי איבער די הייזער, און די קאָנקורענציע איז גרויס, און אין אָנזעץ האָב איך אויך געהאט. א איד א בעל־הבית האָט אָנ־

געגומען ביי מיר דריי מיט א האלב פונט טיי אויף אויסצאהלען און האָט אין איין נאכט עוקר געווען, אוועק, זאָגט מען, קיין אמעריקע — א חלילה וואָלט איך זיך אויף איהם גיכער נעריכט! איך האָב דעמאָלט געמיינט, אז די גאנצע וועלט איז אויף מיר געפאלען. א קלייניגקייט — דריי מיט א האלב פונט טיי אויף צוויי רובל מיט צוואנציג? און מע מוז עס האלטען אין זיך, ווארום טאָמער וועלט געווהר ווערט ווי איך האָב שיין אייגענע פאל, קאָן עס מיר זיין א סגולה צו קרעדיט. וואָס זשע טהוט נאָט? זאָגט ער: „גיטעל, דו ווייניסט? וואָרט־אויס, דו וועסט ערשט ווייניגן. אָט געהט אויף דיר א פריזיוו"... וואָס פריזיוו? וועך פריזיוו? איין שטיקעל בן־יחיד ביי א מאמע איין אלמנה, וואָס פריהער גאָט און דערנאָך ווי אָפּצאקי — וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אין דער וועלט? וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? נאָר גערה שריי חי וקיים! אז ס'איז באשערט צרות, באשערט מיין משה שטעהן אקוראט אין איין יאָהר מיט אונזער נגיד'ס דריי אייניקלעך, פון דריי טעכטער, דריי מפות זאָל זיך זיי זעצען יעדען באזונדער אויף אזא איין אָרט — זיי זאָלען נישט קאָנען ניט שטעהן, ניט גענהן, ניט ליגען, ניט זיצען. מע האָט מיר אָבער געזאָגט: „גיטעל, זעהט נאָר, אייער משה זאָל נישט זיין א קרבן פאר אונזער נגיד'ס אייניקלעך". חא־חא, וואָס הייסט? מיינער איז א בן־יחיד, איין־און־איינציגער קארמאָק ביי איין אָרעמער אלמנה, וואָס פריהער גאָט און דערנאָך ווי אָפּצאקי, און יענער איז א נגיד, א גביר, איין אדיר, א מיליאָנטשיק — סיידען ס'איז חלילה נישטא קיין גאָט אויף דער וועלט! נאָר דער כח פון געלט — מע האָט געמומען אריינפיהרען אייניגווייז דעם נגיד'ס אייניקלעך, פריהער אייניעם — „נע גאָדים". דערנאָך דעם אנדערען — „נע גאָדים". איז מיר געוואָרען גוט, וואָס זאָלט איהר קלערען? וואָוום טאָמער חלילה זאָגט מען דעם דריטען אויך „נע גאָדים" — איז דעמאָלט אז אָך און וועה צו מיין משה'ן! און, ווי אויף צו־להכעיס, איז, צו מיינע גרויסע צרות, מיין משה, קיין

עין־הרע, דוקא א יונג מיט בייגער, אָהן א ברעקעל חסרון. מע קאָן זאָגען, א גבר. דאָס הייסט, דעם נגיד'ס איניקלעך זענען אויך נישט קראַנק צו געהן דיענען, נאָר זיי בראַקעווען דער דאָקטער. דערזעהט ער א נגיד'ס א קינד — איז „נע נאָדים", און טהו איהם עפּים! וועל איך שווייגען? בין איך אַוועק באַצייטענס צום פרינצעראַטעל און זאָג צו איהם אַזוי: „אדוני פּריץ, דעם נגיד'ס צוויי שטיקלעך סחורה האָט מען שוין ארויסגעבראַקעווען; טאָמער חלילה בראַקעווען מען וויטער, קאָן עס דערגעהן צו מיין משה'ן, און מיין משה איז ביי מיר, זאָג איך, איין־און־איינציגער קאַרמאַק אויף דער עלטער"... וועלט ער מלא רציחה און הייסט, מע זאָל מיך ארויסווארפען פון דער פריסוטסטווע. און כך הוה. איידער מע האָט נאָך ארויסגעפיהרט דאָס דריטע שטיקעל סחורה פונ'ם נגיד, האָט דער דאָקטער שוין נעזאָגט „נע נאָדים", און מע האָט שוין ארויסגעפיהרט מיין משה'ן, און מע האָט איהם שוין אפּ־געגעבען, און ער האָט שוין אפּגעשווארען, און מע האָט איהם שוין געזאָגט נא־ליווא־נא־פּראַווא, א שלאַק האָט מיך געטראַפען, אין חארקעווער גובערניע, און א גוטען טאָג מיט דער קאפּאָטע — וועל איך שווייגען? בין איך אַוועק צום פּרינצעראַטעל און האָב איהם אפּגעשפּיעלט א פּריהמאַרגען: נגיד'ישע קינדער וועסט דו בראַ־קעווען, און איין שטיקעל בן־יחיד פון א מאמע איין אלמנה, וואָס פּריהער גאָט, דערנאָך ווייסאַצקי — וואו איז סאָווסט? וואו איז גאָט? הייסט ער דאָך מסתמא, מע זאָל ארויסווארפען די זשי־דאָווקע. איז אבער די זשידאָווקע נישט פּוי אויף דער פּען און פאַהרט־אַווק אין דער גובערניע אריין גלייך צום גובערנאַטער, און א פאַל צו די פּים: אדוני פּריץ, אזוי און אזוי: דריי איניקלעך דעם נגיד'ס האָט מען פּאַרבראַקעווען, און מיין משה'ן, איין שטיקעל בן־יחיד ביי איין ארעמער אלמנה, וואָס פּריהער גאָט, דערנאָך ווייסאַצקי, אויף די עלטערע יאָהרען א קאַרמאַק — וואו איז גאָט? וואו איז סאָווסט? הערט ער מיך אויס, דער גובער־נאַטער, און זאָגט מיר, איך זאָל עס איהם דערלאַנגען אויף פאַפּיער.

זאָג איך: אדוני פריץ! וואָס דאַרפסט דו פאַפּיערען? אָט הערסט דו פון מיר קלאָרע דבורים; נעם, שיק, דערפרעג זיך, וועסט דו זעהן, אז אַלץ, וואָס איך זאָג דיר, איז תורת אמת. זאָגט ער צו מיר נאָך א מאָל: „אויף פאַפּיער, אויף פאַפּיער". זאָג איך איהם: פּריצ'ענו! איך בין נישט קיין אידינע פון פאַפּיערען און מיט מכירות פאַרנעם איך זיך נישט; איך דערצעה׳ דיר נאָר, וואָס מיר טהוט וועה. נגידים פראַקעווען מען, און אַרעמע בני־יחידים נעמט מען צו — וואו איז גאָט? וואו איז סאָוועסט? זאָגט ער: „גוואַלד, וואָס ווי׳ פון מיר די אידינע?" זאָג איך: זי ווי׳, מע זאָ׳ דערגעהן דעם אמת און איהר אומקעהרען דעם קאַרמאַק, ווייטער גאָרנישט. הימע׳ און ערד האָבען געשוואָרען, אז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימעה׳ אויפ׳ן וואַסער. ווערט ער שוין אין פּעס, דער גובערנאַטער, און הייסט אַרויסוואַרפען די זשידאָווקע. פוי׳לט זיך נישט די זשידאָווקע און פּאַרקויפּט־אוים וואָס זי האָט, און לאָזט זיך אַוועק זוכען דעם אמת גלייך קיין פּייטערבאַרג. אין פּייטערבאַרג איז פּאַרהאַן א מיניסטער וואָס איינעך דיע׳ מיט א מיניסטער וונוטרעניך דיע׳ מיט א סינאָר. און אז מע וועט דאַרפען צום קייסער, וועל׳ איך נישט טרעפען? מיט׳ן אמת קאָן איך קומען אפי׳ו פאַר גאָט. און כּך הוה. געקומען קיין פּייטערבאַרג, האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה מיט א פּראַוא־זשיטעל׳סטוע, מיט א טרייבענישׂ. זאָג איך, אז פאַר אַרויסטרייבען האָב איך קיין מורא נישט; מורא האָב איך נאָר פאַר גאָט, זאָג איך, און פאַר׳ן קייסער, און ווייטער פאַר קיינעם נישט, וואָרום איך גע׳ה, זאָג איך, פאַר׳ן אמת. און דערווי׳ עסען דאַרף מען אויך, מע קאָן די נשמה ניט אויסשפּייען. וואָס טהוט מען? צו קיין נדבות בין איך נישט געווען׳הנט געוואָרען. בין איך געפאַלען אויף איין עצה. פּייטערבאַרג איז דאָך נישט קיין דאָרף, פאַרהאַן, ברוך־השם, אידען אומעטום, און וויסאָצקי׳ס טיי קען מען אין פּייטער־בארג אויך, אפשר נאָך מעהר ווי אומעטום. אלע טשינאָווניקעם טרינקען וויסאָצקי׳ס טיי. און אזוי ווי איך האָב צו טהון מיט

פּריסוטסטוועס און מיט טשינאָוויקעס, האָב איך אָנגעהויבען זיי ארײַנטראָגען וויסאָצקי׳ס טיי אין שטוב אַרײַן, געבען אויף אויס־צאָהלען — און פּריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי, איך האָב מיר פּאַרדינט נישט נאָר מײַן ביטער אויסקומענישׂ, איך האָב שוין געהאַט צו שיקען מײַן משה׳ן אין פּאָלק אַרײַן אויך, אַמאָל א קערבעל, אַמאָל צוויי. איין זאַך איז נאָר געווען ביטער: פּראָווא־זישיטעלסטווע! וועז איך האָב א פּראָווא־זישיטעלסטווע אין פּייטער־בארג, וואָלט איך נאָר געווען א קייסעריני. נאָר אזוי ווי איך האָב געהאַט צרות, נישט קיין פּראָווא־זישיטעלסטווע, איז טאַקי געווען ביטער, ווי דער טוידט. עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, מע זאָל מיך אַרויסשיקען פון פּייטערבאַרג, טאַקי פּאָ עטאַפּן, אזוי ווי נאָט האָט געבאָטען. האָט מיר דער אויבערשטער צוגעשיקט איינע א מאַראַם, וואָס שרייבט אויף די בלעטער, זאָל איהר גאָט געבען לאַנגע יאָהר, רבונו של עולם. עפּיס טאַקי נאָר א מלאך, נישט קיין מענטש. א חוץ וואָס זי האָט מיך אויסגעלייזט פון אַלע צרות, האָט זי מיך נאָך באַקענט מיט פּאַרגאַמענטן. מסתמא האָט איהר געהערט פון איהם? אין דער דומע איז ער געווען פון די, וואָס רע־דען. א מענטש אָהן א גאָל, און א פּאַרשוין — ער זאָל נאָר האָבען א ליכטיגען גן־עדן. וואָס דער האָט זיך אַוועקגעלאָזט פּאַר מיר! מיר געגעבען א בריוף און נאָך א בריוף, אַלץ צו אזעלכע מענטשען, וואָס מע דאַרף האָבען א זכיה אויפֿער מע טרעט גאָר צו צו זיי. האָבען זיי מיך אויסגעהערט און אָפּגעשיקט אויינער צום אַנדערען, דער אַנדערער צום דריטען, אַלע מאָל העכער און העכער, ביז אין דער דומע אַרײַן. און איך האָב אָנגעהויבען געהן אין דער דומע אַריין כּמעט אַלע טאָג, און אַמאָל — צוויי מאָל א טאָג, אויסגעהערט אַלסדינג, וואָס מע רעדט אין דער דומע. און רערען רעדען דאָרטען אַלע, נאָר שענער פון אַלע — אָט דער פּאַרגאַמענט. ער, אז ער פּלענט זיך אַוועקשטעלען רעדען, זאָג איך אייך, אז א וואַנט קאָן עס נעמען, א שטיין קאָן צענאָסען וועדען. א קליינינקייט פּאַר־גאַמענט! דערפּאַר האָט ער געהאַט שונאים אין דער דומע, וואָס

זאָל איך אייך זאָגען? און שטינוטערעם! און שרייערס! ווי די הינט — אזוי פלעגען זיי איהם באפאלען און מאכען אזעלכע סקאנדאלען, אז איך פלעג קוים איינזיצען פון אויבען (מיין אָרט איז געווען אין דער דומע תמיד פון אויבען). אז איך דערמאן מיך אָן דעם פּאַרנאמענטען, שטעלען זיך מיר טרערען אין די אויגען. וואָם ווייסט איהר, וואָם פאר א דימענט, וואָם פאר א בארליאנט דאָם איז געווען! אז מע שמועסט א מלאך — איז דאָך נישט שייך צו זאָגען. אלע נעשעפטען און אלע געסט פלעגט ער צווישן־ווארפען און מיך אויסהערען און אויספרעגען, וואָם שרייבט מיר מיין משה. וואָם זאָל ער מיר שרייבען? מיין משה שרייבט מיר, אז עס געהט איהם, דאנק גאָט, אין דער סלוזשבע גאָר ניט שלעכט. נאטשאלסטוווע איז פון איהם זעהר צופריעדען, נאָר ער האָט צרות פון דעם פידפעבעל. דער גוי מהוט איהם צום טוידט, ער זאָל איהם לייהען געלט. שוועדט איהם משה, אז ער האָט נישט. גלויבט ער איהם נישט. ער זאָגט, אז אלע אידען האָבען געלט, האָבען זאָל ער קדחת מיט פרעה'ס מכות. נאָט אייך א פידפעבעל! לאָכט ער, פּאַרגאמענט היימט עס. ער פלעגט ליעב האָבען צו לאָכען און טרייבען קאָטאָוועס. איך קום איינמאָל צו נעהן צו איהם, בעט ער מיך זיצען און פרעגט מיך, ווי זיין שטיינער איז, ווי געהט עס מיר אין פּייטערבּארג? זאָג איך איהם: „אויף אלע משומדים געזאָגט געוואָרען". צעלאכט ער זיך און פאלט שיער נישט אראָפּ פונ'ם בענקעל: „איהר ווייסט, זאָגט ער, אפנים, נאָך נישט, אז איך אליין בין אויך א משומד?" „אזעלכע משומדים, ווי איהר, זאָג איך, מעגען זיין א סך. און ווייפיעל ס'איז דא, זאָג איך, משומדים אויף דער וועלט, מעגען זיי שוין אלע, זאָג איך, זיין די כּפרה פאר אייער מינדסטען נאָגעל!" לאכט ער נאָך מעהר. געהט ריכט זיך, אז אזא מענטש וועט נעמען און וועט געבען א שטאַרב־אווע! און אזוי פלוצים! וואָם זאָל איך אייך זאָגען, מיין ליעבער פריינט? מע טאָר עס נישט ארויסרעדען, נאָר מיר דאכט, אז וועז מיין מאן עליו השלום איז געלעגען אויף דער ערד,

האָב איך אזוי פיעל טרערען נישט פֿאַרגאָסען, ווי יענעם טאָג, וואָס מע האָט מיר געזאָגט, אז פֿאַרגאַמענט איז געשטאַרבען. איין אייגענער טאַטע דאַרף אזוי נישט באַנג טהון. איך קאָן אייך זאָגען, אז זינט דער פֿאַרגאַמענט איז אַוועקגעשטאַרבען, איז מיר נמאס ומאוס געוואָרען אָט דאָס פּייטערבאַרג מיט דער דומע מיט דער גאַנצער וועלט. וועז פֿאַרגאַמענט זאָל זיין, וואָלט גאָר אַנדערש געווען. נוסעלאָוויטש און פרידמאַן זענען אויך זעהר וואויל מענטשען, למאי זאָל איך זאָגען? נאָר נוסעלאָוויטש און פרידמאַן זענען נישט פֿאַרגאַמענט. איך קום צו געהן צו נוסעלאָוויטשען אָדער צו פרידמאַנען מיט א געוויין, זאָגען זיי מיר, אז זיי קאָנען מיר גאָרנישט העלפֿען, זיי קאָנען נישט געהן קעגען זאָקאָן. זאָג איך: וואו איז דאָ אזא זאָקאָן, אז א נניד, א גביר, איין אדיר, א מיליאָנטשיק — זאָל מען זיינע דריי ממזרים ארויסבראָקעווען איינס נאָך דאָם אַנדערע, און פֿאר זיי זאָל דיענען איין־און־איינציגער בן־יחיד, א קאַרמאַק בון איין אַרעמער אלמנה, וואָם פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי? אדרבה, זאָג איך, ווייזט מיר, זאָג איך, אָט דעם זאָקאָן! א דומע, זאָג איך, מיט קיין עין־הרע אזוי פיעל מענטשען, און אלע, זאָג איך, רעדען, און אלע שרייען, זאָג איך, און אלע זידלען זיך, — פֿאר וואָס, זאָג איך, זאָל זיך נישט געפינען חאָטש איינער, זאָג איך, וואָס זאָל זיך אַננעמען פֿאר איין אַרעמער אלמנה, זאָג איך, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי? איא, איהר שטומט? מע באַדאַרף, זאָג איך, האָבען צו אייך א פּוריש־קעוויטש, איין אייגענעם, א אידישען פּוריקעוויטש, וואָלט ער געלעהרענט, זאָג איך, מיט זיי בלק! שוין באלד דריי יאָהר, זאָג איך, אז איך בין אין פּייטערבאַרג און דרעה מיך אַרום דער דומע, האָט דען עמיצער, זאָג איך, געפֿרובט אפילו א מויל עפענען וועגען אזא רציחה, מע זאָל צונעמען ביי איין אַרעמער מאמע, וואָס פריהער גאָט, דערנאָך וויסאָצקי, איהר איין־און־אייגציג שטיקעל אַנשפּאַ־רענישׂ, איהר קאַרמאַק אויף דער עלטער? סך־הכל האָט זיך גע־טראָפען נאָר איין מאָל דורך דער גאַנצער צייט, וואָס איינער, עפּים

א בעסאראבער פּריץ, איז ארויס מיט א רעדעניש וועגן וואיעגסקי פּאווינאסט. דערהערט „וואיעגסקי פּאווינאסט", האָב איך מיך שוין דערפרעהט. אָ, האָב איך מיר געקלערט, דאנקען גאָט! קוים מיט צרות ארויף אויפ'ן אמת. שוין לאַנג צייט געווען. וואָס זשע? אז זיי רעדען אזעלכע פּוסטע זאכען, וואָס סע שלאָגט צו דער נאָז! דאָס האָט אודאי אָנגעארבייט, טראכט איך מיר, מיין גוואלדעווען מיט מיין דערשלאָגען זיך צו די מיניסטאַרען, מיניסטער וואיעניך דיעל און מיניסטער וונוטרעניך דיעל. צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? א נעכטיגער טאָג! הערט איין איינפאל: „מע באַדאַרף, זאָגט ער, איינפיהרען אויף אידען א באזונדער וואיעגסקי פּאווי־נאסט, דורך געלט". איהר הערט? „אידען, זאָגט ער, זאָלען זיך מעגען אויסקויפען פאר געלט. ווילסט נישט דיענען, גיב געלט"... הייסט דאָך עס, וויבאלד אזוי, א ישועה וויעדער א מאל פאר די נגידים, א חלירע זאל אויף זיי קומען? און דיענען וועלען, הייסט דאָס, טאקי וויעדער א מאל קבצנים, און בני־יחידים דערצו? וואו איז גאָט? וואו איז סאווסט? פך הוה. דער אויבערשטער האָט געטהאָן א נס, עס איז געווארען אין דער דומע אזא טומל מיט אזא געפילדער, אז מע האָט געקאָנט מיינען, מענטשען זענען נאָר משוגע געווארען. מעהר פון אלע האָט נעארבייט, געווינטליך, פּוריקעוויטש. אָט דער רשע מרושע, ימח שמו זאל ער ווערען, האָט געוואלט אויפווייזען מיט ראיות און מיט עדות, אז אידען דיענען נישט. לחלוטין נישט. נישטאָ איין איד, זאָגט ער, אין דער סלוזשבע. דאָס האָב איך שוין נישט געקאָנט אריבערטראָגען. עס האָט מיך געגעבען א בראָט ביי'ם הארצען און א טראָג־אויף: סטייטש, מיין איין־און־איינציגער קאַרמאַק דיענט שוין העכער דריי יאָהר און האָט שוין נאָר א נאגראדע, קומט צו געהן א האָהן א פּורישקעוויטש און זאָגט פאר דער גאנצער וועלט און פאר אלע מיניסטאַרען אזעלכע ווערטער! זאל איך שווייגען? רוף איך מיך אָן פון אויבען, פון דער גאלעריי הייסט עס, און דוקא הויך אויף דער גאנצער דומע:

— א משה ?! . . . . . .

. . . . . .

וואָס איז געווען, וויל אִיהר וויסען ? נאָרנישט. מע האָט מיך משלח נעווען מיט כבוד פון דער דומע ארוים און נאָך אַפּ־געפיהרט אין טשאסט און געוואָלט ארויסשיקען מיט'ן עטאַפּ, אזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. האָב איך זיי געזאָגט, זאָג איך, אז פאר ארויסשיקען האָב איך קיין מורא נישט. איך האָב מורא נאָר פאר גאָט און פאר'ן קייסער, וויטער פאר קיינעם נישט. וואָרום איך געה פאר'ן אמת. איך האָב א חלק אין דער דומע, האָב איך זיי געזאָגט, גלייך מיט אייך. איהר, זאָג איך, רעדט וועגען וואָ־יענסקי פאַווינאַסט נאָר מיט דער צונג, זאָג איך, און מיין זוהן, זאָג איך, דיענט טאַקי דעם קייסער, חאָטש ער איז א בן־ייחיד. הכלל, זיי האָבען זיך פון מיר נישט געגארט. זייער גליק, וואָס איך בין נישט פארבליבען איבער פסח אין פייטערבארג, בעת עס האָט זיך אָנגעהויבען אין דער דומע דאָס קאָבעניש מיט'ן בלוט, אז אידען נוצען בלוט אויף פסח. איך וואָלט זיי באַווייזען, וועד סע פארגיסט בלוט : מיר, צי זיי ? איז אָבער, אויף זייער טרפה־נער הצלחה, בין איך אויף פסח אוועקגעפאָהרען אהיים, וואָרום מע האָט מיר געגעבען צו וויסען פונ'ם מיניסטער וואָיעניך דיעל, אז מיין משה'ן האָט מען פון פאַלק אומגעקאהרט אהיים, און עס איז א סברה, אז דער פרינצעדאטעל מיט'ן דאָקטער מיט דער גאנצער פריסוטסטווע וועלען האָבען א וויסטען סוף. זיי זענען אלע פאַד־סוד. וואָרום ס'איז געווען א רעוויזיע און עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז ס'איז ביי זיי געווען א פאבריקע פון וווייסע בילעטען ; אידען און כריסטען — וועד עס האָט געהאט גאָט אין הארצען און א קערבעל אין קעשענע — דער איז „נע נאַדים", און אַרעמע לייט נעבאָך, בני־יחידים, איין־און־אויניגע, האָבען באַ־דארפט נעהן דיענען. איצט איז שוין איין עק, אויס מיוחסים ! עס האָבען זיך אויסגעלאָזט ביי אונז די פריהעריגע גליקען מיט'ן

הפקרות. אלע וועלען שוין ביי אונז זיין גלייך. נו, פרעג איך אייך, איהר זענט דאך א מענטש, וואס איהר שרייבט, — אדרבה, זאגט שוין איהר אליין, קומט מיר נישט, מע זאל פון מיר לאכען, חוזק מאכען, אז וואו צוויי זאל איך זיין א דריטע? מילא, איהר ווילט לאכען, לאכט צעזעצטערהייט; פאר וואס קומט מיר נאך דער נאמען פורישקעוויטש, זיין זאל ער פאר מיר די כפרה? „גיטעל פורישקעוויטש" רופען זיי מיך — זיי זאלען חאטש זאגען „להבדיל"! א שטאדט פון סאמע לצים, פוסטע קעפ, לעריגגעהערס. נו, האבען זיי נישט פארדיענט, מע זאל זיי באשרייבען פון קליין ביז גרוים און פון קאפ ביז פיס? באשרייבט זיי טאקי, פאני שלום־לייכעם. באשרייבט זיי אזוי, אז די גאנצע וועלט זאל פון זיי ווייסען. באשרייבט זיי אזוי, אז ס'זאל נישט בלייבען פון זיי איינער נישט קיין באשריבענער!

דאקטוירים

דיאלאג.

נעשריבען אין יאהר 1912.

דאָקטוירים

— ווייסט איהר ניט, פעטער, ווּאו זיצט דאָ ערגיץ דער דאָקטער פיינפינקעלקרויט?

— הא? ווי אזוי האָט איהר איהם אָנגערופען? פיינפיינ...

— פיינפינקעלקרויט.

— פיינפינקעלקרויט? אזוי זשע רעדט. פיינפינקעלקרויט... עפּים א קענטליכער נאָמען... וואָס זשע, איהר דאַרפט טאַקי דוקא צו־נ־איהם, נעפּרעמענע? צי ס׳איז נישקשה איין אנדער דאָקטער אויך? פּאַרהאַן ביי אונז, קיין עין־הרע, גענוג די דאָזיגע סחורה. אָט דאָ אקענען זיצט אויך א דאָקטער, צוויי דאָקטוירים; איינער איין אמת׳ער דאָקטער, און דער אנדערער א צייהן־דאָקטער. און טאַקי באלד די דריטע שטוב, אָט דאַרט, זיצט אויך א דאָקטער, א גאַנץ פיינער דאָקטער, אפילו נאָך נאָר א יונגעטשקער דאָקטער, נישט לאַנג פון דער פאַבריקע, נאָר נישקשה, ער האָט שוין א היבשע פּראַקטיקע. עס האָבען ביי אונז אלע דאָקטוירים שען פּראַקטיקע, וואָרום דער עולם, פּארשטעהט איהר מיך, קיין עין־הרע, קרענקט... ווי אזוי, האָט איהר געזאָגט, רופט מען איהם, דעם דאָקטער אייערען? פּינפיינפּינ...

— פיינפינקעלקרויט. איך דאַרף צו איהם האָבען ניט מכּח זיך...

— נאָר צולעב אייער ווייב? טאָ געהט נלייך אהין — זעהט איהר? דאָרט זיצט א ווייבערשער דאָקטער. דאָס הייסט, א דאָקטער איין אקושאָר. מע זאָנט, א בריה א דאָקטער, און נאָר אויף די חולאת'ען... אז מע שמועסט א ספעציאַליסט, איז דאָך ניט שייך! ס'איז שוין היינט אזוי אויסנעפיהרט אומעטום, אז אויף יעדער ספעציאַלנאָסט איז א באזונדערער דאָקטער: אויף בייכער א דאָקטער, אויף לונג־און־לעבערס א דאָקטער, אויף אויגען א דאָקטער, אויף נערוועז א דאָקטער, אויף קינדער א דאָקטער... היינט דאָס היילען, וואָס מע היילט אצינד, איז אויך נישט דאָס, וואָס אמאל. אמאל האָט מען געוואוסט רפואות, רעצעפטען, פילען, פראָשקעס, ביטערע קרייטער; היינט איז נעווארען א מאָדע מאשינעס מיט רייבעניש, מיט מאסאזש, מיט בערער, פישוט'ע בערער — די דאָקטוירים אליין זענען היינט נעווארען בערערס, און ס'איז נאָר א סברה, אז היינט איז עס דאָס בעסטע נעשעפט... אויף וואָס פאר א ספעציאַלנאָסט איז ער, דער דאָקטער, וואָס איהר פרענט זיך נאָך אויף איהם? וואָס איז ער? א איד?

— א איד. וואָס דען? א גוי? איהר הערט דאָך נאָכ'ן נאָמען... פיינפינקעלקרויט...

— פיינפינקעלקרויט, האָט איהר נעזאָנט? נו־יאָ, פאָר־שטעהט זיך, א איד. וויבאַלד אז פיינפינקעלקרויט, איז א איד. ביי אונז זענען אלע צום מיינסטען אידישע דאָקטוירים. חאָטש אפילו א איד, איינעמטליך, האָט ליעב א גוויישען דאָקטער; א איד האָט ליעב א גוויישען אדוואָקאַט, א גוויישע קלייט און א גוויישען לעהרער... א איד איז די כפרה נאָך א גוי... איז ווי אזוי, האָט איהר נעזאָנט, רופט מען איהם, דעם דאָקטער אייערען? פייפער?

— ניט פייפער, נאָר פיינפינקעלקרויט... איך דאַרף צו איהם האָבען מכח עפים אנדערש...

— אהא! מכח'ן פריזיוו מסתמא? איין עצה האָלטען? איך פאַרשטעה שוין!... וואָס? ניין?... צי אפשר נאָר מכח א שידוך? איא, איך האָב געטראָפען? הערסט דו! וואָס דען?

אז ניט הייל׳ען זיך, און ניט קיין ווייב, און ניט קיין פּריזיוו, איז מסתּמא א שידוך... אויב אזוי, דאַרפט איהר אייער... ווי אזוי היסט ער דאָרט... אויף טישטשע כּפרות. איך וועל אייך אַנ־ווייזען א סך א בעסערען דאָקטער. עס וועגדט זיך, ביי וואָס יענער האלט? וויפיעל גיט מען?... וואָרום, געווינטליך, וואָס מעהר פּראָקטיקע, אלץ מעהר נדן. און אפילו גאָר אָהן פּראָקטיקע, וועט איהר אויך דאַרפען באצאָהלען, וואָרום היינטיגע צייטען א ליאדע סטודענטע׳ל, אבי ער איז נאָר אין אוניווערסיטעט, וועט איהר איהם שוין ווינציגער ווי פּאַר פּינף־זעכּס טויזענט קאַרבּען נישט קויפען. היינט בּפרט א פּאַרטיגער דאָקטער, ער מעג זיין א שמאָטע שבּשמאָטע! איהר זאָגט מיר אקוראט, וואָס מיינט יענער?

— ניין, וויים איך וואָס — ניט דאָס!... איהר האָט גאָר אינגאַנצען א טעות...

— למאי זאָלט איהר וועלען איבערשפּאַרען? איהר הערט וואָס איך זאָג אייך. אויב יענער קאָן גוט באצאָהלען, איז דאָס פּאַר איהם אָנגענאָמען. דאָס איז שוין איין מאָל א דאָקטער. א פּראָפעסער! ער איז אויף אלסרינג: אויף בייכער, און אויף נערוועז, און אויף צייהן, און אויף קינדער, און אויף אָפּעראַציעס, און ווייבער האָלטען פון איהם נאָר איין עולם ומלואו, וואָרום ער איז טאקי זעהר א פיינער יונגאטש, פּארשטעהט איהר מיך, א הויכער, א „מאושטשינע"! און דערצו איז ער נאָך א ציוניסט אויך, און א פּיסק האָט ער — אש־להבה! אז מע שמועסט א צאצקע א דאָקטער, איז דאָך ניט שייך!

— ניין! איך זאָג דאָך אייך, אז איך דערוף גאָר...

— הא? אזוי זשע רעדט! וואָס זשע דערצעהלט איהר מעשיות? איהר זעהט אָן דאָרט א וויים מויערע׳ל?

— נו? איז דאָרט זיצט פיינפינקע׳לקרויט?

— דאָרט זיצט ניט פיינפינקע׳לקרויט, דאָרט זיצט מאיר טאָלאָטשינאָוו׳ס. א איד א גביר. געווען אמאָל א קבצן הגדול

הגבור והנורא; אצינר, חוץ זיין שאדען, אויף אונז ביידען געזאגט געווארען. האט ער א טעכטערעל, איז זי מיאוס ווי דער טוידט. נאר אז נאט העלפט, ס'איז דא מיט וואס, פארשמירט מען דאס פנים מיט א צעהן־פופצעהן טויזענט קארבען און מע פארגינט זיך איהר אראפברענגען א חתן א דאקטער אזש פון סאמע קיעוו. דאס הייסט, געענדיגט האט ער אין קיעוו, אליין איז ער גאר איין אומא־נער פון אומאן...

— אקעגען וואס דערצעהלט איהר עס מיר?

— אקעגען דעם, וואס איהר פרענט זיך נאך אויף...

— אויפ'ן דאקטער פיינפינקעלקרויט? דאס פרעג איך ניט, ווייל איך דארף א שידוך טהון מיט א דאקטער, נאר ווייל דער דאקטער פיינפינקעלקרויט איז...

— האט איהר דאך באלד געקאנט זאגען! און איך האב געמיינט, אז דא האנדעלט זיך ווען א שידוך! הערט זשע אויס, אז ס'איז יא אזוי, גיט אהער דאס אויהער... האב איך א ספע־ציאליסט — נאר־וואס פון דער נאדעל ארויס... ניט לאנג נע־עפענט א קאבינעט... ער האט געהאפט עטליכע טויזענט קארבען ירושה, האט ער זיך מיישב געווען און האט דאס גאנצע געלט ארייגעבראקט אין א מאשין, אליין געפאהרען קיין אויסלאנד נאך דער מאשין. קיין פראקטיקע דערווייל האט ער נאך ניט, נאר איך זאל שוין האבען אזא דאגה מיט וואו נעמט מען אויף שבת, ווי איך האב א דאגה מיט זיין פראקטיקע! זארגט זיך ניט, ער וועט האבען די בעסטע פראקטיקע, אט וועט איהר זעהען, וואהרום די דאקטוירים, וואס אויף די דאזיגע שלאפקייטען, האבען אלע די שענסטע פראקטיקע! ספעציאליסטען!... זעה־נאר, וואס חאפט איהר זיך אזוי? וואס אנטלויפט איהר? שטעהט א וויילע! איך האב אייך נאך ניט געקאנטשעט. איך האב נאך א פאר דאקטוירים...

— אבער, אין גאטעס ווילען! לאזט מיך צו־רוה מיט אייערע דאקטוירים! וואס האט איהר זיך אנגעקלעפט? איך דארף ניט

קיין דאָקטער, איך דארף ניט קיין פריזיוו, איך דארף ניט קיין שידוך, איך דארף ניט קיין ספעציאַליסט — איך בין ניט מעהר ווי א פריקאַזטשיק. איך דארף האָבען צום דאָקטער פיינפינקעלקרויט גאָר מפח עפים אנדערש: סע קומט אונז פון איהם פאר'ן גאנצען ווינטער פאר האָלץ...

— פאר האָלץ? !... אלע בייזע וויסטע חלומות! געזעהען א ביסעל! דערטאפט א ווילד־פרעמדען אידען און דרעהט איהם א ספּאָדיק: פיינפינקעלקרויט! אפשר האָט יענער קיין צייט ניט? אפשר לויפט גאָר יענער זוכען, וואו פארדיענט מען א קערבעל — ס'איז ערב שבת? איך האָב אָבער באלד דערקענט, הערט איהר, אז איהר דארפט זיין א איד פון האָלץ, גאָט זאָל מיך אזוי באנליקען אויף דער עלטער! אָט די הילצערנע אידען — טפו!...

מיסטער גרין
האָט א דזשאָב

דערצעהלט פון איהם אליין, און איבערגעגעבען מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאָהר 1915.

מיסטער גרין האָט אַ דושאַב

— האָו דו יו דו, מיסטער שלום־עליכם! איך ווייס ניט, אויב איהר קענט מיך?... איך קעהר מיך אָן מיט אייך שטיקלעך אייגענע, שני־שבשלישים... דאָס הייסט, ניט מיט אייך, נאָר מיט אייער טביה דעם מילכיגען און מיט זיין קרוב מנחם־מענדעל פון יעהופעין... אהא! איאָ, ס'איז אייך אינטערעסאַנט? איהר האָט זיך אזוי אָפגעשטעלט? — שטעהט זשע טאקי א ווייליעטשקע אָט דאָ מיט מיר אויפ'ן סיידוואָק, וועלען מיר א ביסעל שמועסען פון דעם אמעריטשקע, וואָס פאר א גאָלדענע מדינה דאָס איז. און ניט אזוי פון אמעריקע, ווי פון איהרע ביזנעס, ווי מע ווערט אויסגעריסען אין עושר און אין כבוד, ביז גאָט שיקט צו דעם רעכטען דושאַב, און אז גאָט העלפט, אז מע שלאָגט זיך אַרויף אויף דעם רעכטען דושאַב, איז דאָ א האָפענונג, מע זאָל מיט דער צייט זיך אַרויפארבייטען, ווערען נוט־אָפּ, אויסוואָפסען א דושייקאָב שיף, א נייטען שטראָוס, אַרער חאָטש א הערי פישעל — מיט אייגעם וואָרט: זיין אָלרייט... איך קאָן אויף זיך נאָך לעת־עתה ניט זאָגען, אז איך בין אָלרייט, נאָר א דושאַב, געלויבט דער אויבערשטער, האָב איך שוין, און דער גאנצער אנטיק פונ'ם דאָזיגען דושאַב איז, וואָס איך בין עס אליין דערגאנגען, אליין מיט מיין אייגענעם שכל... נאָר איך זעה, אז איהר ווילט ווייסען, איהר געהט אוים — וואָר איז דער פּאַרשוין, וואָס רעדט צו אייך? אז איך וועל אייך זאָגען, אז דאָס רעדט מיסטער גרין, וועט איהר זיך

טראכטען: גרין? נעל? בלוי? — ס'איז אזוי גוט ווי גאָר־נישט... דאָ היים איך גרין, דאָרט האָב איך נעהייסען נרינבערג. פון וואַנען? פון אַדעס? — פון אַדעס... פון יעהופּעז? — פון יעהופּעז... פון פּתרילעווקע, פון טעפּליק, שפּאָלע, אומאַן, בּאָר־דיטשעוו — בּקיצור, פון י ע נ ע מקומות... און נעהאַנדעלט האָט מען, ווי אַלע אידען האַנדלען. געדרעהט, געמעקלערט, ביז ס'איז געקומען דאָס גוטע שטיקעל צייט און מען איז אַרויסגעטריבען געוואָרען און מען איז מגולגל געוואָרען אהערצוצו, אין קאָלומבוס'עס מדינה. און מע האָט אזוי לאַנג געגעסען, ביז מע האָט אויפגענעסען פון זיך דאָס לעצטע שטיקעל העמד, האָט מען אָנגעהויבען פאָר־שוואַרצט ווערען נאָר אויף איין אנדער אופן און מע האָט געטהאָן פּל עבודת־פּרך — ס'איז נישט נענאַנגען! ביז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול. און אז ס'איז געקומען ראש־חודש אלול, האָב איך דערזעהן אין די פּייפּערס, ווי מע אַדווערטייזט חזנים, שוהלען, מנינים. אין די סטאָרס, האָב איך דערזעהן, שטעלט מען אַרויס סידורים, מחזורים, שופרות, טליתים, און דער עולם, האָב איך דערזעהן, הויבט־אָן צו־שמייכלען זיך צום רבונו־של־עולם, חנפה'נען גאָט צוליעב ביזנעס — האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג צו זיך אַליין: „מיסטער גרין! ביז וואַנען וועסט דו זיין א גרינער? טהו אויך א לעק פונ'ם ראש־חודש אלול און פון די עשרת ימי־תשובה!"... נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען טהון א לעק, אז סע לעקט זיך... צו וואָס קאָן איך מיך נעמען? זיך שטעלען פאָר א חזן? — בין איך קיינמאָל ניט געווען קיין שוסטער... פאָר א שוחט? — מיין טאַטע איז קיינמאָל ניט געווען קיין בעל־ענלה... קיין רעוורענד וועל איך דאָך אודאי ניט זיין, וואָרום איך קען עברי און פּארשטעה פּירוש־המלות... סיידען א בוטשער אויף סטריקטלי פּשר? — האָב איך אין דער היים נישט געהאַנדעלט מיט גנבה'שע פערד... פּאַרטיעפּט, ווי אייער טביה זאָגט, אין די דאָזיגע מחשבות און געדאַנקען, בין איך אריין אין א מקום קדוש... ראש־חודש אלול, דער עולם דאַוונט, מע זאָגט „לדוד אורי"... מע האָט אָפּגע־

דאָוועט, רופט זיך אָן איינער: „און ווער וועט אונז געבען א בלאָז?" רוף איך מיך אָן: „א בלאָז? לאָזט מיך"... וועט איהר פרעגען, ווי קומט צו מיר א בלאָז? איז די מעשה אזוי. קיין בעל־תוקע בין איך אין דער היים טאקי ניט געווען. מיין טאטע אויך ניט. מיין טאטענ׳ס טאטע אויך ניט. נאָר יונגלעך שקצים, אז ס׳איז געקומען ראש־חודש אלול און מע האָט דערטאפט א שופר, האָט מען מעשה ספּאָרט געבלאָזען און געבלאָזען אזוי לאַנג, ביז דער שמש האָט אונז אָפּגענאָסען מיט וואַסער און ארויס־געטריבען פון שוהל. — בקיצור, איך קען די מלאכה, און ווי זאָגט איהר: אז מע שמועסט, אז ער יכול׳ט, איז דאָך ניט שייך... וואָס טויג אייך, איך האָב געגעבען א נעם דעם שופר אין האַנט און האָב זיי נעגעבען א בלאָז „תקיעה־שברים־תרועה", און אויסגעלאָזט האָב איך זיי מיט א „תקיעה גדולה" בלא גוזמא פון דאַנען ביז ברוקלין־בריידוש! דערהערט אזא בלאָז, רופען זיי זיך אָן צו מיר: „פון וואַנען איז א יונגערמאן?" זאָג איך: „וואָס איז די נפקא־מינה?" זאָגען זיי: „טאָמער וואָלט איהר זיך באשטעלט ביי אונז פאר א בלאָזער אויף ימים נוראים? אונזער בעל־תוקע איז געשטאַרבען". „איך זאָל קאָנען, זאָג איך, מאכען דערפון א לעבען, איז מהכתיתי"... „מאכען א לעבען פון בלאָזען אליין, זאָגען זיי, איז שווערליך. סיידען איהר זאָלט דערצו נאָך עפּיס טהון"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס נאָך זאָל איך טהון? זיין דערצו א דרייוער? א גאבעטשמען, אדער א סטריט־קלינער?" זאָגען זיי: „וויבאלד איהר זענט א בלאָזער, א בעל־תוקע הייסט עס, קאָן מען פון אייך אויסלכע גראָבע ארבייט ניט פארלאַנגען. דאָס איינציגע, זאָגען זיי, וואָס מיר קאָנען אייך געבען, איז נאָר א טשענס, איהר זאָלט קאָנען, זאָגען זיי, בלאָזען נאָך אין א שוהל"... איז דאָס מיר אריין אין נאָז אריין און איך טראכט מיר: אז איך האָב א טשענס צו בלאָזען נאָך אין א שוהל, קאָן איך דאָך האָבען א טשענס צו בלאָזען נאָך אין צוויי שוהלען. און פאר וואָס ניט אין דריי שוהלען?... און איך בין אוועק דאונטאון פון איין שוהל

אין דער אַנדערער, פון איין מנין אינ׳ם אַנדערן, אומעטום געמאכט פֿראָבעם, באַוויזען מיין קונסט אין תּקיעה־שברים־תּרועה, נעהאט דעם גרעסטען סוקסעם, וואָרום איך, אז איך בלאָז, לויפט מען זיך צונויף פון אַלע שוהלען. מיך האָבען געהערט בלאָזען דזשאַרזשעס, קאָנגרעסמענס, אַסעמבלימענס, און אַלע האָבען געזאָגט: וואָנדערפול! איהר קאָנט פֿארשטעהן, אז דעם ערשטען יאָהר האָב איך געהאט נאָר אײַן שוהל מיט צוויי מנינים. דאָס צווייטע יאָהר — דריי שוהלען מיט פינף מנינים. היינטיגס יאָהר שניידט זיך מיר, אז דער אויבערשטער וועט וועלען, ביז א דאָזען מנינים, און איך וועל קאָנען מאכען א שענע פֿאָר טאָלער. אי, ווי אזוי קאָן אײַנ מענטש אטענדען צו אזוי פיעל ביזנעס? — דאָס זאָלט איהר ניט פרעגען; ס׳איז אמעריקע, און אין דעם לאַנד העלפט מען זיך שוין אויס. אין אײַן אָרט איז ביי מיר די תּקיעות פריהער, אינ׳ם אַנדערען אָרט א ביסעל שפעטער, אינ׳ם דריטען נאָך שפעטער. איך טריי מיין בעסט, אז דאָס פובליקום זאָל זיין סאַטיספייט, ביקאָז אז טאָמער לאָז איך דורך די צייט, פֿארליר איך דאָך מיין דזשאָב מיט מיין רעפוטיישאָן. איהר וואונדערט זיך, מיסטער שלום־עליכם, וואָס איך יוז מעהר אינגעלשע ווערטער ווי אידישע? — דאָס איז איבער די קינדער. זיי זענען שוין ביי מיר אמת׳ע אמעריקאַנער און ווילען שוין ניט רעדען קיין וואָרט אידיש! איהר זאָלט אָנקוקען מיינע באַיעס, וועט איהר אין לעבען נישט זאָגען, אז דאָס זענען אידישע קינדער. און מיך אַליין, אז איהר וועט באַגעגענען נאָך ימים נוראים, וועט איהר מיך אויך ניט דערקענען. ביי מיר, אז עס קומט א קורצע צייט פֿאר ראש־חודש אלול, וואַרף איך אַראָפּ מיין סוט, פֿארלאָז מיר א באָרד, באַקום א „הייעיש" אויסזעהן, און ווי נאָר עס געהען אַוועק די ימים נוראים, נעם איך א שייוו, טהו אָן מיין העט און וועל מיר צוריק א דזשענטלמען — וואָס טהוט מען ניט אין אמעריקע צולייב ביזנעס?... איך זעה אין אייך, מיסטער, איהר האָט חשק מיך צו באַשרייבען אין פייפֿער, איהר האָט שוין ארויסגענומען דאָס ביכעלע אפילו, —

נעווערמיין, געזונטערהייט! איכ'ל אייך נאָך זאָגען א דאנק. וואָרום פאר מיר וועט דאָס זיין איין אדווערטייזמענט... פאר־קעהרט, איכ'ל אייך נאָך בעטען, איהר זאָלט ארויסשטעלען מיין אדרעס: מיסטער גרין, טשערי סטריט, נ ו י ו י א ר ק ס י ט י, פלעיז... איך האָף, מיר'ן זיך נאָך אמאָל באגעגענען אפטאון. דערווייל זייט מיר גוד באי!

א מעשה מיט
א גרינהאָרן

מיסטער בראַבאַן, ביזנעס־בראָקער, דערצעהלט, ווי אַזוי ער האָט
אַנגעפֿאַנגט א גרינהאָרן, ווען האָט נעהיראָט צוליעב ביזנעס.
איבערדערצעהלט מיט זיין לשון.

געשריבען אין יאָהר 1916.

אַ מעשה מיט אַ גרינהאָרן

— איהר זאָגט: אמעריקע איז אַ לאַנד פון ביזנעס — נעווערמיינד. עס דאַרף אַווי צו זיין. נאָר אפטערהאַלד געהן הייראַטען און פֿארקויפֿען זיך צוליעב ביזנעס — דאָס איז שוין, עקסקיוז מי, אַ חזיר'יי. איך פֿרעדיג ניט קיין מאָראַל, נאָר איך זאָג אייך, ס'א פעקט, אז נייען און נייענציג פראָצענט גרינהאָרנס הייראַטען ביי אונז צוליעב ביזנעס — פֿארדריסט דאָס מיך, און אז איך דערטאָפֿ אַזא גרינהאָרן, וועט ער שוין פון מיר טרוקען נישט ארוים. ליוו איט טו מי, וועל איך אייך דערצעהלען אַ שענס!

זיץ איך מיר איינמאָל אין מיין אָפיס און מייל די פאָסט, קומט אַריין צו מיר אַ גרינהאָרן, נאָך גאָר אַ בּאָי. און מיט איהם אַ ווייבעלע — וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — בלוט און מילך. שען ווי דער טאָג און פריש ווי איין עפעלע, נאָר־וואָס פונ'ם בוים. אַריינגעקומען, רופט ער זיך אָן צו מיר: „האָו דו יו דו! זענט איהר דאָס מיסטער באראבאן דער ביזנעס־פראָקער?" „סידאן! וואָס'ט איהר זאָגען גוטס?" עפענט ער מיר אויף זיין הארץ און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע געשיכטע, סאָ ענד סאָ, אזוי ווי ער איז אַ באָי ערשט צעהן יאָהר אין לאַנד, אַ ני־פֿענטס־מייקער ביי טרייד, און אין איהם האָט זיך פֿארליעבט אָט דאָס ווייבעלע, געווען אַ מיידעל אַיין ארבייטאַרין, וואָס פֿארמאָגט טויזענט דאָלער אין קעש, האָט ער מיט איהר חתונה געהאַט און זוכט אַ ביזנעס, זיי זאָלען קאָנען מאכען אַ לעבען און פֿארשפּאָרען ארבייטען אין שאָפּ, וואָרום

ער האָט, ניט פֿאַר אייך געדאַכט, א רעמאַטיז, ביי איהם בלייבּ עס, און אַזוי ווייטער. קוק איך אויפֿ'ן ווייבעלע און זאָג צו איהם: „אין וואָס פֿאר א ביזנעס וואָלט איהר נענאַנגען?" ענטפֿערט ער מיר: „ער וואָלט געעפֿענט א סטיישיאָנערי". און ער גיט מיר צו פֿארשטעהן, אז אין א סטיישיאָנערי וואָלט „זי" איהם אויך געקאָנט קומען צו הילף. איהר פֿארשטעהט א נרינהאָרן? ניט נענוג ער האָט דערטאַפֿט א פֿרי, איין אתרוג'ל אויפֿ צו מאַכען שהחיינו, און ניט נענוג זי ברענגט איהם טויזענט דאָלער אין קעש, איז ער נאָך א בעלן, זי זאָל איהם ארבייטען און ער וועט זיך זיצען מיט זיינע חברים, שפּיעלען אין פּינאַקעל און אַזוי ווייטער — איך קען מיינע לייט! טראַכט איך מיר: א מפּה וועסט דו ביי מיר האָבען א סטיישיאָנערי! איך קאָן באַשטעהן, דו זאָלסט ביי מיר לינען, ווי א הונט, אין א לאָנדרי. וועסט ביי מיר ווערען א לאָנדרי־מען! וואָס איז מיר עפּיס איינגעפֿאַלען א לאָנדרי? ווייל איך האָב גראָד געהאַט אויפֿ דער האַנט א לאָנדרי צו פֿארקויפֿען. און איך רופֿ מיך אָן צו מיין גרינהאָרן: „צו וואָס טויג דיר, זאָג איך, זיך באַדערען מיט א סטיישיאָנערי־סטאָר אַכצעהן שטונדען אין מעת־לעת, ארויסקוקען, טאָמער וועט דורכלויפֿען א סקוהל־בּאָי און חאַפּען קענדי פֿאר א פּעני און אַזוי ווייטער? אמעהר, לייוו איט טו מי — איכ'ל דיר געבּען א שענערע ביזנעס, א לאָנדרי אין די בראָנקס, וועסט דו ארבייטען רעגעלע שטונדען און לעבּען, ווי א קייסער! און איך נעם א פּענסיל און טהו איהם א רעכען־אויס, אז נאָך אלע עקספּענסעס — רענט און שוירטאַיירענער און פּעמילי־אייערענער און דעליוועריי־בּאָי און לאָנדרי־בּיל און אַזוי ווייטער, בלייבט איהם איבער ריינע עטליכע און דרייסיג דאָלער א וואָך — דארף מען בעסער? „וואָס וועט דאָס קאָסטען?" זאָג איך: „טויזענט דאָלער איז דאָס א בארגיין, נאָר לייוו איט טו מי — איכ'ל עס אייך מאַכען פֿאר אכט הונדערט. איהר'ס, זאָג איך, דאַרפען נאָר אָפּצאָהלען די פֿאָר דאָלער, פֿארבינדען די אויגען, נעמען די שליסעל — און איהר זענט אָלרייט. דערווייל, זאָג איך,

געהט געזונט און קומט צו מיר אין דריי טעג אַרום, ווייל איצט האָב איך קיין צייט ניט — און גוד־באי!"

און אַליין בין איך אַוועק צו מיין לאַנדרימען און געב איהם אָפּ מזל־טוב: גאָט האָט מיר צוגעשיקט א העכט, א גרינהאָרן, און אַז ער האָט איצט א טשענס, אויב ער איז א מענטש, פטור צו ווערען פון דער לאַנדרי אין גלייכען געלט, זאָל ער וויסען וואָס ער האָט צו טהון, און אַזוי ווייטער... האָט דער גנב פארשטאַנען, וואָס איך מיין, און זאָגט צו מיר: „ברעננט איהם נאָר, דעם העכט, וועט שוין זיין אַלעריט"... אין דריי טאָג אַרום — מיין גרינהאָרן איז דאָ, געבראכט א דעפּאזיט, אַוועקגעשטעלט זיך מיט'ן ווייבעלע אויף א וואָך טרייען, ווי דער שטייגער איז, און מיין לאַנדרימען האָט שוין מסתמא געזעהען, אַז די וואָך פון טרייען זאָל זיין אַלעריט, און נאָך מיט א שמיצל אויף יענער זייט אַלעריט — און מע האָט געפעטעלט די ביזנעס. דער גרינהאָרן האָט אָפּגעצאהלט די פּאָר דאָלער, דער לאַנדרימען האָט איהם איבער־געגעבען די ביכער מיט די שלעסל, איך האָב אָפּגענומען מיין רח"ש דוקא פון ביידע צדדים, און אַזוי ווייטער — מיסטער בראָבאן ביזנעס־בראָקער וויסט וואָס ער האָט צו טהון — און, ווי זאָגט איהר, פיניטא לא קאָמעדיא. איא? אַזוי זאָגט איהר. ביי מיר הויבט זיך די קאָמעדיע ערשט אָן. וואָרום אַז ס'איז אַלסדינג שוין געווען פּארטיג אַרום און אַרום, האָט זיך ערשט צעברענט אין מיר א פייער אויף דעם גרינהאָרן, פּאָר וואָס קומט איהם, דעם ממזר, איין אָפּגעשיילט אייעלע גלייך אין מויל אריין, אזא ווייבעלע, טויזענט דאָלער אין קעש און א פּארטיגע ביזנעס אָהן קאָפּוועהטיג? מע דאַרף ביי איהם די לאַנדרי אָפּהאַנדלען פּאָר האַלב געלט אין אַוועקגעבען זי צוריק צום פריהערינגען לאַנדרימען. ווי אַזוי? דערויף בין איך דאָך מיסטער בראָבאן ביזנעס־בראָקער, ביי מיר

איז נישטאָ א זאַך, וואָס איך זאָל ניט קאָנען דורכפיהרען! בין איך אַוועק אקוראט אקעגען דער לאַנדרי אויפ'ן קאַרנער פון דער צווייטער סטריט און האָב אָפּגערונגען ביי'ם אידזשענט א רומקע, אַרײַנגעפידעלט איהם א צעהן־דאָלער־ביל איין אויפגאָב און האָב אויסגעהאַנגען א סיין אויף דערווינדע:

„אָט דאָ עפענט זיך א לאַנדרי".

אודאי געהט ניט אַוועק קיין טאָג צייט — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט א צעוישעטען קאָפּ: סטייטש! ער איז א נעקוילעטער! „וואָס איז די טראָבעל?" דערצעהלט ער מיר פונ'ם אומגליק, עפּים א שוואַרץ יאָהר האָט אָפּגעדונגען אקוראט אקעגען איהם א סטאָר און עפענט א לאַנדרי! „וואָס זשע וויל־סט דו, גרינהאָרן?" וויל ער, איך זאָל איהם געפינען א קונה אויף דער לאַנדרי, וועט ער מיך באַדאַנקען אויפ'ן שענסטען אַרט און וועט אייביג גאָט בעטען פאַר מיר, און אזוי ווייטער. באַרוהיג איך איהם און זאָג איהם, אז ניט אזוי גרינג געפינט מען א קונה. נאָר ער זאָל זיך פאַרלאָזען אויף מיר, איכ'ל טרייען מיין בעסט. דערווייל זאָל ער געהן אהיים און קומען אין דריי טעג אַרום, מחמת איך בין פאַרוואַרפען מיט ביזנעס, און אזוי ווייטער — און גוד באי!

און אלײן האָב איך געשיקט רופען מיין אלטען לאַנדרימען און דערצעהלט איהם סאָ ענד סאָ: אציגד האָסט דו א טשענס אַוועקצוקניה'ן צוריק ביי'ם גרינהאָרן דיין לאַנדרי פאַר האלב געלט. זאָגט ער: „ווי אזוי וועט איהר עס מאכען?" זאָג איך: „וואָס געהט'ס אייך אָן? ליוו איט טו מי — דערויף בין איך דאָך עפּים מיסטער בראבאן ביזנעס־בראָקער". זאָגט ער: „אַללרייט". זאָג איך: „וועל איך האָבען דערפאַר מיין קאָמישען?" זאָגט ער: „אַללרייט". זאָג איך: „איך מוז האָבען דערפאַר א הונדערטער". זאָגט ער: „אַללרייט". און אזוי ווייטער. דער־

ווייל זענען איבערגעלאָפען די דריי טעג — מיין גרינהאָרן איז דאָ מיט'ן ווייבעלע. דאָס ווייבעלע האָט זיך אַ ביסעל אויסגעפלייכט, נאָר זי איז נאָך אַלץ שען, ווי די זון. „וואָס הערט זיך?" „וואָס זאָל זיך הערן, זאָג איך, איהר דארפט, זאָג איך, דאנקען גאָט, איך האָב קוים־קוים געפונען אַ בעלן אויף אייער לאָנדרי. נאָר וואָס דען? איהר'ט מוזן, זאָג איך, פארלירן געלט". „ווי־פיעל?" „פרעגט ניט, זאָג איך, וויפיעל איהר פארלירט, פרעגט וויפיעל איהר געווינט. וואָרום וויפיעל, זאָג איך, איהר זאָלט ניט נעמען, איז דאָס ווי געפונען. איהר שפיעלט זיך, זאָג איך, מיט אמעריקאַנער קאַנקורענטען? זיי קאָנען אייך, זאָג איך, אריינ־טרייבען אין אזעלכע עקספענסעס, אז איהר זאָלט דארפען, זאָג איך, אויפחאפען זיך אין מיטען ביינאכט און אנטלויפען אין איין העמד!"... וואָס טויג אייך, איך האָב אויף זיי אָנגעוואָרפען אזא שרעק, אז זיי האָבען אָפגענומען האָב וויפיעל זיי האָבען אריינ־געלעגט און האָבען נאָך אָפגעצאָהלט מיר רח"ש אויך, וואָרום איך בין דאָך ניט מחויב זיך באדערען אומזיסט, און — אויס לאָנדרי!... נאָר האָט צייט, איהר זענט נאָך ניט פארטיג. אויב איהר האָלט קאָפ, דארפט איהר געדענקען, אז איך האָב געהאט אריינגעצימבעלט צעהן דאָלער איין אויפנאָב דעם איידזשענט פאר א סטאָר און אויסגעהאנגען א סיין אויף א לאָנדרי. פרעגט זיך א קשיא: למאי זאָל איך לאָזען צעהן דאָלער גלאָט אויפ'ן ווינט, מיר ניט, דיר ניט? ביי מיסטער בראאבאן ביזנעס־בראָקער איז דען גנבה'ש געלט, צי וואָס? איז איין מאָל אווק. צווייטענס, ברענט מיך נאָך אַלץ אויף דעם גרינהאָרן און עס פּאַרקעט מיך: דער ממזר האָט נאָך עטליכע הונדערט דאָלער אין פאקעט און א ווייבעלע ביי דער זייט — גין־נאָלד! פאר וואָס קומט דאָס איהם? מיסטער בראאבאן, דער גרעסטער ביזנעס־בראָקער פון דער איסט־סייד, באדארף האָבען א ווייב, עקסקיוז מי, א פארזעהענישן און נאָך א קסאנטיפע דערצו, און דער גרינהאָרן — דארף איהם גאָט צו־שיקען אזא צאצקע, יו נאָו, א מזוזה'לע — אויסקרענקען זאָל ער

עם! פוילֿ איך זיך ניט און שרייב איהם אוועק א פאָסטעלקאַרד, ער זאָלֿ קומען צו מיר אויף איין אַפּאָינטמענט אין דער אור דער שעה, איך האָב צו איהם א ביזנעס. לאָזט ער זיך ניט בעטען און קומט צו נעהן אין דער אָפּנעשטעלֿטער צייט, און דוקא מיט איהר, מיט'ן ווייבעלֿע. באַזאָץ איך זיי, מיינע לֿיעבע נעסט, און דער־צעהלֿ זיי א מעשה, סאָ ענדר סאָ: „איהר קענט ניט די אַמעריקאַנער בלֿאָפערס! איהר זאָלֿט וויסען, וואָס פאר א טריק דער גנב, דער אלֿטער לֿאָנדרימען, האָט אייך אָפּגענעהמען — אזש די האָר שטעלֿען זיך קאָפויר!"... „דהיינו, זאָג איך, דאָס האָט ער, זאָג איך, אָפּגעדונגען די סטאָר אקענען אייך און האָט אויסגעהאַנגען א סיין אויף א לֿאָנדרי, בכדי, זאָג איך, איהר זאָלֿט זיך דערשרעקען און איהם אָפּטרעטען פאר האַלֿב נעלֿט צוריק זיין לֿאָנדרי". דער־הערט אזא מעשה, האָט זיך דאָס פּאָר־פּאָלֿק געגומען איבערקוקען, געוואָרען אָנגעצונדרן, און איבערהויפט דאָס ווייבעלֿע. די אויגען האָבען איהר געבּרענט, ווי צוויי קויהלֿ פייער. „ס'איז א יושר, זאָג איך, איהר זאָלֿט זיך מיט איהם אָפּרעכענען, מיט'ן גנב, ער זאָלֿ אייך האָבען צו געדענקען!" „מיט וואָס קאָנען מיר זיך מיט איהם רעכענען?" „לֿיוו איט טו מי, זאָג איך, איכ'לֿ איהם שוין צו־דעכט מאַכען, דעם פויגעלֿ, אז ער וועט ביי מיר, זאָג איך, קיין תּחית־המתים ניט אויפשטעהן, און אייך, זאָג איך, וועט דערפון ארויסקומען א טובה; איהר'ט, זאָג איך, האָבען א ביזנעס נאָך בעסער, ווי פריהער!" קוקען זיי אויף מיר, ווי די טייבעלֿעך, ווי אייגער רעדט: פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען, און לֿאָנג לֿעבען זאָלֿט איהר, און אזוי ווייטער! און איך נעם און לֿעג זיי פאָר א פּלֿאַן: דאַרפען זיי קויפען פרעמדע ביזנעס און צאָהלֿען יענעם פאר דער פירמע אין טאָג אריין? אמעהר, נעה איך שוין צום אייגענעם לֿענדלֿאָרד און דינג זיי אָפּ די סטאָרקע, וואָס דער גנב האָט געוואָלֿט דינגען, און איך פיקס זיי איין פאר אזעלֿכע דריי־פּיער הונדערט דאָלֿער א לֿאָנדרי אקוראט אקענען זיין לֿאָנדרי און שטעלֿ זיך אוועק מיט איהם קאָנקורירען, וויפיעלֿ ער נעמט, נעם

איך בילינער, און איך מאַך איהם אין דריי וואָכען צייט צו מופען — זאָל מיין נאָמען ניט הייסען באראבאן! וואָס טויג אייך, איך האָב זיי אזוי צעשרויפט, אז דער גרינהאָרן איז מיר שיער ניט ארויפ־געפאלען קושען, און דאָס שענע וויבעלע זיינס האָט זיך צערויטעלט און איז געוואָרען נאָך שענער, ווי געווען. און דעם זעלבען טאָג נאָך האָב איך נערענט פון זייערטוועגען די סטאָרקע, און ס'איז ניך פארטיג געוואָרען ביי מיר א נייע לאָנדרי מיט א סיין און מיט טישען און מיט האָק און פאָק, און מיין פאָר פאָלק האָט זיך נע־נומען צו דער ארבייט, און ס'איז אוועק צווישען זיי און צווישען אלטען לאָנדרימען א פלאָמפייריגע קאָנקורענציע. מע האָט זיך געשמיסען מיט די פרייזען, ווי וויט מע האָט געקאָנט. האָט יענער געשטעלט פיער און צוואַנציג סענט א דאָזען פלעט, האָבען זיי געשטעלט אכצעהן, און נאָך צוגעגעבען א „ספרעד" אומזיסט. האָט יענער ארונטערגעלאָזט אויף אכט סענט העמדער, האָבען זיי אראָפגעשמיסען אויף א פעני און א האלב קאָלערס, האָט יענער שוין געמוזט אראָפשמייסען אויף א פעני, און אזוי ווייטער. דער שפיץ איז — מע האָט זיך אזוי לאנג געשמיסען, ביז דער גרינהאָרן האָט זיך אָפגעשאָקלט פון די פאָר דאָלער און געבליבען אָהן א פעני, נישט געהאט מיט וואָס צו צאָהלען רענט. האָט ער צוגעמאכט די לאָנדרי, ארויס בשן ועין, ווי שטעהט אין פסוק: ב ש ק א פ ע י ב ו א, ב ש ק א פ ע י צ א. און איצט רוהט ער זיך ביי מיר אָפ אין לידלאָוו־סטריט־דזשייל — דאָס האָב איך אויסגעזוכט פאר זיין וויבעלע א לאָיער, וואָס מאַנט ביי איהם פון איהרטוועגען דריי זאכען: 1) איהר געלט, די טויזענט דאָלער נדן; 2) א גט; און 3) ביז זי וועט אמאָל באקומען פון איהם דעם גט, זאָל ער זי סופּאָרטען לויט די געזעצען פון לאנד — א רוח אין זיין מאטענ'ס מאטען אריין, דעם גרינהאָרן!...

די פֿאַרענגלישטע ווערטער אין די לעצטע צוויי מאָנאַלאָגען.

אַדווערטייזמענט — רעקלאַמע. אַטענדאַנט צו ביזנעס — טהון נעשעפֿטען. איידזשענט — אַגענט. איך טרעי מיין בעסט — איך טהו אַלץ וואָס מעגלידְ. איסט־סייד — מזרח ניו־יאָרק (דאָס אידישע נעטא). אייניקאָנע — אייניקע. אַלרייט — זעהר וואוי. אַפּאינטמענט — א באַגענגעניש. אַפּטאָון — דער הויכער טייל פון ניו־יאָרק. אַפּטערצ — נאָך אַלעמען.

באַדערען — דולען א קאָפּ. באַיעם — יונגלעך. בארניין — א מציאה. בוטשער — קצב. ביזנעס — נעשעפֿט. ביזנעס־בראָקער — מעקלער. ביקאָז — וואַרום. בלאָפֿערס — לינגערס. ברוקלין־בריידזש — די בריק, וואָס פֿאַראייניגט ברוקלין מיט ניו־יאָרק. בראָנקס — א נעגענד אין ניו־יאָרק.

גאַבעטשמען — מיסט־מאן. גוד באי — א גוטען טאג. גוט־אַפּ — פֿאַרמעגליך. געסעטעלט די ביזנעס — אַפּגעמאַכט דאָס נעשעפֿט. גרינהאָרן — א פֿרעמדער, א ניט־נעניטער אין אַמעריקאַנער לעבען.

דאונטאון — דער נידערינער טייל פון ניו־יאָרק. דאזען — א טוץ. דזשאב — באַשעפֿטיגונג. דזשאַדזשעס — ריכטער. דעליוועריבאי — שיקיונגע. דעפּאזיט — אַדערוף. דרייוועך — פֿערד־שפּייסער.

האָרדיוּרדו — וואָס מאַכט איהר? העט — הוט.

וואָט איז די טראַבעל — וואָס איז נעשעהען? וואַנדערפול — וואונדערבאר. וויגדע — פענסטער.

טרייד — אַרבייט. טרייען — פֿרובען. טריק — א שפּיצעל. טשענס — א שאַנס, א מעגליכקייט.

יו נאו — פֿארשטעהט איהר מיך. יוז — באַנוצען.

לאַנדרי — וועשעריי. לאַנדרי־ביל — וועשעריי־הוצאות. לאַנדריסען — וועשער. לודלאוס־סטריט־דזשיל — א נעפֿענגעניש אין ניו־יאָרק אויף לודלאוו־נאָס. לייו איט טו מי — לאָזט דאָס איבער צו מיר.

מוּפען — זיך איבערקלויבען. מייל די פּאָסט — שיק ארויס בריעף.

ניפענטסמייקער — הויזען־שניידער. נעווערמיין — עס מאכט ניט אויס. נעם איך א שיין — נאָל־אַף די בערד.

סא ענד כא — אזוי און אזוי. סאטיספייט — צופריעדען. סוט — רעקל. סופּאַרטען — אויסהאלטען. סטאר — קלייט. סטיישיאנערי — א קלייט פון שרייב־נעצייג. סטריט — נאס. סטריט־קלינער — נאסענקאהרער. סטריקטלי — שטרענג. סידאן — זיצט. סיין — שילד. סיידוואק — טראטואר. כפּאַרט — וואוילער יונג. ספּרעד — ליילאך. סקוהל־באי — חדר־יונגעל.

עקסקיוז מי — האט קיין פּאראיבעל ניט. עקספענסעס — הוצאות.

פּאסטעלקאַרד — פּאסט־קאַרטע. פּאקעט — קעשענע. פּינאקעל — אזא קאַרטענשפּיעל. פּייפּערס — נאזעטען. פּליעז — זייט אזוי גוט. פּלעט — וויים־נרעם. פּעמיליאיירענער — פּאמיליענווייש־פּרעסער. פּעני — א גראשען. פּענסיל — בלייפּען. פּעקט — פּאקט.

קאלערס — קאלנערס. קאמישען — מעקערייענלט. קאנגרעסמענס, אסעסבליסענס — פּארלאמענט־דעפּוטאטען. קארנער פון סטריט — נאס־ווינקעל. קענדי — צוקערקעס. קעש — מזומן.

רומקע — חדר'ע. רענעלע — נעוואוינליכע. רעווערענד — רב. רענט — דירה־נעלט. רעכטען — דינגען א דירה. רעפוטיישאן — רעפוטאציע.

שאפ — פּאבריק. שוירטאיירענער — העמדער־פּרעסער.